

3259
Δ. 1086 Νέα κατέλαβ
X. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΒΑΡΒΑΚΕΙΟΥ
ΠΡΟΤΥΠΟΥ ΣΧΟΛΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ

μέχρι της Μακεδονικής δυναστείας

Ἐγκειρισμένη διὰ μίαν πενταετίαν 1932—1937

ΜΕ ΠΟΛΛΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΣ

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Ε'. ΕΚΔΟΣΙΣ

Ἀντίτυπα 3.000

Ἀριθ. ἐγκριτ. ἀποφ.
Υπουργείου Παιδείας
45411
15416 29 Αὐγούστ. 1932

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗ

ΑΘΗΝΑΙ - ΣΤΑΔΙΟΥ - 52

1937

Τὰ ἀντίτυπα ἔχουν τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἑνὸς ἐκ τῶν
συγγραφέων καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἐκδότου.

Ματαίρις

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΚΑΛΛΕΡΓΗ & ΣΙΑ—ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 22^B

ΜΕΡΟΣ Α'

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΠΟ ΤΗΣ ΥΠΟΤΑΓΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΟΡΙΣΤΙΚΗΣ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ (146 π. Χ.—395 μ. Χ.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

Η ΡΩΜΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 2ου Π. Χ. ΑΙΩΝΟΥ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος ἡ Ρώμη ἔχει κυριαρχήσει ὀριστικῶς εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ ἔχει ἀναπτυχθῆ εἰς μεγάλην παγκόσμιον δύναμιν.

Τὴν ὑπεροχὴν αὐτὴν ἐξησφάλισε κατόπιν μακρῶν ἀγῶνων, οἱ ὅποιοι διήρκεσαν πολλὰς ἑκατονταετηρίδας καὶ παρουσίασαν τρεῖς φάσεις.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὸ μικρὸν Λάτιον καὶ διὰ νὰ ἐκτείνουν τὴν ἐξουσίαν των, ἐχρειάσθη νὰ πολεμήσουν πρῶτον μὲ τοὺς τραχεῖς καὶ πολεμικοὺς ὄρεινους κατοίκους τῆς Μέσης Ἰταλίας καὶ κατόπιν μὲ τοὺς Ἑλληνας τῆς Κάτω Ἰταλίας. Εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν ἐπεκράτησαν οἱ Ρωμαῖοι καὶ ἐστερέωσαν τὴν ἐξουσίαν των ἐπὶ τῆς Ἰταλίας (272 π. Χ.).

Σημαντικὴ δύναμις εἰς τὴν ξηρὰν ἡ Ρώμη στρέφει τὴν προσοχὴν τῆς τῶρα πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἔρχεται μοιραίως εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος ἐξουσιάζουν τὴν Δυτικὴν Μεσόγειον. Ἀπὸ τὴν πάλιν, ἡ ὁποία διήρκεσε περισσότερον ἀπὸ ἑκατὸν ἔτη (264-146) ἐξῆλθε νικητρία ἡ Ρώμη, ἐνῶ ἡ περίφημος φοινικικὴ ἀποικία, ἡ Καρχηδὼν, ἐξηφανίσθη.

Ἀπὸ τότε ἡ Ρώμη ἔλαβε θέσιν μεταξύ τῶν μεγάλων δυνάμεων τῶν χρόνων αὐτῶν, τῆς Μακεδονίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου, καὶ αἰσθανομένη τὴν ὑπεροχὴν τῆς ζητεῖ νὰ κανονίσῃ τὴν πολιτικὴν τῶν κρατῶν αὐτῶν συμφῶνως πρὸς τὰ συμφέροντά της. Τοῦτο τὴν ἔφερεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὰς δυνάμεις τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὴν σύγκρουσιν αὐτὴν ἡ Ρώμη βλέπει τὴν ἀδυναμίαν τῶν καὶ σχηματίζει σχέδια κατακτητικά. Αὐτὸς εἶναι ὁ λεγόμενος ρωμαϊκὸς ἱμπεριαλισμός.

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἡ Ρώμη ἔγινε κυρία τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐταπείνωσε τὸν βασιλέα τῆς Συρίας. Εἰς τὴν Δύσιν ἐξουσίασε τὴν Ἰσπανίαν, ἐκυρίευσεν τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, δηλαδὴ τὴν σημερινὴν Ἀνω Ἰταλίαν, καὶ ὑπέταξε τὴν Νότιον Γαλατίαν, ἡ ὁποία ἐξησφάλιζε τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Ἰσπανίαν. Αὐταὶ εἶναι αἱ Μεγάλαι κατακτήσεις.

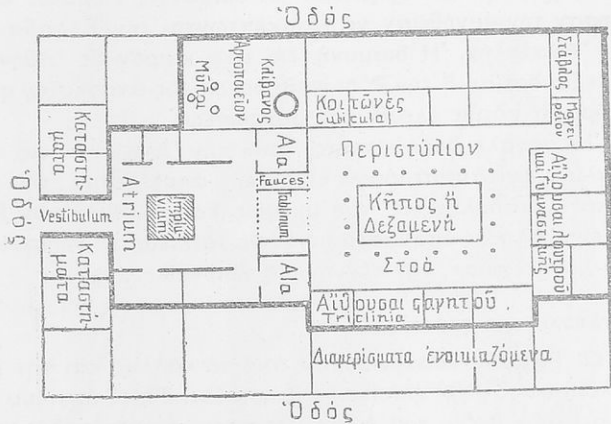
Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Ρώμη ἵδρυσεν ἐκτεταμένον κράτος, ἓνα μέγα imperium ὅπως ἔλεγον οἱ ἴδιοι οἱ Ρωμαῖοι. Αἱ κατακτήσεις ὅμως εἶχον σοβαρωτάτας συνεπειάς διὰ τὴν Ρώμην. Ἐφεραν βαθεῖαν μεταβολὴν εἰς τὴν ζωὴν τῶν Ρωμαίων καὶ ἔθεσαν μεγάλα κοινωνικά προβλήματα.

Η ΡΩΜΗ ΚΑΙ Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Αἱ μεγάλοι κατακτήσεις εἶχον πολὺ σοβαρὰς συνεπείας διὰ τὴν Ρώμην. Εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς οἱ Ρωμαῖοι ἐγνώρισαν ἀπὸ πλησίον τὸν ἑλληνοανατολικὸν πολιτισμόν, ἐγοητεύθησαν ἀπ' αὐτὸν καὶ ἐμμήθησαν τὰ καλὰ καὶ τὰ τρωτά του. Ἀλλ' ἡ ἀποτομὸς εἰσορῇ ξένων συνηθειῶν καὶ ἐθίμων ἥλλαξε τὸν χαρακτῆρα τῆς ρωμαϊκῆς ζωῆς. Αὐτὴ ἦτο ἡ ἐκδίκησις τῆς Ἑλλάδος, ὅπως εἶπαν. Ὁ ρωμαῖος ποιητὴς Ὀράτιος, ἔγραψεν ἀργότερα: Ἡ ἡττημένη Ἑλλάς ὑπέταξε τὸν τραχὺν κατακτητὴν.

Ὁ ἑλληνισμὸς εἶχεν ἀρχίσει νὰ εἰσέρχεται εἰς τὴν Ρώμην ἤδη ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν Τυρρηνῶν. Ἀργότερα αἱ

ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος καὶ τῆς Σικελίας ἐμήρσαν τοὺς Ῥωμαίους εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Ἄλλ' ὁ ἑλληνισμὸς κυρίως εἰσέδυσεν εἰς τὴν Ῥώμην ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος. Πληθὺς Ἑλλήνων κατέκλυσε τότε τὴν Ἰταλίαν. Ἄλλοι μετεφέρθη-

Σχέδιον ἑλληνορωμαϊκῆς οἰκίας

□ Ἀπὸ τὸν συνδυασμὸν τῆς ρωμαϊκῆς μετὰ τὴν ἑλληνικὴν οἰκίαν προήλθεν ἡ ἑλληνορωμαϊκὴ κατοικία. Εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ σχεδίου εἶναι ἡ πρόσοψις, εἰς τὸ μέσον ἡ εἴσοδος καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη καταστήματα. Τὸ πρῶτον διαμέρισμα, εἰς τὸ ὁποῖον εἰσερχόμεθα, εἶναι τὸ atrium, μιά αὐλὴ δηλαδὴ μετὰ δεξαμενὴν εἰς τὸ μέσον (impluvium), εἶδος στέρνας διὰ νὰ μαζεύῃ τὰ νερά τῆς βροχῆς. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ εἶναι δωμάτια, ὁ φοῦρνος, ὁ μύλος κλπ. Ἀπέναντι εἶναι τὸ tablinum, ἡ αἴθουσα δηλαδὴ τῆς ὑποδοχῆς. Ἀπὸ τὸ tablinum εἰσερχόμεθα εἰς μίαν εὐρύχωρον αὐλὴν μετὰ κίονας καὶ στοάς, ἡ ὁποία λέγεται περίστυλον. Πέριξ τοῦ περιτύλου εἶναι τὰ κυριώτερα δωμάτια τῆς κατοικίας, δωμάτια ὕπνου, φαγητοῦ, βιβλιοθήκη, λουτρά κλπ. Εἰς τὸ μέσον εἶναι κήπος συνήθως πολυτελεὶς μετὰ συντριβάνι καὶ ἰχθυοτροφεῖον.

σαν ὑπὸ τῆς βίας τοῦ πολέμου ὡς αἰχμάλωτοι, ἄλλοι πάλιν μετὰ τὴν ἐλπίδα καλυτέρας τύχης ἐγκατεστάθησαν ἰδίως εἰς τὴν Ῥώμην ὡς ὑπηρέται, μάγειροι, ἡθοποιοί, μάντιες, ἱατροί, διδάσκαλοι, γραμματικοί, ῥήτορες κλπ. Αἱ ρωμαϊκαὶ οἰκογένειαι ἀπέκτησαν τὴν συνήθειαν νὰ μεταχειρίζονται ἑλλήνας γραμματεῖς διὰ τὰς ὑποθέσεις των. Οἱ Ἕλληνες

ἐξέπληττον τοὺς νικητὰς μὲ τὴν εὐστροφίαν τοῦ πνεύματος καὶ τὰς μεγάλας δεξιότητας, πράγματα ἄγνωστα εἰς τοὺς τραχεῖς Ρωμαίους.

Πολυάριθμοι ἐξ ἄλλου ἦσαν οἱ Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι εἴτε ὡς ἔμποροι, εἴτε ὡς στρατιῶται, ἐπήγαινον εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, καὶ ἀργότερα οἱ ἐπιφανεῖς Ρωμαῖοι ἀπέκτισαν τὴν συνήθειαν νὰ ἐπισκέπτονται τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολήν. Ἡ διαμονὴ ἐπὶ τινα καιρὸν εἰς Ἀθήνας, Ἀλεξάνδρειαν ἢ τὴν Ρόδον ἐθεωρεῖτο ὡς ἀναγκαῖον συμπλήρωμα πάσης ἐλευθερίας μορφώσεως.

Ἡ μεγάλη αὐτὴ κίνησις ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀντιστρόφως εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν βαθεῖαν μεταβολὴν εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὸν βίον τῶν Ρωμαίων. Ἀληθὴς ἐπανάστασις ἔγινε τότε εἰς τὴν θρησκείαν, τὴν λογοτεχνίαν, τὴν τέχνην, τὰ ἥθη κτλ.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

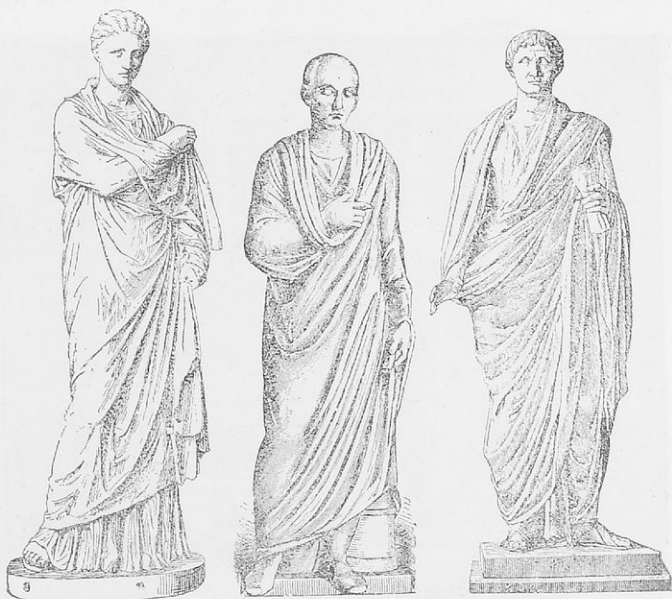
Οἱ Ρωμαῖοι ἐθαμβώθησαν ἀπὸ τὸ κάλλος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας. Τὰ ἐξ ἀργίλου εἰδώλια τῶν θεῶν τοῦ Λατίου ἐφαίνοντο τώρα πολὺ χονδροειδῆ ἔμπρὸς εἰς τὰ ἀπὸ μάρμαρον καὶ ὀρείχαλκον ἀγάλματα τῶν ἑλληνικῶν θεῶν. Ἡ ρωμαϊκὴ μυθολογία ἦτο πολὺ πτωχὴ καὶ νηπιώδης παραβαλλομένη πρὸς τοὺς πλήρεις ζωῆς καὶ κάλλους μύθους τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν νὰ στενοχωροῦνται διὰ τοὺς ταπεινοὺς θεοὺς τῶν καὶ ἠθέλησαν νὰ τοὺς ἐξυψώσουν καὶ νὰ τοὺς ταυτίσουν μὲ τοὺς ἑλληνικοὺς. Διηγῆθησαν κατόπιν τὰς περιπετείας καὶ τοὺς ἑλληνικοὺς μύθους καὶ παρέστησαν τοὺς θεοὺς τῶν μὲ μορφήν ἑλληνικὴν. Συγχρόνως ἤρχισαν νὰ εἰσάγουν καὶ θεοὺς ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Κυβέλην ἀπὸ τὴν Φρυγίαν, τὸν Σέραπιν καὶ τὴν Ἰσιδα ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον κτλ.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἐπὶ πολὺν χρόνον οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐκαλλιέργουν τὰ γράμματα. Ἡ πραγματικὴ λογοτεχνία ἤρχισε νὰ γεννᾶται

εις την Ρώμην, ἀφότου οἱ Ρωμαῖοι ἦλθον εἰς ἐπαφήν με τοὺς Ἕλληνας. Διὰ τοῦτο τὰ πρῶτα ἔργα τῆς λατινικῆς ποιήσεως καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου ἦσαν μιμήσεις ἐλληνικῶν ἔργων καὶ πολλακίς μεταφράσεις αὐτῶν.

Ὁ Αἰβίος Ἀνδρόνικος, Ἕλλην ἐκ Τάραντος, μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν τὴν Ὀδύσσειαν. Οἱ πρῶτοι μεγάλοι συγ-

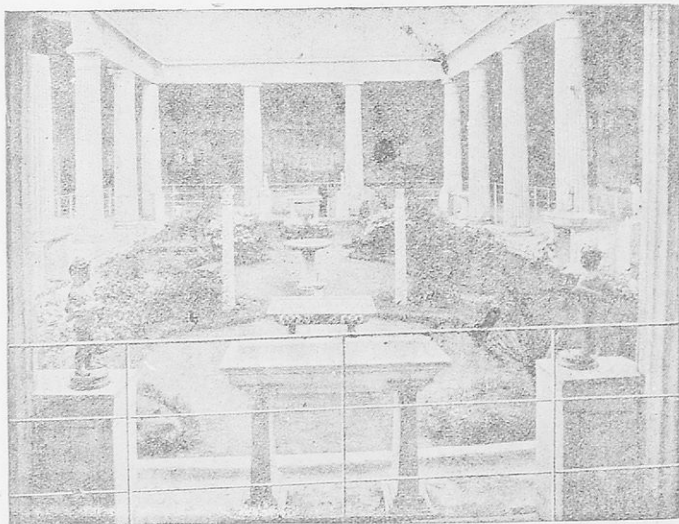
Ρωμαϊκὴ ἐνδυμασία

Ἡ ἐνδυμασία τῶν Ρωμαίων ἀπετελεῖτο ἀπὸ χιτῶνα (tunica) καὶ ἐπανωφόριον (toga). Ἐπίσης καὶ αἱ γυναῖκες ἐφόρουσαν χιτῶνα καὶ ἐπάνω ἐτύλισσον ὡς ἐπανωφόριον ἓνα τετράγωνον ὕφασμα, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο palla.

γραφεῖς ἦσαν δύο κωμικοὶ ποιηταὶ Πλάυτος (254; -184) καὶ Τερέντιος (184; -159) καὶ ὁ ἐπικός Ἑννίος (253 -169), ὁ ὁποῖος εἰς μίαν ἔμμετρον ἱστορίαν τῆς Ρώμης φιλοδοξεῖ νὰ φθάσῃ τὸν Ὅμηρον.

Ὁ πεζὸς λόγος ἀκόμη δὲν εἶχεν ἀναπτυχθῇ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς. Τὰ πρῶτα μάλιστα πεζὰ δοκίμια ἐγρά-

φοντο εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Πρῶτος ὁ Κάτων ὁ τιμητῆς ἔγραψε τὸ ἱστορικόν του σύγγραμμα εἰς τὴν λατινικὴν. Σημαντικὴ ἦτο ἡ πρόοδος εἰς τὴν ρητορικὴν. Ὁ πολιτικὸς βίος τῆς Ρώμης παρεῖχε πολλὰς εὐκαιρίας εἰς τοὺς ἄρχοντας, τοὺς ὑποψηφίους καὶ τοὺς δικηγόρους νὰ ὁμιλοῦν καὶ ἦσαν εὐνοϊκώτατοι οἱ ὅροι διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ρη-

Τὸ περίστυλον καὶ ὁ κήπος

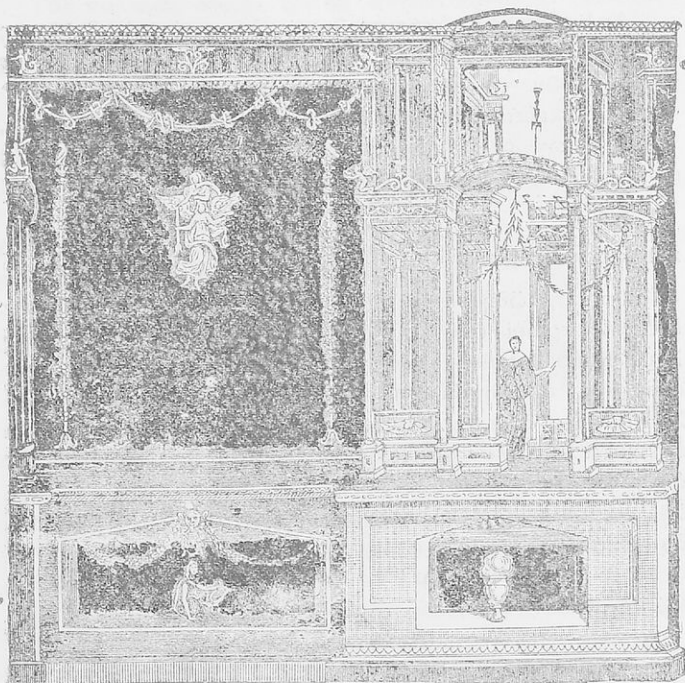
ἀναπαράστασις οἰκίας τῆς Πομπηίας

Εἰς τὴν εἰκόνα βλέπομεν τὸ περίστυλον καὶ τὸν κήπον μιᾶς ἀπὸ τὰς κομφοτέρας οἰκίας τῆς Πομπηίας. Οἱ τοῖχοι τῆς στοᾶς καὶ τῶν δωματίων εἶναι στολισμένοι μὲ πλουσίαν τοιχογραφίαν.

τορικῆς τέχνης. Ἄλλ' ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ ρωμαϊκὴ ρητορεία ἦτο ἀπλὴ καὶ ἄτεχνος. Ἀργότερα ὅμως ἤρχισε μεγάλη κίνησις ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν. Ἕλληνες ρητοροδιδάσκαλοι ἐδίδασκον εἰς τοὺς Ρωμαίους τὴν τέχνην καὶ μετ' ὀλίγον ἀνεδείχθησαν εἰς τὴν Ρώμην ἀξιόλογοι ρήτορες.

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Οἱ Ῥωμαῖοι ἠγάπησαν περισσότερο τὴν ἐλληνικὴν τέχνην. Πολλοὶ στρατηγοί, οἱ ὅποιοι ἐξεστράτευσαν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐσύλησαν τοὺς ναοὺς καὶ τὰς οἰκίας τῶν ἰδιωτῶν καὶ μετεκόμισαν εἰς τὴν Ῥώμην πολλὰ ἔργα τῆς

Τοιχογραφία Πομπηίας

Αἱ τοιχογραφίαι τῆς Πομπηίας εἶναι ἀπὸ τὰ κομφοτεχνήματα τῆς ἀρχαιότητος καὶ μᾶς δίδουν μίαν ἰδέαν τῆς ἐλληνικῆς ζωγραφικῆς. Οἱ ζωγράφοι τῆς Πομπηίας παριστάνουν εἰς τοὺς τοίχους οἰκοδομήματα μὲ μυθολογικάς σκηνάς καὶ προσπαθοῦν νὰ δώσουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι βλέπομεν αὐτάς ἀπὸ παράθυρον ἢ ἀνοιγμα τοῦ τοίχου ἕξω εἰς τὸ ὑπαιθρον.

ἐλληνικῆς γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς, μὲ τὰ ὅποια ἐκόσμησαν τὰς οἰκίας των. Τοῦτο ἐντὸς ὀλίγου ἔγινε συρμός

καὶ οἱ πλούσιοι Ρωμαῖοι ἡμιλλῶντο νὰ ἔχουν συλλογὴν ἀπὸ ἔργα τέχνης εἰς τὴν οἰκίαν των.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐθαύμασαν καὶ ἠγάπησαν τὴν τέχνην τῆς ἐποχῆς των, δηλαδὴ τὴν ἑλληνιστικὴν τέχνην μὲ τὴν προσπάθειάν της νὰ ἀπομιμηθῇ τὴν φύσιν, μὲ τὸ πάθος, τὰς πολυτελεῖς καὶ περιτέχνους διακοσμῆσεις, τὰ μωσαϊκὰ καὶ τὰ ἀνάγλυφα.

Ἀπὸ τότε δὲν εὐχαριστοῦνται πλέον μὲ τοὺς ξυλίνους ναοὺς των, κτίζουν ναοὺς κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς ρυθμοὺς καὶ κοσμοῦν τὰ κτίριά των μὲ μωσαϊκὰ. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν κατεσκευάσθησαν πολλὰ ἔργα, ἰδίως εἰς τὴν ἀγοράν, τῶν ὁποίων οἱ ἀρχιτέκτονες ἦσαν Ἕλληνες. Ἡ πρώτη ρωμαϊκὴ τέχνη ἦτο κυρίως ἑλληνικὴ μεταφυτευθεῖσα εἰς τὴν Ρώμην.

ΣΚΙΠΙΩΝ ΑἰΜΙΛΙΑΝΟΣ

Μεγάλην ὥθησιν εἰς τὴν νεωτεριστικὴν αὐτὴν κίνησιν ἔδωκαν μερικοὶ ἄνδρες ἐξαιρετικῆς μορφώσεως καὶ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα. Μεταξὺ αὐτῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ὁ Σκιπίων Αἰμιλιανός. Ὁ Σκιπίων ἠγάπα τοὺς λογίους καὶ τοὺς καλλιτέχνας καὶ ἐσχημάτισε κύκλον φιλολογικὸν καὶ καλλιτεχνικόν, εἰς τὸν ὁποῖον διεκρίνοντο ὁ στωικὸς φιλόσοφος Παναίτιος ὁ Ρόδιος, ὁ Πολύβιος, βαθὺς ἱστορικὸς μὲ ἀξιόθαύμαστον πλοῦτον στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν γνώσεων, ὁ κωμικὸς Τερέντιος, ὁ νομομαθὴς Μανίλιος, κ.ἄ.

Ἄλλ' ἡ μεγάλη μᾶζα τοῦ λαοῦ ἔμενεν ἀσυγκίνητος ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ὥραιότητα καὶ εὔρισκε τέρψιν εἰς τὰ χονδροειδῆ θεάματα. Διηγούνται ὅτι μίαν ἡμέραν, ἐνῶ ἐπαίζετο κωμῳδία τοῦ Τερεντίου, οἱ θεαταὶ ἐγκατέλειψαν τὸ θέατρον, διότι ἤκουσαν ἔξω νὰ διαλαλοῦν ὅτι ἐφθασε περίφημος σχοινοβάτης.

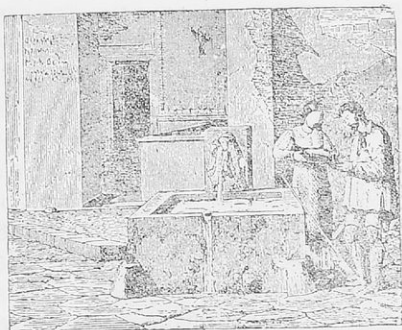
Ἡ ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΑ

Οἱ τραχεῖς καὶ πτωχοὶ Ρωμαῖοι ἔμειναν κατάπληκτοι ἀπὸ τὸν πλοῦτον τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸν ἄνετον καὶ πολυ-

τελῇ βίον. Τὸν πλοῦτον καὶ τὰς συνηθείας αὐτὰς ἐφρόντισαν νὰ μεταφέρουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἔδειξαν διαγωγὴν νεοπλούτου, διότι ὁ νέος τρόπος τῆς ζωῆς ἦτο μᾶλλον ἐπίδειξις καὶ σπατάλη παρὰ βαθυτέρα κατανόησις τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀξίας τῆς λεπτοτέρας ζωῆς.

Τὰς παλαιὰς ἀπλᾶς οἰκίας ἀντικατέστησαν μὲ νέας πολυτελεστέρας ἀπὸ μάρμαρον κατὰ τὸ σχέδιον τῶν ἀθηναϊκῶν καὶ κορινθιακῶν οἰκιῶν.

Ἡ ἐνδυμασία τῶν Ρωμαίων δὲν μετεβλήθη, ἀλλὰ τὸ χονδροειδὲς μάλλινον ὕφασμα ἀντικατέστησαν μὲ λεπτοῦφαντα ἐνδύματα καὶ ἐφρόντισαν νὰ πτυχώνουν τὸ ἱμάτιον κατὰ τὸν ἑλληνικὸν συρμόν. Μεγαλυτέρα ἦτο ἡ πο-

Μία δημοσία κρήνη εἰς τὴν Πομπηίαν

λυτέλεια εἰς τὸν ἱματισμὸν τῶν γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνεζήτουν τὰ λεπτότερα καὶ διαφανέστερα ὑφάσματα. Ἐφόρουν πλῆθος κοσμημάτων, δακτυλίδια, βραχιόλια, περιδέρια, ἐνώτια κτλ.

Ἀλλὰ περίφημος ἐγένεν ἡ πολυτέλεια τοῦ φαγητοῦ. Οἱ τόσον λιτοδίαιτοι Ρωμαῖοι κατήντησαν μανιώδεις γαστρίμαργοι καὶ τὸ ἐλάττωμα αὐτὸ παρέμεινε μέχρι τέλους τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας. Ἐπεζήτουν τὰ πλέον σπάνια καὶ πολυδάπανα φαγητὰ καὶ τοὺς ἀρωματωδεστέρους καὶ σπανιωτέρους οἶνους τοῦ κόσμου, τὰ δὲ ποσά, τὰ ὁποῖα ἐξώδευον διὰ τὰ συμπόσια, ἦσαν μυθώδη. «Ὁ μάγειρος, λέγει ὁ Τίτος Λίβιος, ὁ ὁποῖος ἔθεωρεῖτο ὁ ἔσχατος τῶν δούλων, ἀπέβη προσωπικότης καὶ τὸ ἐπάγγελμά του ἔφασεν εἰς μεγάλην περιωπὴν».

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

Ἄλλ' ἡ μεγάλη πολυτέλεια ἔφερεν ὄχι μόνον καταστροφικὴν μαλθακότητα, ἀλλὰ καὶ πλῆθος ἀπὸ ἄλλα ἐλαττώματα. Αἱ παλαιαὶ ρωμαϊκαὶ ἀρεταὶ ἐθεωρήθησαν χονδροειδεῖς καὶ γελοῖαι. Ὅλοι ἐφρόντιζον νὰ πλουτήσουν, διὰ νὰ ἐπαρκοῦν εἰς τὰς δαπάνας τοῦ γένου βίου, καὶ πρὸς τοῦτο κανέν μέσον δὲν ἐθεώρουν ἀθέμιτον. Αἱ οἰκογενειακαὶ ἀρεταὶ τῶν Ρωμαίων ἐξηφανίσθησαν εἰς τὴν νέαν ἀριστοκρατίαν, τὰ διαζύγια ἐπληθύνθησαν. Ἐπίσης ἤρχισαν νὰ φαίνωνται τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς πολιτικῆς διαφθορᾶς. Οἱ πολῖται ἐπώλουν τὴν ψήφον καὶ ἡ ἐλογικὴ διαφθορὰ ἐγενικεύθη.

Ἐναντίον τῆς καταστάσεως ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρωνται πολλοὶ Ρωμαῖοι καὶ ἐδημιουργήθη ζωνρὰ ἀντίδρασις κατὰ τῶν νεωτερισμῶν. Ἀρχηγὸς τῆς ἀντιδράσεως καὶ συγχρόνως ἀντιπρόσωπος τοῦ συντηρητισμοῦ τῆς Ρώμης εἶναι ὁ περίφημος Κάτων ὁ τιμητής.

Ὁ Κάτων ἦτο μικρὸς ἰδιοκτῆτης ἀπὸ τὴν Σαβίνην ἐγκατασταθεὶς εἰς Ρώμην. Ἐλαβε μέρος εἰς πολλοὺς πολέμους, διεκρίθη καὶ ἀνῆλθεν εἰς ὅλα τὰ ἀξιώματα. Ὁ Κάτων ὑπῆρξε λάτρης τῶν προγονικῶν ἀρετῶν καὶ ἔγινεν ἀρχηγὸς μερίδος τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ ἀντιδράσῃ εἰς τὰ νέα ἥθη τῆς ἀριστοκρατίας. Ὡς τιμητῆς ἐπεδίωξε μὲ μέτρα αὐστηρὰ νὰ πατάξῃ τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν διαφθοράν.

Ἄλλ' οἱ ἄγῶνες τοῦ Κάτωνος ἔμειναν χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ὁ ἑλληνισμὸς ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα εἰσῆρχετο εἰς τὴν Ρώμην καὶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος ἡ μεταβολὴ ἦτο πλήρης. Οἱ Ρωμαῖοι ἐδέχθησαν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν, ἀλλ' ὅπως ἦτο φυσικὸν τὸν προσήρμοσαν εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς συνηθείας τῶν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς παρουσιάζεται μὲ νέαν μορφήν καὶ ἔγινεν, ὅπως λέγουσιν, ἐλληνορωμαϊκός. Ὑπὸ τὴν μορφήν αὐτὴν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες τὸν μετέφεραν εἰς τὴν ἀπολίτιστον Δύσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ--ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΑΣ ΤΑΞΕΩΣ

Αἱ μεγάλοι κατακτήσεις εἶχον ἀκόμη σοβαρωτέρας συνεπειάς, δηλαδή βαθεῖαν οἰκονομικὴν, κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν μεταβολήν.

Οἱ μακροχρόνιοι πόλεμοι κατέστρεψαν τὴν μεσαιάν τάξιν, δηλαδή τοὺς ἰδιοκτῆτας μικρῶν κτημάτων εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν. Τοὺς μεγάλους πολέμους διεξήγαγε κυρίως ἡ μεσαιά τάξις. Πολλοὶ ἐχάθησαν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν ἢ ἀπὸ τὰς κακουχίας καὶ ὅσοι ἐπανήλθαν εὐρέθησαν εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν. Ὁ ἀγρὸς τῶν εἶχε μείνει ἀκαλλιέργητος, ἡ οἰκογένειά τῶν εἶχε χρεωθῇ διὰ νὰ συντηρηθῇ καὶ οἱ ἴδιοι ἐξηκολούθουν νὰ δανεῖζωνται. Ἀλλὰ τότε τοὺς κατέστρεψεν ἡ τοκογλυφία. Συγχρόνως εἶχε καταντήσῃ ἀδύνατος ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ συντήρησις μικρῶν κτημάτων, ἀφότου ἦνοιξαν αἱ μεγάλοι σιταγοραὶ τῆς Σικελίας, Σαρδηνίας καὶ προπάντων τῆς Ἀφρικῆς. Ὁ εἰσαγόμενος

Ρωμαῖος τοκογλύφος

ὁρειχαλκίνη προτομή Πομπηίας—
Νεάπολις

Εἶναι ὁ περίφημος τραπεζίτης καὶ τοκογλύφος Καϊκίλιος Γιουκοῦνδος, τοῦ ὁποῦ τὴν οἰκίαν ἀνεκάλυψαν εἰς τὴν Πομπηίαν. Ἡ εἰκὼν εἰς τὸ σύνολόν της δεικνύει τὸν ἄνθρωπον τῶν χρηματικῶν ὑποθέσεων.

ἀπ' αὐτὰς σίτος ἦτο τόσοις εὐθηνός, ὥστε ἡ παραγωγὴ τῆς Ἰταλίας ἦτο ἀδύνατον νὰ συναγωνισθῇ τοὺς σιτεμ- πόρους. Οἱ μικροκαλλιεργηταὶ ἠναγκάσθησαν νὰ πωλή- σουν τοὺς ἀγρούς των, ἐγκατέλειψαν τὴν ὑπαιθρον χῶ- ραν καὶ μετηνάστευσαν εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ πλούσιοι ἡγό- ρασαν τὰ μικρὰ κτήματα, ἠνώσαν πολλὰ ἀπ' αὐτὰ καὶ ἐσχηματίσαν τὰς μεγάλας ἰδιοκτησίας, τὰ λεγόμενα latifundia. Εἰς τὰ κτήματα αὐτὰ ἐγκατέστησαν δούλους, ἔπαυσαν νὰ καλλιεργοῦν δημητριακὰ, ἐφύτευσαν ἀμπέ- λους καὶ ἐλαίας, ὥς περισσότερον προσοδοφόρα, ἔτρεφον ζῶα ἢ ἄφινον μεγάλας ἐκτάσεις ἀκαλλιεργήτους διὰ τὸ κυνήγιον. Τοιουτοτρόπως ἡ παραγωγὴ τῆς Ἰταλίας ἡλατ- τώθη σημαντικῶς καὶ ἡ ὑπαιθρος χῶρα ἥλλαξε κατοί- κους, διότι τὴν θέσιν τῶν γνησίων Ρωμαίων ἔλαβον δοῦ- λοι Ἀσιᾶται. Διὰ τοῦτο δικαίως εἶπον ὅτι τὰ μεγάλα κτή- ματα κατέστρεψαν τὴν Ρώμην.

Κάτι παρόμοιον ἐγινε καὶ εἰς τὰς πόλεις. Ἐνῶ τὸ ἐμ- πόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἀνεπτύχθησαν τεραστίως μὲ τὰς κατακτήσεις, οἱ ἐλεύθεροι μικροτεχνῖται κατεστράφησαν, διότι δὲν ἀντεῖχον εἰς τὸν συναγωνισμόν τῶν ἐργοστα- σίων, εἰς τὰ ὅποια μετεχειρίζοντο κυρίως δούλους. Τοιου- τοτρόπως οἱ ἐλεύθεροι μικροτεχνῖται, ὅπως καὶ οἱ ἐλεύ- θεροι γεωργοί, δηλαδὴ ἡ μεσαία τάξις, κατεστράφη καὶ περιήλθεν εἰς μεγάλην ἔνδειαν. Τὸ γεγονός αὐτὸ εἶχε σοβαρωτάτας συνεπείας.

ΑΙ ΝΕΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΤΑΞΕΙΣ

Ἡ κοινωνικὴ ἰσότης, τὴν ὁποίαν εἶχον ἐπιτύχει οἱ Ρω- μαῖοι μετὰ τόσοις ἀγῶνας, διεταράχθη καὶ ἐδημιουργήθη διάκρισις τάξεων περισσότερον ἐπικίνδυνος. Κατὰ τὸν 2ον π.Χ. αἰῶνα ἡ Ρώμη ἔχει κυρίως δύο κοινωνικὰς τά- ξεις, μίαν μειοψηφίαν πλουσίων καὶ τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀκτημόνων καὶ πτωχῶν. Εἰς τὴν πρώτην ἀνήκουν οἱ συγ- κλητικοὶ καὶ οἱ ἵππεῖς, εἰς τὴν δευτέραν ὁ λεγόμενος ἀστι- κὸς ὄχλος.

Ἡ συγκλητικὴ τάξις, τῆς ὁποίας ὁ πλοῦτος συνίσταται κυρίως εἰς κτηματικὴν περιουσίαν, ἔχει ἀπο-

κλειστικὸν ἔργον τὴν κυβέρνησιν τῆς πολιτείας. Ἀπ' αὐτὴν ἐκλέγουν οἱ Ῥωμαῖοι σχεδὸν ἑκατὰ κανόνα τοὺς ἄρχοντας, οἱ ὅποιοι πολλάκις εἶναι ἀνίκανοι ἢ κάμνουν

Πλοῖον ἐμπορικὸν

ἀπὸ ἑνα ἀνάγλυφον τῆς Ὠστίας

Τὸ πλοῖον εὐρίσκεται εἰς τὸν λιμένα τῆς Ῥώμης Ὠστίαν. Μὲ τὸ κυρτὸν εἰς τὰ δύο ἄκρα σκάφος καὶ τὰ χονδρὰ σχοινιά του ὁμοιάζει μὲ ἀλιευτικὰ πλοῖα τῆς ἐποχῆς μας. Εἰς τὸ ἱστίον διακρίνομεν δύο ρωμαϊκὰς λυκαῖνας καὶ κάτω ἀπ' αὐτὰς τὰ ἀρχικὰ γράμματα τοῦ ἰδιοκτῆτου V L. Εἰς τὸ βάθος δεξιὰ διακρίνεται ὁ φάρος τῆς Ὠστίας καὶ ἀριστερὰ τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς τῆς εὐφορίας καὶ τοῦ πλούτου. Ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἀριστερὰ ὁ πλοίαρχος κάμνει θυσίαν διὰ τὴν αἰσίαν ἄφιξιν.

κακὴν χρῆσιν τῆς δυνάμεώς των, περιφρονοῦν τοὺς νόμους, διαφθείρουν τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ κατὰ τὰς ἐκκλογὰς καὶ κυβερνοῦν κακῶς τὰς ἐπαρχίας.

Ἡ τάξις τῶν ἱππέων εἶναι οἱ πλούσιοι τοῦ χρήματος. Ἀντὶ τῶν πολιτικῶν ἀξιωματῶν οἱ ἱππεῖς προτιμοῦν τὸ ἐμπόριον, τὰς τραπεζικὰς ἐργασίας καὶ τὰς προμηθείας τοῦ δημοσίου. Ἐμπορεύονται κυρίως τὸν σίτον, τὸν ὅποῖον εἰσάγουσιν εἰς μεγάλας ποσότητας ἀπὸ τὴν Σικελίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Αἴγυπτον, καὶ συγχρόνως εἶναι σπουδαῖοι τοκογλύφοι. Ἰδίως ὁμῶς πλουτίζουν ἀπὸ τὰς προμηθείας τοῦ δημοσίου καὶ ἀπὸ τὴν ἐνοικίαισιν τῶν φόρων, εἶναι δηλαδὴ δημοσιῶναί. Οἱ ἱππεῖς καταρτίζουν μεγάλας ἐταιρείας, αἱ ὁποῖαι ἀναλαμβάνουν τὴν κατασκευὴν δημοσίων ἔργων ἢ τὴν προμήθειαν στρατιωτικῶν εἰδῶν εἴτε ἐνοικιάζουν τοὺς φόρους. Ἀγοράζουν δηλαδὴ ἀπὸ τὴν πολιτείαν τοὺς φόρους μεγάλων περιφερειῶν, προκαταβάλλουν τὸ ἀντίτιμον εἰς τὸ δημόσιον καὶ πωλοῦν τμηματικῶς εἰς μικροτέρους ἐπιχειρηματίας τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ ὅποιοι εἰσπράττουν αὐτοὺς μὲ σκληρὰ καὶ ἀπάνθρωπα μέσα. Αὐτοὶ εἶναι οἱ τελεῶναί, περὶ τῶν ὁποίων ὁ Χριστὸς εἶπεν ὅτι δὲν θὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Οἱ συγκλητικοὶ ὡς διοικηταὶ καὶ οἱ ἱππεῖς ὡς ἐπιχειρηματαὶ καὶ ἰδίως ὡς δημοσιῶναι ἐξεμεταλλεύθησαν μὲ ἀπληστίαν τὰς ἐπαρχίας καὶ κατήντησαν ἀληθινὴ πληγὴ.

Τὸν ἀστικὸν ὄχλον ἀποτελοῦν ὅλοι οἱ ἄλλοι πολῖται, παλαιοὶ μικροκτηματῖαι ἢ μικροτεχνῖται κατεστραμμένοι καὶ ἄλλοι ὅμοιοι. Ἡ θέσις ὧν αὐτῶν εἶναι τραγικὴ. Δὲν εὐρίσκουν ἐργασίαν, διότι εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ εἰς τὰ ἐργοστάσια προτιμῶνται οἱ δοῦλοι, ζοῦν εἰς μικρὰς καὶ ἀνθυγιεινὰς κατοικίας, πτωχοί, ταπεινοὶ καὶ ἐγκαταλελειμμένοι εἰς τὸν οἶκτον τῆς πολιτείας καὶ τῶν πλουσίων, οἱ ὅποιοι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν μοιράζουσι τροφὰς καὶ ἐνδύματα. Ἀλλ' ἀντὶ αὐτοῦ οἱ πτωχοὶ πωλοῦν τὴν ψῆφον τῶν κατὰ τὰς ἐκλογάς. Μόνη κατηγορία τῶν ἔμεινεν ὁ τίτλος τοῦ ρωμαίου πολίτου, τὰ μεγάλα θεάματα, αἱ ἐορταί, οἱ θρίαμβοι, αἱ ἐκλογαί, ἡ κίνησις τῆς ἀγορᾶς.

ΟΙ ΔΟΥΛΟΙ

Ένα από τὰ σημαντικώτερα αποτελέσματα τοῦ πολέμου καὶ τῶν κατακτήσεων ἦτο ἡ καταπληκτικὴ αὔξησις τῶν δούλων. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν ἢ αἰχμάλωτοι πολέμου πωληθέντες ἢ Ἀσιᾶται, τοὺς ὁποίους εἶχον μεταφέρει οἱ νικηταὶ στρατηγοί.

Ὁ δοῦλος κατὰ τὸν νόμον δὲν ἦτο πρόσωπον, ἀλλὰ πρᾶγμα. Ἡ ζωὴ τῶν δούλων ἦτο ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν οἰκτρά. Ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐργάζωνται διαρκῶς. Ὁ ὀκνηρὸς ἢ πονηρὸς δοῦλος ἐτιμωρεῖτο σκληρότατα. Αἱ τιμωρίαι ἦταν φρικῶδεις, ραβδισμοί, μαστιγώσεις, ἀλύσεις, ἡ ἐργασία τοῦ χειρομύλου, ἡ ἐργασία εἰς τὰ λατομεῖα καὶ τέλος ὁ θάνατος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Διὰ τοῦτο πολλάκις οἱ δοῦλοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἠπέλησαν σοβαρῶς τὸ κράτος.

ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

Εἰς τὴν Ρώμην δὲν ἔλειψαν οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ἔβλεπον τὴν σοβαρότητα τῆς καταστάσεως καὶ ᾔθελον νὰ θέσουν τέρμα εἰς αὐτήν. Ὁ Κάτων εἶχε κατανοήσει τὴν ἀνάγκην αὐτήν, ἀλλὰ δὲν ἐκτύπησε τὴν πηγὴν τοῦ κακοῦ. Τὸ ἔργον αὐτὸ ἀνέλαβον οἱ δύο ἀδελφοὶ Τιβέριος καὶ Γάιος Γράκχος.

ΤΙΒΕΡΙΟΣ ΓΡΑΚΧΟΣ

Ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς δύο, ὁ Τιβέριος, ἦτο φύσει εὐγενικὴ καὶ θερμὴ καὶ ρήτωρ καλός. Μὲ ἐξαιρετικὴν διορατικότητα ἀντελήφθη ὅτι ἡ διόρθωσις τῆς καταστάσεως ἦτο δυνατὴ μόνον, ἂν κατάρθωνε νὰ ἀναδημιουργήσῃ τὴν μικρὰν ἰδιοκτησίαν καὶ μαζὶ μὲ αὐτήν τὴν μεσαίαν τάξιν ἀποκαθιστῶν πάλιν εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀέργους τῆς Ρώμης.

Τὸ 133 π.Χ. ἐκλέγεται δήμαρχος καὶ προτείνει ἀμέσως τὸν περίφημον ἀ γ ρ ο τ ι κ ὸ ν ν ὅ μ ο ν, κατὰ τὸν ὅποιον Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Ρωμαϊκῆ-Βυζαντινῆ, ἔκδ. ε' 2

κάνεις δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ κατέχη γῆν τοῦ δημοσίου περισσότερον ἀπὸ 500 πλέθρα καὶ 260 δι' ἕκαστον ἄρρεν τέκνον (τὸ πλέθρον = 25,18 μ.). Οἱ πλούσιοι ὅμως εἶχον σφετερισθῇ μὲ τὸ πρόσχημα τοῦ ἐνοικίου ἐκτάσεις πολὺ μεγαλυτέρας. Ἐπρεπε λοιπὸν μέρος αὐτῶν νὰ ἀφαιρεθῇ ἀπ' αὐτούς, νὰ διαιρεθῇ εἰς ἴσους κλήρους καὶ νὰ μοιρα-

Οἱ ἀδελφοὶ Γράκχοι

Ο πατὴρ τῶν Γράκχων κατήγετο ἀπὸ πληβείους, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀνέλθει εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα. Ὁ πατὴρ τῶν Σεμπρόνιος Γράκχος εἶχε χρηματίσει δύο φορές ὑπατος, διοικητὴς τῆς Ἰσπανίας καὶ τιμητὴς καὶ διεκρίθη διὰ τὴν μεγάλην σύνεσιν καὶ ἐντιμότητα. Ἡ μήτηρ τῶν ὅμως Κορνηλία ἦτο θυγάτηρ τοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλιανοῦ καὶ ἔγινε περίφημος μεταξὺ τῶν ρωμαίων γυναικῶν διὰ τὴν μόρφωσιν, τὸ πνεῦμα καὶ τὰς μεγάλας ἀρετάς της. Ἐφρόντισε νὰ δώσῃ εἰς τὰ τέκνα της ἐλληνοπρεπεῖ ἀνατροφὴν καὶ ἔκαυχᾶτο διὰ τοῦτο.

σθῇ εἰς τοὺς ἀκτήμενας πολίτας. Ὁ Τιβέριος ὑπεστήριξε μὲ θερμὴν τὸν νόμον.

Ἦτο ἀκαταμάχητος, λέγει ὁ Πλούταρχος, ὅταν ὠμιλοῦσε γιὰ τὰ συμφέροντα τῶν πτωχῶν: «Τὰ θηρία ποὺ ζοῦν στὴν Ἰταλία ἔχουν καὶ φωλιά καὶ κάποια τρύπα ποὺ χώνονται καὶ κοιμοῦνται. Αὐτοὶ ὅμως ποὺ πολεμοῦν γιὰ τὴν Ἰταλία δὲν ἔχουν τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἀέρα καὶ φῶς. Χωρὶς σπῆτι χωρὶς στέγη παραδέρνονται μὲ παιδιὰ καὶ μὲ γυναῖκες. Οἱ στρατη-

γολί λέν ψέματα, όταν παρακινούν τούς στρατιώτες στή μάχη νά θντιστέκωνται στούς ἐχθρούς, γιά νά ὑπερασπίσουν τάχα τούς τάφους καί τά ἱερά, γιατί κανένας ἀπό τόσους Ρωμαίους δέν ἔχει οὔτε πατρικόν βωμόν οὔτε προγονικόν τάφον. Πολεμοῦν καί σκοτώνονται γιά νά ζήσουν ἄλλοι. Τούς λέν κυρίους τῆς οἰκουμένης, ἀλλά δέν ἔχουν οὔτε ἓνα βῶλον γῆς δικό τους».

(Πλουτ. Βίος Τιβ. Γράκχου κεφ. Θ')

“Ὅπως ἦτο φυσικόν οἱ πλούσιοι τὸν ἐπολέμησαν μὲ μανίαν, ἀλλ’ ὁ Τιβέριος κατῶρθωσε νὰ ψηφισθῇ ὁ νόμος ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀμέσως προέβη εἰς τὴν μεταρρύθμισιν. Ἀλλὰ διὰ νὰ στερεωθῇ τὸ ἔργον του, ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐκλεχθῇ δήμαρχος καὶ διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἐκλογῶν ὁ Τιβέριος εὐρέθη μὲ ὀλίγους ὁπαδούς, διότι οἱ ἀγρόται εὐρίσκοντο εἰς τὸν θερισμὸν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν. Συγκλητικοὶ καὶ πλούσιοι ἐδημιούργησαν ταραχάς, ἐφόνευσαν τὸν Τιβέριον μὲ 300 ἀπὸ τούς ὁπαδούς του καὶ ἔρριψαν τὸ σῶμα του εἰς τὸν Τίβεριν.

ΠΑΡΩΣ ΓΡΑΚΧΟΣ

Οἱ πλούσιοι κατ’ ἀρχὰς δέν ἐτόλμησαν νὰ καταργήσουν τὸν ἀγροτικὸν νόμον τοῦ Τιβερίου. Ὅλιγον κατ’ ὀλίγον ὁμως περιήλθεν εἰς ἀχρησίαν καὶ οἱ πλούσιοι ἐπεκράτησαν πάλιν.

Ἀλλὰ τὸ 123 ἐξελέγη δήμαρχος ὁ **Γάϊος Γράκχος**. Ὁρμητικώτερος καὶ ἐπαναστατικώτερος ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του, εἶχεν εὐρύτερα σχέδια. Ἦθελε νὰ κάμῃ πολιτικὴν μεταρρύθμισιν, ἡ ὁποία θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ συντρίψῃ τὴν δύναμιν τῶν εὐγενῶν, καὶ κοινωτικὴν, ἡ ὁποία θὰ συνεπλήρωνε τὸν ἀγροτικὸν νόμον τοῦ ἀδελφοῦ του. Διὰ νὰ συντρίψῃ τούς συγκλητικούς, ἐστηρίχθη ὄχι μόνον εἰς τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἱππέων καὶ εἰς τὰς συμμάχους πόλεις τῆς Ἰταλίας. Εἰσήγαγε λοιπὸν σειρὰν νόμων, διὰ τῶν ὁποίων ἐκέρδισε τὴν ὑποστήριξιν τοῦ λαοῦ καὶ τῆς τάξεως τῶν ἱππέων.

Ὁ Γάϊος ἀπέκτησε δύναμιν σχεδὸν μοναρχικὴν καὶ

ἐξελέγη δήμαρχος καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (122). Οἱ συγκλητικοὶ διὰ τὸ καταστρέψουν τὴν δημοτικότητά του, ἐπρότειναν διὰ τοῦ δημάρχου Λιβίου Δρουσίου νόμους εὐνοϊκωτέρους διὰ τοὺς ἀκτήμενας. Ὁ λαὸς ἔπεσεν εἰς τὴν παγίδα. Ἀλλ' ὁ Γάιος ἐστράφη τότε πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς συμμάχους καί, διὰ τὸ προσελκύσῃ τὴν ὑποστήριξιν αὐτῶν, ἐπρότεινε νὰ δοθῇ εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου. Ἡ σύγκλητος εὗρηκεν εὐκαιρίαν πάλιν νὰ δημοκοπήσῃ. Παρέστησεν εἰς τὸν ρωμαϊκὸν λαὸν τὸν κίνδυνον, τὸν ὅποιον διέτρεχεν, ἂν οἱ Ἰταλοὶ ἀπέκτων ἴσα δικαιώματα. Ὁ νόμος ἀπεκρούσθη καὶ τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ πρώτη σοβαρὰ ἀποτυχία τοῦ Γαίου, ἡ ὁποία ἐκλόνισε τὴν δημοτικότητά του. Ὄταν λοιπὸν ἐζήτησε νὰ ἐκλεχθῇ δήμαρχος καὶ διὰ τὸ 121, ἀπέτυχεν. Ἡ σύγκρουσις ἐπῆλθε τὸ θέρος τοῦ 121. Τρεῖς χιλιάδες ἐκ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Γαίου ἐφονεύθησαν καὶ ὁ ἴδιος κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ, διέταξεν ἕνα ἐκ τῶν δούλων του νὰ τὸν φονεύσῃ.

Ἡ προσπάθεια τῶν Γράκχων ἀπέτυχε καὶ ἡ ἀποτυχία αὕτῃ ὀφείλεται εἰς τὴν ἐχθρότητα τῶν πλουσίων καὶ εἰς τὴν μοιρολατρικὴν ἀδράνειαν τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ. Οἱ πλούσιοι ἐξῆλθον ἰσχυρότεροι καὶ ὁ λαὸς περιέπεσεν εἰς μεγαλυτέραν δυστυχίαν. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἡ Ρώμη παραδίδεται εἰς τὴν διάκρισιν τῶν φιλοδόξων στρατηγῶν καὶ εἰς τὴν μανίαν τῶν ἐμφυλίων πολέμων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΡΙΣΙΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΓΡΑΚΧΟΥΣ

Αἱ μεγάλαι κατακτήσεις ἐκτός τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐδημιούργησαν σοβαρωτάτην πολιτικὴν κρίσιν. Μετὰ τοὺς Γράκχους ἡ τάξις τῶν συγκλητικῶν ἐκυβέρνησε πανίσχυρος τὴν πολιτείαν ἀπὸ τὸ 121—107. Ἄλλ' ἡ διοίκησις τῶν ἤτο πολὺ κακὴ. Τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα ἔγιναν σχεδὸν κληρονομικά εἰς ὠρισμένας οἰκογενείας καὶ διὰ τοῦτο διαχειρίζονται αὐτὰ ἄνθρωποι ἀνίκανοι καὶ διεφθαρμένοι, οἱ ὑπάλληλοι χρηματίζονται σκανδαλωδῶς καὶ ὁ στρατὸς παραμελεῖται.

Τὴν κατάστασιν ἐπωφελοῦνται φιλόδοξοι στρατηγοί, οἱ ὅποιοι προσελκύουν τὸν στρατὸν, περιφρονοῦν σύγκλητον καὶ νόμους καὶ θέλουν νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐπειδὴ ὅμως εὐρίσκονται πάντοτε περισσότεροι τοῦ ἐνός, περιέρχονται εἰς σύγκρουσιν καὶ ταραττοῦν τὸ κράτος μὲ πολιτικὰς ἀναστατώσεις καὶ αἱματηροὺς πολέμους. Τοιοῦτοι ἀντίπαλοι εἶναι κατὰ σειράν ὁ Μάριος καὶ Σύλλας, ὁ Καῖσαρ καὶ Πομπήιος, ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος.

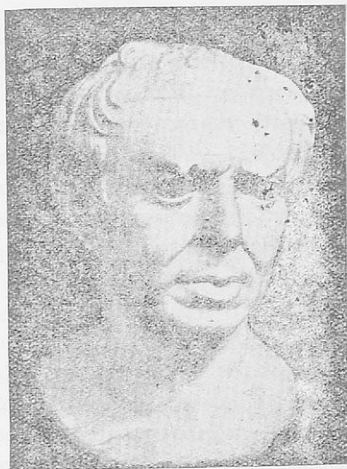
Τοιοιούτῳ ἔπ' ἓνα περίπου αἰῶνα (107—31) ἡ Ρώμη γίνεταί θεάτρον ἐμφυλίων πολέμων, οἱ ὅποιοι κλονίζουν τὸ παλαιὸν δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ προετοιμάζουν τὸ ἔδαφος εἰς τὴν μοναρχίαν.

Α' ΜΑΡΙΟΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑΣ

Ο ΜΑΡΙΟΣ (155-86)

Ὑποστηρικτῆς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος καὶ ἀντίπαλος τῆς συγκλήτου παρουσιάσθη κατ' ἀρχὰς ὁ Μάριος.

Κατήγετο ἀπὸ πλουσίαν ἀγροτικὴν οἰκογένειαν τῆς λατινικῆς πόλεως Ἀρπίνου. Ἐμεινε καθ' ὅλην τὴν ζωὴν τοῦ ἀμόρφωτος καὶ διὰ τοῦτο οἱ εὐγενεῖς τὸν ἐχλεύαζον. Πράγματι ἡ μορφὴ τοῦ εἶχε κάτι τὸ τραχὺ καὶ ὁ Κικέρων ἔλεγεν : ἦ το ἀνὴρ ἀγροϊκός, ἀλλὰ πραγματικῶς ἀνὴρ. Εἶχεν ὅμως ἐξαίρετα στρατιωτικὰ προσόντα, ἐγνώριζε νὰ συγκρατῇ τὴν πειθαρχίαν τοῦ στρα-

Μάριος

Μαρμαρινὴ κεφαλὴ (Ρώμη,
Βατικανόν)

τοῦ καὶ νὰ εἶναι συγχρόνως ἀγαπητὸς εἰς τοὺς στρατιώτας.

Ὁ Μάριος διέπρεπεν εἰς δύο πολέμους, εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα (111—105) καὶ κατὰ τῶν Κίμβρων καὶ Τευτόνων (103—101), οἱ ὁποῖοι ἀκριβῶς ἀπέδειξαν τὴν διαφθορὰν καὶ ἀνικανότητα τῶν εὐγενῶν καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ στρατοῦ.

Ὁ πονηρὸς βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας Ἰουγούρθας, ἑγγονος τοῦ Μασσανάση, εἶχεν ἐξαφανίσει διὰ δολοφονίας

τοὺς συνάρχοντάς του ἐξαδέλφους καὶ εἶχε κατορθώσει νὰ ἐμπαίξῃ τοὺς Ρωμαίους, ἀφοῦ διέφθειρε μὲ χρήματα τὴν ρωμαϊκὴν πρεσβείαν, ἡ ὁποία ἐστάλη διὰ νὰ κανονίσῃ τὰ πράγματα τῆς Νουμιδίας. Προσκληθεὶς κατόπιν εἰς τὴν Ρώμην, διὰ νὰ ἀπολογηθῇ, ἐξηγόρασε καὶ ἐντὸς τῆς πρωτεύουσας θερμοὺς ὑποστηρικτάς. Ὄτον ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀφρικήν, ἐνίκησεν ἕνα ρωμαϊκὸν στρατὸν καὶ τὸν ὑπεχρέωσε νὰ διέλθῃ ὑπὸ τὸν ζυγὸν (109). Εἰς τὸν πόλεμον ἔδωσε τέλος ὁ Μάριος, ὁ ὁποῖος συνέλαβεν αἰχμάλωτον

τὸν Ἰουγούρθαν (105) καὶ τὸν ὠδήγησεν εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ἀπέθανεν εἰς τὰς φυλακάς.

Οἱ Κίμβροι καὶ οἱ Τεύτονες, γερμανικοὶ λαοὶ κατοικοῦντες εἰς τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς, εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ ἔφθασαν λεηλατοῦντες εἰς τὴν Ναρβωνίτιδα, τὴν ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τῆς Γαλατίας. Τέσσαρες ρωμαῖκοὶ στρατοὶ κατεστράφησαν ὁ εἷς κατόπιν τοῦ ἄλλου. Εἰς τὴν κρίσιμον στιγμήν ἔφθασεν ὁ Μάριος ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν

Νόμισμα Ἰουγούρθα

Παρίσιοι. Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη

Ἀριστερὰ ἡ κεφαλὴ τοῦ περιφήμου ἀφρικανοῦ ἀρχηγοῦ, δεξιὰ ἐλέφας.

καὶ ἐνίκησεν εἰς δύο ἀποφασιστικὰς μάχας τοὺς δύο γερμανικοὺς λαοὺς, οἱ ὅποιοι ἐν τῷ μεταξύ εἶχον χωρισθῇ.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Ὁ Μάριος ἔκαμε σπουδαιοτάτην στρατιωτικὴν μεταρρύθμισιν. Ἐδέχθη εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ ἀπόρους πολίτας ὅσοι ᾔθελον νὰ ὑπηρετήσουν μὲ μισθόν. Ἡ μεταρρύθμισις αὕτῃ εἶχε σοβαρωτάτην πολιτικὴν συνέπειαν. Οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος στρατιῶται εἰργάζοντο κυρίως διὰ τὸν μισθόν καὶ ἐφρόντιζον νὰ πλουτήσουν διὰ τοῦ πολέμου. Ἡ ἰδέα τῆς πατρίδος ἐξησθένησε τοιοῦτοτρόπως, ὁ στρατὸς ἀφωσιώθη εἰς τὸν ἀρχηγόν καὶ φιλόδοξοι στρατηγοὶ δύνανται, στηριζόμενοι εἰς τὸν στρατόν, νὰ περιφρονήσουν τοὺς νόμους καὶ νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ρώμην.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΑΙ ΤΑΡΑΧΑΙ - ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Μετά τὰς λαμπράς νίκας του ὁ Μάριος ἔγινε δεκτὸς μὲ ἐνθουσιασμὸν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐστράφη τότε ἀποφασιστικῶς πρὸς τοὺς δημοκρατικούς. Ἄλλ' εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἐφάνη ἡ ἀπειρία τοῦ στρατηγοῦ εἰς τὰ πολιτικά. Οἱ ὁπαδοὶ του δημαγωγοὶ ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν δημοτικότητα τοῦ δι' ἰδιοτελεῖς σκοποὺς καὶ ἐπροκάλεσαν ταρα-

Ὁ Σύλλας
ἐπὶ νομίσματος

χάς, ὥστε ὁ Μάριος ἠναγκάσθη νὰ στραφῇ ἐναντίον των καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν σύγκλητον. Ἄλλ' οἱ δημοκρατικοὶ ἐθεώρησαν τοῦτο ὡς προδοσίαν καὶ ἐγκατέλειψαν τὸν Μάριον, ὁ ὁποῖος ἠναγκάσθη νὰ

φύγῃ ἀπὸ τὴν Ρώμην, διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ δὴθεν τὴν Ἀνατολήν. Μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐκυριάρχησαν πάλιν οἱ ἀριστοκρατικοὶ καὶ ἡ σύγκλητος.

Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἡ Ἰταλία ἐταράχθη ἀπὸ τὸν λεγόμενον Συμμαχικὸν πόλεμον. Οἱ Ἰταλοὶ δηλαδὴ ἔλαβον τὰ ὅπλα, διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου, καὶ ἔφεραν εἰς δύσκολον θέσιν τὴν Ρώμην. Οἱ Ρωμαῖοι ὁμῶς ἐπεκράτησαν εἰς τὸ τέλος (88), ἀλλ' ἡ σύγκλητος μετὰ τὴν νίκην ἐχορήγησεν εἰς ὅλους τοὺς Ἰταλιώτας τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου.

Τοιοιουτρόπως ἡ Ρώμη ἔπαυσε νὰ εἶναι ἡ κυρίαρχος πόλις καὶ ἔγινε πρωτεύουσα, ἡ ὁποία κυβερνᾷ κατοίκους μὲ ἴσα δικαιώματα.

Ο ΣΥΛΛΑΣ (136-78 π. Χ.)

Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος ἀνέδειξε νέον ἄνδρα, τὸν Σύλλαν. Ὁ Λεύκιος Κορνήλιος Σύλλας κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τῶν Κορνηλίων. Εἶχε διακριθῇ ὡς

ὑποστράτηγος τοῦ Μαρίου εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ βραδύτερον ἔδειξε μεγάλην ἱκανότητα στρατηγικὴν καὶ διπλωματικὴν. Ἦτο ἀγαπητὸς εἰς τοὺς στρατιώτας, διότι ἄφινεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην ἐλευθερίαν καὶ ἐπέτρεπε νὰ λαφυραγωγοῦν τὰς χώρας. Εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του ἔμεινε ὑποστηρικτὴς τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ ἄσπονδος ἐχθρὸς τῆς δημοκρατίας.

ΑΝΤΙΣΤΗΛΙΑ ΜΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑ

Οἱ δύο ἄνδρες, ὁ Μάριος καὶ ὁ Σύλλας, δὲν ἤργησαν νὰ ἔλθουν εἰς ρῆξιν. Ἡ σύγκλητος εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν Σύλλαν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ ἐπικινδύνου βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθριδάτου. Ἄλλ' ὁ Μάριος ἐξήγειρε τὸν λαὸν καὶ κατῴρθωσε νὰ λάβῃ αὐτὸς τὴν ἀρχηγίαν. Ὁ Σύλλας, ὁ ὁποῖος εὕρισκετο εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν, ἔτοιμος νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὠδήγησε τὸν στρατὸν του κατὰ τῆς Ρώμης καὶ ἠκύρωσε τὴν ἀπόφασιν. Ὅταν ὁμως ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ἑλλάδα (87), ὁ Μάριος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρώμην, ἔσφαξε τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Σύλλας, ἐλεηλάτησε τὴν πόλιν, προέγραψε τὸν Σύλλαν καὶ ἐδήμεισε τὴν περιουσίαν του. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγους μῆνας ἀπέθανεν ὁ Μάριος (86).

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΙΘΡΙΔΑΤΟΥ (87-85)

Μεταξὺ τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἐδημιουργήθησαν μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ βασιλείου τῶν Σελευκιδῶν, ἦτο τὸ μικρὸν βασίλειον τοῦ Πόντου μὲ πρωτεύουσαν τὴν Σινώπην, τὸ ὁποῖον ἐπεξέτεινε τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὰς πέριξ χώρας καὶ ἔγινε μὲ τὸν καιρὸν ἀρκετὰ ἰσχυρὸν μὲ στρατὸν ὀργανωμένον κατὰ τὸ μακεδονικὸν σύστημα μὲ στόλον καὶ πολλοὺς θησαυροὺς.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν βασιλεὺς τοῦ Πόντου ἦτο ὁ περίφημος **Μιθριδάτης ΣΤ' Εὐπάτωρ** (123—63). Κατὰ τὸ ἥμισυ Ἕλλην, διότι εἶχε ἑλληνίδα μητέρα, ἦτο ἄνθρωπος μὲ ἀνάστημα κολοσσιαῖον καὶ τεραστίας σωματικὰς ду-

νάμεις, ὠμίλει 22 γλώσσας, ἡγάπα τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ εἰργάσθη πολὺ ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὁ Μιθριδάτης ὠνεيرهύετο νὰ ἰδρῦση μέγα κράτος. Ἐνῶ λοιπὸν οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν ἀπησχολημένοι μὲ τὸν συμμαχικὸν πόλεμον, ὁ Μιθριδάτης ἐκυρίευσε τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ κατῆλθεν εἰς τὰς παραλίους ἑλληνικὰς πόλεις κηρύττων ἑαυτὸν ἐλευθερωτὴν. Οἱ κάτοικοι πιεζόμενοι ἀπὸ τὴν κακὴν διοίκησιν καὶ ἀπληστίαν τῶν δημοσιωνῶν ἐδέχθησαν μὲ ἀνακούφισιν τὸν Μιθριδάτην. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Πόντου μετέφερε τὴν πρωτεύουσάν του εἰς τὴν Πέργαμον καὶ τὸ 88 διέταξεν

Ὁ Μιθριδάτης

ἐπὶ νομίσματος (τετράδραχμον)

ἀπὸ τὴν Ἐφεσον γενικὴν σφαγὴν τῶν Ἰταλῶν τῆς Μ. Ἀσίας. Περισσότεροι ἀπὸ 80 χιλ. ἄνθρωποι ἐσφάγησαν. Κατόπιν ὁ στόλος τοῦ ἐκυρίευσε τὴν Δῆλον, ἡ ὁποία ἦτο γέφυρα τῶν Ρωμαίων πρὸς τὴν Ἀσίαν, καὶ

ἐπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Πολλαὶ πόλεις τῆς Ἑλλάδος, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Πειραιεὺς καὶ αἱ Ἀθῆναι, τὸν ἐδέχθησαν ὡς ἐλευθερωτὴν. Ἄλλος στρατηγὸς τοῦ Μιθριδάτου διὰ τῆς Θράκης ἐβάδιζεν εἰς τὴν Μακεδονίαν (87)

Τοιοιουτρόπως ἡ Ἀνατολὴ ὁλόκληρος ἦτο ἀνάστατος καὶ ὁ Μιθριδάτης ἔγινεν ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τῆς Ρώμης μετὰ τὸν Ἀννίβαν. Τὰ πράγματα ὅμως ἥλλαξαν, ὅταν ἔφθασαν αἱ Ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες. Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 87 ὁ Σύλλας ἐμφανίζεται εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀρχίζει τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς. Τότε ἐσυλήθησαν πολλοὶ ναοί, διὰ νὰ ἐξευρεθῇ χρῆμα, καὶ κατεστράφησαν τὰ ὠραῖα δάση τοῦ Λυκείου καὶ τῆς Ἀκαδημίας, διὰ νὰ κατασκευασθοῦν πολιορκητικαὶ μηχαναί. Τὸν Μάρτιον τοῦ 86 ὁ Σύλλας ἐκυρίευσε τὰς Ἀθῆνας, τὰς ὁποίας ἐπνίξε κυριολεκτικῶς εἰς τὸ αἶμα. Ἀφοῦ δὲ ἐνίκησε δύο μεγάλους στρατοὺς τοῦ Μιθριδάτου, τὸν ἕνα εἰς τὴν Χαίρωνειαν καὶ τὸν ἄλλον εἰς τὸν Ὀρχομενὸν τῆς Βοιωτίας.

ἔπλευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀλλ' αἱ ἐσωτερικαὶ ἀνωμαλίαι τῆς Ρώμης ὑπεχρέωσαν αὐτὸν νὰ κλείσῃ τὴν συνθήκην τῆς Δαρδανίου, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Μιθριδάτης παρητήθη ἀπὸ τὰς κτήσεις τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐπλήρωσε μεγάλην χρηματικὴν ἀποζημίωσιν (85).

ΠΡΟΓΡΑΦΑΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΑ

Ὁ Σύλλας ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν μὲ 40 χιλ. στρατόν, ἔγινε κύριος τῆς Ρώμης καὶ προέβη εἰς τρομεράν ἀντεκδίκησιν κατὰ τῶν δημοκρατικῶν. Κάθε ἡμέραν ἀνῆρτᾶτο εἰς τὴν ἀγορὰν κατάλογος ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἠδύνατο νὰ φονεύσῃ κανεὶς καὶ ἐλάμβανε μάλιστα ἀμοιβήν. Περισσότεροι ἀπὸ 90 συγκλητικοὶ καὶ 2000 ἱππεῖς ἐξηφανίσθησαν. Αὐταὶ εἶναι αἱ περίφημοι προγραφαί.

Ὁ Σύλλας εἶχε κατ' οὐσίαν ἀπόλυτον ἐξουσίαν εἰς τὴν Ρώμην. Ἔλαβε τὸν τίτλον δικτάτωρ μὲ ἀπεριόριστον νομοθετικὴν καὶ συντακτικὴν ἐξουσίαν καὶ ἥλλαξε ριζικῶς τὸ πολίτευμα. Συνεκέντρωσεν ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν σύγκλητον καὶ περιώρισε τὰ δικαιώματα τῶν ἄλλων ἀρχόντων. Οἱ δῆμαρχοι ἔχασαν τὸ δικαίωμα τοῦ veto, τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ περιωρίσθησαν σημαντικῶς.

Ὁ Σύλλας παρητήθη μετὰ τέσσαρα ἔτη (79) καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν (78)

Β' ΠΟΜΠΗΙΟΣ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡ

ΠΟΜΠΗΙΟΣ

Τὸ ἔργον τοῦ Σύλλα ἀνέτρεψεν ὁ Πομπήιος Ἀριστοκρατικῆς καταγωγῆς, πλούσιος, μὲ ὥραϊαν φυσιογνωμίαν, ἦτο φιλόδοξος, ἀλλ' ἄτολμος, εὐτυχῆς στρατηγός, χωρὶς ὅμως ἐξαιρετικὰ προσόντα στρατηγοῦ. Ἐφερεν εἰς πέρας μὲ εὐκολίαν τοὺς πολέμους κατὰ τοῦ Σερτώριου εἰς

τὴν Ἰσπανίαν, κατὰ τῶν δούλων εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τῶν πειρατῶν εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Ὁ Σερτώριος, ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀρίστους ἀξιωματικούς τοῦ Μαρίου, προσεβλήθη ἀπὸ τὸν Σύλλαν καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ὥργάνωσε στρατὸν καὶ ἠπεῖλει νὰ ἀνατρέψῃ τὸ καθεστῶς. Ἡ σύγκλητος ἀνέθε-

Πομπήιος

μαρμαρίνη κεφαλὴ
Κοπεγχάγη, Γλυπτοθήκη

σεν εἰς τὸν Πομπήιον τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Σερτωρίου (77) καὶ ὁ νεαρὸς στρατηγὸς κατάρθωσε νὰ καταβάλλῃ τὸν περίφημον στασιαστὴν μὲ δόλον καὶ πανουργίαν (72). Ἐνήργησε νὰ δολοφονηθῇ ὁ Σερτώριος καὶ κατόπιν εὐκόλως ἐνίκησε τὸν στρατὸν του.

Κατὰ τὰ ἔτη 73—71 ἡ Ἰταλία ἐταράχθη ἀπὸ ἐπικίνδυνον ἐξέγερσιν τῶν δούλων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Σπάρτακον, δοῦλον ἀπὸ τὴν Θράκην, ἄνθρωπον μὲ ἐξαιρετικὴν εὐφυΐαν καὶ ὁρ-

γανωτικὴν ἱκανότητα. Ἡ σύγκλητος ἀνέθεσεν εἰς τὸν Κράσσον, τὸν πλουσιώτατον ἄνθρωπον τῆς Ρώμης, τὸν πόλεμον κατὰ τῶν δούλων. Ὁ Κράσσος ἀπέκλεισε τοὺς δούλους εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν, ὅπου ὁ Σπάρτακος ἠγωνίσθη μὲ αὐταπάρνησιν, ἀλλ' ἐφονεύθη. Λειψάνα τῶν δούλων διηυθύνθησαν εἰς τὴν Ἀνω Ἰταλίαν, ὅπου τὰ κατέστρεψεν ὁ Πομπήιος, ὁ ὅποιος τότε ἐπέστρεφεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν. Διὰ τοῦτο διεκήρυξεν ὅτι αὐτὸς ἀπέσπασε τὰς ρίζας τοῦ δουλικοῦ πολέμου.

Οἱ δύο στρατηγοὶ ἔφθασαν πρὸ τῆς Ρώμης καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ συγκρουσθοῦν. Ἐπροτίμησαν ὅμως νὰ συνεννοηθοῦν καὶ ἐξελέγησαν καὶ οἱ δύο ὑπατοὶ. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ σύγκλητος δὲν ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἄδειαν θριάμβου, ἐστράφησαν πρὸς τὸ δημοκρατικὸν κόμμα καὶ κατήργησαν ὅλους σχεδὸν τοὺς νόμους τοῦ Σύλλα (70).

Ο ΠΕΙΡΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (67)

Οἱ Ρωμαῖοι ἀφοῦ κατέκτησαν τὴν Ἀνατολήν, παρημέλησαν τὸν στόλον. Αὐτὸ ὅμως ἐγένεν αἰτία νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ πειρατεία εἰς βαθμὸν ἐπικίνδυνον. Εἰς ὅλην τὴν παραλίαν τῆς Κιλικίας εἶχον ἐγκατασταθῇ πειραταί, οἱ ὅποιοι ἐξουσίαζον τοὺς θαλασσίους δρόμους καὶ ἐλῆστευον τὰ πλοῖα καὶ τὰ παράλια τῆς Μεσογείου. Οἱ κάτοικοι τῆς Ρώμης ἤρχισαν νὰ σίσθάνωνται τὴν ἔλλειψιν σίτου καὶ τροφίμων, τὰ ὅποια ἐπωλοῦντο εἰς ὑπερόγκους τιμὰς.

Ὁ Τιγράνης
ἐπὶ νομίσματος

Τὸ ἔτος 67 ἐδόθη σχεδὸν αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία εἰς τὸν Πομπήιον πρὸς ἐξόντωσιν τῶν πειρατῶν. Εἰς χρονικὸν διάστημα ὀλιγώτερον τοῦ ἔτους οἱ πειραταὶ ὑπετάχθησαν.

Ὁ Πομπήιος ὑπεχρέωσεν αὐτοὺς νὰ κατοικήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Κιλικίας. Ἡ ἀγορὰ τῆς Ρώμης ἐγένεμισεν ἀπὸ τρόφιμα καὶ ἡ δημοτικότης τοῦ Πομπηίου ἐγένετο μεγάλη. Πρὶν ἀκόμη ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ Ρωμαῖοι τοῦ ἀνέθεσαν ἔργον σπουδαιότερον, τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μιθριδάτου.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας φορεῖ τὴν ἀνατολικὴν τιάραν, πυργωτὴν εἰς τὸ ἐπάνω μέρος ὅπως ἄλλοτε οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας. Ἡ νωθρὰ φυσιογνωμία του κάμνει ἀντίθεσιν εἰς τὴν ζωερὰν καὶ ἐνεργητικὴν μορφήν τοῦ Μιθριδάτου.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΜΙΘΡΙΔΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (74-64)

Μετά τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα ἐξηγέρθη πάλιν ὁ Μιθριδάτης ἔχων τώρα σύμμαχον τὸν ἰσχυρὸν βασιλέα τῆς Ἀρμενίας καὶ γαμβρόν του Τιγράνην, ὁ ὁποῖος πρὸ ὀλίγου εἶχε καταλύσει τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν.

Ὁ διοικητὴς τῆς Κιλικίας Λούκουλλος προσέβαλε τὸν βασιλέα τοῦ Πόντου καὶ τὸν κατεδίωξεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ἐπροχώρησε νικηφόρος ἕως τὸν Εὐφράτην, ἐνίκησε τὸν Τιγράνην καὶ ἐκυρίευσεν τὰ Τιγρανόκερτα (69), τὴν πρωτεύουσάν του. Ἀλλ' ἡ μεγάλη του αὐστηρότης ἐδημιούργησε δυσареσκείας εἰς τὸν στρατόν, αἱ ὁποῖαι κατέληξαν εἰς στάσιν. Ὁ Λούκουλλος ἤναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἔχασε ὅλα τὰ κέρδη ἀπὸ τὰς νίκας του.

Τὸ 66 ἡ σύγκλητος ἀνέθεσε τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου εἰς τὸν Πομπήιον, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε τὸν Μιθριδάτην καὶ ὑπεχρέωσε τὸν Τιγράνην νὰ ὑποταχθῇ. Ὁ Μιθριδάτης ἔφυγεν εἰς τὴν Κριμαίαν, ὅπου ἠτύοκτόνησεν, ὁ δὲ Πομπήιος ὑπέταξε τὴν Συρίαν καὶ ἐδημιούργησε τρεῖς ἐπαρχίας ἀπὸ τὰς κατακτήσεις του, τὸν Πόντον, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Κιλικίαν.

ΚΙΚΕΡΩΝ—ΣΥΝΩΜΟΣΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΙΛΙΝΑ

Ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὴν Ρώμην εἶχε δημιουργηθῇ κατάστασις χαώδης. Ὁ εὐγενὴς Σέργιος Κατιλίνας, ὁ ὁποῖος ἐσπατάλησε τὴν περιουσίαν του εἰς βίον ἄσωτον, συνήνωσεν ὅλους τοὺς δυσηρεστημένους καὶ τοὺς κακοποιούς καὶ ἐσκέπτετο νὰ καταλάβῃ διὰ τῆς βίας τὴν ἀρχήν, νὰ φονεύσῃ τοὺς ἄρχοντας καὶ νὰ διαρπάσῃ τὰς περιουσίας τῶν πλουσίων. Τοὺς σκοποὺς του ὁμως ἐματαίωσεν ὁ ρήτωρ Κικέρων, ὁ ὁποῖος ἀνεκάλυψεν ἐγκαίρως τὰ σχέδιά του. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ὀνομάζεται συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα.

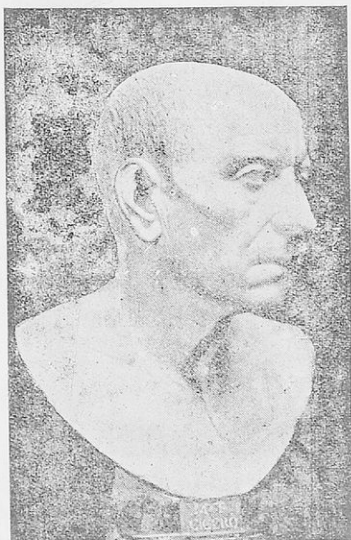
Ὁ Κικέρων (106—43), ὁ ἐξοχώτερος ἀπὸ τοὺς ρήτορας τῆς Ρώμης, συμπατριώτης τοῦ Μαρίου, εἶχε συμπα-

θείας πρὸς τοὺς δημοκρατικούς, ἀλλὰ δὲν εἶχε πολλήν σταθερότητα εἰς τὴν πολιτικὴν του. Δὲν ἔπαυσε νὰ κολακεύῃ τὸν Πομπήιον καὶ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὴν ἐπιτυχίαν του εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς συνωμοσίας.

ΚΑΙΣΑΡ - ΠΡΩΤΗ ΤΡΙΑΝΔΡΙΑ (60)

Εἰς τὴν πολιτικὴν σκηνὴν ἐφάνη ἐν τῷ μεταξύ νέος ἀνὴρ, ὁ Καῖσαρ.

Ὁ Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ (101—44), ὁ ὁποῖος ἀπὸ καιρὸν εἶχεν ἀρχίσει νὰ γίνεταί γνωστός, κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγαλυτέραν οἰκογένειαν τῆς Ρώμης, τὴν Ἰουλίαν γενεάν. Ἡ ἄμετρος ὁμῶς φιλοδοξία του καὶ νεώτεροι συγγενικοὶ δεσμοὶ τὸν ἔρριψαν εἰς τὴν δημοκρατικὴν μερίδα. Εἶχε σπαταλήσει τὴν περιουσίαν του καὶ ἠναγκάζετο νὰ δανεῖζεται ἀπὸ τὸν Κράσσον, ὁ ὁποῖος ἐβλεπε τὰ προσόντα τοῦ νέου καὶ ᾔθελε νὰ τὸν μεταχειρισθῇ διὰ τοὺς πολιτικούς του σκοποὺς. Ἀργότερα ἐξεδηλώθησαν αἱ ἀρεταὶ τοῦ Καίσαρος, ἡ ὀργανωτικὴ ἱκανότης, ἡ στρατηγικὴ του ἰδιοφυΐα καὶ ἡ ἀπαράμιλλος δραστηριότης.

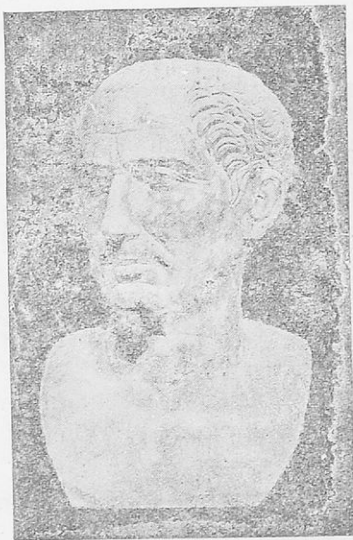
Κικέρων

Μαρμαρινὴ προτομή—Φλωρεντία

Ὁ Πομπήιος ἐπέστρεψε τὸ 61 εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλὰ διέπραξε τὸ σφάλμα νὰ διαλύσῃ τὸν στρατὸν του. Ἡ σύγκλητος ἠρνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὰς πράξεις του εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐφαίνετο πάλιν πανίσχυρος. Τότε Πομπήιος,

Κράσσος καὶ Καῖσαρ υπέγραψαν εἶδος πολιτικῆς συμφωνίας καὶ ἐμοίρασαν τὴν ἐξουσίαν. Ἡ συμφωνία αὕτη ὠνομάσθη Πρώτη Τριανδρία (60).

Ὁ Καῖσαρ ἐξελέγη ὑπάτος διὰ τὸ 59, ἐπεκυρώθησαν αἱ πράξεις τοῦ Πομπηίου εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐμοιράσθησαν ἀγροὶ εἰς στρατιώτας τοῦ Πομπηίου καὶ ὁ Καῖσαρ

Ὁ Καῖσαρ

Μαρμαρινὴ κεφαλὴ—Νεάπολις
Ἑθν. Μουσεῖον

μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀρχῆς του διωρίζετο διοικητὴς διὰ μίαν πενταετίαν τῆς ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας καὶ τῆς Ναρβωνίτιδος. Πρὸς ἀσφάλειαν οἱ τρεῖς ἄνδρες ἀνεβίβασαν εἰς τὰς ἀρχὰς ἀνθρώπους ἰδικούς των καὶ ἐξώρισαν τὸν Κικέρωνα.

Ὁ Καῖσαρ ἀνεχώρησε διὰ τὴν ἐπαρχίαν του καὶ μετὰ μακροὺς ἀγῶνας (58 - 50), εἰς τοὺς ὁποίους ἐφάνησαν τὰ στρατηγικά του προσόντα, κατῴρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, τὴν χώραν μεταξύ τῶν Ἀλπεων, τῶν Πυρηνναίων, τοῦ Ρή-

νου καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἡ ὁποία ἐκτὸς τῆς σημερινῆς Γαλλίας περιελάμβανε καὶ τὴν Ἑλβετίαν, τὸ Βέλγιον καὶ μέγα μέρος τῆς Ὀλλανδίας. Ἡ ὑποταγὴ τῆς Γαλατίας ἔχει πολὺ μεγάλην σημασίαν διὰ τὸν πολιτισμόν. Διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Καίσαρος ἤρχισε νὰ μεταδίδεται ὁ πολιτισμὸς εἰς τὴν Δυτικὴν καὶ τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην.

ΡΗΞΙΣ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΚΑΙ ΠΟΜΠΗΙΟΥ (49—45)

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Κράσσος ἐφονεύθη πολεμῶν εἰς τὴν Συρίαν κατὰ τῶν Πάρθων (53). Κύριος τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ρώμην ἔμεινεν ὁ Πομπήιος, ὁ ὁποῖος ἐφρόντισε νὰ ἐκμηδενίσῃ τὸν Καίσαρα καὶ ἐπέβαλεν εἰς τὴν σύγκλητον νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ. Ὁ Καῖσαρ μὲ τὸν ἀφωσιωμένον στρατόν του ἐβάδισε κατὰ τῆς Ρώμης (49).

Ὁ Πομπήιος μὲ πέντε λεγεῶνας ἠναγκάσθη νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἠπειρον, ὅπου τὸν ἠκολούθησε καὶ ὁ Καῖσαρ. Εἰς τὴν μάχην παρὰ τὰ Φάρσαλα (48) ὁ Πομπήιος ἠττήθη καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου. 48
Μετ' ὀλίγον ἔφθασεν ἐκεῖ καὶ ὁ Καῖσαρ, ὁ ὁποῖος ἐγοητεύθη ἀπὸ τὰς ὠραιότητας καὶ τὰ πλούτη τῆς χώρας τῶν Φαραῶ καὶ ἀπὸ τὰ θέλγητρα τῆς Κλεοπάτρας, τῆς ἀδελφῆς τοῦ Πτολεμαίου, τὴν ὁποίαν ὑπεστήριξε νὰ λάβῃ τὸν θρόνον.

Ἀφοῦ δὲ ὁ Καῖσαρ μεταξύ τῶν ἐτῶν 47—45 συνέτριψε τὰ λείψανα τῶν ὁπαδῶν τοῦ Πομπηίου εἰς τὴν Ἀσίαν, εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ κράτους.

ΔΙΚΤΑΤΩΡΙΑ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ

Ὁ Καῖσαρ ἐκηρύχθη ἰσόβιος δικτάτωρ καὶ συνεκέντρωσεν ὅλας τὰς ἐξουσίας εἰς χεῖρας του. Δὲν ἐμιμήθη τὸν Σύλλαν καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔκαμε προγραφάς. Ἐλεγεν ὅτι θέλει νὰ ὑπερισχύσῃ μὲ τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν πραότητα.

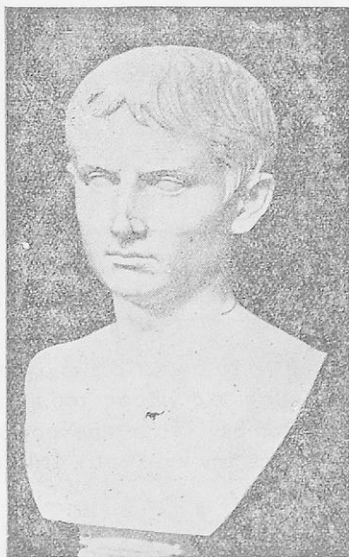
Ἡ κυβέρνησις τοῦ Καίσαρος ὑπῆρξεν ἐξαιρετος. Περίωρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν διοικητῶν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ κατήργησε παντοῦ τὴν βίαν. Κατεσκεύασε πλῆθος κοινωφελῶν ἔργων καὶ ἵδρυσεν ἀποικίας πολλὰς, εἰς τὰς ὁποίας ἐγκατέστησεν ἀπόρους πολίτας. Ἡ Κόρινθος καὶ ἡ Καρχηδὼν ἐκτίσθησαν πάλιν καὶ ἤκμασαν ταχέως. Τέλος ἐδιόρθωσε μὲ τὴν συνεργασίαν πολλῶν σοφῶν τὸ ἡμερολόγιον, καὶ τὸ νέον διωρθωμένον ἡμερολόγιον Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Ρωμαϊκῆ-Βυζαντινῆ ἑκδ. Ε' 3

ώνομάσθη Ἰουλιανὸν ἀπὸ τὸ ὄνομά του. Ἀλλ' εἰς τὴν Ρώμην ἤρχισαν νὰ φοβοῦνται ὅτι ὁ Καῖσαρ ἐπεθύμει νὰ γίνῃ βασιλεὺς. Οἱ αὐστηροὶ δημοκρατικοὶ καὶ οἱ ταραχοποιοὶ συνηνώθησαν εἰς συνωμοσίαν, τὴν ὁποίαν διηύθυναν ὁ Κάσσιος καὶ ὁ Βρούτος, φίλος τοῦ Καίσαρος. Τὴν 15 Μαρτίου 44 οἱ συνωμόται ἐδόλοφόνησαν τὸν Καίσαρα, ἐνῶ εὕρισκετο εἰς τὴν σύγκλητον. Ἦτο τότε ὁ Καῖσαρ 55 ἐτῶν.

Γ' ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΙ ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος κύριος τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ρώμην

Ὁ Ὀκταβιανὸς
Ρώμη—Βατικανόν

ἐγένεν ὁ ὕπατος Ἀντώνιος, στενὸς φίλος του. Ὁ Ἀντώνιος συνεννοήθη μὲ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἱππικοῦ Λέπειδον καὶ ἐξήγειρε τὸν λαὸν κατὰ τῶν δολοφόνων.

Ὁ Μάρκος Ἀντώνιος κατήγετο ἀπὸ ἀρχαίαν οἰκογένειαν καὶ διεκρίθη εἰς πολλοὺς πολέμους. Ἦτο πνιγμένος διαρκῶς εἰς τὰ χρέη καὶ ἡγάπα τὸν οἶνον καὶ τὰς διασκεδάσεις. Ἦτο τολμηρὸς καὶ φιλόδοξος, ἀλλὰ δὲν εἶχε πολιτικὰς ἀρετάς. Προσεκολλήθη εἰς τὸν Καίσαρα, ὁ ὅποτος τὸν ἀνύψωσεν εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα.

ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

Μετὰ τὴν ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς συνωμοσίας ἐγκατέλειψαν τὴν Ρώμην καὶ ὁ Ἀντώνιος ἦτο πραγ-

ματικῶς κύριος τῆς καταστάσεως. Ἐκείνην τὴν στιγμήν ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην ὁ ἀνεψιὸς καὶ θετὸς υἱὸς τοῦ Καίσαρος, ὁ νεαρὸς Ὁκταβιανός.

Ὁ Ὁκταβιανός, νέος μόλις 19 ἐτῶν, καχεκτικὸς καὶ ἀδύνατος, εἶχε φυσιογνωμίαν ἑλκυστικὴν, ἦτο φιλόδοξος, δραστήριος καὶ ἐπιτηδείατος νὰ προσελκύῃ φίλους. Ἐδειξε μεγάλην πολιτικὴν δεξιότητα καὶ ὑπεκρίνετο τὸν μετριοπαθῆ καὶ ἀνεξίκακον. Εἰς τὰς ἀρχὰς ἐκολάκευσε τὸν ἰσχυρὸν Ἀντώνιον καὶ ἔκαμεν ὅτι πείθεται εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ Κικέρωνος.

Νόμισμα τοῦ Μ. Βρούτου

Εἰς τὴν μίαν ὄψιν ἡ προτομὴ τοῦ Βρούτου, εἰς τὴν ἄλλην δύο ἐγχειρίδια καὶ εἰς τὸ μέσον ὁ σκοῦφος, ὁ ὁποῖος συμβολίζει τὴν ἐλευθερίαν.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΤΡΙΑΝΔΡΙΑ (43) - ΠΡΟΓΡΑΦΑΙ

Ὅταν ὁ Ἀντώνιος ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν, διὰ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς δολοφόνους, ὁ Ὁκταβιανός ἐδέχθη νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν σύγκλητον καὶ τὸν Κικέρωνα καί, ἐνῶ ὁ περίφημος ρήτωρ ἐξεφώνει εἰς τὴν ἀγορὰν τοὺς δριμυτάτους κατὰ τοῦ Ἀντωνίου λόγους, τοὺς **φ ι λ ι π π ι κ ο ὺ ς** (44—43), ἐβάδισε κατὰ τοῦ Ἀντωνίου. Ἀλλ' ἐπροτίμησε νὰ συνεννοηθῇ μαζί του καὶ μετὴν μεσολάβησιν τοῦ Λεπίδου οἱ τρεῖς ἄνδρες ἐσχημάτισαν τὴν **Δ ε υ τ ἔ ρ α ν Τ ρ ι α ν δ ρ ῖ α ν** (Ὁκτώβριος 43).

Μετ' ὀλίγον εἰσηλθόντες εἰς τὴν Ρώμην καὶ διεκήρυξαν ὅτι σκοπὸς των ἦτο νὰ τιμωρήσουν τοὺς δολοφόνους τοῦ Καίσαρος. Εὐθὺς κατόπιν ἤρχισαν αἱ προγραφαὶ μετὴν ἐξῆς τρομερὰν προκήρυξιν :

Ἐδιδάχθημεν ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ Καίσαρος καὶ θὰ λάβωμεν τοὺς ἐχθροὺς μας... Ἐτοιμοὶ νὰ ἐπιχειρήσωμεν μακρινὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν δολοφόνων, δὲν θέλομεν νὰ ἀφήσωμεν ὀπίσω ἐχθρούς... Ὅποιος θὰ βοηθήσῃ τὴν φυγὴν προγραφέντων θὰ προγραφῇ ὁ ἴδιος. Νὰ παρουσιάζωνται αἱ κεφαλαὶ των ἐνῶ-

πιον ἡμῶν. Ὁ ἐλεύθερος θὰ λαμβάνῃ ὡς ἀμοιβὴν 25 χιλ. δραχμὰς κατὰ κεφαλὴν, ὁ δοῦλος 10 χιλ., τὴν ἐλευθερίαν του καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Τὰ ὀνόματα τῶν φονέων καὶ καταδοτῶν θὰ τηροῦνται μυστικά.

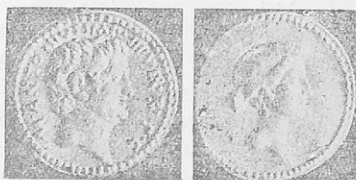
Ἡ σκληρότης τῶν ἀρχηγῶν δὲν εἶχεν ὅρια. Ἐφονεύθησαν ὁ πατὴρ τοῦ Λεπίδου, ὁ κηδεμὼν τοῦ Ὁκταβιανοῦ καὶ ὁ θεῖος τοῦ Ἀντωνίου. Θῦμα τῶν προγραφῶν ἦτο καὶ ὁ Κικέρων, ὁ ὅποιος συνελήφθη εἰς τὴν ἔπαυλίν του τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσῃ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἐφονεύθησαν τότε 300 συγκλητικοὶ καὶ 2 χιλ. ἱππεῖς.

ΦΙΛΙΠΠΟΙ (42)

Οἱ δύο σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς δολοφόνους, ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος, εἶχον καταφύγει εἰς τὴν Ἀνατολήν· καὶ ἐστρατολόγησαν σημαντικὰς δυνάμεις. Ὁ Ἀντωνίος καὶ ὁ Ὁκταβιανὸς ἀπεβίβασαν τὰ στρατεύματά των εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ ἐβάδισαν κατ' αὐτῶν. Ἡ σύγκρουσις ἐγένετο εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Φιλίππων (42). Ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος ἐνίκηθησαν καὶ ἠυτοκτόνησαν. Μὲ τὸν θάνατον τῶν δύο ἀνδρῶν ἡ δημοκρατία ἔχασε τοὺς τελευταίους προμάχους της.

ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Ὁκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος, ἀφοῦ

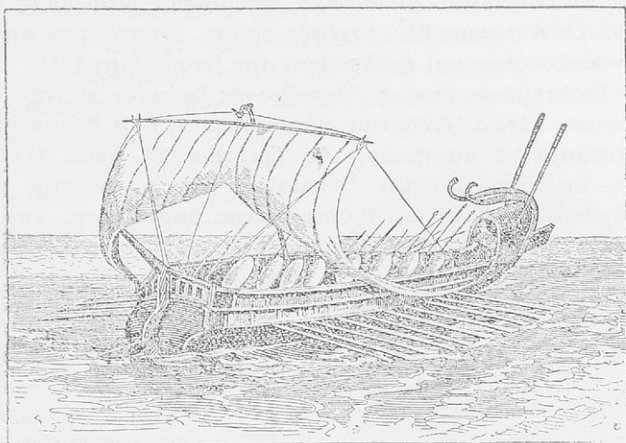

Ἀντώνιος καὶ Κλεοπάτρα
χρυσοὺν νόμισμα τοῦ 40 π.Χ. περίπου

παρηγκωνίσθη ὁ Λεπίδος, διεμοίρασαν τὸν ρωμαϊκὸν κόσμον. Ὁ Ὁκταβιανὸς ἔλαβε τὴν Δύσιν, ὁ Ἀντώνιος τὴν Ἀνατολήν. Πρὸς στερέωσιν τῆς φιλίας ὁ Ἀντώνιος ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ὁκταβιανοῦ Ὁκταβίαν.

Καὶ ὁ μὲν Ὁκταβιανὸς ἀνέπτυξεν ἐξαιρετὰ κυβερνητικὰ προσόντα καὶ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως καὶ ἰδίως τῆς Ἰτα-

λίας ανέπνεον ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Ἀντίθετος ἦτο ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἀντωνίου εἰς τὴν Ἀνατολήν. Θέλων νὰ τιμωρήσῃ τὴν βασιλίσσαν τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτραν, διότι εἶχε βοηθήσει τὸν Κάσσιον, ἐδελεάσθη ἀπὸ τὰ θέλγητρά της καὶ ἔζη πλησίον της εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἡ ἐκστρατεία, τὴν ὁποίαν ἔκαμε κατὰ τῶν Πάρθων, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ Κράσσου, ἀπέτυχε. Ἐκυρίευσεν ὅμως τὴν Ἀρμενίαν καὶ ἐτέλεσε δι' αὐτὸ μεγαλο-

Πολεμικὸν πλοῖον

τοιχογραφία Πομπηίας

Τὰ πολεμικὰ τῶν Ρωμαίων εἶναι χαμηλότερα ἀπὸ τὰ ἑλληνικά. Κινοῦνται μὲ κουπιά καὶ μὲ πανὶ καὶ ἔχουν σημαντικὴν δύναμιν ἀπὸ ὀπλίτας.

πρεπὴ θρίαμβον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν Ἀλλ' ἀπὸ τότε ὑπεδουλώθη ἀκόμη περισσότερον εἰς τὴν πονηρὰν βασιλίσσαν. Ἐχάρισεν εἰς αὐτὴν καὶ τὰ τέκνα της σχεδὸν ὅλας τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους, διεζεύχθη τὴν Ὀκταβίαν καὶ εἶχε τὸ θάρρος νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν σύγκλητον νὰ ἐπικυρώσῃ τὰς πράξεις του.

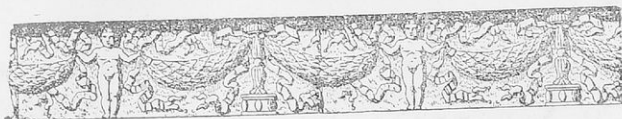
Η ΡΗΞΙΣ-ΑΚΤΙΩΝ (31)

Ἡ διαγωγή τοῦ Ἀντωνίου ἐκίνησεν ἀγανάκτησιν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς ἐξεμεταλλεύθη μὲ ἐπιτηδεϊό-

τητα τὴν εὐκαιρίαν. Ἡ σύγκλητος ἀπεφάσισεν ἐναντίον τοῦ Ἀντωνίου τὸν πόλεμον, ἀλλὰ κατ' εἰσῆγησιν τοῦ Ὁκταβιανοῦ ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῆς βασιλείσης, ἣ ὁποῖα εἶχε φιλοδοξήσει νὰ ὑποτάξῃ τὸ Καπιτώλιον (θέρους 32).

Ὁ ἀγὼν ἐκρίθη εἰς τὴν θάλασσαν εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ἀκτιον εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ζωηροτέραν στιγμὴν τῆς ναυμαχίας τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα ἤρχισαν νὰ ἀπομακρύνωνται πρὸς νότον. Ὁ Ἀντώνιος δὲν ἐσκέφθη τίποτε, ἐγκατέλειψε στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἠκολούθησε τὴν βασιλίσσαν (31).

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Ὁκταβιανὸς ἔφθασεν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Τότε ὁ Ἀντώνιος ἠτύοκτόνησεν, ἡ δὲ Κλεοπάτρα ἐδοκίμασε νὰ σαγηνεύσῃ τὸν Ὁκταβιανόν, ὅπως ἄλλοτε τὸν Καίσαρα καὶ τὸν Ἀντώνιον. Ἀλλ' ὁ νικητὴς τὴν ἐδέχθη ψυχρότατα καὶ ἡ ὑπερήφανος βασίλισσα, ἐπειδὴ ἐμάντευσεν ὅτι ὁ Ὁκταβιανὸς εἶχε σκοπὸν νὰ κοσμήσῃ δι' αὐτῆς τὸν θρίαμβόν του, ἐπροτίμησε νὰ αὐτοκτονήσῃ. Ἡ Αἴγυπτος προσηρτήθη ὡς ἐπαρχία εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ—Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Τὸ θέρος τοῦ 29 ὁ Ὀκταβιανὸς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρώμην, τὴν ὁποίαν ἐθάμβωσε κυριολεκτικῶς μὲ τὸν μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον καὶ τὰς πολυτελεῖς ἐορτάς. "Ἐκλείσειε τὸν ναὸν τοῦ Ἰανοῦ, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ περίοδος τῶν πολέμων ἔληξεν.

Ὁ Ὀκταβιανὸς συνεκέντρωσε μὲ τὸν καιρὸν ὅσας τὰς ἐξουσίας καὶ ἐγκαθίδρυσε τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλὰ διετήρησε τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς δημοκρατίας, διὰ νὰ μὴ ἐξερεθίσῃ τὴν κοινὴν γνώμην. Ἡ δολοφονία τοῦ Καίσαρος ἦτο δι' αὐτὸν μάθημα, τὸ ὁποῖον δὲν ἐλησμόνησε ποτέ, καὶ διὰ τοῦτο ἡρνήθη νὰ ὀνομασθῇ δικτάτωρ.

Λιβία

μαρμαρινὴ κεφαλὴ. Σύζυγος τοῦ Αὐγούστου· Κοπεγχάγη, Γλυπτοθήκη

Ἐδέχθη μόνον τὴν ὀνομασίαν princeps cīvium, δηλ. ὁ πρῶτος πολίτης. Ἐκκλησίαι καὶ ἄρχοντες διετηρήθησαν, ἡ σύγκλητος ἐλειτούργει ὅπως ἐπὶ τῶν καλῶν χρόνων καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς παρουσιάζετο ὡς ἄρχων δημοκρατικός.

Τὸ 28 ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ προῖσταμένου τῆς συγκλήτου καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνεκέντρωσεν εἰς τὸ πρόσωπόν του τὰς ἐξουσίας καὶ τοῦ ἀνθυπάτου, τοῦ δημάρχου, τοῦ ὑπάτου, τοῦ μεγίστου

ἀρχιερέως, αἱ ὁποῖαι κανονικῶς ἔπρεπε νὰ ἐξασκούνται ἀπὸ ἰδιαιτέρους ἄρχοντας.

Ὡς ἀνθύπατος εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν, τὸ imperium ὅπως ἔλεγον οἱ Ρωμαῖοι, εἰς τὰς ἐπαρχίας, δηλαδή ἦτο ἀνώτατος ἄρχων τοῦ στρατοῦ καὶ ἀνώτατος δικαστής, ἔχων τὸ δικαίωμα νὰ δικάζῃ ὅλους τοὺς κατοίκους, ἀκόμη καὶ τοὺς ρωμαίους πολίτας. Τὸ ἀξίωμα αὐτὸ ἔδιδεν εἰς τὸν Ὁκταβιανὸν ἐξαιρετικὴν δύναμιν καὶ διὰ τοῦτο ἔφερε διαρκῶς τὸν τίτλον imperator, δηλαδή αὐτοκράτωρ, τὸν ὁποῖον ἔφερον καὶ οἱ διάδοχοί του, καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸ νέον πολίτευμα ὠνομάσθη αὐτοκρατορία.

Ὡς δὴ μαρχος εἶναι ἀπαρabiαστος, συγκαλεῖ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν σύγκλητον, προτείνει νόμους καὶ ἐμποδίζει τὰς πράξεις τῶν ἄλλων ἀρχόντων. Ὡς ὑπάτος κυβερνᾷ τὴν Ρώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐκδίδει διατάγματα, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἰσχὺν νόμου δι' ὅλον τὸ κράτος. Τέλος τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως δίδει εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ θρησκευτικῶν χρίσμα.

Ὁ Ὁκταβιανὸς λοιπόν, ὅπως ἄλλοτε οἱ βασιλεῖς, ἦτο ἀνώτατος ἄρχων τοῦ στρατοῦ, ἀνώτατος δικαστής, νομοθέτης, καὶ ἡ ἐξουσία του περιεβάλλετο μὲ θρησκευτικὸν κύρος. Τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν τῆς ἱερότητος τῆς ἐξουσίας του ἐνίσχυσεν ἡ σύγκλητος, ἡ ὁποία ἀπένειμεν εἰς τὸν Ὁκταβιανὸν τὸν τίτλον **Αὔγουστος** (=σεβαστός), ὁ ὁποῖος ἐδίδετο μόνον εἰς τοὺς θεοὺς, καὶ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι γνωστὸς εἰς τὴν ἱστορίαν.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ὁ Αὔγουστος ἐδημιούργησε κατ' οὐσίαν νέον διοικητικὸν σύστημα. Τὸ κράτος ἐκυβέρνην κυρίως τὸ ἰδιαιτέρον Συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος, τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσαν ἔμπιστοι ὁπαδοί του, ἰδίως ὁ παιδικὸς του φίλος **Ἀγρίππας**, ἐξάίρετος στρατηγός, ὁ ὁποῖος εἶχε προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, ὁ **Μαικήνας**, ἀπὸ ἀρχαίαν βασιλικὴν οἰκογένειαν

της Τυρρηνίας, ὁ ὁποῖος διεκρίθη κυρίως ὡς διπλωμάτης, καὶ μερικοὶ συγκλητικοὶ καὶ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι.

Διὰ τὴν διοίκησιν τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων ὑποθέσεων τῶν ἐπαρχιῶν ἐδημιουργήθησαν ἰδιαίτερα ὑπηρεσίαι καὶ τοιοῦτο τρόπον ἐσχηματίσθη ἡ γραφειοκρατία τοῦ Αὐγούστου, ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ἀπὸ ὑπαλλήλους ἐξεσηματισμένους καὶ ἐξαρτωμένους ἀμέσως ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα.

Ἐκτὸς τοῦ δημοσίου θησαυροφυλακίου, τὸ ὁποῖον διεχειρίζετο ἡ σύγκλητος, ἐσχημάτισε τὸ αὐτοκρατορικὸν θησαυροφυλάκιον, εἰς τὸ ὁποῖον εἰσῆρχοντο οἱ φόροι τῶν ἐπαρχιῶν. Ἀνώτατοι ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπάλληλοι πληρῶνονται ἀπὸ τὸ ταμεῖον αὐτὸ καὶ εἶναι ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος.

Ὁ Αὐγούστος κατέβαλε μεγάλην προσπάθειαν νὰ δώσῃ εἰς τὴν Ρώμην ὅσιν μεγαλοπόλεως, ὅπως ἦσαν αἱ πόλεις τῆς Ἑλλάδος

Ὁ Αὐγούστος

μαρμάρινον ἄγαλμα τοῦ 17 π. Χ.
Ρώμη. Βατικανόν

Ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους ἀνδριάντας τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Ὁ αὐτοκράτωρ φορεῖ θώρακα στολισμένον μετὰ ἐξαίρετα ἀνάγλυφα. Τὴν δεξιὰν ἔχει ὑψωμένην, ἔτοιμος νὰ προσφωνήσῃ τὸ στράτευμα. Κάτω εἶναι μικρὸς ἔρως, ὁ ὁποῖος ἐνθυμίζει ὅτι ἡ Ἰουλία γενεὰ κατὰγεται ἀπὸ τὴν Ἀφροδίτην.

καὶ τῆς Ἀνατολῆς, ἰδίως ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἔκτισεν, ἐπεσκεύασε καὶ κατῴρθωσε νὰ καυχήθῃ ὅτι παρέδωκε μαρμαρόκτιστον πόλιν, τὴν ὁποίαν παρέλαβε πλινθόκτιστον.

Ἰδίως ἀπασχόλησαν αὐτὸν δύο προβλήματα, νὰ ἀναγεννήσῃ τὴν γεωργίαν καὶ νὰ περιορίσῃ τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν παραλυσίαν τῆς ἐποχῆς του. Ἐγκατέστησε παλαιμάχους καὶ ἀπόρους πολίτας εἰς τὰς ἐρημωθείσας ἀπὸ τοὺς ἐμφυλίου πολέμους ἐκτάσεις τῆς Ἰταλίας, αἱ ὁποῖαι ἐκαλλιεργήθησαν ἐπιμελῶς. Ἡ ἀξία τῆς γῆς ἠυξήθη, ἡ λη-

Ἡ ἀποστράτευσις

ἀνάγλυφον—Παρίσιοι, Λοῦβρον

Μετὰ τοὺς μακροὺς πολέμους οἱ παλαίμαχοι στρατιῶται ἀπολύονται ἀπὸ τὸν στρατόν.

στεία κατεστάλη καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἔλαβον νέαν ζωὴν. Διὰ νὰ πολεμήσῃ τὴν ἀθεΐαν, τὴν ἔκλυσιν τῶν ἡθῶν, τὴν περιφρόνησιν τῆς οἰκογενείας, τὴν πολυτέλειαν εἰς τὰ δεῖπνα καὶ τὸν ἱματισμόν, ἔλαβε διάφορα νομοθετικὰ μέτρα. Ἐπέβαλε τὸν γάμον, περιώρισε τὸ διαζύγιον, ἐπροσπάθησε νὰ ἀνανεώσῃ τὰς παλαιὰς τελετὰς καὶ νὰ ἀφυπνίσῃ τὴν παλαιὰν θρησκευτικὴν παράδοσιν. Ἀλλ' ἡ ἐπιτυχία του περιορίσθη εἰς ἐξωτερικοὺς τύπους μόνον, διότι ἡ προσπάθειά του συνήντησε μεγάλην ἀντίδρασιν εἰς τὴν ἀνωτέραν κοινωνικὴν τάξιν. Αὕτῃ ἡ κόρη του Ἰουλίᾳ ἔδιδε τὸ παράδειγμα ἐκλύτου καὶ ἀτάκτου βίου, ὥστε ὁ Αὐγουστος ἠναγκάσθη νὰ τὴν ἐξορίσῃ.

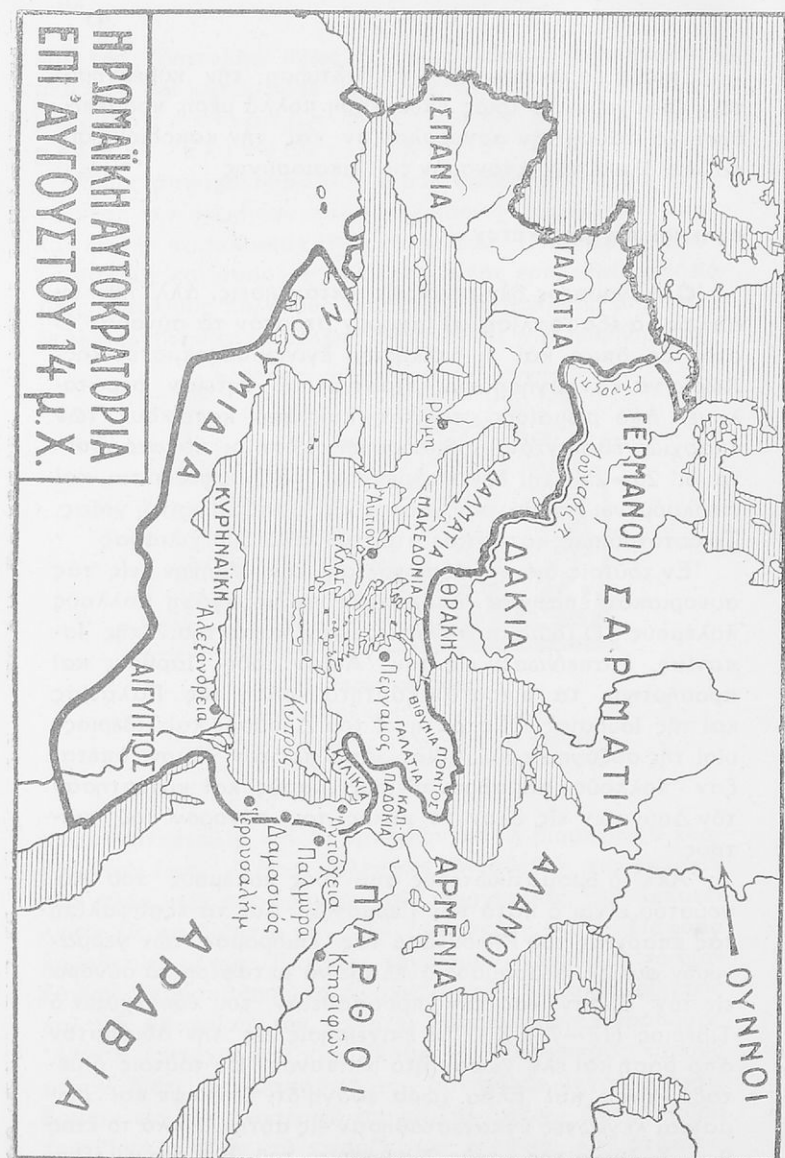
Ἐπίσης ἐφρόντισε πολὺ νὰ βελτιώσῃ τὴν κυβέρνησιν τῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ ἴδιος ἐπεσκέφθη πολλὰ μέρη, προσεπάθησε νὰ παύσῃ τὴν ἀργυρολογίαν καὶ τὴν κακοδιοίκησιν καὶ ἐπέβλεπε τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης.

ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ὁ Αὐγούστος δὲν ἐπεδίωξε κατακτήσεις, ἀλλ' ἤθελεν ἀπλῶς νὰ ἐξασφαλίσῃ μὲ ἰσχυρὸν στρατὸν τὰ σύνορα. Ὁ στρατός, ὅπως καὶ ἡ διοίκησις, ἔγινεν αὐτοκρατορικός. Χωρὶς νὰ καταργήσῃ τὴν στρατιωτικὴν θητείαν στρατολογεῖ ἀπὸ ρωμαίους πολίτας καὶ ἀπὸ κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν ἐθελοντάς μισθοφόρους, οἱ ὅποιοι κατατάσσονται δι' 20—25 ἔτη, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ νυμφεύωνται καὶ ἀπολυόμενοι λαμβάνουν χρηματικὴν ἀποζημίωσιν ἢ γαίας. Τοιοῦτοτρόπως κατήρτισε στρατὸν ἀπὸ 300 χιλιάδας

Ἐν τούτοις διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὰς συνοριακὰς ἐπαρχίας, ὑπεχρεώθη νὰ διεξαγάγῃ πολλοὺς πολέμους. Ὁ ἴδιος συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰσπανίας, ἐταπείνωσεν εἰς τὴν Ἀσίαν τοὺς Πάρθους καὶ προσήρτησε τὰ μικρὰ ἀνεξάρτητα κράτη τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Ἰουδαίας. Οἱ στρατηγοὶ τοῦ Δροῦσος καὶ Τιβέριος, υἱοὶ τῆς συζύγου τοῦ Λιβίας ἀπὸ πρῶτον γάμον, ὑπέταξαν πολλοὺς παραδουναβείους λαοὺς καὶ κατέστησαν τὸν Δούναβιν εἰς ὅλον τὸ μῆκος τοῦ σύνορον τοῦ κράτους.

Ἀλλ' ὁ δραματικώτερος ἀπὸ τοὺς πολέμους τοῦ Αὐγούστου εἶναι ὁ κατὰ τῶν Γερμανῶν. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰς ἐπαρχίας τοῦ Ρήνου ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν γερμανικῶν φυλῶν, ὁ Δροῦσος ἀνέλαβε νὰ μεταφέρῃ τὰ σύνορα εἰς τὸν Ἑλβαν καὶ τὴν προσπάθειάν του ἐσυνέχισεν ὁ Τιβέριος (12—7 π. Χ.). Ἡ ἐπιχειρήσις εἰς τὴν ἀδιάβατον ἀπὸ δάση καὶ ἔλη χώραν ἦτο ἐπίπονος. Ἐν τούτοις ἡ μετὰ τὸν Ρήνον καὶ Ἑλβα χώρα ἐφάνη ὅτι ὑπέκυψε καὶ ρωμαῖκαὶ λεγεῶνες ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτήν. Ἀλλὰ τὸ ἔτος 9 μ. Χ. ἕνεκα τῆς κακῆς διοικήσεως τοῦ Βάρου ἐξεργάγῃ τρομερὰ ἐπανάστασις τῶν Γερμανῶν. Ὁ Βάρος

παρασυρθείς μὲ τρεῖς λεγεῶνας εἰς τὸ Τευτοβούργειον δάσος κατεσφάγη καὶ ὁ Αὐγουστος, γέρων ἤδη, δὲν ἠθέλησε νὰ ἀρχίσῃ νέον ἀγῶνα. Ὅριον τοῦ κράτους εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἔμεινεν ὁ Ρῆνος.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ὁ Αὐγουστος ἐξηκολούθει νὰ ζῇ εἰς τὴν οἰκίαν του ἐπὶ τοῦ Παλατίου ὡς ἀπλοῦς ιδιώτης καὶ ἀπέφευγε συστηματικῶς νὰ ἐξερεθίσῃ τοὺς πολίτας μὲ ἐπιδείξεις καὶ αὐταρχικοὺς τρόπους. Τὸν αὐτοκράτορα ὁμῶς ἀπησχόλησε διαρκῶς τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς. Αἱ ἐξουσίαι εἶχον δοθῇ ἰσοβίως μόνον εἰς αὐτὸν καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκατασταθῇ τὸ δημοκρατικὸν καθεστῶς. Ὁ Αὐγουστος ἔλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν Τιβέριον, υἱόν, ὅπως γνωρίζομεν, τῆς δευτέρας συζύγου του Λιβίας, τὸν ὁποῖον εἶχεν υἱοθετήσῃ, καὶ ὥρισεν αὐτὸν διάδοχον.

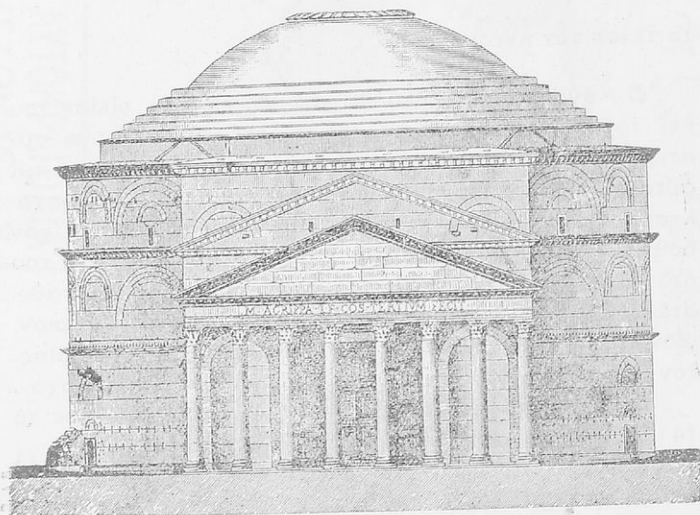
Ὁ Αὐγουστος μετὰ κυβέρνησιν 46 ἐτῶν ἀπέθανε τὸ 14 μ. Χ. εἰς ἡλικίαν 76 ἐτῶν. Οἱ Ρωμαῖοι ἔθαψαν αὐτὸν εἰς τὸ περίφημον μαυσωλεῖον, τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος εἶχε κτίσει εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως, καὶ ἡ σύγκλητος κατέταξεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν θεῶν.

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου αἱ τέχναι ἤκμασαν εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι δὲν διεκρίθησαν οὔτε εἰς τὴν γλυπτικὴν οὔτε εἰς τὴν ζωγραφικὴν. Τὰ γλυπτικά ἔργα ἢ κατεσκεύαζον Ἕλληνες τεχνῖται εἰς τὴν Ρώμην ἢ παρηγγέλλοντο εἰς τὰ ἑλληνικά ἔργαστήρια. Ἐπίσης τὰ μέγαρα ἐκόσμου Ἕλληνες ζωγράφοι. Ἀντιθέτως οἱ Ρωμαῖοι διέπρεψαν εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ κατεσκεύασαν μνημεῖα ἀντάξια τοῦ μεγαλείου τῆς Ρώμης.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι ἢ κατ' ἐξοχὴν ρωμαϊκὴ τέχνη. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι τὰ πρότυπα τῶν οἰκοδομημάτων ἐδανείσθησαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν

ἀρχιτεκτονικὴν παρέλαβον τοὺς κίονας, τὴν στοᾶν καὶ τὰ ἀετώματα. Οἱ ἴδιοι ἐδημιούργησαν τὰ τόξα, διὰ τῶν ὁποίων συνέδεον τοὺς κίονας, τὰς ἀψίδας καὶ τὸν στρογγύλον θόλον, μὲ τὸν ὁποῖον ἐστέγαζον

Τὸ Πάνθεον

Ἐκτίσθη τὸ 27 π. Χ. Τὸ οἰκδόμημα ὑέστη πολλὰς μεταβολάς. Ὅπως παρουσιάζεται σήμερον, ἔχει στοᾶν ἀπὸ 16 κίονας, οἱ ὅποιοι βαστάζουν ἀέτωμα τριγωνικόν. Ὅπισθον εἶναι μία μεγάλη κυκλικὴ οἰκοδομὴ μὲ θόλον.

συνήθως τὰ οἰκοδομήματα. Τοιοῦτο τρόπος ἐδημιουργήθη ὁ ρωμαϊκὸς ρυθμός.

Ὁ Αὐγουστος ἐκόσμησε τὴν Ρώμην μὲ πλῆθος μνημείων. Κατεσκεύασε νέαν ἀγορὰν καὶ συνεπλήρωσε τὸ θέατρον τοῦ Μαρκέλλου. Ὁ Ἀγρίππας κατεσκεύασε μεγάλας θέρμας, ἤτοι λουτρά, εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἀρεως, κολοσσαῖον νάον, τὸ Πάνθεον, σήματος κυκλικοῦ, ὅπου ἐλατρεύοντο οἱ προστάται τῆς οἰλογενείας τοῦ Αὐγούστου θεοί, δύο θεάτρ' α, τὸ ἀμφιθέατρον καὶ μεγάλην στοᾶν μὲ 300 κίονας. Ἐ-

Ξαίρετον επίσης ἔργον ἦτο ὁ β ω μ ο ς τ ῆ ς ε ἰ ρ ῆ ν η ς, κεκοσμημένος με ὠραιότατα ἀνάγλυφα ἐλλήνων γλυπτῶν.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἡ περίοδος ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Αὐγούστου ὑπῆρξεν ἡ ταραχωδεστέρα τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνδοξεστέρα καὶ ἡ μᾶλλον δημιουργικῇ. Ὁ κολοσσιαῖος πλοῦτος καὶ ἡ ἐλληνικῇ ἐπίδρασις ἐλέπτυναν τὸ πνεῦμα τῶν Ρωμαίων καὶ ἀνέπτυξαν τὸ καλαισθητικὸν συναίσθημα καὶ ἀπὸ τὸ 80 π. Χ. μέχρι τοῦ 14 μ. Χ. ἔχομεν περίοδον ἀκμῆς, τὸν **Χρυσεὺν αἰῶνα** τῶν ρωμαϊκῶν γραμμάτων. Τὴν περίοδον αὐτὴν ὠνόμασαν Αἰῶνα τοῦ Αὐγούστου, διότι ὑπέθεσαν ὅτι ἡ ἀκμὴ αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν ὑποστήριξιν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν φίλων του, ἰδίως τοῦ Μαικήνα.

Οἱ Ρωμαῖοι συγγραφεῖς εἶναι μαθηταὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ εἰς τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ἀκμῆς ἔχουν αὐτοτέλειαν καὶ ἰδιάζοντα χαρακτῆρα καὶ ἐδημιούργησαν ἔργα ἀξιόλογα. Ἡ Ρώμη εἶχε μεγάλους συγγραφεῖς ἤδη ἐπὶ τῆς δημοκρατίας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἐμφυλίων πολέμων ὁ ἱστοριογράφος **Σαλλούστιος** (86—35 π. χ.), τὸν ὁποῖον παραβάλλουν πρὸς τὸν Θουκυδίδην, συνέγραψε τὴν **Ἱστορίαν** τῆς συνωμοσίας τοῦ Κατιλίνα καὶ τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα. Ὁ **Ἰούλιος Καῖσαρ** συνέγραψε τὰ **Ἀπομνημονεύματα** τοῦ γαλατικοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον ὁ ἴδιος διεξήγαγεν. Ὁ ἴδιος συνέγραψε καὶ **Ὑπομνήματα** τοῦ ἐμφυλίου πολέμου κατὰ τοῦ Πομπηίου. Ὁ μεγαλύτερος ὁμῶς συγγραφεὺς τῶν χρόνων τῆς δημοκρατίας εἶναι ὁ περίφημος ρήτωρ **Κικέρων** (106—43), τοῦ ὁποῖου σώζονται πολλοὶ ρητορικοὶ λόγοι, φιλοσοφικαὶ πραγματεῖαι καὶ ἐπιστολαί, τὰ ὅποια θεωροῦνται ὡς πρότυπον τοῦ λατινικοῦ λόγου.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἤκμασαν ἐπίσης δύο μεγάλοι ποιηταί, ὁ **Κάτουλλος** (87—54) καὶ ὁ **Λουκρήτιος** (97 ; —53 ;). Ὁ πρῶτος ἦτο λεπτότατος καὶ παθητικώτα-

τος λυρικός ποιητής, ὁ Λουκρήτιος ἔψαλλε μὲ ἀσυνήθιστον εἰς τοὺς Ρωμαίους πρωτοτυπίαν καὶ δύναμιν τὰς φιλοσοφικὰς του θεωρίας περὶ τοῦ κόσμου, περὶ τῶν θεῶν καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, εἰς τὸ ποίημά του περὶ τῆς φύσεως τῶν ὄντων. Πολλοὶ θεωροῦν αὐτὸν ὡς τὸν μέγιστον τῶν ποιητῶν τῆς Ρώμης.

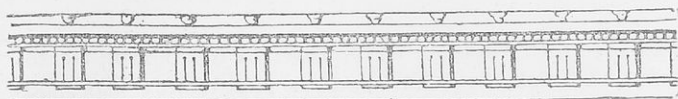
Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἀκμάζει ἡ ἱστοριογραφία. Ὁ μεγαλύτερος πεζογράφος τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου εἶναι ὁ ἱστορικός **Τίτος Λίβιος** (59 π. Χ.—17 μ. Χ.), ὁ ὁποῖος μὲ σεμνὴν ὑπερηφάνειαν ἔγραψε τὰς συνεχεῖς προόδους τῆς Ρώμης ἀπὸ τῆς κτίσεώς της μέχρι τοῦ Αὐγούστου.

Ὁ αἰὼν τοῦ Αὐγούστου σημειώνει κυρίως τὴν μεγίστην ἀκμὴν τῆς ρωμαϊκῆς ποιήσεως. Πέντε μεγάλοι ποιηταὶ ἔζησαν τότε, ὁ Βεργίλιος, ὁ Ὀράτιος, ὁ Ὀβίδιος, ὁ Τιβούλλος καὶ ὁ Προπέρτιος.

Ὁ **Βεργίλιος** (70—19), ὁ πολυύμνητος ποιητὴς τῶν Ρωμαίων, τὸν ὁποῖον παραβάλλουν μὲ τὸν Ὅμηρον, ἔγραψεν εἰς τὴν νεότητά του τὰ Βουκολικά, εἰς τὰ ὁποῖα μιμεῖται τὸν Θεόκριτον. Ἀργότερα συνέγραψε τὰ Γεωργικά, εἰς τὰ ὁποῖα περιγράφει τὴν ζωὴν τῶν γεωργῶν καὶ τὰς ἀπολαύσεις τοῦ βίου τῶν ἀγρῶν. Ἀλλὰ τὸ κύριον ἔργον τοῦ Βεργιλίου εἶναι ἡ Αἰνείας, εἰς τὴν ὁποίαν προσεπάθησε νὰ φθάσῃ τὸν Ὅμηρον. Διηγεῖται τὴν ἐγκατάστασιν εἰς τὴν Ἰταλίαν τοῦ Αἰνείου, γενάρχου τῆς Ἰουλίας γενεᾶς, καὶ τοὺς ἐκεῖ ἀγῶνας του. Εἰς τὸ ποίημά του αὐτὸ ὑμνεῖται ἡ Ρώμη καὶ ὁ Αὐγустος.

Ὁ **Ὀράτιος** (65—8 π. Χ.) διεκρίθη κυρίως ὡς λυρικός ποιητής. Ἐγραψεν Ὡδαίς, Ἐπιστολάς καὶ Σατίρας. Ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ὀρατίου ἐξέχουν κυρίως αἱ εὐτράπελοι ὥδαί, εἰς τὰς ὁποίας ἐκφράζει τὰ ἀτομικὰ του συναισθήματα, τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς καὶ τὰς διασκεδάσεις.

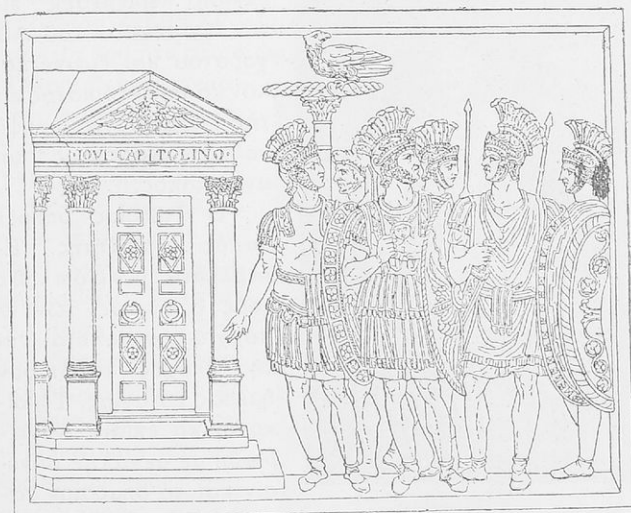
Ὁ **Ὀβίδιος** (43 π. Χ.—17 μ. Χ.), ὁ **Τιβούλλος** (54—16 π. Χ.) καὶ ὁ **Προπέρτιος** (48—17 μ. Χ.) εἶναι ποιηταὶ μὲ λεπτὴν ἔμπνευσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄ ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ 68 μ. Χ. ἐβασίλευσαν τέσσαρες αὐτοκράτορες καταγόμενοι ἀμέσως

Πραιτωριανοὶ

Οἱ αὐτοκράτορες εἶχον ἰδιαιτέραν φρουράν, τοὺς Πραιτωριανούς.

ἢ ἐμέσως ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Αὐγούστου, ὁ Τιβέριος, ὁ Καλιγούλας, ὁ Κλαύδιος καὶ ὁ Νέρων.

Τὸν Αὐγούστου διεδέχθη ὁ Τιβέριος, τὸν ὅποιον εἶχεν υἱοθετήσει καὶ εἶχε λάβει ὡς συνάρχοντα. Μετὰ τὸν Τιβέριον ἐβασίλευσεν ὁ Γάϊος Καλιγούλας, ἕγγονος τοῦ ἀδελφοῦ του Δρούσου. Τοῦτον διαδέχεται ὁ υἱὸς τοῦ Δρούσου Κλαύδιος. Τέλος ἡ Ἀγριππῖνα, ἡ Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Ρωμαϊκῆ-Βυζαντινῆ, ἔκδ. ε΄ 4

σύζυγος τοῦ Κλαυδίου, κατορθώνει νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν τῆς ἀπὸ πρώτου γάμου, τὸν περίφημον Νέρωνα.

ΤΙΒΕΡΙΟΣ (14-37)

Ὁ Τιβέριος, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἦτο ἤδη 56 ἐτῶν. Ἦτο ἄνθρωπος μὲ σπάνια προσόντα, ἀλλὰ μελαγχολικός ἐκ φύσεως καί, ἐπειδὴ περιέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Αὐγούστου καὶ ἔμεινε πολὺν καιρὸν ἐξόριστος εἰς τὴν Ρόδον, ἔγινε κρυφί- νους, καχύποπτος καὶ μνησίκακος.

Τιβέριος
Ρώμη—Βατικανόν

Ὁ Τιβέριος ὑπῆρξε καλὸς κυβερνήτης. Ἐπέβλεπεν ἀγρύπνως τοὺς διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του εἶδον ἡμέρας εὐτυχίας. Τὰ οἰκονομικὰ ἐπίσης διεχειρίσθη μὲ μεγάλην σύνεσιν καὶ τὸ δημόσιον ταμεῖον ἦτο πλήρες χρημάτων. Πρὸς τὴν σύγκλητον ὑπῆρξε πολὺ ὑ-

ποχωρητικός. Ἀλλ' ἀπογοητευθεὶς ἀπὸ τὴν ταπεινότητα καὶ τὴν πολιτικὴν ἀνικανότητα τῶν συγκλητικῶν, προ πάντων ὅμως φοβούμενος τὰς ραδιουργίας των, ἔθεσε τὸν περίφημον νόμον τῆς μεγαλειότητος, διὰ τοῦ ὁποῦ κατεδικάζεν εἰς θάνατον τὴν ἐπιβουλήν κατὰ τῆς ἀσφαλείας τοῦ αὐτοκράτορος. Αὐτὰ ἦσαν τὰ λεγόμενα ἐγκλήματα καθοσιώσεως ἢ ἐσχάτης προδοσίας. Πλῆ

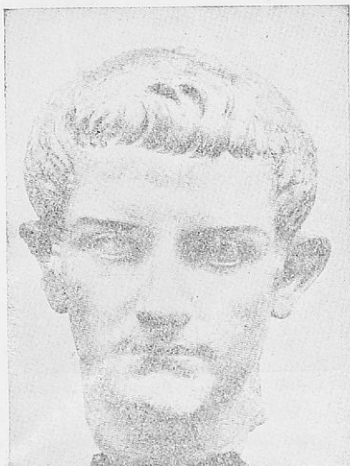
θος πολιτῶν ἐξωρισθῆσαν καὶ αἱ περιουσίαι των ἐδημεύθησαν, ἄλλοι ἐφονεύθησαν.

ΚΑΛΙΓΟΥΛΑΣ (37—41)—ΚΛΑΥΔΙΟΣ (41—54)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τιβερίου ὁ στρατὸς ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Γάϊον, ὁ ὁποῖος ἐπωνομάζετο Καλιγούλας.

Ὅταν ἀνῆλθε τὸν θρόνον, ἦτο 24 ἐτῶν καὶ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ἦσαν εὐτυχῇ. Ἀλλὰ κατόπιν βαρείας νόσου ἔπαθε διανοητικὴν διατάραξιν κοὶ ἀπὸ τότε ἡ βασιλεία του ἦτο σειρὰ ὤμων καὶ ἀνισορρόπων πράξεων.

Τέλος οἱ πραιτωριανοὶ ἐφόνευσαν τὸν φρενοβλαβὴ αὐτοκράτορα (41) καὶ ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν Κλαύδιον, ὁ ὁποῖος τοὺς ἀντήμειψε γενναίως φιλοδωρήσας εἰς ἕκαστον 15 χιλ. σηστερτίους, δηλ. 3 χιλ. δραχμάς. Ἐκτοτε καθιερώνεται τὸ φιλοδώρημα, τὸ περίφημον *donativum* τῶν αὐτοκρατόρων πρὸς τοὺς πραιτωριανοὺς κατὰ τὴν ἄνοδον εἰς τὸν θρόνον.

Καλιγούλας

μαρμαρίνη κεφαλὴ—Κοπεγχάγη.
Γλυπτοθήκη

Ὁ νέος αὐτοκράτωρ ἦτο ἤδη 50οῦτης. Μορφωμένος καὶ προοδευτικὸς, δὲν εἶχεν ὅμως θέλησιν καὶ παρесьρετο ἀπὸ τὰς γυναῖκας του, τὴν Μεσσαλίναν καὶ τὴν Ἀγριππίναν, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπελευθέρους Μεγάλην ἰσχὺν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶχον ἀποκτήσει οἱ γραφεῖς τοῦ αὐτοκράτορος, Ἕλληνες ἀπελεύθεροι, ἄνδρες εὐφυέ-

στατοι καὶ ἐπιτηδειότατοι, ἀλλὰ καὶ ραδιοῦργοι καὶ ἀλαζονικοί, ὅπως ὁ Ν ἄ ρ κ ι σ σ ο ς, ὁ Π ἄ λ λ α ς, ὁ Κ ἄ λ λ ι σ τ ο ς κ. ἄ.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Κλαυδίου ὑπῆρξε καλὴ ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεως. Ἐπὶ τοῦ Ρήνου ἵδρυσεν ἀποικίαν ἀπομάχων,

Ὁ Κλαύδιος ὡς Ζεὺς
μαρμάρινον ἄγαλμα
Ρώμῃ, Βατικανόν

ἀπὸ τὴν ὅποιαν ἀνεπτύχθη ἡ σημερινὴ μεγαλόπολις Κ ο λ ω ν ί α. Ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν τὴν κατάκτησιν τῆς Βρετανίας, τῆς ὁποίας ὑπέταξαν τὰ νότια μέρη καὶ ἐσχημάτισαν ἐπαρχίαν. Εἰς τὴν Ἀφρικὴν κατέκτησαν τὴν Μ α υ ρ ι τ α ν ί α ν, τὸ σημερινόν Ἀλγέριον καὶ Μ α ρ ό κ ο ν. Ἐσωτερικῶς ὁ Κλαύδιος ἔφερε τὴν τάξιν εἰς τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐκτέλεσιν μεγάλων κοινωφελῶν ἔργων. Ἐχορήγησε τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς πολλοὺς ξένους, ἰδίως Γαλάτας, καὶ εἰσέγαγεν ἄρκετοὺς ἀπ' αὐτοὺς εἰς τὴν σύγκλητον.

Ὁ Κλαύδιος ἔπεσε θύμα τῶν ραδιουργιῶν τῆς Ἀγριππίνης, ἡ ὁποία τὸν ἐδηλητηρίασε καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱόν της Νέρωνα (54).

ΝΕΡΩΝ (54—63)

Ὁ Νέρων ἦτο 17ετής, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, με ὀφθαλμοὺς πρασινωποὺς καὶ χωρὶς ἔκφρασιν, ἄρκετῶς

παχὺς ἤδη. Φύσει μοχθηρὸς καὶ θηριώδης, συνεκρατεῖτο κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ὑπὸ τοῦ διδασκάλου του, τοῦ φιλοσόφου Σενέκα. Δὲν ἤργησεν ὅμως νὰ ἀποκαλύψῃ τὴν πο- νηράν του φύσιν. Ἐφόνευσε τὸν ἀδελφόν του Βρεττανι- κόν, τὸν ὁποῖον ἐφοβεῖτο, ἐστραγγάλισε τὴν μητέρα του Ἀγριππῖναν καὶ βραδύτερον ἐφόνευσε τὴν σύζυγόν του Ὁκταβίαν καθὼς καὶ τὸν Σενέκαν.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ ζωὴ τοῦ Νέ- ρωνος εἶναι ἀτελεῖω- τος σειρὰ ἀπὸ μεγά- λας ἀνοησίας καὶ κα- κουργήματα. Ἐπί- στευεν ὅτι ἦτο μέγας καλλιτέχνης, μουσι- κός, ποιητής, ζωγρά- φος, ἀθλητής, ἰδίως ἑ- ξοχος ἀρματηλάτης. Ἐνεφανίζετο εἰς τὴν σκηνὴν καὶ εἰς τὸν στοῖβον τοῦ ἵπποδρο- μίου, ἐνῶ οἱ πραιτω- ριανοὶ ὑπεχρέωνον τὸν λαὸν νὰ χειρο- κροτῇ καὶ νὰ ἐπυ-

Ὁ Νέρων

φημῇ. Εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου μετέβη διὰ νὰ δεῖξῃ τὸ καλ- λιτεχνικόν του τάλαντον, περισυνέλεξεν 180 στεφάνους εἰς τὰ θέατρα καὶ τὸ στάδιον! Τὸ ἔτος 64 μεγάλη πυρ- καϊὰ ἀπετέφρωσεν εἰς τὴν Ρώμην 4 συνοικίας ἐκ τῶν 14 τῆς πόλεως. Ὁ λαὸς εἶχε τόσῃν πεῖραν τῆς κακίας καὶ τῆς παραφροσύνης τοῦ αὐτοκράτορος, ὥστε ἀπέδωκε τὴν καταστροφὴν εἰς ἀκαταλόγιστον ἔμπνευσίν του νὰ λάβῃ μίαν εἰκόνα τῆς πυρπολήσεως τῆς Τροίας. Ἀλλ' ὁ ἐφευ- ρετικὸς Νέρων ἐπέρριψε τὴν πυρκαϊάν εἰς τοὺς χριστιανούς, τῶν ὁποίων διέταξεν ἄγριον καὶ σκληρὸν διωγμὸν. Διὰ νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὴν σπατάλην, ἤρχισε καταδιώξεις καὶ φόνους καὶ ἐνόθευσε τὸ νόμισμα.

Ὁ Νέρων ἔγινε μισητός καὶ ὁ στρατός, ὁ ὁποῖος δὲν ἐπληρώνετο τακτικά, ἤρχισε νὰ μὴ ἀνέχεται τὸν αὐτοκράτορα. Τὰ στρατεύματα τῆς Γαλατίας καὶ Ἰσπανίας ἐξηγέρθησαν καὶ οἱ πραιτωριανοὶ ἐγκατέλειψαν τὸν Νέρωνα, τὸν ὁποῖον ἡ σύγκλητος κατεδίκασεν εἰς θάνατον. Ἐξαλλος ὁ αὐτοκράτωρ ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Ρώμην καὶ κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ διέταξεν ἕνα δοῦλον του νὰ τὸν φονεύσῃ. Ὅταν ἔπιπτεν, ἐφώνασε: Τί καλλιτέχνην χάνει ὁ κόσμος! (Ἰούλιος 68).

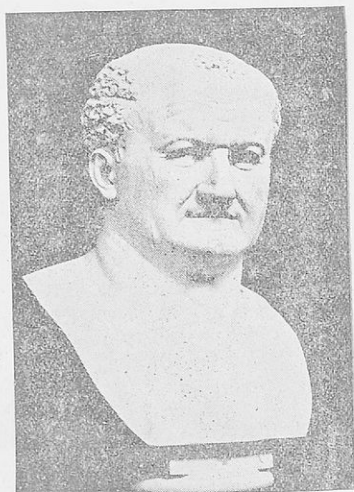
ΓΑΛΒΑΣ—ΘΩΝ—ΒΙΤΕΛΛΙΟΣ (68—69)

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Νέρωνος ἐξέλιπεν ὁ οἶκος τοῦ Αὐγούστου. Οἱ τελευταῖοι αὐτοκράτορες εἶχον ἀφήσει τραγικὴν ἀνάμνησιν καὶ ἐπὶ 18 μῆνας τὸ κράτος ἐταράχθη ἀπὸ τὰς συγκρούσεις τῶν ἀπαιτητῶν τοῦ θρόνου καὶ ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν. Ἡ σύγκλητος, οἱ πραιτωριανοὶ εἴτε οἱ στρατοὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἀνεκήρυξαν μὲ τὴν σειράν εἰς διάστημα ἑνὸς ἔτους τρεῖς αὐτοκράτορας, τὸν Γάλβαν, διοικητὴν τῆς Ἰσπανίας, τὸν Ὅθωνα, παλαιὸν φίλον τοῦ Νέρωνος, καὶ τὸν Βιτέλλιον, στρατηγὸν τῶν στρατευμάτων τοῦ Ρήνου. Ἀλλὰ σχεδὸν συγχρόνως αἱ λεγεῶνες τῆς Ἀνατολῆς ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν στρατηγὸν τῶν Βεσπασιανόν. Μεγάλῃ μερίδι τῆς Ρώμης ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος του καὶ ἡ σύγκλητος ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν ἀπόντα Βεσπασιανόν.

Οἱ ΦΛΑΒΙΟΙ—ΒΕΣΠΑΣΙΑΝΟΣ (69—79)

Ὁ Βεσπασιανὸς εἶναι ἀρχηγὸς νέας δυναστείας, τῶν Φλαβίων. Ἦτο υἱὸς δημοσίωνου ἀπὸ μικρὰν σαβινικὴν πόλιν καὶ ἔλαβε πολλὰ ἀξιώματα. Ἀλλ' ὀλίγον ἔλειψε νὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ Νέρωνος, διότι ἀπεκοιμήθη, ἐνῶ ὁ καλλιτέχνης αὐτοκράτωρ ἔψαλλεν! Ἦτο πολὺ ἀπλοῦς εἰς τοὺς τρόπους του, εὐθυμὸς, ἐνεργητικὸς καὶ ἀκούραστος.

Όταν ἐξελέγη αὐτοκράτωρ, κατεγίνετο νὰ καταπνίξη τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἰουδαίας. Οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ὁποῖοι ἔφερον βαρέως τὴν ὑποδούλωσιν των εἰς τοὺς εἰδωλολάτραις, εἶχον ἐπαναστατήσῃ ἐπὶ Νέρωνος ἤδη (66). Ὁ Βεσπασιανὸς ἀνέλαβε πόλεμον μακρὸν κατὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ περιώρισεν αὐτοὺς εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν ὁποίαν ἡτοιμάζετο νὰ πολιορκήσῃ. Ἀλλὰ τότε ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ καὶ ἀνέθεσεν εἰς τὸν υἱόν του Τίτον νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον. Ἡ ἱερὰ πόλις μετὰ πεντάμηνον πολιορκίαν ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 70 αἰ. ρωμαῖ- καὶ λεγεῶνες εἰσήλθον εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ἐπηκολούθησεν ἀγρία σφαγή. Ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος ἐκάη καὶ ὁ Τίτος μετέφερεν εἰς τὴν Ρώμην ὅλα τὰ κειμήλιά του, τὰ ὁποῖα ἐκόσμησαν τὸν θρίαμβόν του. Ἡ πόλις ὀλόκληρος κατεστράφη.

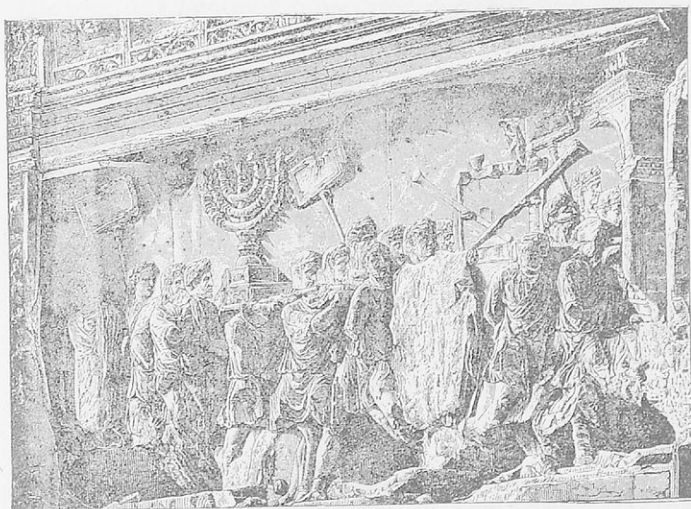
Βεσπασιανὸς;

μαρμαρινὴ προτομή—Νεάπολις

Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐσωτερικὴ κυβέρνησις τοῦ Βεσπασιανοῦ. Ἔθεσε τάξιν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ διεχειρίσθη τόσον καλῶς τὰ οἰκονομικά, ὥστε κατάρθωσε νὰ ἀναλάβῃ τὴν κατασκευὴν μεγάλων δημοσίων ἔργων, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερα ἦσαν τὸ μέγα ἀμφιθέατρον, τὸ γνωστὸν μετὰ τὸ ὄνομα Κολοσσαίου, καὶ ὁ Ναὸς τῆς εἰρήνης. Ὁ Βεσπασιανὸς ἀπέθανε τὸ 79 ἐργαζόμενος καὶ τὰς τελευταίας στιγμὰς.

ΤΙΤΟΣ (76-81) ΔΟΜΙΤΙΑΝΟΣ (81-96)

Τὸν Βεσπασιανὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Τίτου, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ὡς διεφθαρμένος καὶ σκληρός, καὶ οἱ Ρωμαῖοι

Ὁ θρίαμβος τοῦ Τίτου

ἀνάγλυφον ἀπὸ τὴν θριαμβευτικὴν ἀψίδα τοῦ Τίτου—Ρώμη

Ὁ Τίτος εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης τοῦ κατὰ τῶν Ἑβραίων ἔστησεν εἰς τὴν Ρώμην θριαμβευτικὴν ἀψίδα. Εἰς τὸ ἀνάγλυφον, τὸ ὁποῖον βλέπομεν, παριστάνεται ἡ συνοδεία, ἡ ὁποία φέρει τὰ λάφυρα τοῦ ναοῦ τῆς Ἱερουσαλὴμ, τὴν τράπεζαν τῆς προθέσεως καὶ τὴν ἐπτάφωτον λυχνίαν.

ἐφοβοῦντο εἰς τὸ πρόσωπόν τοῦ νέου Νέρωνα. Ἄλλ' ἐκυβέρνησε μὲ τόσῃν γλυκύτητι καὶ φιланθρωπίᾳ, ὥστε δικαίως ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν ἀγαπῆ καὶ χάρις τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ὁ Τίτος εἶναι ὑπόδειγμα ἀγαθοῦ ἡγεμόνος καὶ ἔγινε παροιμιώδης εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἐλυπεῖτο, ἐὰν παρήρχετο ἡμέρα χωρὶς νὰ κάμῃ καμμίαν ἀγαθὴν πράξιν. Ἡ βασιλεία τοῦ ὅμως συνεδέθη εἰς τὴν ἱστορίαν μὲ μεγάλας συμφορὰς τῶν ὑπηκόων τοῦ.

Φοβερά πυρκαϊά· καὶ κατόπιν λοιμὸς ἡρήμωσαν τὴν Ρώμην καὶ τὸ 79 συνέβη τρομερὰ ἔκρηξις τοῦ Βεζουβίου, ἐκ τῆς ὁποίας τρεῖς πόλεις, τὸ Ἡράκλειον, ἡ Πομπηία καὶ αἱ Σταβίαι ἐτάφησαν ἀπὸ τὴν τέφραν καὶ τὴν λάβαν.

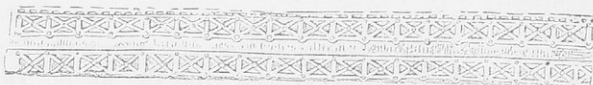
Ἐντελῶς ἀντίθετος τοῦ Τίτου ἦτο ὁ ἀδελφὸς του Δομιτιανός, ὁ ὁποῖος τὸν διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον. Σκληρὸς καὶ ἀπάνθρωπος ἀνενέωσε τὴν τρομοκρατίαν τῶν χρόνων τοῦ Νέρωνος. Ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ηὐξήθη μὲ νέας κατακτήσεις. Εἰς τὴν Βρετανίαν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες ὑπὸ τὸν ἐξαιρετὸν στρατηγὸν Ἀγρικὸλαν ἐφθασαν μέχρι τῶν ὁρέων τῆς Σκωτίας καὶ ἐστερέωσαν τὴν ρωμαϊκὴν κατοχὴν. Εἰς τὴν Γερμανίαν οἱ Ρωμαῖοι συνεπλήρωσαν τὴν κατακτησιν τῆς χώρας μεταξὺ τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Δουνάβεως, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει ὁ Βεσπασιανός.

Τὰ τελευταῖα ἔτη ὁ Δομιτιανὸς ἐγίνε σκληρότατος. Τέλος ἐδόλοφονήθη τὸ 96

Τίτος

μρμαρίνη προτομή—Νεάπολις

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ' ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ (96-192)

Μετά τὸν θάνατον τοῦ Δομιτιανοῦ ἡ σύγκλητος ἔδωκε τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα εἰς τὸν γέροντα συγκλητικὸν Νέρβαν. Ἀπ' αὐτὸν ἀρχίζει ἡ Δυναστεία τῶν Ἀντωνίνων (96—192), σειρὰ δηλαδὴ αὐτοκρατόρων, ἡ ὁποία κυβερνᾷ ἐπὶ 100 περίπου ἔτη. Ἐνῶ οἱ πρῶτοι αὐτοκράτορες ἦσαν Ρωμαῖοι καὶ οἱ Φλάβιοι, καθὼς εἶδομεν, Ἰταλοί, ἡ νέα δυναστεία προέρχεται ἀπὸ τὴν μεσημβρινὴν Ἰσπανίαν καὶ Γαλατίαν, αἱ ὁποῖαι περισσότερον ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας εἶχον ἐκλατινισθῇ. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἦσαν Ὁ Τραϊανός, ὁ Ἀδριανός, ὁ Ἀντωνῖνος, ὁ Μάρκος Αὐρήλιος καὶ ὁ Κόμμοδος. Οἱ νέοι αὐτοκράτορες ἐξησφάλισαν τὴν εἰρηνικὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας, διότι υἱοθέτουν ἀνθρώπους ἱκανούς, εἰς τοὺς ὁποίους μετεβίβαζον τὴν ἀρχήν. Ὅλοι ἦσαν μεγάλοι κυβερνηταί, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐξαίρετοι στρατηγοὶ καὶ ἐκτὸς τοῦ Κομμόδου ἐφρόντισαν διὰ τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ 2ος αἰὼν δικαίως θεωρεῖται ὁ λαμπρότερος, ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

ΝΕΡΒΑΣ (96-98) - ΤΡΑΙΑΝΟΣ (98-117)

Ὁ Νέρβας ἦτο ἤδη γέρον, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, καὶ ἐκυβέρνησε καλῶς. Πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοθέτησε τὸν στρατηγὸν τῶν στρατευμάτων τοῦ ἄνω Ρήνου Τραϊανόν, εἰς τὸν ὁποῖον περιῆλθεν ὁ θρόνος.

Ὁ Τραϊανὸς εἶχεν ἤδη φήμην ἐξόχου στρατηγοῦ, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν καὶ εἶναι ὁ πρῶτος ἐπαρχιώτης αὐτοκράτωρ. Εἶχε τρόπους ἀπλοῦς, ἀπεστρέφετο τὴν πολυτέλειαν καὶ προσεῖλκυσε

τὴν ἀγάπην μὲ τὴν γλυκύτητά του. Ἰδίως ὁμῶς ἐπεβλήθη μὲ τὴν δικαιοσύνην. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Τραϊανοῦ ὑπῆρξεν ἐξαιρετος. Ἦτο αὐστηρὸς τηρητὴς τῶν νόμων καὶ ἠύχαριστεῖτο νὰ ἀνακουφίῃ τὸν λαόν. Ἐμοίραζε σίτον, παρῆλθεν ἀγῶνας καὶ θεάματα καὶ διωργάνωσεν ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῶν πτωχῶν. Ἐδάνειζε χρήματα εἰς τοὺς γαιοκτῆμονας καὶ τοὺς τόκους ἐχρησιμοποιοῦν διὰ τὴν διατροφὴν πτωχῶν παιδιῶν. Τοιοῦτοτρόπως καὶ τὴν γεωργίαν ἐβοήθει καὶ τὴν περίθαλψιν τῶν ἀπόρων ἐξησφάλιζεν.

Ὁ Τραϊανὸς ἐδοξάσθη διὰ τὰ μεγάλα ἔργα, τὰ ὅποια κατεσκευάσθησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας του. Τὸ λαμπρότερον σύμπλεγμα οἰκοδομημάτων, τὰ ὅποια εἶχε νὰ παρῶ

Τραϊανὸς

μαρμαρινὴ προτομή—Ρώμη, Βατικανόν.

σιάζῃ ἡ ἀρχαία Ρώμη, δηλαδή ἡ ἀγορὰ τοῦ Τραϊανοῦ, ἐκτίσθη ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἦτο ἔργον τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀπολλοδώρου ἀπὸ τὴν Δαμασκόν. Δύο βιβλιοθήκαι, μεγάλη βασιλική, στοὰ, θριαμβευτικὴ ἀψὶς καὶ εἰς τὸ κέντρον ἡ περίφημος στήλη τοῦ Τραϊανοῦ, ὕψους 43 μ., ὅλα ἀπὸ λευκὸν μάρμαρον, ἀπετέλουν τὸ περίφημον σύμπλεγμα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐξετελέσθησαν μεγάλα ἔργα, ὁδοί, γέφυραι, διώρυγες, λιμένες κλπ.

Ὁ Τραϊανὸς ἠγάπα τοὺς πολέμους καὶ διεκρίθη ὡς ἐξαιρετος στρατηλάτης. Ὄνομαστοὶ εἶναι οἱ πόλεμοί του.

κατὰ τῶν Δακῶν καὶ τῶν Πάρθων. Οἱ Δ ᾱ κ ε ς εἶχον
 σχηματίζει κράτος ἰσχυρὸν πέραν τοῦ Δουνάβεως εἰς τὰς
 χώρας τῆς σημερινῆς Ρουμανίας. Ὁ Τραϊανὸς ἐπεχείρησε
 κατ' αὐτῶν δύο ἐκστρατείας (101—102 καὶ 105—107).

Ὁ Δακικὸς πόλεμος

ἀνάγλυφον ἀπὸ τὴν στήλην τοῦ Τραϊανοῦ—Ρώμη

Εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης κατὰ τῶν Δακῶν ὁ Τραϊανὸς ἔστησεν
 εἰς τὴν ἀγορὰν, ἥ ὁποία εἶναι γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομά του, στήλην.
 Τὰ ἀνάγλυφα τῆς στήλης αὐτῆς παριστάνουν σκηνὰς ἀπὸ τὸν
 πόλεμον. Εἰς τὴν ἀνωτέρω εἰκόνα ρωμαῖοι στρατιῶται κυριεύουν
 δακικὴν πόλιν.

Κατεσκεύασε μεγάλην λιθίνην γέφυραν ἐπὶ τοῦ Δουνά-
 βεως (πλησίον τῆς Ὁρσοβας) καὶ στρατιωτικὴν ὁδόν, ἥ
 ὁποία σφύζει μέχρι σήμερον, καὶ ὑπέταξε τὸν πολεμικὸν
 λαὸν τῶν Δακῶν. Ἡ χώρα μετεβλήθη εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρ-

χίαν καὶ ὁ Τραϊανὸς ἐγκατέστησεν εἰς ἐπικαίρους θέσεις ἀποικίας ἀπομάχων τόσον συστηματικῶς, ὥστε ἡ λατινικὴ γλῶσσα μετεφυτεύθη εἰς τὸν τόπον καὶ ἔγινεν ἡ μητρικὴ τῶν κατοίκων, ἡ σημερινὴ ρουμανικὴ

Ὀλίγον ἀργότερον ὁ Τραϊανὸς ἤρχισε φοβερὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Πάρθων εἰν τὴν Ἀνατολὴν (114—117), ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀφῆρσε πολλὰς χώρας. Ἀλλὰ τὸ 117 ἀπέθανεν εἰς τὴν Κιλικίαν. Τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του. Διὰ τοῦτο ἡ σύγκλητος ἔδωκεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν ἐπωνυμίαν ἄριστος ἡγεμὼν καὶ ἠῤυχετο ἀπὸ τότε εἰς τοὺς νέους αὐτοκράτορας νὰ εἶναι εὐτυχέστεροι τοῦ Αὐγούστου καὶ ἰσχυρότεροι τοῦ Τραϊανοῦ.

ΑΔΡΙΑΝΟΣ (117—138)

Ὁ Τραϊανὸς εἶχεν υἱοθετήσῃ πρὸ τοῦ θανάτου του τὸν ἐξάδελφόν του Ἀδριανόν, στρατηγὸν τῶν λεγεῶνων τῆς Συρίας. Ὁ Ἀδριανὸς ἦτο ἄνθρωπος ὡραῖος μὲ εὐμορφα καὶ κανονικὰ χαρακτηριστικά, κατεγίνετο εἰς τὰς καλὰς τέχνας, ἐγνώριζε μουσικὴν, ἱατρικὴν, γεωμετρίαν καὶ εἶχεν μεγάλην ἐκτίμησιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν μόρ-

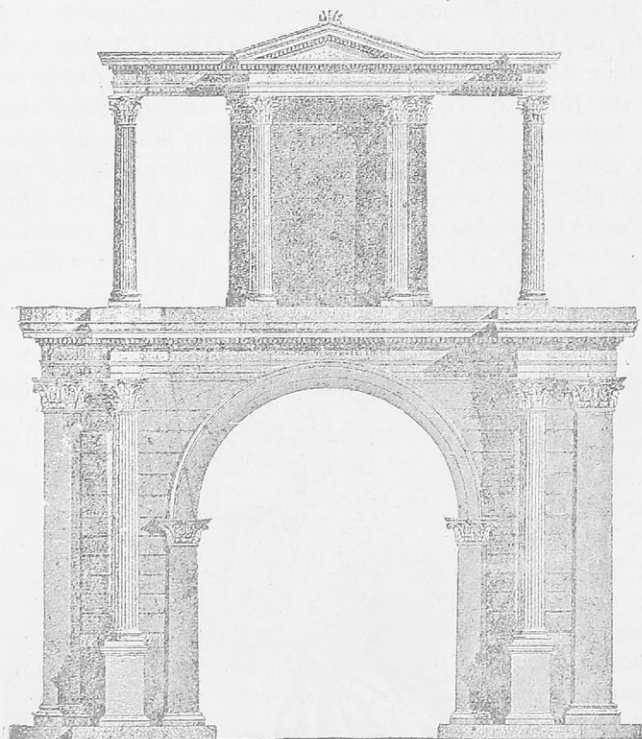

Ὁ Ἀδριανὸς

φωσιν. Ἡ ἄνοδος του εἰς τὸν θρόνον ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίας τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὅποιοι διέβλεπον εἰς τὸν

γραφικὸν αὐτὸν νέον Νέρωνα. Ἦτο δραστήριος, ἐργατικός, περίεργος καὶ συνεδύαζε τὴν ἑλληνικὴν λεπτότητα με σταθερότητα ρωμαϊκὴν

Ὁ Ἀδριανὸς δὲν ἤγάπα τοὺς πολέμους καὶ διὰ τοῦτο

Πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας

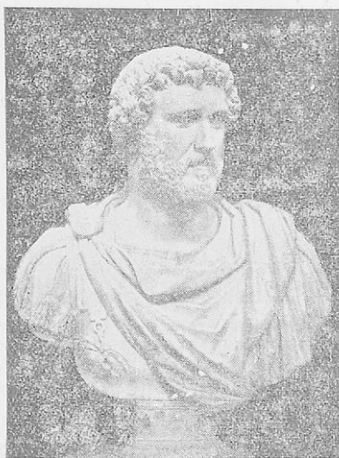
Τὴν πύλην ἔκτισεν ὁ Ἀδριανὸς, διὰ νὰ χωρίσῃ τὴν παλαιὰν πόλιν ἀπὸ τὴν νέαν.

ἐγκατέλειψε τὰς κατακτήσεις τοῦ Τραϊανοῦ εἰς τὴν Παρθίαν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Εὐφράτης ἔγινε τὸ ἀνατολικὸν σύνορον τοῦ κράτους. Ἀλλὰ κανεὶς αὐτοκράτωρ δὲν ἐφρόντισεν ὅσον αὐτὸς διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν συνόρων καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ στρατοῦ. Τὸ μόνον ἐξωτερικὸν γε

γονός, τὸ ὁποῖον ἐτάραξε τὴν βασιλείαν του, ἦτο ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἰουδαίας. Ὁ Ἀδριανὸς ἐδείχθη ἀμείλικτος. Ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ἔπαθε μεγάλας συμφορὰς καὶ ἠναγκάσθη νὰ διασκορπισθῇ εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Ἐκ τῶν 24 ἐτῶν τῆς βασιλείας του ὁ Ἀδριανὸς τὰ 14 διήλθε περιοδεύων. Μὲ τὴν χαρακτηρίζουσιν αὐτὸν εὐστροφίαν εἰς τὴν Αἴγυπτον ὑπεκρίνετο τὸν αἰγύπτιον, εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἕλληνα. Παντοῦ κατὰ τὴν διάβασίν του κατεσκεύαζεν οἰκοδομήματα καὶ ἔργα κοινῆς ὠφελείας, ναοὺς, ὕδραγωγεῖα, γεφύρας, διώρυγας. Μὲ ἰδιαίτεραν εὐχαρίστησιν διέμενεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἔκτισεν ὀλόκληρον συνοικίαν, τὴν νύκτωρ πόλιν τοῦ Ἀδριανοῦ, πλησίον τῆς παλαιᾶς πόλεως τοῦ Θησέως, κατεσκεύασε τὸ περίφημον Ἀδριανεῖον ὕδραγωγεῖον καὶ συνεπλήρωσε τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ Πεισιστράτου εἶχε μείνει ἡμιτελής.

Ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀπεσύρθη εἰς τὸ μαγευτικὸν τοῦ ἀνάκτορον εἰς τὰ Τίβουρα (σημ. Τρίβολι) πλησίον τῆς Ρώμης. Ἐκεῖ κατεσκεύασεν ὅσα μνημεῖα καὶ τοπία εἶχε θαυμάσει, ἰδίως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοιοῦτοτρόπως ἔβλεπε κανεὶς ἐκεῖ ἀναπαράστασιν τῆς Ποικίλης στοᾶς, τῶν κήπων τῆς Ἀκαδημίας, τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν κτλ. Ὁ Ἀδριανὸς ἀπέθανε τὸ 138, ἀφοῦ υἱοθέτησε τὸν Ἀντωνῖνον.

Ἀντωνῖνος
μαρμαρινή προτομή—Νεάπολις

ΑΝΤΩΝΙΝΟΣ (138—161)

Ὁ Ἀντωνῖνος κατήγετο ἀπὸ τὴν Γαλατίαν καὶ ἦτο 50τούτης. Ἀνθρώπος ἔντιμος, οἰκονόμος, γλυκὺς καὶ ἀγαθός, ἐφήρμοσεν ὅλας τὰς ἀρετὰς τοῦ εἰς τὴν κυβέρνησιν.

Ἡ βασιλεία τοῦ δὲν ἐγνώρισε σοβαρὸν πόλεμον, ἀλλ' ἀκολουθῶν τὸ πρόγραμμα τοῦ Ἀδριανοῦ ἐνίσχυσε τὴν ἄμυναν τῶν συνόρων. Περιεστοιχίζετο ἀπὸ νομομαθεῖς καὶ ἡ νομοθεσία τοῦ ἐνεπνέετο ἀπὸ βαθεῖαν εὐσέβειαν. Οἱ περίφημοι νομοδιδάσκαλοι Οὐλπιανὸς καὶ Γάϊος ἔθεσαν νόμους με πνεῦμα φιланθρωπίας. Ἰδιαιτέρως ἐπροστάτευσαν τοὺς δούλους, τοὺς ὁποίους δὲν ἐπετρέπετο πλέον νὰ βασανίζουν.

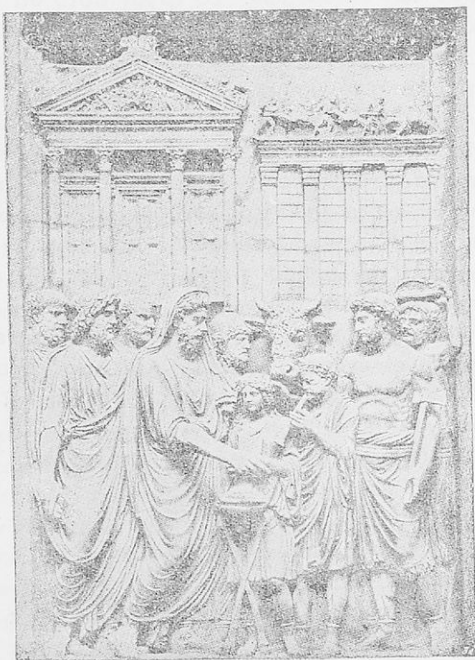
Ἡ σύζυγός τοῦ Φαυστίνα ἐβοήθησε τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὸ ἔργον τῆς δημοσίας περιθάλψεως καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς. Ἐδείξεν ἐνδιαφέρον διὰ τὰ γράμματα καὶ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας εὐσεβείας. Διὰ τοῦτο ἡ σύγκλητος τοῦ ἀπένειμε τὴν προσωμίαν εὐσεβείας καὶ ὅλη ἡ δυναστεία ἔλαβε τὸ ὄνομά τοῦ (Ἀντωνῖνοι).

Μ. ΑΥΡΗΛΙΟΣ (161—180)—ΚΟΜΜΟΔΟΣ (180—196)

Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ἀπὸ τὴν νεότητά τοῦ ἐμορφώθη μετὰ τὴν στωικὴν φιλοσοφίαν, τὴν ὁποίαν ἐφήρμοσεν εἰς ὅλην τὴν ζωὴν μετὰ αὐστηρότητα θρησκευτικὴν. Ὁ Αὐρήλιος ἐφαίνετο προωρισμένος νὰ συνεχίσῃ τὴν φιλανθρωπὸν καὶ εἰρηνικὴν βασιλείαν τοῦ Ἀντωνίνου, διότι ἀπεστρέφετο τὸν πόλεμον καὶ ἡγάπα τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Ἀλλ' ὁ εὐγενὴς αὐτὸς ἄνθρωπος κατεδικάσθη νὰ διέλθῃ ὅλην σχεδὸν τὴν ζωὴν εἰς πολέμους.

Τὸ 161 ἔγινε μεγάλη ἐπιδρομὴ τῶν Πάρθων εἰς τὴν Συρίαν, τὴν ὁποίαν ἀπέκρουσε μετὰ τετραετεῖς ἐπιπόνους ἀγῶνας. Ἀλλὰ σοβαρώτερος ἦτο ὁ κίνδυνος εἰς τὴν Εὐρώπην. Οἱ Κοῦαδοὶ καὶ Μαρκομάνοι, κάτοικοι τῆς σημερινῆς Μοραβίας καὶ Βοημίας, διέβησαν τὸν Δούναβιν

έξεχύθησαν ἄλλοι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσονήσον καὶ ἄλλοι πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἐπολιόρκησαν τὴν Ἀκυληΐαν (Βενετίαν). Ὁ αὐτοκράτωρ εὐρέθη εἰς δυσχερεστάτην θέσιν. Λοιμικὴ νόσος ἡρῆμωσε τὰς τάξεις τοῦ σιρατοῦ του.

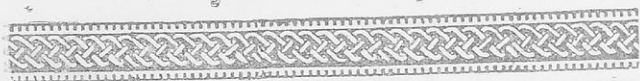
Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος προσφέρει θυσίαν
μαρμάρινον ἀνάγλυφον—Ρώμη

Τὸ ἀνάγλυφον προέρχεται ἀπὸ μίαν θριαμβευτικὴν ἀψίδα εἰς ἀνάμνησιν πιθανῶς τῆς νίκης τοῦ Μ. Αὐρηλίου κατὰ τῶν Γερμανῶν. Ὁ αὐτοκράτωρ προσφέρει θυσίαν πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Καπιτωλίνου Διός. Ὁ τεχνίτης ἀπέδωσε μὲ ἀρκετὴν ἐπιτυχίαν τὴν ἡρεμον καὶ εὐγενικὴν μορφήν τοῦ αὐτοκράτορος.

Σεισμοί, πλήμμυραι, ἀφορίαι τῆς γῆς κατέστρεψαν τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους. Ὁ Αὐρήλιος ἦλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ πωλήσῃ αὐτοκρατορικοὺς θησαυροὺς καὶ νὰ στρα-
θεοδορίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Ρωμαϊκῆ-Βυζαντινῆ, ἔκδ. ε' 5

τολογήση δούλους καὶ μοναμάχους, διὰ νὰ πληρώσῃ τὰ κενὰ τοῦ στρατοῦ. Μετὰ ἐπιπόνους ἐκστρατείας ἀπέκρουσε τοὺς ἐπιδρομεῖς. Ἐσχεδίασε νὰ καταλάβῃ ὅλην τὴν χώραν μέχρι τοῦ Ἑλβα καὶ τοῦ Καυκάσου ὡς προτείχισμα κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν. Τὸ ἔργον αὐτὸ θὰ ἀπήλλασσεν ἴσως τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς. Ἀλλ' ὁ Αὐρήλιος ἀπέθανεν εἰς τὴν Βιέννην (180) προσβληθεὶς ἀπὸ τὸν λοιμὸν.

Τὸν Αὐρήλιον διεσχέθη ὁ υἱὸς τοῦ **Κόμμοδος**, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ θλιβεράν παραφωνίαν εἰς τὴν σειρὰν τῶν μεγάλων αὐτῶν αὐτοκρατόρων. Ἡ παραφροσύνη καὶ ἡ σκληρότης τοῦ μόνον μὲ τοῦ Νέρωνος δύναται νὰ παραβληθῇ. Ὁ Κόμμοδος εἶχε τεράστιον σῶμα καὶ δύναμιν ἐξαιρετικὴν. Ἠγάπα μέχρι μανίας τῆς μονομαχίας, ἠρέσκετο νὰ ὀνομάζεται Ἡρακλῆς καὶ ἔφερε τὴν κορύνην καὶ τὴν λεοντῆν. Κατήρχετο εἰς τὸν στοῖβον καὶ ἐφόνευε θηρία καὶ ἀνθρώπους, ἐνῶ συγκλητικοὶ καὶ λαὸς ἐπευφήμουν. Τέλος ἀξιωματικὸς τῆς αὐλῆς, τοῦ ὁποῦ³ ἠπειλεῖτο ἡ ζωὴ, τὸν ἐστραγγάλισεν (196).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ—Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

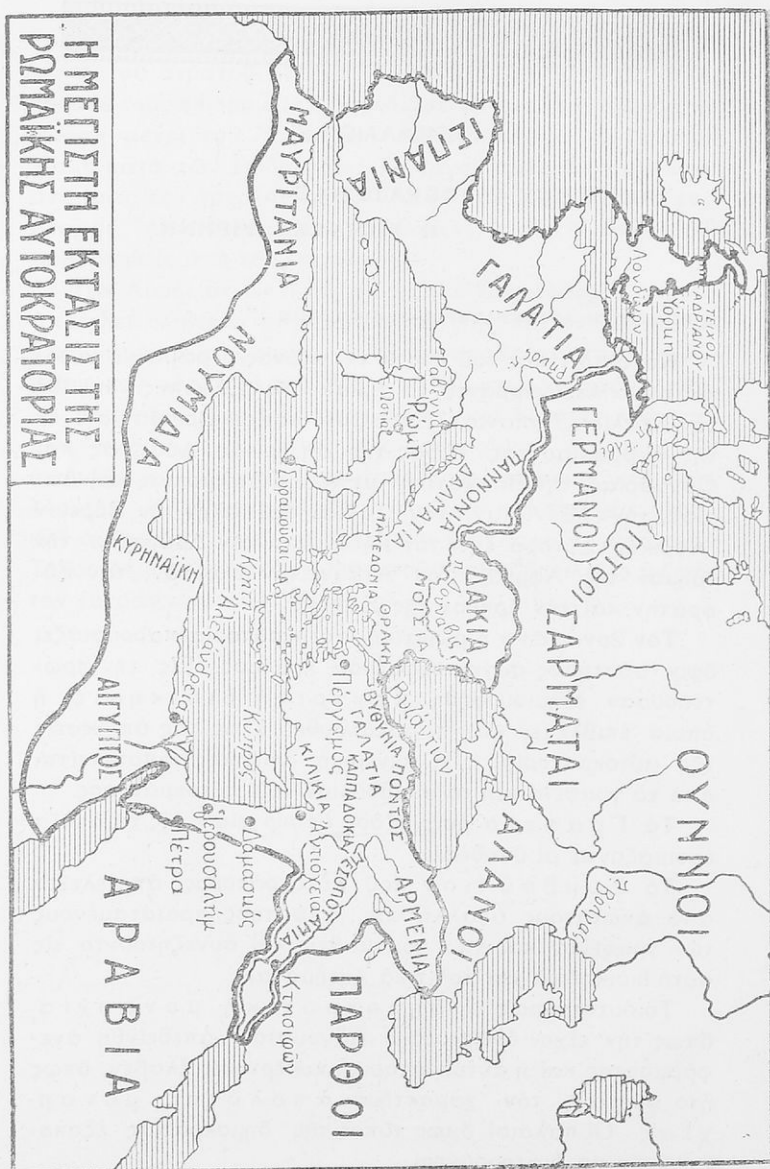
Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου μ. Χ. αἰῶνος ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία περιλαμβάνει τὸ ἥμισυ τῆς Εὐρώπης, δηλαδή τὴν Ἰταλίαν, Ἰσπανίαν, Γαλατίαν, νότιον Βρεττανίαν, ἐκ τῆς Γερμανίας τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας, τὴν Βαλκανικὴν μετὰ τῆς Δαλματίας καὶ Δακίας, τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Συρίαν καὶ ὅλην τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν. Σύνορα ἔχει τὸν Ρήνον καὶ τὸν Δούναβιν, τὴν ἕρμηον τῆς Ἀφρικῆς, τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν, τὸν Εὐφράτην καὶ τὴν ἕρμηον τῆς Συρίας.

Τὸν 2ον αἰῶνα ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία παρουσιάζει ὄψιν αὐστηρῶς συγκεντρωμένου κράτους. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐδημιουργήθη κεντρικὴ διοικήσεις, ἡ ὁποία ἐπιβλέπει καὶ παρακολουθεῖ ὅλας τὰς ὑποθέσεις τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ κεντρικὴ διοίκησις ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ γραφεῖα καὶ τὸ συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος.

Τὰ Γ ρ α φ ε ῖ α ἦσαν εἶδος ὑπουργείων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμοιράζοντο αἱ ὑποθέσεις.

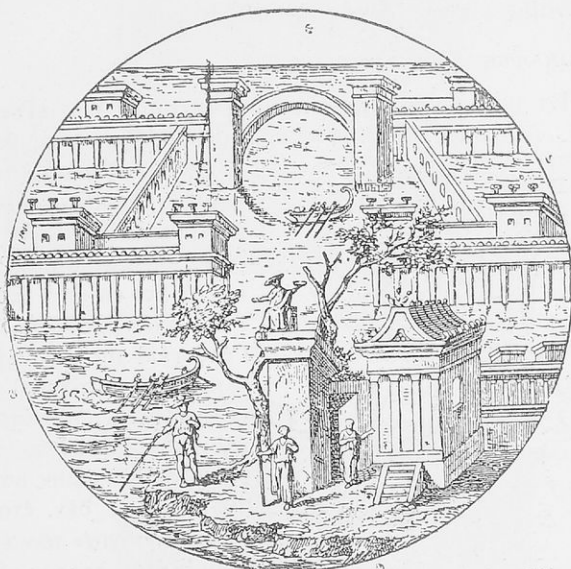
Τὸ Συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀνωτάτους ὑπαλλήλους, ἀπὸ τοὺς προϊσταμένους τῶν γραφείων καὶ ἀπὸ νομομαθεῖς καὶ συνεζητοῦντο εἰς αὐτὸ διοικητικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα.

Τοιοιουτρόπως ἡ δημοκρατικὴ μοναρχία, ὅπως τὴν εἶχεν ὀνειρευθῇ ὁ Αὔγουστος, ἀπεδείχθη ἀνεφάρμοστος καὶ ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις ἔλαβεν, ὅπως ἦτο φυσικόν, τὸν χαρακτήρα ἀπολύτου μοναρχίας. Οἱ παλαιοὶ ὅμως τύποι τῆς δημοκρατίας ἐξακολουθοῦν νὰ διατηροῦνται.

Ο ΣΤΡΑΤΟΣ—Η ΑΜΥΝΑ ΤΩΝ ΣΥΝΟΡΩΝ

Τὴν μεγάλην του δύνσμιν χρεώσται ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὸν ἰσχυρὸν καὶ πολυάριθμον στρατόν, Ἡ στρατολογία ἀπέβη σχεδὸν κατὰ κανόνα ἐθελοντική. Ἡ λεγεὼν περιελάμβανεν 6 χιλ. ἄνδρας ρωμαίους πολίτας. Εἰς αὐτὴν ἦτο

Ρωμαϊκὸς λιμὴν

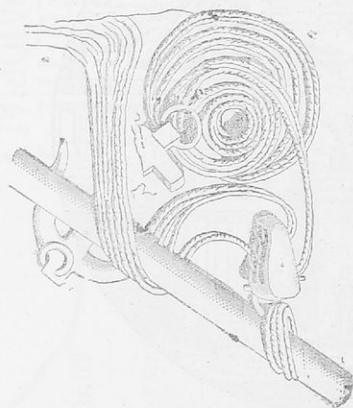
ἀπὸ τοιχογραφίας τῆς Πομπηίας

προσηρτημένον σῶμα βοηθητικὸν ἀπὸ 6 χιλ. ἄνδρας, ὑπηκόους ἢ καὶ βαρβάρους. Ἐπομένως ἡ ρωμαϊκὴ λεγεὼν τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων περιεῖχε 12 χιλ. ἄνδρας καὶ ἀπετέλει αὐτοτελὴ ὄργανισμὸν μὲ τὸ ἱππικόν, τὰς μηχανάς της κτλ., ὅπως ἡ σημερινὴ μεραρχία. Ὁλος ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ 33 λεγεῶνας, ἧτοι 360—400 χιλ., δύνσμιν σχετικῶς μικράν διὰ τὴν φύλαξιν τόσοι ἐκτεταμένον κράτους. Ὁ στρατὸς δὲν ἦτο διεσκορπισμένος εἰς ὅλον τὸ κράτος, ἀλλὰ παρέμενεν εἰς τὰ σύνορα ἐντὸς μονίμων στρατοπέδων, ἀπὸ τὰ ὅποια πολλὰ

ἀπέβησαν ἀξιόλογοι πόλεις. Ὄταν δὲν εἶχον στρατιωτικὰς ἀσκήσεις, οἱ στρατιῶται ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν κατασκευὴν ὁδῶν, γεφυρῶν, ἔσκαπτον διώρυγας καὶ ἀπεξήραινον ἔλη. Τὰ σπουδαιότερα σύνορα τοῦ κράτους ἦσαν τρεῖς μεγάλοι ποταμοί, εἰς τὴν Εὐρώπῃν ὁ Ρήνος καὶ ὁ Δούναβις, εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ Εὐφράτης.

Ἡ ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Ἐπὶ μακρὸν ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶχεν ἐπιφύλους ἐχθρούς. Ἐξω ἀπὸ τὰ σύνορα ἔζων λαοὶ βάρβαροι, οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν ἀκόμῃ ἰσχυροί. Οἱ ἐπικινδυνότεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν οἱ Γερμανοὶ ἐπὶ τοῦ Ρήνου, οἱ Πάρθοι ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ βραδύτερον οἱ

Ἄγκυρα καὶ σχοινία πλοίου
ἀνάγλυφον

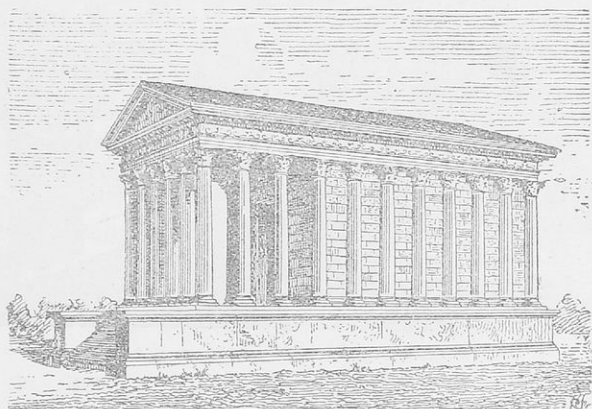
Γότθοι ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως. Ἐπίσης οἱ αἱματηροὶ ἀγῶνες μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων περιωρίζοντο συνήθως εἰς τὴν Ρώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ δὲν ἐτάραττον τὴν ἡσυχίαν τῶν ἐπαρχιῶν. Ἐκτὸς τούτου οἱ Ρωμαῖοι διὰ τῆς κατακτήσεως τῶν ἔπαυσαν τοὺς πολέμους μεταξὺ τῶν λαῶν.

Τοιοιουτρόπως εἰς τὸ ἀχανές ρωμαϊκὸν κράτος ἐπεκράτησεν εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, οἱ αὐτοκράτορες ἐκυβέρνησαν μὲ δικαιοσύνην τὰς ἐπαρχίας καὶ κατέπαυσαν τὴν σκληρὰν ἐκμετάλλευσιν αὐτῶν. Τὸ κράτος λοιπὸν ἐπὶ μακρὸν ἀπῆλαυσεν εἰρήνην καὶ εὐνομίαν. Αὕτῃ εἶναι ἡ λεγομένη ρωμαϊκὴ εἰρήνη.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΚΜΗ

Ἡ διαρκὴς εἰρήνη, ἡ καταστροφὴ τῆς πειρατείας καὶ λητείας, τὸ ἐξαιρετικὸν δίκτυον τῶν δημοσίων ὁδῶν καὶ ἡ

ασφάλεια είχαν ως αποτέλεσμα εϋμερίαν καὶ οἰκονομικὴν ἀκμήν τῶν κατοίκων, ὅσῃν δὲν εἶχε γνωρίσει ὁ ἀρ-

Ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐπαρχιῶν

Τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ ἑλληνορρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ μαρτυροῦν λείψανα οἰκοδομῶν τὰ ὅποια εὐρίσκομεν εἰς ὅλα τὰ ἄκρα τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπάνω εἶναι θριαμβευτικὴ ἀψίς εἰς μίαν πόλιν τῆς Β. Ἀφρικής, ἐνῶ ὁ κομψὸς ναὸς κάτω εὐρίσκεται εἰς τὴν Nîmes, πόλιν τῆς Νοτίου Γαλλίας.

χαῖος κόσμος ἔως τότε. Οἱ γεωργοὶ ἐπεδόθησαν μὲ ζῆλον εἰς τὰ κτήματά των, παρατηρήθη σημαντικὴ αὐξήσις πλη-

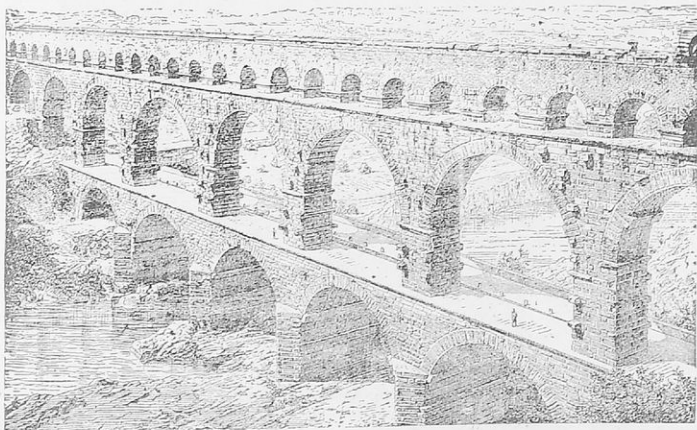
θυσμοῦ καὶ χώραι σχεδὸν ἔρημοι ἐγέμισαν ἀπὸ ἀνθηράς πόλεις καὶ κωμοπόλεις. Μεγάλην ἐπίσης ἀκμὴν ἐσημείωσαν ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον.

Τοιοιουτρόπως ἡ Ρώμη κατῴρθωσε νὰ ἐξομοιώσῃ εἰς τὸν πολιτισμὸν χώρας καὶ λαοὺς διαφορωτάτους. Διὰ τοῦτο ἑλλην ρήτωρ δικαίως ἔλεγε :

Καθεὶς δύναται νὰ ὑπάγῃ ὅπου θέλει. Τὰ ὄρη εἶναι ἀσφαλῆ διὰ τοὺς ταξιδιώτας, ὅπως αἱ πόλεις διὰ τοὺς κατοίκους. Ὁ φόβος ἔλειψε παντοῦ. Ἡ γῆ ἀφήκε τὴν παλαιάν της πολεμικὴν στολὴν καὶ περιεβλήθη τὰ ἐορτάσιμα ἐνδύματα.

Ο ΕΚΛΑΤΙΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ

Τὰ ἀγαθὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ καθεστώτος ἦσαν περισσότερον αἰσθητὰ εἰς τὰς ἐπαρχίας, διότι οἱ αὐτοκρά-

Ρωμαϊκὴ γέφυρα
εἰς τὸ Aix τῆς Γαλλίας

τορες ἔπαυσαν τὸν χρηματισμὸν, ἐπέβλεπον ἀγρύπνως τοὺς διοικητὰς καὶ ἤκουον μὲ προσοχὴν τὰ παράπονα τῶν ἐπαρχιωτῶν.

Ἡ ρωμαϊκὴ διοίκησις ἔγινε τοιοιουτρόπως ἀγαπητὴ εἰς τὰς ἐπαρχίας, οἱ κάτοικοι εἰς πολλὰ μέρη ἀπεμιμήθησαν τὰ ἥθη τῶν Ρωμαίων καὶ ἔμαθαν τὴν γλῶσσαν των. Τοιοιουτρόπως ἤρχισεν ὁ ἐκλατινισμὸς τῶν ἐπαρ-

χιών. Αυτό ἦτο βεβαίως δύσκολον διὰ τὰς μεγάλας χώ-
ρας τῆς Ἀνατολῆς, Ἑλλάδα, Συρίαν, Αἴγυπτον, διότι αἱ
χώραι αὗται διετήρουν τὴν παράδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πο-
λιτισμοῦ, ἔγραφον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ περιεφρό-
νουν τοὺς Ρωμαίους καὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Εἰς τὴν
Δύσιν ὅμως τὸ πρᾶγμα ἦτο ἐντελῶς διαφορετικόν. Ἐκεῖ
οἱ κατακτηθέντες λαοὶ εὕρισκοντο ἀκόμη εἰς ἡμιβάρβρον
κατάστασιν, ἐθαύμασαν τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ
ὕψεστησαν βαθύτατα τὴν ἐπίδρασίν του. Οἱ κάτοικοι τῆς
Γαλατίας, Ἰσπανίας, Β. Ἀφρικῆς ἐλησμόνησαν τὴν μητρι-
κὴν τῶν γλῶσσαν καὶ ὠμίλησαν τὴν λατινικὴν

Τὴν προσέγγισιν
αὐτὴν τῶν λαῶν ἐ-
βοήθησαν πολὺ αἱ
ἀποικίαι καὶ συνε-
πλήρωσεν ἡ ἀπονο-
μὴ τοῦ δικαίωμα-
τος τοῦ ρωμαίου
πολίτου εἰς ὅλους
τοὺς κατοίκους τῆς
αὐτοκρατορίας. Οἱ
αὐτοκράτορες εἶ-
χον τιμῆσει πολυα-
ρίθμους ἐπαρχίω-
τας μὲ τὸ δικαίωμα
τοῦ πολίτου καὶ
πόλεις ὁλόκληροι
εἶχον ἤδη ἀποκτή-
σει τὸ δικαίωμα
αὐτό. Ὀλίγον μετὰ

Ἀγορὰ πωλείων
τοιχογραφία Πομπηίας

τοὺς Ἀντωνίνους εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ βίου αἰῶνος (212) ὁ
αὐτοκράτωρ Καρακάλλας ἐξέτεινε τὸ δικαίωμα τοῦ ρω-
μαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς ἐλευθέρους κατοίκους τῆς
αὐτοκρατορίας. Ἡ Ρώμη δὲν εἶναι πλέον ἡ κυρίαρχος πό-
λις τῶν κατακτηθέντων, ἀλλὰ πρωτεύουσα αὐτοκρατο-
ρίας, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ὀνομάζονται Ρωμαῖοι καὶ
ἔχουν ἴσα δικαιώματα.

Τοιουτοτρόπως ἡ Ρώμη ἐδημιούργησε κυβερνητικὸν σύστημα τῆς ἀρχαιότητος διὰ τὴν διοίκησιν ἐκτεταμένου κράτους, τὸ ὅποιν ἐχρησίμευσεν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους λαούς

Ὁ Ἀχιλλεύς μεταξύ τῶν θυγατέρων τοῦ Λυκομήδους
Τοιχογραφία Πομπηίας

ΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Τὸ τελειότερον δημιούργημα τοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος εἶναι ἡ νομοθεσία. Ἡ παλαιότερα πηγή τῆς ρωμαϊκῆς νομοθεσίας ἥ, ὅπως λέγουν, τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, εἶναι ἡ *δωδεκάδελτος*. Ἡ νομοθεσία αὕτη ἦτο ἀτελής, αὐστηρά καὶ προωρισμένη διὰ μικρὰν πόλιν. Ἀλλὰ τὸ πρα-

κτικόν καὶ γόνιμον πνεῦμα τῶν Ρωμαίων κατάρθωσε νὰ τὴν συμπληρώσῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ νὰ τὴν ἐπεκτείνῃ εἰς ὅλους τοὺς κατακτηθέντας λαούς. Οἱ Ρωμαῖοι εἰς τὴν σημαντικωτάτην αὐτὴν ἐργασίαν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὰς συνηθείας τῶν ὑπηκόων, τὴν ἐλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ ἀργότερα τὴν χριστιανικὴν ἡθικήν. Τοιουτοτρόπως ἡ ρωμαϊκὴ νομοθεσία ἔγινεν εὐρύτερα καὶ φιλανθρωποτέρα.

Ἐπὶ δημοκρατίας τὰς διατάξεις τῆς δωδεκαδέλτου συνεπλήρωσαν καὶ ἐτροποποίησαν τὰ συγκλητικὰ δόγματα, οἱ νόμοι καὶ τὰ δημοψηφίσματα. Ἄλλη πηγὴ νόμων ἦσαν τὰ διατάγματα τῶν πραιτῶρων, οἱ ὅποιοι ἀναλαμβάνοντες τὴν ἀρχὴν ἐδημοσίεον ἓνα βασικὸν διατάγμα διὰ τοῦ ὁποίου καθώριζον τὰς θεμελιώδεις ἀρχάς, κατὰ τὰς ὁποίας ἔμελλον νὰ κυβερνήσουν. Τὸ διατάγμα αὐτὸ ὠνομάζετο *διαρκὲς διατάγμα*. Τέλος ἡ νομοθεσία αὕτῃ συνεπληρώθη μὲ τὰ διατάγματα, τὰς ὁδηγίας πρὸς τοὺς διοικητὰς καὶ τὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις τῶν αὐτοκρατόρων, τὰ ὅποια εἶχον χαρακτηρῆα καθολικώτερον, διότι ὁ αὐτοκράτωρ εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοὺς κατοίκους ὅλης τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἀλλὰ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ἐνωρὶς ἤδη εἶχεν ἀρχίσει νὰ γίνεται πολὺπλοκον καὶ ἐχρειάζετο πολὺ συχνὰ νὰ προστρέχουν εἰς τὰ φῶτα ἀνδρῶν εἰδικῶν, τῶν νομοδιδασκάλων. Νομομαθεῖς εἶχεν ἡ Ρώμη ἤδη ἐπὶ δημοκρατίας, ὅπως τὸν Μούκιον Σκαιόλαν καὶ τὸν Σέρβιον Σουλπίκιον. Ἀλλὰ οἱ ὀνομαστοὶ νομοδιδάσκαλοι ἤκμασαν ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας, ὅπως ὁ Σάλβιος Ἰουλιανὸς καὶ ὁ Γάιος ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων, ὁ Παπινιανὸς, ὁ Παῦλος καὶ ὁ Οὐλπιανὸς τὸν 4ον μ. Χ. αἰῶνα. Αἱ ἐρμηνεῖαι αὐτῶν ἦσαν τόσον ἀμερόληπτοι, δίκαιαι καὶ ὀρθαί, ὥστε οἱ ἄρχοντες ἐθεώρουν αὐτὰς ὡς νέους νόμους καὶ περιελάμβανον εἰς τὸ σῶμα τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου. Ἡ τεραστία αὕτῃ ἐργασία, ἡ ὁποία κατέστησε τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον πράγματι διεθνές, ἐσυστηματοποιήθη καὶ ἐκωδικοποιήθη μόνον τὸν 6ον μ. Χ. αἰῶνα ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος

τοῦ Βυζαντίου Ἰουστινιανοῦ καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις τῆς νομοθεσίας τῶν νεωτέρων λαῶν.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Κατὰ τὸν αἰῶνα τῶν Ἀντωνίνων ἀρχίζει ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν. Αἰγυπτιακοί, ἀσσυριακοί καὶ περσικοὶ θεοί, ὁ Ἀττις, ἡ Ἴσις, ὁ Ὅσιρις καὶ ἰδίως ὁ Μίθρας ἐλατρεύθησαν εἰς τὴν Ρώμην ἀπὸ πλῆθος ἀνθρώπων καὶ ἀντικατέστησαν τὰς ἀρχαίας θεότητας. Οἱ κάτοικοι ἠγάπησαν τὰς θρησκείας αὐτὰς διὰ τὴν ὑπόσχασιν περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ μελλούσης ζωῆς.

Τοιοιούτῳ ἄνθρωπος αἰθροῦται ὅλου τοῦ κόσμου εἶχον ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ αὐτοκράτορες ἐφάνησαν πολὺ ἀνεξιθρησκοὶ καὶ δὲν ἀντέταξαν ἀντίστασιν εἰς τὴν ἐπιδρομὴν αὐτὴν τῶν ξένων θεοτήτων. Γενικῶς ὅμως ἐπεκράτει τότε μεγάλη ἀθεΐα, ἰδίως εἰς τὴν τάξιν τῶν μορφωμένων, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπίστευον εἰς τίποτε καὶ ἐζήτουν ἀνακούφισιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Πολὺ διεδόθη τότε ἡ στωικὴ φιλοσοφία, ἡ ὁποία διὰ πολλοὺς ἦτο ἀληθινὴ θρησκεία.

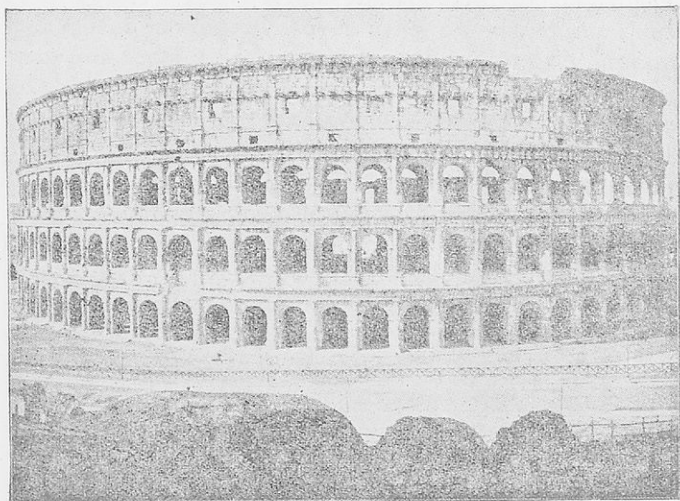
ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ—ΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

Ἡ ἀκμὴ τῶν ρωμαϊκῶν γραμμάτων ἐξηκολούθησε καὶ τὸν 2ον καὶ 3ον αἰῶνα. Ἀλλὰ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἡ ποιησις ὑπεχώρησε καὶ ἀκμάζει κυρίως ὁ πεζὸς λόγος.

Ὁ περίφημος διδάσκαλος καὶ σύμβουλος τοῦ Νέρωνος **Σενέκας** (4—65) εἰς τὰς Φιλοσοφικὰς διατριβὰς καὶ τὰς Ἠθικὰς ἐπιστολὰς μᾶς δίδει πιστὴν εἰκόνα τῆς ρωμαϊκῆς κοινωνίας τοῦ 1ου μ. Χ. αἰῶνος. Ὁ ἀνεψιὸς τοῦ **Λουκανοῦ** (39—65) ἔγραψε τὸ ἔπος **Φάρσαλος**, εἰς τὸ ὁποῖον περιέγραψε τὸν ἐμφύλιον πόλεμον Καίσαρος καὶ Πομπηίου. Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ συγγραφεῖς ἔπεσαν θύματα τῆς θηριωδίας τοῦ Νέρωνος.

Ἡ ἐπομένῃ γενεὰ εἶδε συγγραφεῖς ἀξιολογώτατους. Ὁ **Τάκιτος** (55—120) εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ἱστορικοὺς τῆς ἀρχαιότητος. Εἰς τὰ Χρονικά, δηλαδὴ ἱστο-

ρίαν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Νέρωνος (14—68), καὶ τὴν Ἱστορίαν ἀπὸ Νέρωνος μέχρι Δομιτιανοῦ (68—96) διακρίνεται διὰ τὴν βαθεῖαν παρατήρησιν, διὰ τὰς ζωηρὰς περιγραφὰς καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ ὕφους. Εἰς τὸ ἔργον τοῦ Γερμανία περιγράφει τοὺς Γερμανοὺς ὅπως ἦσαν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ

Τὸ Κολοσσαῖον

Τὸ τεράστιον οἰκοδόμημα ἐκτίσθη ἐπὶ Βεσπασιανοῦ. Ἐχει σχῆμα ἑλλειψέως, μῆκος 80, πλάτος 152 καὶ ὕψος 48 μέτρων. Ὁ στοῖβος, ὅπου ἐγίνοντο οἱ ἀγῶνες, ἔχει μῆκος 85, πλάτος 52 μέτρων. Κάτω ὑπὸ τὸν στοῖβον ἦσαν διάφορα διαμερίσματα καὶ κλωβοὶ διὰ τὰ ἄγρια θηρία, τὰ ὁποῖα μετὰ ἓνα κατάλληλον μηχανισμόν ἀνεβίβαζον εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Εἶναι τὸ ἀπαίσιον οἰκοδόμημα, εἰς τὸ ὁποῖον χιλιάδες ἄνθρωποι κατεσπαράχθησαν ἀπὸ τὰ θηρία καὶ πολλοὶ χριστιανοὶ εὗρηκαν οἰκτρὸν θάνατον.

καὶ διακρίνει τὰς ἀρετὰς τοῦ ἡμιβαρβάρου τότε λαοῦ. Ὁ Πλίνιος ὁ νεώτερος (62—113) ἦτο συγγραφεὺς κουφός. Ἐγραψεν Ἐπιστολάς, εἰς τὰς ὁποίας μᾶς δίδει πληροφορίας περὶ τῆς κοσμικῆς καὶ λογοτεχνικῆς κινήσεως τῶν χρόνων τοῦ. Σατιρικὸς μετὰ ἐξαιρετικὴν δύναμιν ἦτο ὁ Γιουβενάλης (50—130), ὁ ὁποῖος ἐκαυτηρίασε τὴν διαφθορὰν τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐκαλλιουργήθησαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἴτε ὑπὸ Ἑλλήνων εἴτε ὑπὸ ἐξελληνισθέντων ἀνατολιτῶν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος ἤκμα-
 νεν ὁ σεμνὸς καὶ πράγματι φιλοσοφικὸς συγγραφεὺς **Πλούταρχος** (46—120) ἀπὸ τὴν Χαϊρώνειαν τῆς Βοιωτίας. Συνέγραψε τοὺς **Παραλλήλους βίους**, δη-
 λαδὴ βιογραφίας ἐξόχων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς
 Ρώμης, πολλὰς φιλοσοφικὰς πραγματείας, Ἡθικά. Τὰ
 ἔργα του διακρίνει λεπτὴ ψυχολογία καὶ δραματικὴ περι-
 γραφή. Ἀπὸ τὰ Σαμόσατα, πλησίον τοῦ Εὐφράτου, κατή-
 γετο ὁ ἐξοχος σατιρικὸς λογογράφος **Λουκιανὸς** (2ος
 αἰών), ὁ ὁποῖος μὲ ἀττικήν χάριν καὶ ἀπαράμιλλον εὐφυΐαν
 ἐκαυτηρίασε τὰς παλαιὰς προλήψεις καὶ τὰ ἐλαττώματα
 τῶν συγχρόνων του

Οἱ λόγοι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς προσέχουν πολὺ τὴν ἔκ-
 φρασιν καὶ προσπαθοῦν νὰ μιμηθοῦν τὸ ἀττικὸν ὕφος. Οἱ
 ἀττικίζοντες αὐτοὶ συγγραφεῖς ὠνομάσθησαν **νεοισο-
 φισταί**. Ὁ **Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς** ἔγραψε ρω-
 μαϊκὰς ἀρχαιότητας, ὁ **Στράβων** ἀπὸ τὴν Ἀμάσειαν τὴν
 ὀνομαστὴν **Γεωγραφίαν**, ὁ **Ἀππιανὸς** ἀπὸ τὴν Ἀλε-
 ξάνδρειαν καὶ ὁ **Δίων Κάσσιος** ρωμαϊκὴν ἱστορίαν, ὁ
Ἀρριανὸς ἀπὸ τὴν Νικομήδειαν ἔγραψεν **Ἀνάβασιν**
Ἀλεξάνδρου μιμούμενος τὸν Ξενοφῶντα. Ὁ **Παυ-
 σανίας** ἔγραψε περιήγησιν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ τὰ ἔργα
 τῶν συγγραφέων αὐτῶν δὲν ἔχουν μεγάλην λογοτεχνικὴν
 ἀξίαν.

Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἐξακολουθοῦν νὰ
 καλλιεργοῦνται αἱ ἐπιστήμαι. **Πλίνιος ὁ πρεσβύτερος**,
 θεῖος τοῦ νεωτέρου, ὁ ὁποῖος ἔπese θῆμα τῆς φιλομα-
 θείας του εἰς τὴν περίφημον ἔκρηξιν τοῦ Βεζουβίου τὸ 79,
 ἔγραψε διεξοδικὸν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον **Φυσικὴ
 ἱστορία**. Τὴν **Γεωγραφίαν** ἐκαλλιέργησαν ὁ
Στράβων καὶ ὁ **Πτολεμαῖος**, ὁ ὀνομαστὸς ἀστρονόμος,
 ὁ ὁποῖος ἔδωσε τὴν γαιωκεντρικὴν εἰκόνα τοῦ κόσμου. Ση-
 μαντικὴν ὥθησιν εἰς τὴν **ἱατρικὴν**, ἰδίως εἰς τὴν **ἀνα-
 τομίαν**, ἔδωκεν ὁ **Γαληνὸς** ἀπὸ τὴν Πέργαμον.

Εἰς τὴν **φιλοσοφίαν** οἱ **Ρωμαῖοι** ἠκολούθησαν τὰ

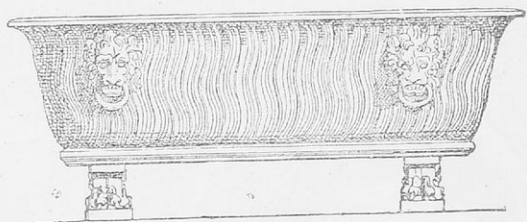
Αἱ θερμαὶ τοῦ Καρρακάλλα

*Ἡ κεντρικὴ αἴθουσα μὲ ὠραιότατας ἀψίδας καὶ κίονας πέριξ καὶ
δύο κομπσοὺς πίδακας.

ἐλληνικά συστήματα, ἐκ τῶν ὁποίων μᾶλλον διαδεδομένον εἰς τὴν Ρώμην ἦτο τὸ σύστημα τῶν στωικῶν. Οἱ σημαντικώτεροι στωικοὶ τῶν χρόνων αὐτῶν ἦσαν ὁ Ἕλλην **Ἐπίκτητος** καὶ ὁ αὐτοκράτωρ **Μάρκος Αὐρήλιος**.

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Μετὰ τὸν Αὐγουστον ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Ρωμαίων λαμβάνει τεραστίαν ἐξέλιξιν. Οἱ Ρωμαῖοι ἀνεκάλυψαν

Λουτήρ

ἀπὸ ρωμαϊκᾶς θέρμας—Παρίσιον, Λοῦβρον

εἶδος ἀμμοκονίας, τσιμέντου σημερινοῦ, τὸ ὁποῖον ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ χρησιμοποιοῦν καὶ τὰ χειρότερα ὕλικά διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν οἰκοδομημάτων. Λίθοι μικροί, χαλίκια, κεραμίδια κτλ. συγκολλώμενα διὰ τῆς ἀμμοκίας αὐτῆς ἀπετέλουν σῶμα στερεώτατον. Ἡδύνατο τοιοῦτοτρόπως εἰς κάθε χώραν καὶ μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα νὰ κτίζουν πελώρια οἰκοδομήματα καὶ στερεώτατα. Τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν κατόπιν ἐκάλυπτον πρὸς καλλωπισμὸν μὲ ἐπίστρωμα ἀπὸ καλοὺς λίθους ἢ ἀπὸ μάρμαρα.

Διὰ τὴν διακόσμησιν τῶν μνημείων μὲ ἔργα γλυπτικῆς οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίσθησαν Ἕλληνας τεχνίτας, οἱ ὅποιοι ἐγνώριζον νὰ ὑπηρετοῦν τοὺς πελάτας των καὶ ἐδημιούργησαν ἔργα ρωμαϊκῆς ἀντιλήψεως. Ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα προσπαθοῦν νὰ παραστήσουν τὸ φυσικὸν καὶ πολυλάκεις ἔχουν κίνησιν εἰς τὸ σύνολον καὶ ἀκρίβειαν εἰς τὰς λεπτομερείας.

Ἡ μεγάλη εὐημερία ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ρωμαίους νὰ κατασκευάσουν ἀναρίθμητα ἔργα εἰς ὅλον τὸ κράτος. Τὰ ἔργα αὐτὰ συμφώνως πρὸς τὸ πατρικὸν πνεῦμα τῶν Ρωμαίων εἶναι πρωτίστως ἔργα κοινῆς ὠφελείας, ὁδοί, γέφυραι, ὑδραγωγεῖα, ναοί, θριαμβευτικαὶ ἀψίδες, θέρμαι, ἵπποδρομοί, θέατρα καὶ ἀμφιθέατρα. Τὰ ρωμαϊκὰ ὁμῶς οἰκοδομήματα ἐπιβάλλονται περισσότερον μὲ τὸν ὄγκον καὶ τὴν βαρύτητα παρὰ μὲ τὴν κομψότητα καὶ τὴν εὐγένειαν. Κάμνουν τὴν ἐντύπωσιν ὕλικῆς δυνάμεως παρὰ διανοήσεως καὶ ψυχικῆς συγκινήσεως. Ἡ σκαπάνη τῶν ἀρχαιολόγων ἐξέθαψε πόλεις ὀλοκλήρους, αἱ ὁποῖαι εἶχον σκεπασθῇ ἀπὸ τὴν ἄμμον τῆς ἐρήμου καὶ τὴν λάβαν τῶν ἡφαιστείων. Εἰς τὰς πόλεις αὐτὰς δυνάμεθα ἡμεῖς σήμερον νὰ μελετήσωμεν τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμόν. Μεταξὺ τῶν πόλεων αὐτῶν ἡ σπουδαιότερα εἶναι ἡ Πομπηία.

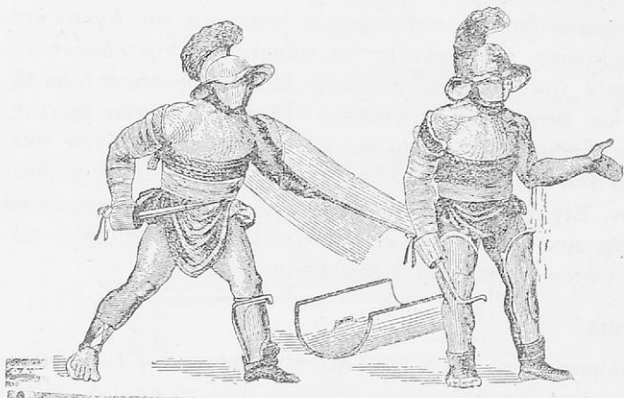
ΠΟΜΠΗΙΑ

Πλησίον τοῦ Βεζουβίου καὶ εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς χιλιομέτρου ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἦτο ἓνα ἀπὸ τὰ κομψὰ κέντρα διασκεδάσεως τῆς Καμπανίας, ἡ Πομπηία. Τὸ γραφικὸν ὄρος, τοῦ ὁποίου τὰς πλαγιάς ἐκάλυπτον ἀγροὶ καὶ ἀμπελώνες, ἀπὸ πολλῶν αἰῶνων δὲν ἔδιδε σημεῖα ζωῆς, ὅτε αἶφνης τὸ 79 ἐξερράγη καὶ ἔθαψεν ὑπὸ τὴν τέφραν καὶ τὴν λάβαν τὴν ὥραιαν πόλιν. Οἱ κάτοικοι ἐκτὸς ὀλίγων, οἱ ὁποῖοι κατέφυγον εἰς τὰ ὑπόγεια ἢ εἰς τὰ ὑπερῶα, ἐσώθησαν, αἱ οἰκοδομαὶ δὲν κατέρρευσαν, ἡ ἐπίπλωσις καὶ τὰ σκεύη ἔμειναν εἰς τὴν θέσιν τῶν ὅπως ἦσαν.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος ἤρχισαν ἀνασκαφάς, αἱ ὁποῖαι ἐξηκολούθησαν μεθοδικώτατα μέχρι σήμερον. Τοιοῦτοτρόπως ἀπεκαλύφθη ὀλόκληρος ἡ πόλις ὅπως ἦτο κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς καταστροφῆς. Διακρίνονται οἱ πλακόστρωτοι δρόμοι, αἱ πλούσιαι ἐπαύλεις μὲ τὴν ἐπίπλωσιν καὶ διακόσμησιν, τὰ καταστήματα, οἱ τοῖχοι μὲ τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ τοιχοκολλήματα, ἀκόμη καὶ τὰ πτώματα τῶν ἀτυχῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐπνίγησαν ἀπὸ ἀσφυξίαν. Τὰ λείψανα τῆς Πομπηίας μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ σχηματίσωμεν ἀκριβῆ εἰκόνα ρωμαϊκῆς πόλεως τοῦ 1ου μ. Χ. αἰῶνος. Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Ρωμαϊκῆ-Βυζαντινῆ ἐκδ. Ε' 6

Η ΡΩΜΗ ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ

Ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τῶν Ἀντωνίνων ἡ Ρώμη εἶχε λάβει τεραστίαν ἐξέλιξιν. Ὁ πληθυσμὸς τῆς ἀνήλθεν εἰς $1\frac{1}{2}$ ἑκατομ. καὶ εἶχε καλλωπισθῇ μὲ πλῆθος οἰκοδομημάτων.

Μονομάχοι

τοιχογραφία ἀμφιθεάτρου Πομπηίας
Δύο δοῦλοι, ὁ πρῶτος Σαμνίτης καὶ ὁ δεῦτερος Θράξ.

Κατὰ τὴν στατιστικὴν, τὴν ὁποίαν μᾶς ἔδωκαν οἱ ἀρχαῖοι, εἰς τὴν Ρώμην ὑπῆρχον 11 ἀγοραί, 2 ἀμφιθέατρα, 2 ἵπποδρόμοι, 3 θέατρα, 11 θέρμαι, 10 βασιλικαί, 19 ὑδραγωγεῖα, 856 λουτρά, 36 θριαμβευτικαὶ ἀψίδες, 1352 πηγαί, 22 ἀνδριάντες, 80 ἀγάλματα θεῶν ἐπίχρυσα, 77 ἐξ ἐλέφαντος. Εἰς αὐτὰ δὲν ὑπολογίζονται τὰ ἀνάκτορα, αἱ στοαί, οἱ ναοί, τὰ δημόσια μνημεῖα κλπ., τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἀπεριόριστος.

Ἀπὸ τὰς ἀγορὰς μεγαλοπρεπεστέρα ἦτο ἡ ἀγορὰ τοῦ Τραϊανοῦ, ἡ ὁποία ἐθεωρεῖτο ὡς ἓν ἀπὸ τὰ θαύματα τοῦ κόσμου. Ἀνατολικῶς τῆς ἀγορᾶς ὁ Βεσπασιανὸς κατεσκεύασε τὸ μέγα ἀμφιθέατρον Κολοσσαίου. Μέχρι σήμερον κινοῦν τὸν θαυμασμόν μας τὰ μεγάλα καὶ πολυπληθῆ ὑδραγωγεῖα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἡ Ρώμη ἐλάμβανε τὸ ὕδωρ. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ ἔχουν μήκος ἕως 90 χιλιόμετρα καὶ εἶναι κατεσκευασμένα μὲ πελώρια τόξα ὕψους πολλάκις 32 μ.

Αἱ θέρμαι ἦσαν ιδιόρρυθμα καὶ πολλάκις πελώρια οἰκοδομήματα, κυρίως λουτρά, περιείχον ὅμως καὶ γυμναστήριον, βιβλιοθήκας, αἰθούσας διαλέξεων κοσμημένας με ὥραιας τοιχογραφίας, μωσαϊκὰ καὶ ἀγάλματα. Οἱ Ρωμαῖοι διήρχοντο πολλὰς ὥρας εἰς τὰς θέρμας συζητοῦντες καὶ ἀναπαύμενοι. Τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν αἱ θέρμαι τοῦ Καρακάλλου (3ος αἰών).

ΤΑ ΘΕΑΜΑΤΑ

Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον πολλὴν συμπάθειαν εἰς τὸ θέατρον. Αἱ παραστάσεις τῶν ἦσαν φάρσαι ἢ παντομίμα, δηλαδὴ παραστάσεις με χειρονομίας καὶ κινήσεις χωρὶς ὁμιλίαν.

Ἀντιθέτως με πολὺ πάθος παρηκολούθουν τοὺς ἀγῶνας τῶν μονομάχων εἰς τὸ Ἀμφιθέατρον. Οἱ μονομάχοι ἦσαν κυρίως κατάδικοι εἰς θάνατον, δοῦλοι ἢ βάρβαροι αἰχμάλωτοι. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἀγώνων παρήλαυνον εἰς τὸν στοῖβον τοῦ ἀμφιθεάτρου καί, ὅταν ἔφθανον πρὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θεωρείου, ἀπηύθυνον τὸν τραγικὸν χαιρετισμόν: χαῖρε Καῖσαρ, οἱ μελλοθάνατοι σὲ χαιρετοῦν. Κατόπιν ἤρχιζον οἱ ἀγῶνες ὑπὸ τοὺς ἤχους τῶν σαλπύγγων. Οἱ Ρωμαῖοι εὕρισκον ἐπίσης πολλὴν εὐχαρίστησιν εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν μονομάχων καὶ θηρίων ἢ μόνον θηρίων.

Τὸ πλῆθος με τὴν αὐτὴν μανίαν συνέρρεεν εἰς τὸν Ἱππόδρομον, ὅπου ἐτελοῦντο ἄρματοδρομίαι. Τὸ μέγα Ἱπποδρόμιον τῆς Ρώμης περιελάμβανε 250 χιλ. θεατάς, εἶχε μῆκος 600, πλάτος 100 μ. Ἠγωνίζοντο συγχρόνως 4 ἄρματα, τὰ ὅποια διεκρίνοντο ἀπὸ τὴν ἐνδυμασίαν τοῦ ἡνιόχου (πράσινον, λευκόν, κυανοῦν, ἐρυθρόν). Ὁ λαὸς παρηκολούθει τοὺς ἀγῶνας με πάθος, ἐγνώριζε τὰ ὀνόματα τῶν ἵππων, τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν γενεάν των, ἐχωρίζετο εἰς φατρίας καὶ ἐτάσσετο με τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον ἀγωνιστὴν.

Οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ θεάματα ἦσαν τόσοι ἀγαπητά εἰς τοὺς Ρωμαίους, ὥστε ὁ Γιουβενάλης ἔγραψεν: Οἱ Ρωμαῖοι τίποτε ἄλλο δὲν ζητοῦν σήμερον παρὰ ἄρτον καὶ θεάματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄ Ο ΤΡΙΤΟΣ ΑΙΩΝ—Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

ΣΕΠΤΙΜΙΟΣ ΣΕΒΗΡΟΣ (193-211)

Τὸ 193 ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κομμόδου ἐδημιουργήθη ὀξεῖα κρίσις. Οἱ πραιτωριανοὶ καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ στρατεύματα ἐξέλεξαν διαφόρους αὐτοκράτορας καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐπανελήφθη. Τέλος ἐπεκράτησεν ὁ στρατηγὸς τῶν λεγεῶνων τῆς Πανονίας Σεπτίμιος Σεβήρος.

Καρναάλλας
μαρμαρίνη προτομή—Νεάπολις

Ὁ Σεβήρος κατήγετο ἀπὸ τὴν Τρίπολιν τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἦτο ἐξάίρετος στρατιωτικὸς. Ἐστήριξε τὸ κυβερνητικὸν τοῦ σύστημα εἰς τὸν στρατόν. Ἡύξησε τὸν μισθὸν καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ νυμφεύωνται καὶ εἰς τοὺς ἀξιωματικούς ἔδιδεν ἀνατέ-

ρους βαθμούς. Διέλυσε τοὺς πραιτωριανοὺς καὶ ἀνασυνέστησε τὴν φρουράν του ἀπὸ τοὺς καλυτέρους στρατιώτας τῶν ἐπαρχιακῶν στρατευμάτων. Τὴν σύγκλητον τελείως ἐξεμηδένισε καὶ ἔδωκε μεγάλην δύναμιν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν συμβούλιον.

Ὁ Σεβήρος ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς μεγάλους αὐτοκράτορας τῆς Ρώμης, ἑξοχος κυβερνήτης, ἐλευθέριος πρὸς τὸν

λαὸν καὶ ἄγρυπνος φύλαξ τῆς καλῆς διοικήσεως τῶν ἐπαρχιῶν. Διὰ τοῦτο δικαίως θεωρεῖται ὅτι συνεχίζει τὴν δυναστείαν τῶν Ἀντωνίνων. Ἐνίκησε τοὺς Πάρθους καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Μεσοποταμίαν. Τὸ 208 ἐξεστράτευσεν ὁ ἴδιος εἰς τὴν Βρεττανίαν, ἀλλὰ τὸ 211 ἀπέθανεν εἰς τὸ Ἔβόρακον (Ἰόρκην).

ΚΑΡΑΚΑΛΛΑΣ (211–217)

Τὸν Σεβήρον διεδέχθη ὁ υἱὸς του Καρακάλλας, ἄγριος καὶ σκληρὸς ἡγεμὼν. Διεσκέδαζε τὸν ρωμαϊκὸν λαὸν μὲ δαπανηρὰ θεάματα καὶ κατεσκεύασε τὰς περιφήμους θέρμας. Τὸ 212 διὰ νόμου ἐχορήγησε τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς ὄλους τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας ἐκτὸς τῶν δούλων καὶ τῶν νομάδων. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐκινεῖτο ἰδίως ἀπὸ λόγους οἰκονομικοῦς, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν θὰ ἐπλήρωνον διπλοῦν φόρον, τοῦ ὑπηκόου καὶ τοῦ ρωμαίου πολίτου. Ἀλλ' ἡ πράξις εἶχε βαθυτέρας συνεπείας, διότι ἔφερε τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους.

Ὁ Καρακάλλας ἔκαμε πολλὰς ἐπιτυχεῖς ἐκστρατείας εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Ἀσίαν. Τὸ 217 ἐνῶ ἐβάδιζε κατὰ τῶν Πάρθων, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πραιτωριανῶν Μακρίνου, ὁ ὁποῖος ἐγένεν αὐτοκράτωρ. Ὁ Μακρίνος ἐβασίλευσε μόνον ἓν ἔτος.

ΕΛΑΓΑΒΑΛΟΣ—ΣΕΒΗΡΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ (217–235)

Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν παρατηροῦμεν τὴν μεταβολήν, ἡ ὁποία εἶχε γίνῃ εἰς τὴν Ρώμην, καὶ τὴν ἐξασθένεισιν τῶν ρωμαϊκῶν παραδόσεων. Ἡ ἐξουσία περιέρχεται κατ' οὐσίαν εἰς τὴν γυναικαδέλφην τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου Ἰουλίαν, ἡ ὁποία κατήγετο ἀπὸ μεγάλην ἱερατικὴν οἰκογένειαν τῆς Συρίας. Ἡ φιλόδοξος καὶ εὐφυὴς αὐτὴ γυνὴ ἀνύψωσεν εἰς τὸν θρόνον τοὺς δύο ἐγγόνους τῆς τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου.

Ὁ πρῶτος ἀπ' αὐτοῦς Ἐλαγάβαλος ἦτο ἱερεὺς τοῦ

δωμυνύμου θεοῦ τῆς Συρίας. Κατέστη περιβόητος διὰ τὴν πολυτέλειαν, τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν ὀκνηρίαν του. Μετ' αὐτὸν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Σεβῆρος Ἀλέξανδρος, μόλις 13 ἐτῶν, μὲ καλὴν ἀνατροφὴν καὶ μόρφωσιν καὶ μὲ καλὰς διαθέσεις. Καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν βασιλείαν του ἐκυβέρνησε ἡ μήτηρ του μὲ τοὺς περιφήμους νομοδιδασκάλους Οὐλπιανόν, Παῦλον, Μοδεστίνον. Ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ σύγκλητος, ἐξ ἴσου ἀπειλούμενοι ἀπὸ τοὺς στρατιωτικούς, συνειργάσθησαν νὰ περιορίσουν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν πολιτικὴν. Ἀλλ' ὁ στρατὸς δὲν ὑπήκουσε καὶ τέλος ἐφόνευσε τὸν Ἀλέξανδρον (235).

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΑΝΑΡΧΙΑ (235—285)

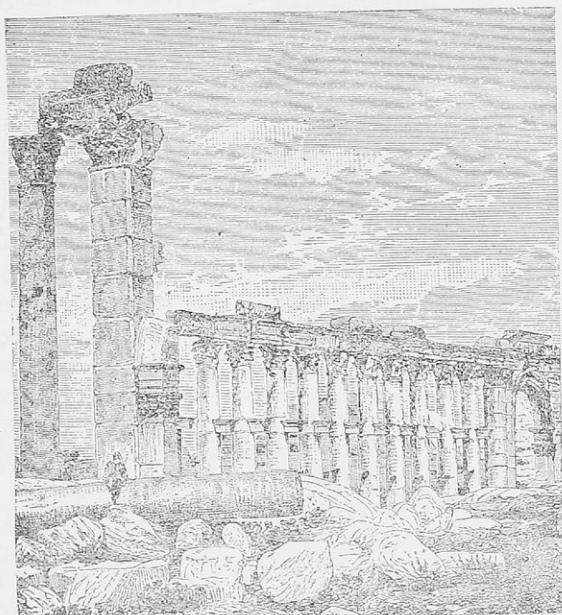
Τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἠκολούθησε μεγάλη κρίσις, ἡ ὁποία ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἔξη σοβαρώτατος συνεπειάς δι' αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ κράτους. Ἐπὶ ἡμῖσιν αἰῶνα (235—285) οἱ στρατιῶται ἀναγορεύουν αὐτοκράτορας τῆς ἐκλογῆς των. Ἡ περίοδος αὕτη ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν *στρατιωτικὴ ἀναρχία*. Μέχρι τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Διοκλητιανοῦ 26 αὐτοκράτορες ἀνεκηρύχθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῆς συγκλήτου καὶ ὅλοι σχεδὸν ἀπέθανον μὲ βίαιον θάνατον. Οἱ ἱστορικοὶ παρωμοίασαν αὐτοὺς μὲ τοὺς τριάκοντα τυράννους τῶν Ἀθηνῶν.

Αἱ ΒΑΡΒΑΡΙΚΑΙ ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας τὸ ρωμαϊκὸν κράτος διέτρεξε σοβαρώτατον κίνδυνον. Εἰς ὅλην τὴν ἑκτασὶν τῶν συνόρων, εἰς τὸν Ρῆνον, τὸν Δούναβιν, τὸν Εὐφράτην, εἰς τὴν Ἀφρικὴν, βάρβαροι λαοὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ κράτος.

Εἰς τὴν Ἀσίαν διελύθη τὸ κράτος τῶν Πάρθων, τὸ ὁποῖον ἐκυβέρνησαν οἱ Ἀρσακίδαι, καὶ ἐδημιουργήθη τὸ Νέον Περσικὸν κράτος ὑπὸ τὴν δυναστείαν τῶν Σασσανιδῶν (226—651) μὲ πρωτεύουσαν τὴν

Κτησιφώντα ἐπὶ τοῦ Τίγρητος. Οἱ Σασσανίδαι διεξεδίκουν ὅλας τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἄλλοτε ἀνήκον εἰς τὸ περσικὸν βασίλειον. Τὸ 260 ὁ βασιλεὺς Σαπόρ εἰσέδυσσε μέχρι τῆς Συρίας καὶ Μ. Ἀσίας. Ὁ αὐτοκράτωρ Βαλεριανός, ὁ

Ἐρείπια τῆς Παλμύρας

Ἀπὸ τὴν ἀκμαίαν πόλιν τῆς συριακῆς δάσεως τοῦ 3ου αἰῶνος σῶζονται μόνον μερικά ἐρείπια. Τὸ σπουδαιότερον εἶναι οἱ κίονες, τοὺς ὁποίους βλέπομεν εἰς τὴν ἀνωτέρω εἰκόνα. Ἡ κιονοστοιχία αὕτη ἦτο κατεσκευασμένη κατὰ μῆκος τῆς κεντρικῆς ὁδοῦ τῆς πόλεως εἰς ἑκτασὶν 1.200 μ. καὶ περιελάμβανε 1.500 κίονας ὕψους 16 μ. εἰς τέσσαρας σειράς. Τὸ ἰδιάζον εἰς τοὺς κίονας αὐτοὺς εἶναι ὅτι σχεδὸν εἰς τὸ μέσον φέρουν βάθρα, ἐπὶ τῶν ὁποίων φαίνεται ὅτι ἔστηναν ἀνδριάντας τῶν ἐξεχόντων πολιτῶν.

ὁποῖος ἐπεχείρησε νὰ ἀναχαιτίσῃ τοὺς Πέρσας, συνελήφθη αἰχμάλωτος.

Εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ βάρβαροι προσέβαλον τὰ σύνορα τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Δουνάβους. Οἱ **Γότθοι**, γερμανικῆς καταγωγῆς προερχόμενοι ἀπὸ τὴν Σκανδιναβίαν, κατήλθον

βραδέως πρὸς νότον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Δακίαν μέχρι τοῦ Εὐξεινίου Πόντου. Ἐκεῖ ἔγιναν ναυτικοί, κατεσκεύασαν μικρὰ πλοῖα καὶ ἀπέβησαν τολμηρότατοι πειραταί. Δελεασθέντες ἀπὸ τὰ πλοῦτη τῆς αὐτοκρατορίας ἔκαμαν πολλὰς ἐπιδρομὰς εἰς αὐτήν. Διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν. Μὲ τὰ πειρατικά τῶν πλοῖα προσέβαλον τὸ Βυζάντιον. τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὸ 267 τμήματα αὐτῶν ἔφθασαν μέχρι τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ἐλεηλάτησαν τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Κόρινθον.

Εἰς τὸν Ρῆνον ἐμφανίζονται δύο πολεμικοὶ λαοὶ γερμανικῆς καταγωγῆς, οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Ἀλαμαννοί. Οἱ Φράγκοι ἐπέδραμον τὴν Γαλατίαν καὶ Ἰσπανίαν, οἱ Ἀλαμαννοὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς Ἰταλίας. Οἱ Σάξονες, κατοικοῦντες τὰ παράλια τῆς Βορείου θαλάσσης παρὰ τὸν ποτομόν Ἐλβαν, ἐπέδραμον διὰ θαλάσσης καὶ ἐλεηλάτησαν τὰ παράλια τῆς Βρετανίας.

Ἐπειδὴ οἱ αὐτοκράτορες ἦσαν ἀνίκανοι νὰ προστατεύσουν τὰς ἐπαρχίας, εἰς διάφορα μέρη οἱ κάτοικοι διωργάνωσαν ἐπιτόπιον ἄμυναν καὶ ἀνέδειξαν ἰδίους αὐτοκράτορας, τοὺς ὀνομασθέντας αὐτοκράτορας τῶν ἐπαρχιῶν. Εἰς τὴν ἔρημον τῆς Συρίας ἡ πόλις Παλμύρα, κειμένη εἰς ὁσιν, ὅπου συνηντῶντο οἱ ἐμπορικοὶ δρόμοι τῆς Ἀνατολῆς, ἀνέδειξεν αὐτοκράτορα τὸν διοικητὴν τῆς Ὀδέναθον, ὁ ὅποιος κατάρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Πέρσας. Ἀλλ' ὁ Ὀδέναθος διενεόθη νὰ ἰδρῦσῃ κράτος ἀνεξάρτητον. Μετὰ τὸν θάνατόν του (267) ἡ χήρα του **Ζηνοβία** ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον του, κατέλαβε τὴν Αἴγυπτον καὶ ὅλην σχεδὸν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐφιλοδόξει νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν μοναρχίαν τῶν Σελευκιδῶν. Εὐφυῆς, πολὺ μορφωμένη, ἔδειξε μεγάλην ἀγάπην εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν τέχνην καὶ εἰς τὴν αὐλὴν τῆς διέμενον ἀξιόλογοι σοφοὶ τῆς ἐποχῆς.

ΟΙ ΙΛΛΥΡΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

Τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους ἀποκατέστησαν μερικοὶ δραστήριοι αὐτοκράτορες καταγόμενοι ἀπὸ τὰς ἰλλυρικὰς,

ἐπαρχίας καὶ προπάντων ἀπὸ τὴν Πανονίαν, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐστρατολογούντο τώρα οἱ καλύτεροι στρατιῶται. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἦσαν ἀξιωματικοὶ σκληραγωγημένοι καὶ ἀνδρεῖοι καὶ ὤφειλον τὴν προαγωγὴν εἰς τὴν προσωπικὴν των ἀξίαν. Ἀπ' αὐτοὺς ὁ Κλαύδιος Β' (268—270) ἐβασίλευσε μόνον δύο ἔτη, ἀλλ' ἡ βασιλεία του ὑπῆρξεν ἔνδοξος. Παρὰ τὴν Νύσσαν τῆς Σερβίας συνέτριψε τοὺς Γότθους καὶ ἔλαβε τὴν προσωνομίαν γοτθικός.

Τὸν Κλαύδιον διεδέχθη ὁ Ἀύριλιανὸς (270—275), ὁ ὁποῖος ἦτο δραστηριώτατος αὐτοκράτωρ. Ἐκλείσεν εἰρήνην μετὰ τοὺς Γότθους παραχωρήσας εἰς αὐτοὺς τὴν Δακίαν καὶ ἀπὸ τότε σύνορον τοῦ κράτους εἶναι ὁ Δούναβις. Κατέστρεψε τοὺς Ἀλαμαννοὺς, οἱ ὁποῖοι εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ περιέζωσε τὴν Ρώμην μετὰ πελώριον τεῖχος 19 χιλιομ., διὰ νὰ προστατεύσῃ αὐτὴν ἀπὸ τὰς αἰφνιδίας ἐπιθέσεις τῶν βαρβάρων. Κατόπιν ἀπέδωκεν εἰς τὸ κράτος τὴν ἐνότητα. Ἐνίκησε τὴν Ζηνεβίαν καὶ

Ἐκαλὸς ποιμὴν

μαρμαρίνιον ἄγαλμα τοῦ 3ου μ. Χ. αἰῶνος—Ρώμη, Λατερανὸν Μουσεῖον

Οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἀπέφευγον νὰ εἰκονίζουν τὴν μορφήν τοῦ Χριστοῦ. Ἀργότερα ἤρχισαν νὰ εἰκονίζουν αὐτὸν μετὰ διαφόρους συμβολικάς παραστάσεις καὶ ἰδίως μετὰ τὴν ἀνωτέρω συμπαθητικὴν μορφήν

ἐκυρίευσεν τὴν Παλμύραν. Ἡ βασίλισσα συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἡ ἀκμαία καὶ πλουσία ἄλλοτε πόλις κατεστράφη. Σήμερον ἀκόμη ὑψοῦνται εἰς τὴν ἀπόκεντρον ἐκείνην ἄκραν τῆς συριακῆς ἐρήμου τὰ ἐπιβλητικά ἐρείπια οἰκοδομημάτων ἑλληνορωμαϊκῶν, κίονες καὶ ἀψίδες, τὰ ὁποῖα ἐνθυμίζουσι παλαιὰν λαμπρότητα.

Ὁ Αὐρηλιανὸς ἐκυβέρνησεν ὡς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ ἐδολοφονήθη τὸ 275. Μετὰ βραχεῖαν βασιλείαν τοῦ Πρόβου (276—282) ἦλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἐξοχώτερος ἀπὸ τοὺς ἰλλυριοὺς αὐτοκράτορας, ὁ Διοκλητιανὸς (284).

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

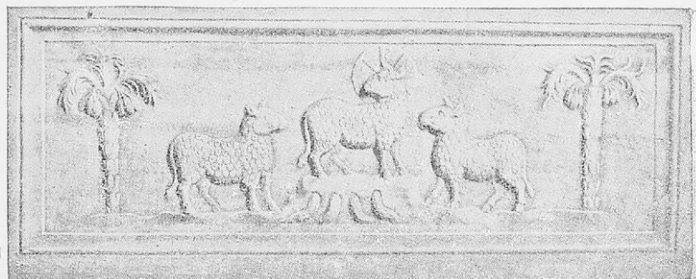
Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐγούστου ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἰουδαίαν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἡ διδασκαλία του διεδόθη ταχέως διὰ τῶν μαθητῶν του εἰς τὴν Παλαιστίνην, Συρίαν, Μ. Ἀσίαν, Ἑλλάδα καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι εἶχον δεῖξει ὡς τότε μεγάλην ἀνοχήν εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, αὐτοκράτορες καὶ κοινὴ γνώμη ἐδέχθησαν μὲ δυσμένειαν καὶ κατεδίωξαν σκληρότατα τοὺς ὁπαδοὺς τῆς νέας θρησκείας.

Ἡ κοινὴ γνώμη ἐσκανδαλίζετο ἀπὸ τὴν ἀπομόνωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔζων οἱ χριστιανοί, καὶ ἐπλάσαν διαφόρους διαδόσεις, ὅτι οἱ χριστιανοὶ εἰς τὰς μυστικὰς συγκεντρώσεις των, τὰς λεγομένας χριστιανικὰς ἀγάπας, ἐπεδίδοντο εἰς παντὸς εἶδους ὄργια. Οἱ αὐτοκράτορες καὶ ἡ ἄνωτέρα κοινωνία ἐφαντάζοντο ὅτι ὁ χριστιανισμὸς θὰ ἐνώσῃ τοὺς ἀπόρους καὶ δυστυχεῖς κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν πλουσίων καὶ θὰ καταρρίψῃ τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν καθεστῶς. Διὰ τοῦτο πολλοὶ αὐτοκράτορες ἐθεώρησαν τὴν νέαν θρησκείαν ἐπικίνδυνον καὶ κατεδίωξαν αὐτήν.

ΟΙ ΔΙΩΓΜΟΙ

Ὁνομάζουσι διωγμοὺς τὰς βιαιότητας, τὰς ὁποίας διέπραξαν οἱ εἰδωλολάτραι κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ὁ λαὸς

μέ τὸν φανατισμὸν τοῦ ἀπέδιδεν ὅλας τὰς δυστυχίας, πυρκαϊάς, πανώλη, κακὴν ἐσοδείαν, ἀτυχήματα στρατιωτικὰ εἰς τὰ σύνορα, εἰς τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ἄλλ' ἡ πολιτεία ἦτο διστακτικὴ καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου αἰῶνος δὲν ἔγινε συστηματικὸς διωγμὸς τῶν χριστιανῶν.

Ὁ Χριστὸς μεταξὺ τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου
Σαρκοφάγος Ραβέννης

Συμβολικὴ παράστασις κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν παλαιότερων χριστιανῶν. Εἰς τὸ μέσον ὁ Χριστὸς ὡς ἀρνίον μετ' τὸν φωτοστέφανον ἐπάνω εἰς τὴν πηγὴν τοῦ ζῶντος ὕδατος, τὸ ὁποῖον συμβολίζει τὸ βάπτισμα, ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἐπίσης ὡς ἀρνία οἱ ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος.

Οἱ πρῶτοι διωγμοὶ ἔγιναν ἐπὶ Νέρωνος, τοῦ Δομιτιανοῦ καὶ βραδύτερον ἐπὶ Τραϊανοῦ καὶ Μ. Αὐρηλίου. Ἄλλ' οἱ διωγμοὶ αὐτοὶ ἦσαν τοπικοὶ καὶ διήρκεσαν ὀλίγον. Κατὰ τὸ πρῶτον ὅμως ἡμῶν τοῦ 3ου αἰῶνος ἡ πολιτεία ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ, διότι οἱ χριστιανοὶ εἶχον πληθυνθῇ καὶ εἶχον εἰσχωρήσει εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις. Περιεφρόνουν τοὺς ἐπίσημους θεοὺς καὶ δὲν ἀπέδιδον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος τὴν ὀφειλομένην τιμὴν. Διὰ τοῦτο πολλοὶ καλοὶ αὐτοκράτορες κατεδίωξαν τοὺς χριστιανούς.

Ὁ πρῶτος γενικὸς διωγμὸς ἔγινεν ἐπὶ αὐτοκράτορος Δεκίου τὸ 250 μ.Χ. Ὁ μεγαλύτερος ὅμως κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμὸς ἔγινεν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (303), τὸν ὁποῖον ἡ ἐκκλησία ὀνομάζει μέγαν διωγμόν. Οἱ χρι-

«στIANOI ὑπέστησαν μὲ θαυμαστὴν καρτερίαν τὰς φρικώ-
 δεις ποινὰς καὶ ἡ ἐκκλησία ὠνόμασε μάρτυρας ἐκεί-
 νους, οἱ ὅποιοι ἐδέχθησαν τὰ βασανιστήρια καὶ τὸν θάνα-
 τον χάριν τῆς πίστεως. Παρ' ὅλους ὅμως τοὺς διωγμοὺς
 καὶ τὰς πιέσεις, ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν ἐπληθύνετο
 καὶ ἡριθμοῦντο ἤδη πιστοὶ καὶ μεταξύ τῆς ἀνωτάτης κοι-
 νωνίας.

ΔΙΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Ἡ ταχεῖα διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ ὀφείλεται κατὰ
 μέγα μέρος εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ εἰς
 τὴν ρωμαϊκὴν εἰρήνην. Ἐπίσης πολὺ ἐβοήθησε τὴν διάδο-
 σιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἡ κοινωνικὴ καὶ ἠθικὴ κατάστασις
 τοῦ ρωμαϊκοῦ κόσμου. Οἱ ἀπόκληροι τῆς κοινωνίας, οἱ
 ὅποιοι ἀπετέλουν τὴν μεγαλυτέραν μάζαν τοῦ πληθυσμοῦ
 τῆς αὐτοκρατορίας, ἐζήτουν παρηγορίαν καὶ ἐλπίδα ἔξω
 τῆς γήινης ζωῆς, ἡ ὁποία δὲν ἦτο πολὺ εὐχάριστος δι'
 αὐτοὺς.

Μεταξὺ αὐτῶν ὁ χριστιανισμὸς ἐστρατολόγησε τοὺς
 περισσοτέρους καὶ φανατικωτέρους ὁπαδοὺς. Ἀλλὰ καὶ
 ἡ αὐτοθυσία τῶν μαρτύρων προσείλκυσε πολλοὺς ὁπαδοὺς
 καὶ ἐνίσχυσε τοὺς δειλοὺς. Διὰ τοῦτο δικαίως εἶπον ὅτι
 τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων εἶναι ὁ σπόρος
 τῶν χριστιανῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Η ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ--ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284-305)—ΤΕΤΡΑΡΧΙΑ

Ἡ βαθεῖα μεταβολή, ἥ ὁποία εἶχε γίνει εἰς τὴν σύστασιν τοῦ κράτους, ἐπέβαλε νέαν διαρρύθμισιν τῆς διοικήσεως. Τοῦτο ἔκαμεν ὁ Διοκλητιανὸς καὶ τὸ ἔργον του συνεπλήρωσεν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος.

Ὁ Διοκλητιανὸς κατήγετο ἀπὸ τὴν Δαλματίαν, εἰσηλθὲν ἐνωρὶς εἰς τὸν στρατὸν καὶ μὲ τὴν σύνεσιν καὶ τὸ θάρρος του κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὰ ὕψιστα ἀξιώματα. Ἐκλεχθεὶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πρόβου αὐτοκράτωρ (284) κατώρθωσε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν καὶ ἐπεχείρησε ριζικὴν μεταρρύθμισιν τῆς διοικήσεως καὶ τοῦ στρατοῦ.

Ἐπειδὴ εἶχεν ἀποδειχθῇ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ὅτι εἷς ἀνώτερος ἄρχων διοικῶν τὸ κράτος ἀπὸ τὴν Ρώμην δὲν ἐπάρκει διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς διοικήσεως τῆς ἀχανοῦς αὐτοκρατορίας, ἰδίως διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν συνόρων, ὁ Διοκλητιανὸς προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν **Μαξιμινόν**, ἄνθρωπον ἀμόρφωτον ἀπὸ τὴν Πανονίαν, ἀλλὰ γενναῖον στρατηγόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς Δύσεως, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἐκυβέρνησεν τὴν Ἀνατολήν. Οἱ δύο αὐτοκράτορες, οἱ ὁποῖοι ἔφερον τὸν τίτλον τοῦ **Αὐγούστου**, προσέλαβον δύο βοηθοὺς καὶ συνάρχοντας μὲ τὸν τίτλον τοῦ **Καίσαρος**, ὁ Διοκλητιανὸς τὸν **Γαλέριον**, ὁ Μαξιμιανὸς τὸν **Κωνσταντῖον** τὸν **Χλωρόν**. Ὁ Κωνσταντῖος ἐκυβέρνησεν τὴν Γαλατίαν, Ἰσπανίαν καὶ Βρεττανίαν μὲ πρωτεύουσιν τὴν γαλατικὴν πόλιν **Τρεβήρου**ς (σήμερ. Τρίρ), ὁ Μαξιμιανὸς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Δύσεως μὲ πρωτεύουσιν τὸ **Μιλανόν**, ὁ Γαλέριος τὴν Βαλκανικὴν χερσό-

νησον με ἔδραν τὸ Σίρμιον τῆς Σερβίας καὶ ὁ Διοκλητιανὸς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς με πρωτεύουσαν τὴν Νικομήδειαν τῆς Βιθυνίας. Αὐτὸ ἦτο τὸ σύστημα τοῦ Διοκλητιανοῦ, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη τετραρχία.

Τὸ 305 ὁ Διοκλητιανός, κουρασμένος ἀπὸ τὴν διοίκησιν, παρητήθη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὸ ἀνάκτορόν του, εἰς τὰ Σάλωνα (σήμερ. Σπαλατο) τῆς Δαλματίας, ὅπου ἐξῆσεν ἀκόμη 8 ἔτη. Ἐπεισε μάλιστα καὶ τὸν Μαξιμιανὸν νὰ κάμῃ τὸ ἴδιον. Μετὰ τὴν παραίτησιν τῶν δύο αὐτοκρατόρων αὐγουστοὶ ἐγίναν ὁ Κωνσταντῖος καὶ ὁ Γαλέριος, οἱ ὁποῖοι προσέλαβον δύο καίσαρας, τὸν Μαξιμίνο καὶ τὸν Σεβήρον.

Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (306-337)

Ἐν ἔτος μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Διοκλητιανοῦ τὸ κράτος περιέπεσε πάλιν εἰς τὴν ἀναρχίαν. Εἰς τὴν Δύσιν

Μέγας Κωνσταντῖνος
μαρμαρινὴ κεφαλὴ—Ρώμη

ἀπέθανεν ὁ Κωνσταντῖος καὶ τὰ στρατεύματα τῆς Γαλατίας ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν υἱὸν τοῦ Κωνσταντίνου. Ἄλλ' οἱ πραιτωριανοὶ καὶ ὁ λαὸς τῆς Ρώμης ἀνηγόρευσαν συγχρόνως αὐγουστον τὸν Μαξιέντιον, υἱὸν τοῦ Μαξιμιανοῦ. Ἐν τῇ μεταξὺ καὶ ὁ Μαξιμιανὸς εἶχεν ἀναλάβει πάλιν τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα. Τοιοῦτοτρόπως τὸ 306 ὑπῆρχον ἑξ αὐτοκράτορες εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. Ἐξ αὐτῶν οἱ τρεῖς, ὁ Μαξιμιανός,

ὁ Σεβήρος καὶ ὁ Γαλέριος, ἀποθνήσκουν καὶ ὑπολείπονται εἰς τὰς δυτικὰς χώρας ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Μαξέν-

τιος, εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ Μαξιμῖνος καὶ ὁ Λικίνιος, ὁ ὁποῖος διεδέχθη τὸν Γαλέριον.

Ἰδίως ζωηρὰ ἦτο ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ Κωνσταντίνου καὶ Μαξεντίου. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐνίκησεν εἰς μεγάλην μάχην παρὰ τὴν Μουλβίαν γέφυραν τοῦ Τιβέρεως (312) τὸν Μαξέντιον, ὁ ὁποῖος ἐπνίγη εἰς τὸν ποταμόν. Ἀφ' ἐτέρου ὁ Λικίνιος ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν ἀντίπαλόν του Μαξιμῖνον (313). Τοιοῦτοτρόπως ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Λικίνιος ἔμειναν οἱ μόνοι κύριοι τοῦ κράτους, συνεφώνησαν νὰ διοικῇ ὁ Κωνσταντῖνος τὴν Δύσιν καὶ ὁ Λικίνιος τὴν Ἀνατολὴν καὶ διὰ νὰ συσφίξουν τοὺς φιλικοὺς δεσμούς, ὁ Λικίνιος ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Κωνσταντίνου. Ἀλλ' ἡ συνεννόησις δὲν διήρκεσε πολὺ. Μετ' 323 ὀλίγον περιεπλάκησαν εἰς πόλεμον, ὁ Λικίνιος ἐφονεύθη (323) καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ κράτους.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐφάνη ἐπιδέξιος πολιτικός καὶ ἐξαίρετος στρατηγός. Ἀνεδείχθη ἀπὸ τοὺς μεγάλους αὐτοκράτορας τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ἐξηκολούθησε τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας του συνέβησαν δύο γεγονότα ὑψίστης ἱστορικῆς σημασίας. Ὁ Κωνσταντῖνος κατέστησε τὸν χριστιανισμόν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους καὶ μετέφερε τὴν πρωτεύουσάν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ εἰδωλολάτραι ἐπεσώρευσαν ὕβρεις κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου, ἀλλ' ἡ ἐκκλησία τὸν ἐτίμησεν ἐξαιρετικῶς, τὸν ὠνόμασεν ἱσαπόστολον καὶ τὸν κατέταξε μεταξὺ τῶν ἁγίων, ἡ δὲ ἱστορία τὸν ὠνόμασε μ ε γ α ν.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ὁ Κωνσταντῖνος μέχρι τῆς νίκης κατὰ τοῦ Μαξεντίου ἦτο εἰδωλολάτρης, ἀλλ' ἐδείκνυε πάντοτε εὐμενεῖς διαθέσεις πρὸς τὸν χριστιανισμόν, ὅπως καὶ ὁ πατὴρ του. Ἐπίσης καὶ ἡ μήτηρ του Ἑλένη ἦτο χριστιανή. Ἐπειδὴ ὁ Μαξέντιος εἶχε συγκεντρώσει εἰς τὸν στρατὸν του τοὺς εἰδωλολάτραι, ὁ Κωνσταντῖνος ἐστηρίχθη εἰς τοὺς χρι-

στιανούς. Βραδύτερον διηγήθησαν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἐστράφη ὀριστικῶς εἰς τὸν χριστιανισμὸν κατόπιν θαύματος. Ἐνῶ ἐβάδιζε κατὰ τοῦ Μαξεντίου, εἶδεν αἴφνης εἰς τὸν οὐρανὸν φωτεινὸν σταυρὸν καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὰς
 313 λέξεις ἐν τούτῳ νῆκα. Ὁ Κωνσταντῖνος κατεσκεύασε σῆμα μὲ τὸ σημεῖον αὐτό, τὸ λ α β ρ ο ν.

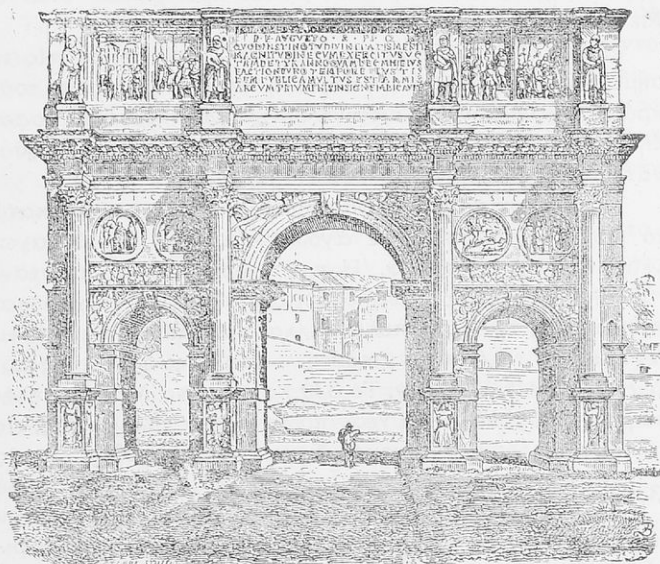
Ἀμέσως μετὰ τὴν νίκην κατὰ τοῦ Μαξεντίου ἔχων σύμφωνον καὶ τὸν Λικίνιον ὁ Κωνσταντῖνος ἐδημοσίευσε τὸ περίφημον **Διάταγμα τοῦ Μεδιολάνου**, διὰ τοῦ ὁποίου ἀποκαθίστα τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνην καὶ καθιέρωσε τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητα ὅλων τῶν θρησκειῶν. Τὸ διάταγμα ἔλεγεν :

Ἡμεῖς ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Λικίνιος, αὐγουστοὶ... ἀπεφασίσαμεν νὰ χορηγήσωμεν εἰς τοὺς χριστιανούς καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἐξασκοῦν τὴν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν προτιμοῦν, ἵνα ὁ θεός, ὁ ὁποῖος ἐδρεύει ἐν τῷ οὐρανῷ, εἶναι ἴλεως καὶ εὐμενὴς καὶ εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς ὅλους ὅσοι ζοῦν εἰς τὴν ἐπικράτειαν ἡμῶν. Ἐφάνη εἰς ἡμᾶς ἄριστον καὶ λογικώτατον σύστημα νὰ μὴ ἀρνηθῶμεν εἰς κανένα ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους μας, εἴτε εἶναι χριστιανὸς εἴτε ἀνήκει εἰς ἄλλο θρήσκευμα, τὸ δικαίωμα νὰ ἀκολουθῇ τὴν θρησκείαν τῆς ἀρεσκείας του. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ὑψίστη Θεότης, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τώρα ἕκαστος ἐξ ἡμῶν θὰ τιμᾷ ἐλευθέρως, θὰ δυνηθῇ νὰ χορηγήσῃ εἰς ἡμᾶς τὴν εὐνοίαν της. Εἶναι ἄξιον τοῦ αἰῶνος, εἰς τὸν ὁποῖον ζῶμεν, ἀρμόζει εἰς τὴν γαλήνην, τὴν ὁποίαν ἀπολαύει ἡ αὐτοκρατορία, ἡ ἐλευθερία νὰ εἶναι πλήρης δι- ὅλους τοὺς ὑπηκόους μας νὰ λατρεύουν τὸν θεὸν τῆς ἐκλογῆς των καὶ καμμία θρησκεία νὰ μὴ στερεῖται τῶν ὀφειλομένων πρὸς αὐτὴν τιμῶν.

Τὴν οὐδετερότητα καὶ τὴν ἐλευθερίαν αὐτὴν ὁ Κωνσταντῖνος ἐτήρησε μερικὰ ἔτη καὶ εἰς τὴν πράξιν. Ὅταν ὁμως ἀπέβη μόνος κύριος τοῦ κράτους, ἐκηρύχθη φανερὰ ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἤρχισε νὰ καταδιώκῃ τὴν εἰδωλολατρίαν. Ἐν τούτοις πολὺ ἀργὰ ἐδέχθη τὸ βάπτισμα κατὰ τὰς τελευταίας του στιγμὰς (337).

Τοιοῦτοτρόπως ἐπῆλθε μεγάλη μεταβολὴ εἰς τὰ θρησκευτικά. Ὁ αὐτοκράτωρ, ἀρχηγὸς τῆς ἀρχαίας θρησκείας, κατέστη τώρα προστάτης τοῦ χριστιανισμοῦ. Αὐτὸ ὁμως ἦτο ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία τοιοῦτοτρόπως ἦτο δυνατόν νὰ χάσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ἄλλ' ὁ

Κωνσταντῖνος διεκήρυξε μετριοφρόνως εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῆς ἐκκλησίας: Σεῖς εἴσθε ἀρχιεπίσκοποι τῶν ἐσωτερικῶν τῆς ἐκκλησίας, ἐμὲ δὲ ὡς ὠρίσεν ὁ θεὸς ἐπίσκοπον τῶν ἐξωτερικῶν. Δι' αὐτοῦ ἤθελε νὰ δειξῇ ὅτι ἀνέλαβε τὴν προστασίαν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλ' ὅχι καὶ τὴν κυβέρνησιν τῆς

Ἄψις Μ. Κωνσταντίνου

Ἡ θριαμβευτικὴ αὕτη ἀψὶς εἶναι ἡ καλύτερον διατηρουμένη. Ἐχει ὕψος 20 μ., πλάτος 25 καὶ πάχος 7 50. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀνάγλυφά της προέρχονται ἀπὸ μνημεῖα τῶν χρόνων τῶν Ἀντωνίνων, ἀκόμη καὶ τῶν Φλαβίων. Ἐοστήθη εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης τοῦ Μ. Κωνσταντίνου κατὰ τοῦ Μαξεντίου.

ἐκκλησίας. Πολλάκις ὁμοῦς δὲν ἐτήρησε τὴν ἀρχὴν αὐτὴν καὶ ἐπενέβη εἰς τὰ πράγματα τῆς ἐκκλησίας.

Η ΚΤΙΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ἡ Ρώμη ἦτο πολὺ ἀπομεμακρυσμένη ἀπὸ τὰ δύο σύνορα τοῦ κράτους, τὰ ὁποῖα ἠπειλοῦντο ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ἀπὸ τὸν Δούναβιν καὶ ἀπὸ τὸν Εὐφράτην. Διὰ τοῦ Θεοδορίου—Λαζάρου, Ἱστορία Ρωμαϊκῆ-Βυζαντινῆ, ἔκδ. ε' 7

το ο Διοκλητιανός ἤδη εἶχε μεταφέρει τὴν ἔδραν του εἰς τὴν Νικομήδειαν. Ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν ἠγάπα τὴν ἀρχαίαν πόλιν τοῦ Τιβέρεως, διότι ἔμενε πιστὴ εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν καὶ διετήρει ζωηρὰν ἀνάμνησιν τῆς παλαιᾶς ἐλευθερίας, ἀπεφάσισε νὰ ἰδρῦσῃ νέαν πρωτεύουσαν. Ἐξέλεξε πρὸς τοῦτο τὴν θέσιν, ὅπου πρὸ χιλίων ἐτῶν οἱ Μεγαρεῖς εἶχον κτίσει τὸ Βυζάντιον.

Ἡ θέσις ἦτο ἐξαίρετος. Τὸ Βυζάντιον κεῖται εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου ἐνοῦνται ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἀσία, εἰς τοὺς πρόποδας ὀχυρῶν καὶ μαγευτικῶν λόφων, καὶ ἔχει ἀσφαλῆ λιμένα, τὸν Κεράτιον κόλπον, ὁ ὁποῖος ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ χίλια πλοῖα.

Τὸ 326 ἤρχισαν αἱ ἐργασίαι καὶ ἡ πόλις ἐκτίσθη κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν σύστημα μὲ ἀγοράς, ἱππόδρομον, ὕδραγωγεῖα, θέρμας, ἀνάκτορα. Ἡ πρώτη φροντίς τοῦ Κωνσταντίνου ἦτο νὰ περιβάλλῃ τὴν θέσιν μὲ ἰσχυρὸν τεῖχος καὶ νὰ κοσμήσῃ τὴν νέαν πόλιν μὲ λαμπρὰ κτίρια καὶ καλλιτεχνήματα, τὰ ὁποῖα μετέφερεν ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἀπὸ τὴν Ρώμην. Τὸ 330 κατὰ μῆνα Μάϊον ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια τῆς νέας πρωτεύουσας. Ἡ πόλις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδόθη τὸ ὄνομα **Κωνσταντινούπολις**, ἐνωρίς
 330 ἔγινε τὸ κέντρον τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς, τὰ δὲ πλοῦτη καὶ ἡ ἰσχυρὰ ὀχύρωσις ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὴν νὰ ἀντισταθῇ ἐπὶ 11 αἰῶνας (330—1453) εἰς τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς.

Ἡ ΝΕΑ ΜΟΝΑΡΧΙΑ

Ἦδη ἀπὸ τοῦ 3ου μ. Χ. αἰῶνος εἶχεν ἀρχίσει διοικητικὴ μεταβολή, ἀλλὰ συνετελέσθη κυρίως ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τοῦ Κωνσταντίνου. Τὸ νέον καθεστῶς δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς τὰ ἑξῆς.

1) Τὸ πολίτευμα ἐγένετο ἀπόλυτος μοναρχία κατὰ τὸ σύστημα τῶν κρατῶν τῆς Ἀνατολῆς.

2) ἡ διοίκησις ἐγένετο πολυπλοκωτέρα καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπαλλήλων ηὐξήθη ὑπερμέτρως καὶ

3) οἱ βάρβαροι κατέλαβον θέσιν πολὺ

σημαντικὴν εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τὴν πολιτείαν.

Ὁ Διοκλητιανὸς περιστοιχίσθη ἀπὸ μεγαλοπρεπῆ αὐλὴν καὶ καθιέρωσεν ἔθιμοτυπίαν ὁμοίαν μετὰ τῶν βασιλέων τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ πρόσωπόν του ἔθεωρεῖτο ἱερὸν καὶ οἱ πλησιάζοντες αὐτὸν ἔπρεπε νὰ τὸν προσκυνοῦν.

Τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἶχεν ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τοὺς πολυαρίθμους ὑπαλλήλους, οἱ ὅποιοι κατενέμοντο εἰς τέσσαρας μεγάλας ὑπηρεσίας, τὰ σημερινὰ ὑπουργεῖα. Οἱ ὑπάλληλοι ἠϋξήθησαν ὑπερμέτρως, ἡ σύγκλητος κατήντησεν ἀπλῶς συμβούλιον, τὸ ὅποτον ἐφρόντιζε διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως, καὶ οἱ ὕπατοι εἶχον μόνον τὴν φροντίδα τῶν θεαμάτων.

Καὶ ἡ διοίκησις τῶν ἐπαρχιῶν ὑπέστη σημαντικὴν μεταβολήν. Οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἐπειδὴ ἐκυβέρνην μεγάλας στρατιάς καὶ ἐκτεταμένους χώρας, ἀπέβαινον πολυλάκις ἐπικίνδυνοι. Ὁ Διοκλητιανὸς περιώρισε τὴν ἑκτασιν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἠϋξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν εἰς 90 καὶ ἀπὸ τοὺς διοικητὰς ἀφῆρεσε τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν. Εἰς τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος αἱ ἐπαρχίαι ἔγιναν 120.

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ - ΤΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ

Τὸ πλῆθος τῶν ὑπαλλήλων καθὼς καὶ ἡ νέα στρατιωτικὴ ὀργάνωσις ἀπῆλθον μεγάλας δαπάνας. Οἱ αὐτοκράτορες κατέφευγον εἰς τοὺς φόρους, οἱ ὅποιοι ἐγίνοντο διαρκῶς βαρύτεροι. Ἀπὸ τὸν 4ον αἰῶνα τὸ κράτος δὲν εὕρισκετο εἰς ἀνθηρὰν οἰκονομικὴν κατάστασιν. Οἱ διαρκεῖς πόλεμοι εἶχον προκαλέσει σοβαρὰν οἰκονομικὴν κρίσιν. Ἀφ' ἑτέρου αἱ ἐρημώσεις ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν εἶχον προκαλέσει σιτοδείας καὶ μεγάλην ὑπερτίμησιν τῶν τροφίμων. Οἱ ἀγροὶ ἔμειναν ἀκαλλιέργητοι καὶ ὁ πληθυσμὸς εἶχεν ἀραιωθῆ πολὺ.

Εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὴν ἄμυναν τῶν συνόρων ἔγινεν ἡ ἐξῆς μεταβολή. Ἐγκατέστησαν εἰς τὰ σύνορα στρατιώτας, εἰς τοὺς ὁποίους διεμοίρασαν γαίας πρὸς καλλιέργειαν μετὰ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κινητοποιοῦνται εἰς τὸν πρῶ-

τον κίνδυνον. Ὁ κυρίως στρατός κατενεμήθη εἰς μικρότερα σώματα, διέμενε πλέον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐκινεῖτο ἐκάστοτε εἰς τὸ σημεῖον, τὸ ὁποῖον ἐκινδύνευε

Τὸ νέον ἀμυντικὸν σύστημα ἀπήτησε στρατὸν 450 χιλ. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ ἐθελοντικὴ στρατολογία ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἐπῆρκει, οἱ αὐτοκράτορες ἐσχημάτισαν σώματα ἀπὸ βαρβάρους τῶν συνόρων, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν σ υ μ μ α χ ο υ ς. Τοιουτοτρόπως ὁ στρατός ἔγινε καθαρὸς μισθοφορικὸς καὶ οἱ βάρβαροι, ἰδίως οἱ Γερμανοί, ἔλαβον σπουδαίαν θέσιν εἰς αὐτόν. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη εἰρηνικὴ διείσδυσις τῶν βαρβάρων εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ ὁποία εἶχε σοβαρώτατας συνεπείας.

Τὸ Λάβαρον

μετάλλιον Κωνσταντίνου Β΄
Παρίσιον, Νομισματικ. Μουσεῖον.

Παριστάνεται ὁ αὐτοκράτωρ
κρατῶν εἰς τὴν δεξιάν τὸ λάβα-
ρον. Ἔχει ὀλόγυρα ἐπιγραφὴν
«θριαμβευτὴς κατὰ τῶν βαρβα-
ρικῶν ἔθνων».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ Δ' ΑΙΩΝΑ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ (337-361)

Ὁ Κωνσταντῖνος πρὸ τοῦ θανάτου του διεμοίρασε τὸ κράτος εἰς τοὺς τρεῖς υἱοὺς καὶ τοὺς δύο ἀνεψιούς του. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου ἐπροκάλεσεν αἱματηρὰν τραγωδίαν εἰς τὴν οἰκογένειάν του. Οἱ στρατιῶται παρακινούμενοι ἴσως ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον ἐφόνευσαν τοὺς δύο ἀνεψιούς καὶ ἔξ ἀκόμῃ μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας. Ἐσώθησαν μόνον δύο μικροὶ ἀνεψιοὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου Γαλλοὺς καὶ Ἰουλιανούς, τοὺς ὁποίους ὁ Κωνσταντῖος ἔθεσεν ὑπὸ αὐστηρὸν περιορισμόν. Μετὰ τὴν τραγωδίαν αὐτὴν οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ διεμοιράσθησαν τὸ κράτος. Μὲ τὸν καιρὸν ἔλειψαν οἱ δύο ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς καὶ τὸ 350 ὅλον τὸ κράτος ἐνώνει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ὁ Κωνσταντῖος.

Ὁ Κωνσταντῖος ἀνετράφη εἰς τὸν χριστιανισμόν, ἀλλ' ἀνῆκεν εἰς τὸ ἀρειανὸν δόγμα καὶ ἀνεμείχθη ἐνεργῶς εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Κατεδίωξε μάλιστα τοὺς ὀρθοδόξους, οἱ ὅποιοι ἐπροκάλεσαν αἱματηρὰς ταραχάς, εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ Κωνσταντῖος ἐνίκησε τοὺς Σαρμάτας εἰς τὸν Δούναβιν, τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Μεσοποταμίαν καὶ ἔστειλε κατὰ τῶν Ἀλαμαννῶν εἰς τὴν Δύσιν τὸν ἐξ ἀδελφόν του Ἰουλιανόν, τὸν ὁποῖον ὑποπεύετο καὶ ἐκράτει ἕως τότε ὑπὸ περιορισμόν. Ὁ Ἰουλιανὸς ἀνεδείχθη ἐξαιρετος στρατηγὸς καὶ κατάρθωσε νὰ ἀπωθήσῃ τοὺς Ἀλαμαννοὺς πέραν τοῦ Ρήνου. Ὁ Κωνσταντῖος ὁμῶς ἐφθόνησε τὴν δόξαν του καὶ ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι θέλει νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ του. Ἀλλ' ὁ στρατὸς τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐστασίασε καὶ ἀνεκήρυξεν αὐτὸν αὐγού-

στον. Ὁ Κωνσταντῖος τότε ἐβάδισε κατὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ νέος ἐμφύλιος πόλεμος ἐπρόκειτο νὰ ἀρχίσῃ. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἀπέθανε καὶ ἔμεινε κύριος τοῦ κράτους ὁ Ἰουλιανὸς (361).

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ (361-383)

Ὁ Ἰουλιανὸς μέχρι τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐστάλῃ εἰς τὴν Γαλατίαν, εἶχεν ἀσχοληθῇ εἰς τὰ ἑλληνικὰ

Ἰουλιανός

ἐπὶ χρυσοῦ νομίσματος
Βιέννη, Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον

γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ εἶχεν αἰσθανθῇ βαθύτατον θαυμασμόν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν σκέψιν καὶ ὠραιότητα. Ὅταν ἐγένεν αὐτοκράτωρ, ἀπεκήρυξεν ἐπίσημως τὸν χριστιανισμόν καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν εἰδωλολατρίαν ὡς ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο οἱ χριστιανοὶ ὠνόμασαν αὐτὸν ἀποστάτην ἢ παρὰ βήτην. Ἀλλ' ἡ θρησκεία, τὴν ὁποίαν ἤθελε νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ζωὴν, δὲν ἦτο ἡ παλαιὰ ἑλληνικὴ εἰδωλολατρία, οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀγαπήσει εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου, ἀλλὰ μεῖγμα ἑλληνικῶν φιλοσοφικῶν δογμάτων καὶ ἀνατολικῶν δοξασιῶν. Ἡ ἐθνικὴ θρησκεία μαζί με τοὺς ἀρχαίους θεοὺς, με τοὺς μύθους καὶ τὴν ποιησὶν εἶχεν ἀποθάνει διὰ παντός. Εἶναι χαρακτηριστικὸς ὁ χρησμός, τὸν ὁποῖον λέγεται ὅτι ἔλαβεν ἀπὸ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν :

Εἶπατε τῷ βασιλεῖ χαμαὶ πέσε δαίδαλος αὐλά,
Οὐκέτι φοῖβος ἔχει καλύβην, οὐ μάντιδα δάφνην,
Οὐ πηγὰν λαλέουσαν. Ἀπέσβετο καὶ ἄλλον ὕδωρ.

Αἱ θρησκευτικαὶ ἀσχολίαι δὲν ἠμπόδισαν τὸν Ἰουλιανὸν νὰ ἀναδειχθῇ ἐξάιρετος αὐτοκράτωρ. Ἐπραγματο-

ποίησε σοβαρὰς οἰκονομίας περιορίσας τὴν πολυτέλειαν καὶ τοὺς ὑπαλλήλους. Ἦναγκάσθη νὰ ἀναλάβῃ πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπληγώθη βαρέως καὶ ἀπέθανεν. Ἡ θρησκευτικὴ τοῦ ἀντίδρασις κατέρρευσε μετὰ τὸν θάνατόν του.

ΒΑΛΕΝΤΙΝΙΑΝΟΣ(364—375)—**ΒΑΛΗΣ** (364—378)

Μετὰ τὸν Ἰουλιανὸν ἠκολούθησεν ἡ σύντομος βασιλεία τοῦ **Ἰοβιανοῦ**, ὁ ὁποῖος ἐπανῆλθεν εἰς τὸ διάταγμα τοῦ Μιλάνου, δηλαδὴ ἐσεβάσθη τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητά τῶν θρησκειῶν. Μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ στρατὸς ὠνόμασεν αὐτοκράτορα τὸν **Βαλεντινιανὸν** ἀπὸ τὴν Πανονίαν, ὁ ὁποῖος προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν **Βάλην**, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωσε τὴν Ἀνατολήν. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς βασιλείας του κατηνάλωσαν οἱ πόλεμοι κατὰ τῶν βαρβάρων. Ὁ περίφημος στρατηγὸς τοῦ Θεοδοσίου ἀνέκτησε τὴν Βρεττανίαν καὶ Μαυριτανίαν, ὁ ἴδιος ἀπώθησε πέραν τοῦ Ρήνου τοὺς Ἀλαμαννούς, οἱ ὁποῖοι εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Γαλατίαν.

Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Βάλης ἦτο ἀρειανὸς καὶ κατεδίωξεν, ὅπως ὁ Κωνστάντιος, τοὺς ὀρθοδόξους. Ἐπὶ τοῦ Βάλης συνέβη σημαντικώτατον γεγονός. Οἱ Γόθοι πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν Οὐννων ἔλαβον ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα τὴν ἄδειαν νὰ διαβοῦν τὸν Δούναβ. Ἐπειτα ἐπανεστάτησαν καὶ ἐνίκησαν τὸν Βάλην, ὁ ὁποῖος ἐκάη ἐντὸς τῆς σκηνῆς του εἰς τὴν περίφημον μάχην τῆς Ἀδριανουπόλεως (378).

ΓΡΑΤΙΑΝΟΣ (375—383)—**ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ** (379—395)

Τὸν Βαλεντινιανὸν ἀποθανόντα τὸ 375 διεδέχθη εἰς τὴν Δύσιν ὁ υἱὸς τοῦ **Γρατιανός**, ὁ ὁποῖος συνεβασίλευσε μετὰ τὸν νεώτατον ἀδελφόν του **Βαλεντινιανὸν Β΄**. Ἐπειδὴ ἡ Ἀνατολὴ ἐταράσσετο ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Γόθων, ὁ Γρατιανὸς τὸ 379 ὠνόμασεν αὐγούστον τὸν ἐξ Ἰσπανίας στρατηγὸν **Θεοδοσίον**, υἱὸν τοῦ ἀρχαίου στρατηγοῦ τοῦ Βαλεντινιανοῦ καὶ τοῦ ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀνατολῆς. Ἐπὶ τῶν δύο αὐτῶν αὐτοκρατόρων ἐξησφαλίσθη ὀριστικῶς ὁ θρίαμβος τοῦ χριστιανισμοῦ.

Εἰς τὴν Δύσιν ὁ Γρατιανὸς δὲν ἐδέχθη τὸ ἄξιωμα τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως, κατήργησεν ὅλα τὰ προνόμια τῶν ἐθνικῶν ἱερέων καὶ ἐδήμεισε τὰς περιουσίας τῶν ναῶν. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ Θεοδόσιος ἀπηγόρευσε ὅλας τὰς ἀρχαίας θρησκείας καὶ ἔκλεισε τοὺς ναοὺς καὶ ἐξέδωκε 12 διατάγματα αὐστηρότατα κατὰ τῶν αἰρετικῶν. Βραδύτερον ἔλαβεν εὐκαιρίαν νὰ ἐπέμβῃ καὶ εἰς τὴν Δύσιν. Γαλάτης τις στρατηγὸς ἐδολοφόνησε τοὺς δύο ἀδελφοὺς Γρατιανὸν καὶ Βαλεντινιανὸν Β' καὶ ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα κάποιον Εὐγένιον, ἀρχαῖον γραμματικόν, ὁ ὁποῖος ἐπεχείρησεν εἰς τὴν Δύσιν τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας θρησκείας. Ὁ Θεοδόσιος ἔφθασεν ἐγκαίρως καὶ ἔγινε κύριος τῶν πραγμάτων. Ἐκτοτε ἡ μόνη ἐπίσημος θρησκεία ὅλου τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἔμεινεν ὁ χριστιανισμός. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 394 ὁ Θεοδόσιος κατήργησε καὶ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας καὶ αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ τελευταῖον κτύπημα κατὰ τῆς ἀρχαίας θρησκείας.

Ὁ Θεοδόσιος ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ ὅλου τοῦ κράτους. Ὑπῆρξε περίφημος κυβερνήτης, ἔμπειρος στρατιώτης, ἀλλὰ βίαιος καὶ ὀρμητικὸς. Ἔνεκα τοῦ φόνου μερικῶν ἀξιωματικῶν εἰς Θεσσαλονίκην διέταξεν ἀθρόαν σφαγὴν τῶν Θεσσαλονικέων εἰς τὸν ἵπποδρομον, ὅπου ἐσφάγησαν 7 χιλ. ἄνθρωποι. Ὅταν ὁμοῦ προσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ νὰ κοινωνήσῃ, ὁ περίφημος ἀρχιεπίσκοπος Μεδιολάνου Ἀμβρόσιος τοῦ ἀπηγόρευσε τὴν κοινωνίαν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ὑπεχρεώθη νὰ μετανοήσῃ δημοσίᾳ.

Ὁ Θεοδόσιος ἔθεσε τάξιν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ κατήρτισε στρατὸν ἰσχυρόν. Ἀπέθανεν εἰς Μεδιόλανον τὸ 395, ἀφοῦ διένειμε τὸ κράτος μεταξὺ τῶν δύο υἱῶν του. Ἐξ αὐτῶν ὁ Ὀνώριος ἔλαβε τὴν Δύσιν, ὁ Ἀρκάδιος τὴν Ἀνατολὴν.

Ἡ διαίρεσις αὐτῇ ἦτο ἡ τελευταία. Ἀπὸ τότε δὲν ἠνώθησαν πλέον τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ δυτικὸν κράτος. Καὶ τὸ μὲν δυτικὸν κατεστράφη ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς, ἐνῶ τὸ ἀνατολικὸν ἔζησεν ἀκόμη 1000 περίπου ἔτη καὶ διεδραμάτισε σημαντικώτατον μέρος εἰς τὴν ιστορίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ

Τὸν 4ον αἰῶνα ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία παρουσιάζει καταφανῆ συμπτώματα μαρασμοῦ καὶ καταπτώσεως. Μετ' ὀλίγον θ' καταρρεύσῃ ἡ κραταιὰ αὐτοκρατορία, ὁλόκληροι ὁ κόσμος θὰ πάθῃ βαθεῖαν ἀλλοίωσιν καὶ θὰ λάβῃ νέαν μορφήν. Αὐτὸ ὀνομάζουν εἰς τὴν ἱστορίαν καταστροφὴν τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Οἱ βαθύτεροι λόγοι τῆς καταστροφῆς εἶναι 1) ἡ ἐξαφάνισις τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ καὶ γενικῶς ἡ ἐξασθένησις τῶν λαῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εἶχον δημιουργήσει τὸν ἀρχαῖον πολιτισμόν, 2) ἡ ἀλλαγὴ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς καὶ 3) ἡ ἀποχέρσωσις τῶν ἀγρῶν.

ΕΞΑΦΑΝΙΣΙΣ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΛΑΟΥ

Ρωμαϊκὸς λαὸς μὲ τὴν παλαιάν ἔννοιαν δὲν ὑπάρχει πλέον. Ἡ ἰσχυρὰ φυλὴ ἡ ὁποία κατέκτησε τὸν κόσμον, ἐξηφανίσθη. Οἱ ἀνταγωνισμοὶ μετὰ τῶν ἀρχηγῶν καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι εἶχον ἤδη ἐξοντώσει τοὺς ἀρίστους, τὸν ἀφρόν δηλαδὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, ὅπως οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι εἶχον ἐξαφανίσει τὸ ἀκμαιότερον καὶ τὸ ζωτικώτερον μέρος τῶν Ἑλλήνων. Συγχρόνως διὰ λόγους γνωστοὺς οἱ ἀγρόται, οἱ μικροκτηματῖαι, ἐγκατέλειψαν τὰ κτήματά των, ἔγιναν κάτοικοι τῶν πόλεων, ἔμποροι καὶ τεχνῖται, καὶ ἡ ὑπαιθρος ἐγέμισεν ἀπὸ δούλους ἀσιάτας. Ἀφοῦ δὲ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως, Ἰταλοὶ, Γαλαταί, Ἰσπανοί, Βορειοαφρικανοί, ὠμίλησαν τὴν λατινικὴν καὶ τὸ διαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου ἐδόθη εἰς ὅλους τοὺς κα-

τοίκους, ἔλειψεν ἡ διάκρισις μεταξύ ὑπηκόων καὶ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος συνεχωνεύθη καὶ ἐξηφανίσθη μέσα εἰς τοὺς λαοὺς, τοὺς ὁποίους εἶχε κατακτήσει.

Ὁ ἑλληνορρωμαϊκὸς κόσμος δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἔχασεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἄλλοτε, νὰ ἀπορροφᾷ καὶ νὰ ἀφομοιώνῃ ξένα στοιχεῖα, καὶ ὑπέκυψε τέλος εἰς τὸ ἰσχυρὸν ρεῦμα τῶν βαρβάρων λαῶν, τὸ ὁποῖον ἐπλημμύρησε τὰς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας.

ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΚΤΗΜΑΤΑ

Ἡ καταστροφή τῆς μικρᾶς ἰδιοκτησίας, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσαι ἀπὸ τοὺς Γράκχους, ἐξηκολούθησε καὶ ἡ γῆ τῆς αὐτοκρατορίας ἐμοιράσθη εἰς μεγάλα κτήματα. Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα τὰ μεγάλα κτήματα εἶναι ὁλόκληροι πόλεις. Περιέχουν ἐλαιῶνας, βοσκὰς, δάση, ἀγρούς. Ὁ κύριος κατοικεῖ εἰς πολυτελῆ ἔπαυλιν, ἡ ὁποία ἔχει κήπους, λουτρά, βιβλιοθήκην καὶ κοσμεῖται ἀπὸ ἀγάλματα καὶ ἄλλα ἔργα τέχνης.

Ἡ ἔπαυλις περιβάλλεται πολλάκις ἀπὸ τεῖχος. Τοιούτῳ τρόπῳ ὁ ρωμαῖος μεγαλοκτηματίας προετοιμάζει τὸν αὐτὸν ἑνὲς τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων καὶ ἡ ἔπαυλις τὸν μεσαιωνικὸν πύργον.

Οἱ μεγαλοκτηματῖαι εἶναι τώρα τὰ στηρίγματα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ αὐτοὶ μαζί με τὸν αὐτοκράτορα κυβερνοῦν τὸ κράτος.

ΟΙ ΔΟΥΛΟΠΑΡΟΙΚΟΙ

Οἱ ἰδιοκτῆται καλλιεργοῦν τὰ κτήματά των με δούλους, οἱ ὁποῖοι εἶναι πολυάριθμοι, ὅπως κατὰ τοὺς προηγούμενους αἰῶνας. Ἀλλὰ μεταξύ τοῦ δούλου τῶν πόλεων καὶ τοῦ δούλου τῶν ἀγρῶν ἐπῆλθε μία διαφορὰ. Οἱ δοῦλοι τῶν μεγάλων κτημάτων θεωροῦνται ὡς ἀποτελοῦντες μέρος τοῦ κτήματος, καλλιεργοῦν ἀπὸ πατέρα εἰς υἱὸν καὶ ἔγγονον τὴν γῆν, εἶναι οἱ δοῦλοι τῆς γῆς ἢ

δουλοπάροικοι, καὶ ὁ νόμος ἀπαγορεύει νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ κτῆμα.

Εἰς τὰ μεγάλα κτῆματα οἱ ἰδιοκτῆται προτιμοῦν πολ-
λάκις ἐλευθέρους γεωργοὺς ἢ βαρβάρους, εἰς τοὺς ὁποίους
παραχωροῦν τμήματα γῆς μὲ τὸν ὅρον νὰ τοὺς δίδουν
μέρος ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα. Μὲ τὸν καιρὸν δοῦλοι καὶ
ἐλεύθεροι γεωργοὶ ἐταυτίσθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὴν με-
γάλην μᾶζαν τῶν δουλοπαροίκων, ὅπως παρουσιάζεται
κατὰ τὸν μεσαιῶνα.

Η ΑΠΟΧΕΡΣΩΣΙΣ

Σοβαρὰ πληγὴ διὰ τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἦτο ἡ ἀποχέρ-
σωσις. Εἰς τὰς χώρας τῆς Μεσογείου οἱ ἄνεμοι καὶ αἱ
ραγδαῖαι βροχαὶ ἀπογυμνώνουν εὐκόλως τὸ ἔδαφος ἀπὸ
τὸ χῶμα, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ παχὺ καλλιεργήσιμον ἐπίστρωμα,
ἐνῶ ἀντιθέτως ἔνεκα κλιματικῶν λόγων ἡ γῆ εἰς τὰ μέρη
αὐτὰ δὲν ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ ἀνανεώσῃ τὸ ἐπίστρωμα
αὐτὸ. Ἡ καταστροφὴ αὕτη γίνεται ἰδίως κατὰ τοὺς χρό-
νους τῶν ἀναστατώσεων, ὅποτε οἱ ἀγροὶ μένουν ἀκαλ-
λιέργητοι καὶ παρημελημένοι. Εἰς τὰς χώρας αὐτὰς παρα-
μέλεις ἀγροῦ σημαίνει ἀνεπανόρθωτον καταστροφὴν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀρχαίων χρόνων ἡ ἀποχέρ-
σωσις ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις, ἰδίως εἰς τὰς χώρας,
αἱ ὁποῖαι εἶχον κατοικηθῇ πυκνῶς, τὰ δάση κατεστρά-
φησαν, αἱ πηγαὶ ἐστείρευσαν, ὠλιγόστευσαν τὰ ὕδατα τῶν
ποταμῶν καὶ ἀγροὶ ἀνθηροὶ ἔχασαν τὸ γόνιμον χῶμα τῶν
καὶ μετεβλήθησαν εἰς βραχῶδεις ἐρήμους. Παραλλήλως
ἐξηπλώθησαν πολὺ τὰ ἔλη καὶ ὁ πυρετὸς ἔγινε φοβερὰ
μάστιξ. Διὰ τοῦτο εἶπον κάπως ὑπερβολικῶς ὅτι ὁ ἄν-
ω φε λ ῆ ς ἔφαγε τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Ἡ ἐρήμωσις αὕτη
ἔγινεν εἰς τὰς ἐστίας τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, εἰς τὴν
Ἑλλάδα, εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ εἰς ἄλ-
λας χώρας τῆς Ἀνατολῆς.

Ο ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΜΑΡΑΣΜΟΣ

Ἡ ἐπιστροφὴ εἰς τὸ σύστημα τῶν μεγάλων κτημάτων
ἥλλαξε τοὺς ὁρους τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Οἱ ἄνθρωποι εἰς

τὰ ἀγροκτῆματα αὐτὰ ζοῦν ἀπλούστερα καὶ ὅσα χρειάζονται κατασκευάζουν μόνοι των. Αὐτὸ ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν παρακμὴν τῆς βιομηχανίας καὶ συγχρόνως τοῦ ἐμπορίου, τὸ ὁποῖον συναντᾷ τώρα πολλὰς δυσκολίας ἕνεκα ἑλλείψεως ἀσφαλείας.

Συνέπεια τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἦτο ὁ μαρασμὸς τῶν πόλεων. Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας εἶχε παρατηρηθῇ μεγάλη αὔξησις τῶν πόλεων. Ἐνεκα τῆς μακρᾶς εἰρήνης τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἐπροόδευσα· σημαντικῶς εἰς αὐτάς, οἱ κάτοικοι ἐπλούτησαν καὶ ἐφρόντιζον νὰ καλλωπίζουν τὰς πόλεις με ὠραῖα κτίρια καὶ ἡ ἀσφάλεια ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ μὴ τὰς τεχίζουν. Ἀπὸ τὸν 3ον αἰῶνα ὅμως ἥλλαξαν τὰ πράγματα. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας οἱ βάρβαροι εἰσῆρχοντο εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἔκαμνον αἰφνιδιαστικὰς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν πόλεων. Οἱ κάτοικοι εὐρέθησαν τότε εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξασφαλίσουν αὐτὰς με τείχη. Εἰς τὸν στενὸν περιτειχισμένον χώρον συνεσωρεύθησαν αἱ οἰκίαι, οἱ δρόμοι ἔγιναν πολὺ στενοὶ καὶ οἱ κάτοικοι δὲν ἐφρόντιζον πλέον διὰ τὸν καλλωπισμὸν, ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν ἀσφάλειαν. Αἱ πόλεις ἔπαθον μαρασμὸν, ὁ πληθυσμὸς τῶν ἡλαττώθη σημαντικῶς καὶ ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν τὴν ὄψιν, τὴν ὁποίαν θὰ παρουσιάσουν κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους.

Οἱ τεχνῖται τῶν πόλεων εἶχον ὀλίγην ἐργασίαν καὶ εἶχον συμφέρον νὰ περιορίσουν εἰς ὅσον τὸ δυνατόν ὀλίγους τὴν ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματός των. Διὰ τοῦτο οἱ ἐξασκοῦντες τὴν ἰδίαν τέχνην συνηνώθησαν εἰς σωματεῖα, τὰς λεγομένας *συντεχνίας*. Ἡ ἔνωσις αὐτῆ τῶν ἐπαγγελματιῶν εἰς σωματεῖα εἶχεν ἀρχίσει ἤδη ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς δημοκρατίας καὶ ἔλαβεν ὀριστικὴν μορφήν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατορῶν. Οἱ ἐργάται τῶν μεταλλείων, τῶν νομισματοκοπειῶν, τῶν ὀπλοποιείων κτλ. τοῦ κράτους ἀπετέλεσαν συντεχνίας ἀποκλειστικὰς, ἀπὸ τὰς ὁποίας δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ ἐξέλθουν, οὔτε νὰ νυμφεύωνται γυναῖκα ἀπὸ ἄλλην συντεχνίαν. Τὸ ἐπάγγελμά των

ἐθεωρεῖτο κληρονομικὸν καὶ τὰ τέκνα ἦσαν ὑποχρεωμένα νὰ ἀκολουθοῦν τὴν τέχνην τοῦ πατρὸς των. Τὸ παράδειγμα τῶν ἐμιμήθησαν διάφοροι ἐπαγγελματίαι τῶν πόλεων, ἀρτοποιοί, κρεοπῶλαι, λεμβοῦχοι κτλ. καὶ ὠργανώθησαν εἰς ὁμοίας συντεχνίας με ἀυστηροὺς κανονισμούς. Ξένος δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἐξασκῇ τὸ ἐπάγγελμά του, τὸ ὅποῖον κατήντησε κληρονομικόν. Τοιουτοτρόπως αἱ πόλεις καὶ ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ λαμβάνουν κατὰ τοὺς τελευταίους αὐτοκρατορικοὺς χρόνους τῆς Ρώμης τὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν θὰ συναντήσωμεν περισσότερον ὀριστικὴν τὸν μεσαίωνα. Ἡ ρωμαϊκὴ λοιπὸν αὐτοκρατορία παρουσιάζει κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ὅλα τὰ συμπτώματα τῆς παρακμῆς. Εἶναι, ὅπως εἶπον, ἡ καταρρέουσα αὐτοκρατορία.

ΟΙ ΒΑΡΒΑΡΟΙ ΕΙΣΕΡΧΟΝΤΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΝ

Τοιουτοτρόπως ἐξησθενημένων ἐσωτερικῶς τὸ κράτος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν ἐξῶθεν πίεσιν. Οἱ γερμανικοὶ λαοί, καθὼς γνωρίζομεν, δὲν ἔπαυσαν νὰ εἶναι διαρκῆς ἀπειλὴ διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος ἀρχίζει περίοδος ἐπιδρομῶν καὶ ἀναστατώσεων, τὰς ὁποίας ὀνομάζουν εἰς τὴν ἱστορίαν **Μεγάλην Μετανάστευσιν τῶν λαῶν.**

Ἡ κυριώτερα αἰτία τῆς μετακινήσεως αὐτῆς τῶν γερμανικῶν λαῶν ἦτο ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ ἔλλειψις ἐπαρκoῦς γεωργησίμου γῆς εἰς τὴν Γερμανίαν, τὴν ὁποίαν ἐσκέπαζον τότε ἐκτεταμένα δάση καὶ ἔλη. Τὴν πρώτην ὥθησιν ὅμως ἔδωσεν ἡ ἐμφάνισις εἰς τὴν Εὐρώπην τῶν Οὐννων. Οἱ Οὐννοι, ἀνήκοντες εἰς τὴν κιτρίνην φυλὴν, ἔζων εἰς τὰς πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται ἀνατολικῶς τῆς Κασπίας, εἰς τὸ λεγόμενον σήμερον Τουρκεστάν. Εἶχον κάμει πολλὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Κίναν, τελευταίως ὅμως εἶχον στραφῇ πρὸς δυσμὰς καὶ προχωροῦντες ἔφθασαν περὶ τὸ 350 εἰς τὴν νότιον Ρωσσίαν καὶ ὀλίγον βραδύτερον ἦλθον εἰς ἐπαφὴν με τοὺς Γότθους. Μέρος τῶν Γότθων, οἱ Ὀστρογότθοι, δηλαδή οἱ ἀνατολικοὶ

Γότθοι, υπετάχθησαν εις τοὺς Οὐννους, ἀλλ' οἱ Βησιγότθοι, δηλαδή οἱ δυτικοὶ Γότθοι, ἐζήτησαν ἄσυλον εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος καὶ παρεκάλεσαν τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως Βάλην νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ κράτος του. Τὸ 376 οἱ Γότθοι διέβησαν τὸν Δούναβιν εἰρηνικῶς καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν. Κατόπιν ὅμως ἐξηγέρθησαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἤρχισαν νὰ λεηλατοῦν τὴν χώραν. Ὁ Βάλης πολεμῶν κατ' αὐτῶν ἐνίκηθη, καθὼς εἶδομεν, εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ἐφονεύθη.

Ἡ εἵσοδος τῶν Γότθων εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν ἔδωκε τὸ σύνθημα γενικῆς ἐφόδου. Οἱ Γερμανοὶ ἀπὸ διάφορα σημεῖα εἰσῆλθον εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Τὸ ἔργον τῆς Ρώμης, ἡ εἰρήνη καὶ ἡ τάξις, ἐταράχθησαν καὶ εἰς τὴν θύελλαν, ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη, κατεποντίσθη τὸ Δυτικὸν ρωμαϊκὸν κράτος (476) καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ ἀρχαῖος κόσμος. Ἀλλὰ συγχρόνως ἐπρόβαλεν ἡ χαραυγὴ νέου κόσμου, τοῦ μεσαιωνικοῦ.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄

Η ΜΕΓΑΛΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΛΑΩΝ

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ 5ου Μ.Χ. ΑΙΩΝΑ

Κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου, δηλαδή κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος (395), ἡ αὐτοκρατορία ἔχει τὴν ἰδίαν περίπου ἑκτασιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπὶ Αὐγούστου. Ἀλλὰ δια τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους γνωρίζομεν, ἐξησθένησε τόσον πολὺ ἐσωτερικῶς, ὥστε ἤρκεσε ἕνα κτύπημα ἐκ μέρους τῶν βαρβάρων, διὰ νὰ ἀρχίσῃ ἡ ραγδαία ἀποσύνθεσις καὶ διάλυσίς της.

Ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶναι πλέον ἡ κραταιὰ ἐκείνη δύναμις, ἡ ὁποία ἐμπνέει τὸν σεβασμὸν ἕως τὰ τελευταῖα ἄκρα τῆς γῆς. Τὰ μέσα της εἰς χρῆμα καὶ ἀνθρώπινον ὕλικὸν ἔχουν ἐξαντληθῇ. Αἱ λεγεῶνες δὲν ἔχουν τὴν παλαιάν των μαχητικότητα καὶ ἐπιβολήν, ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ διαμένων εἰς τὴν Ρώμην νὰ κυβερνᾷ τὸ ἀχανὲς κράτιος του. Ἡ εἰρήνη ἐταράχθη εἰς τὸ ἐσωτερικόν καὶ εἰς τὰ σύνορα, ὥστε ὁ διορατικὸς αὐτοκράτωρ Διοκλητιανὸς βλέπει τὴν ἀνάγκην νὰ ἀφήσῃ τὴν πρωτεύουσάν καὶ νὰ διατρίβῃ ἐκεῖ, ὅπου τὸν καλεῖ ἡ ἀσφάλεια τοῦ κράτους. Διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν κίνδυνον καὶ διὰ νὰ διευκολύνῃ τὴν διοίκησιν, τὴν φορολογίαν καὶ τὴν συντήρησιν στρατοῦ, διορίζει συνάρχοντας. Ἀπὸ τὴν ἀνάγκην

αὐτὴν προήλθεν ἡ διαίρεσις τοῦ κράτους εἰς Ἀνατολί-
κὸν καὶ Δυτικόν.

Ὁ Θεοδόσιος ἤνωσε διὰ τελευταίαν φορὰν τὰ δύο τμή-
ματα.

Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του διαιρεῖται ὀριστικῶς ἡ
αὐτοκρατορία. Ἀπὸ τοὺς δύο υἱοὺς του ὁ Ἀρκάδιος ἔλα-
βε τὴν Ἀνατολήν, ὁ Ὀνώριος τὴν Δύσιν.

Ο ΒΑΡΒΑΡΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Ἐκτὸς τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ζοῦν πολυάριθμοι
λαοί, τοὺς ὁποίους οἱ Ρωμαῖοι ὀνομάζουν με κοινὸν ὄνομα
βαρβαροὺς. Ἐπὶ μακρὸν ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ρωμαίων εἶ-
ναι τόσον μεγάλη, ὥστε ὁμιλοῦν με πεφιφρόνησιν διὰ τοὺς
λαοὺς αὐτοὺς καὶ δὲν κάμνουν τὸν κόπον νὰ τοὺς γνω-
ρίσουν καλύτερα.

Με τὸν καιρὸν ὅμως ἔγινε μεγάλη μεταβολὴ εἰς τὸν
βαρβαρικὸν κόσμον. Ἰδίως ἀνεπτύχθησαν ἐπικινδύνως οἱ
Γερμανοὶ ἀπὸ λόγους ἐσωτερικῆς ἀνάγκης καὶ με τὴν
ἐπίδρασιν τῶν Ρωμαίων. Ἄν ὕστεροῦν εἰς γνώσεις καὶ
ικανότητας οἱ βάρβαροι, εἶναι ἀντιθέτως ὀρμητικοὶ καὶ
τολμηροί, με πρωτοβουλίαν καὶ αὐτοπεποιθήσιν. Ἄς ρί-
ψωμεν ἓν βλέμμα εἰς τὸν βαρβαρικὸν κόσμον.

Εἰς τὰς πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται σχεδὸν χωρὶς
διακοπὴν ἀπὸ τὴν Ὀλλανδίαν ἕως τὰ ὄρη τῆς Κεντρικῆς
Ἀσίας (τῆς Μογγολίας), εἶναι ἐξηπλωμένοι κατὰ τὸν 4ον
αἰῶνα ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης τρεῖς ὁμοεθνεῖαι, οἱ Γερ-
μανοί, οἱ Σλαῦοι καὶ οἱ Οὔννοι.

Οἱ Γερμανοί, οἱ ἀμεσώτεροι γείτονες τῆς Ρώμης, μᾶς
εἶναι ἀρκετὰ γνωστοί. Εἶδομεν τὰς σχέσεις των πρὸς
τοὺς Ρωμαίους, τοὺς ἀγῶνας των κατὰ τῶν αὐτοκρατό-
ρων, οἱ ὁποῖοι ἐπεχείρησαν νὰ τοὺς ὑποτάξουν, ἔπειτα
τὰς ἐπιδρομὰς των κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸν 4ον
αἰῶνα οἱ Γερμανοὶ ἐξαπλοῦνται ἀπὸ τὴν Ὀλλανδίαν ἕως
τὸν Εὐξείνιον Πόντον καθὼς καὶ βορειότερον εἰς τὴν Σκαν-
διναυϊκὴν χερσόνησον. Ἐπίσης γνωρίζομεν τὰς θέσεις,
τὰς ὁποίας κατέχουν τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ κυριώτεροι γερ-

μανικοί λαοί, Βησιγότθοι, Όστρογότθοι, Βάνδαλοι, Λομβαρδοί, Σάξονες, Φράγκοι κλπ.

Οί **Σλαῦοι** ἐκτείνονται ἀπὸ τὴν σημερινὴν Ἀνατολικὴν Γερμανίαν ἕως τὰ Οὐράλια. Εἶναι ὅμως ἀκόμη καθυστερημένοι πολὺ, ἀγρόται πτωχοί, χωρὶς στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ὀργάνωσιν.

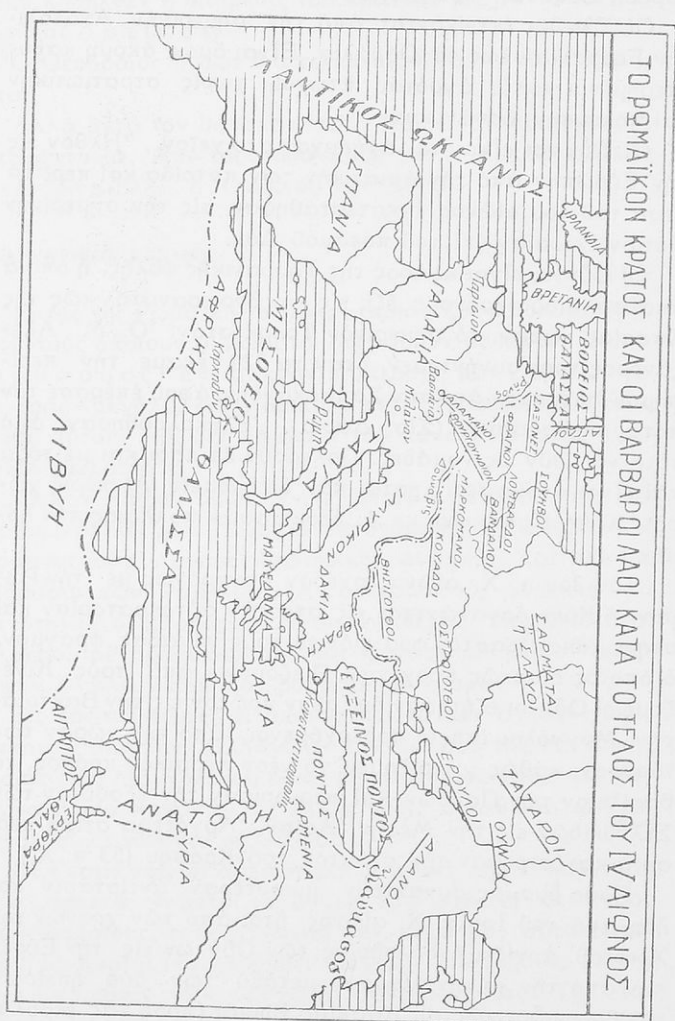
Οί **Οὔννοι** εἶναι τὸ ἀνήσυχον στοιχεῖον. Ἦλθον εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὴν ἀσιατικὴν τῶν πατρίδα καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ 4ου αἰῶνος ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν σημερινὴν Νότιον Ρωσσίαν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Δόν.

Οί Οὔννοι εἶναι κλάδος τῆς Τουρανικῆς φυλῆς, ἡ ὁποία ἀπὸ παλαιούς χρόνους ἔζη εἰς τὴν βορειοανατολικῶς τῆς Κασπίας χώραν, τὸ σημερινὸν Τουρκεστάν. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος τοὺς συνήντησεν, ὅταν τὸ 329 ἔκαμε τὴν περιφημον ἐπιδρομὴν ἀπὸ τὴν Σαμαρκάνδην, ἀφοῦ ἐπέρασε τὸν ποταμὸν Ἰαξάρτην (Σίρ Δάρια). Ἐξηκολούθησαν ἀπὸ τότε νὰ ζοῦν ὡς νομάδες. Πολεμοῦν ἔφιπποι καὶ μὲ τόξα καὶ εἶναι ὀνομαστοὶ ληστοὶ καὶ ἐπιδρομεῖς. Αἱ περίεχῳ ραι, Κίνα, Βακτριανὴ κ. ἄ. ἐδοκίμασαν πολλάκις τὴν ὁρμὴν τῶν.

Τὸν 2ον π. Χ. αἰῶνα, σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὴν Ρώμην, ἡ Κίνα ὀργανώνεται εἰς στερεὰν αὐτοκρατορίαν καὶ στήνει ἀδιαπέραστον φραγμὸν εἰς τοὺς νομάδας, φραγμὸν, ὁ ὁποῖος διαρκῶς προχωρεῖ. Πιεζόμενοι ἀπὸ τοὺς Κινέζους οἱ Οὔννοι ἐζήτησαν διέξοδον πρῶτον εἰς τὴν Βακτριανήν. Μογγόλοι ἵππεῖς προερχόμενοι ἀπὸ τὴν χώραν τῶν Ἰδρυσαν, καθὼς γνωρίζομεν, τὸ νέον περσικὸν κράτος, τὸ βασιλεῖον τῶν Πάρθων, καὶ περιώρισαν τὴν ἐξουσίαν τῶν Σελευκιδῶν εἰς τὴν Μέσσην Ἀσίαν. Ἀργότερα στίφη περσικά κατέστρεψαν τὸν στρατὸν τοῦ Κράσου (53 π. Χ.).

Πρὸς δυσμὰς συναντοῦν μικροτέραν ἀντίστασιν καὶ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1ου π. Χ. αἰῶνος, ἥτοι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Χριστοῦ, ἀρχίζει ἡ διείσδυσις τῶν Οὔννων εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὴν κοινὴν γέφυραν μεταξὺ τῶν δύο ἡπείρων, τὴν βορειοδυτικῶς τῆς Κασπίας χώραν (πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Βόλγα).

Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Ρωμαϊκῆ-Βυζαντινῆ, ἔκδ. Ε' 8

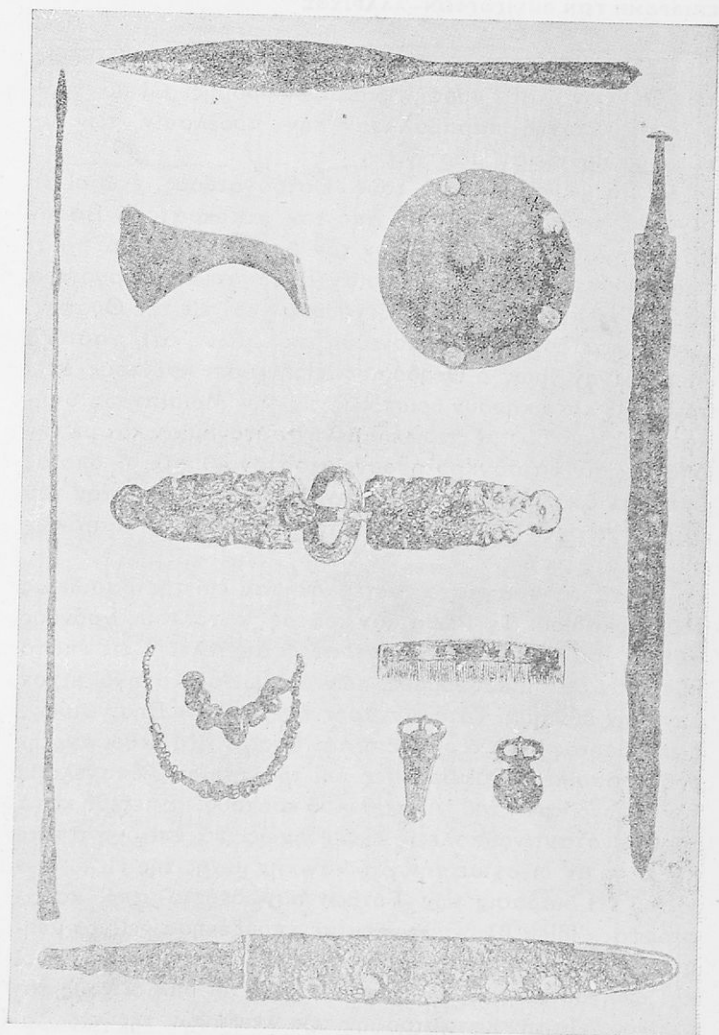

ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΒΗΣΙΓΟΤΩΝ—ΑΛΑΡΙΧΟΣ

Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 4ου αἰῶνος ἡ διείσδυσις τῶν Οὐννων ἔλαβε μορφήν βιαίας ἐπιδρομῆς. Οἱ συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς παραβάλλουν τὴν προέλασίν των μὲ θύελλαν καὶ θεῖαν μάστιγα.

Οἱ Οὐννοι συντρίβουν τοὺς Ὀστρογότθους, ἐνῶ οἱ Βησιγότθοι περίτρομοι ζητοῦν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Βάλην (376) τὴν ἄδειαν νὰ περάσουν τὸν Δούναβιν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν (Βουλγαρίαν). Ἀργότερα ὅμως παρεσπόνδησαν καὶ ἐξεχύθησαν καὶ εἰς τὴν Θράκην. Ὁ Βάλης εἶδομεν ὅτι ἐφονεύθη πολεμῶν κατ' αὐτῶν. Μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ Θεοδόσιος εἰρήνευσε καὶ τοὺς ἐπέτρεψε νὰ κατοικήσουν ὀριστικῶς εἰς τὴν Μοισίαν ὡς ὑπήκοοι τοῦ κράτους μὲ περιορισμένην αὐτονομίαν καὶ μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συγκροτήσουν στρατὸν 40 χιλ. ὁ ὁποῖος ὑπηρετεῖ ὑπὸ ἰδικούς των ἀρχηγούς εἰς τὸν στρατὸν τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ στρατὸς αὐτὸς ὠνομάζετο τιμητικῶς **σ υ μ α χ ι κ ὸ ς**.

Ἀλλὰ τὰ πράγματα μετεβλήθησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρκαδίου. Τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἦτο ἀνάστατον. Ὁ στρατὸς ἀπετελεῖτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ μισθοφόρους, τῶν ὁποίων οἱ ἀρχηγοὶ εἶχον μεγάλην δύναμιν. Τότε ὁ νεαρὸς ἡγεμὼν τῶν Βησιγόθων, ὁ περιβόητος Ἀ λ α ρ ι χ ο ς, τὸν ὁποῖον οἱ Γότθοι ἀνεκήρυξαν βασιλέα ἀνυψώσαντες ἐπὶ τῆς ἀσπίδος, ἐπανέλαβε τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους. Ἐπετέθη κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως χωρὶς ὅμως νὰ ἐπιτύχῃ τίποτε καὶ κατόπιν διέσχισε τὴν Βαλκανικὴν μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Ἡ διάβασις τῶν Γόθων συνωδεύετο ἀπὸ καταστροφάς. Ἰδίως θλιβεράς ζημίας ἐπροξένησαν εἰς τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας τέχνης, διότι οἱ Γότθοι ἦσαν ἀρειανοὶ καὶ ὠδηγοῦντο ἀπὸ φανατικούς ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι τοὺς παρεκκίνουν εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν λειψάνων τῆς εἰδωλολατρίας. Ἀλλὰ τότε ἤλθεν εἰς βοήθειαν στρατὸς ἀπὸ τῆς Δύσεως. Ὁ Σ τ ε λ ί χ ω ν, ἀρχιστράτηγος τοῦ Ὀνωρίου, βάνδαλος τὴν καταγωγὴν, ἤλθε μὲ στόλον καὶ στρατὸν

"Όπλα και κοσμήματα των Γερμανών
 Έθνογραφικόν Μουσείον—Βερολίνον
 Προέρχονται από την Βαυαρίαν και από την περιοχή του Ρήνου.

ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, περιεκύκλωσε τοὺς Γότθους καὶ ἠνάγκασε τὸν Ἀλάριχον νὰ εἰρηνεύσῃ. Ὁ βασιλεὺς Ἀρκάδιος διώρισε τὸν Ἀλάριχον Γενικὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἰλλυρικοῦ.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ὀνώριος, ἐλεφάντινον δίπτυχον
(Ἀόστα—Β. Ἰταλία)

Δεξιὰ ὁ αὐτοκράτωρ με στολὴν στρατηγοῦ, ἀριστερὰ ὁ ἴδιος με
τὰ ἐμβλήματα τῆς νίκης.

Ὁ Ἀλάριχος δὲν ἡσύχασεν. Ἀπ' ἐκεῖ ἐστράφη κατὰ
τῆς Ἰταλίας καὶ ἔφθασεν ἕως τὴν πεδιάδα τοῦ Πάδου,
ὅπου ἀπέκρουσε πάλιν αὐτὸν ὁ Στελίχων. Τότε ὁμως

ἐπῆλθε τὸ μοιραῖον. Ὁ Στελῖχων διὰ τὴν ὑπερασπίσιν τὴν Ἰταλίαν, ἀπέσυρε στρατὸν ἀπὸ τὸν Ρῆνον καὶ ἀπεγύμνωσε τοιοῦτοτρόπως τὰ πρὸς τὴν Γερμανίαν σύνορα τοῦ κράτους. Τότε διάφοροι γερμανικοὶ λαοί, Βάνδαλοι, Σοϋήβοι καὶ Βουργούνδιοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Γαλατίαν (406).

Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἰταλία διέτρεξε μετ' ὀλίγον σοβαρὸν κίνδυνον. Ὁ Στελῖχων ἀνετράπη ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τοῦς αὐλοκόλακας τοῦ Ὀνωρίου καὶ ἐδολοφονήθη. Ὁ Ἀλάρικος τότε διὰ τὴν ἐκδικηθῆ διῆθεν αὐτόν, διέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ Ὀνώριος ἔντρομος ἐνεκλείσθη εἰς τὸ ὄχυρόν φρούριον τῆς Ραβέννης, ἐνῶ οἱ Γότθοι εἰσῆλθον εἰς τὴν αἰώνιαν πόλιν, τὴν Ρώμην, καὶ ἐλεηλάτησαν αὐτὴν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας (406). Ἀλλ' ὁ Ἀλάρικος ἀπέθανε μετ' ὀλίγον εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν, ὃ δὲ διάδοχός του Ἀταλάφος ἔκαμεν εἰρήνην καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Νότιον Γαλατίαν. Ἐκεῖ ἵδρυσε Βησιγοθικὸν κράτος ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ Βησιγότθοι ἐξέτειναν τὸ κράτος των εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ἐγκατεστάθησαν ὀριστικῶς.

Ὁ ἐπιδρομὴ αὐτὴ τῶν Γότθων διήρκεσε 16 ἔτη καὶ μὴ ὅλας τὰς καταστροφάς, τὰς ὁποίας ἐπροξένησεν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἄφησεν ἄθικτον ἐν τῷ συνόλῳ τὸ ἀνατολικὸν κράτος. Ἀντιθέτως εἰς τὴν Δύσιν εἶχεν ὡς ἀποτελέσμα τὴν κατάλυσιν τοῦ ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας ρωμαϊκοῦ κράτους.

ΟΥΝΝΟΙ-ΑΤΤΙΛΑΣ

Οἱ Οὔννοι, καθὼς γνωρίζομεν, περὶ τὸ 350 διεσκορπίσθησαν εἰς τὴν σημερινὴν νότιον Ρωσσίαν καὶ ἐξηπλοῦντο διαρκῶς πρὸς δυσμὰς. Τὰς διεσκορπισμένας φυλάς των συνήνωσεν ὁ Ρογγίλας (ἀπέθανε τὸ 433) καὶ ἵδρυσε μέγα βαρβαρικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἐξετείνετο ἀπὸ τὸν Εὐξείνιον Πόντον μέχρι τῆς Γερμανίας καὶ ἐξουσίαζε διαφόρους σλαυικὰς καὶ γερμανικὰς φυλάς. Ὁ διάδοχός του Ἀττίλας ἔγινεν ὁ τρόμος τῶν λαῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Ἀττίλας (434—453) ἦτο ἀπὸ τοὺς σημαντικωτάτους βαρβάρους ἡγεμόνας. Μολονότι ἦτο ἀγράμματος, κατ' ὄρωσιν νὰ κυβερνᾷ πολὺ καλὰ τὸ ἀπέραντον κράτος του. Ἦτο τρομερὸς πολεμιστὴς καὶ συγχρόνως πονηρὸς διπλωμάτης καὶ πολιτικὸς μὲ μεγάλην ὀξυδέρκειαν. Ἐγνώριζε τὴν τέχνην νὰ προσελκύῃ καὶ νὰ συγκρατῇ τοὺς πολεμικοὺς ἀρχηγοὺς τῶν γερμανικῶν φυλῶν. Ἡ ἔδρα τοῦ Ἀττίλα ἦτο εἰς τὴν σημερινὴν Οὐγγαρίαν ἐπὶ τοῦ παραποτάμου τοῦ Δουνάβεως Τάϊς, ὅπου εἶχεν οἰκοδομήσει τὰ περίφημα ξύλινα ἀνάκτορα. Ἡ γλῶσσά του ἦτο πολυτελεστάτη, ἀλλ' ὁ ἴδιος ἔζη βίον ἀπλοῦν καὶ εἰς τὰ συμπόσια ἐνῶ οἱ ξένοι ἔτρωγον ἀπὸ ἀργυρᾶ σκεύη, αὐτὸς μετεχειρίζετο ξύλινα. Περίφημος ἔγινεν ἡ ὠμότης τοῦ Ἀττίλα. Σειραὶ κεφαλῶν τῶν φονευθέντων ἐχθρῶν ἦσαν παρατεταγμέναι εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἀνακτόρων του καὶ αἱ ἐπιδρομαὶ του συνωδεύοντο ἀπὸ φρικώδεις καταστροφάς. Διὰ τοῦτο ὠνομάσθη θεία μάστιξ.

Ἦδη ἐπὶ τοῦ Ρουγίλα εἶχεν ἀναγκασθῇ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Θεοδόσιος Β', ὁ διάδοχος τοῦ Ἀρκαδίου, νὰ πληρῶνῃ ἐτήσιον φόρον εἰς τοὺς Οὐννους. Ὅταν ὅμως ἔγινε βασιλεὺς ὁ Ἀττίλας, προσέβαλε τὸ Ἀνατολικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ὑπέστη πολλὰς καταστροφάς. Ἐβδομήκοντα πόλεις μεταξύ Δουνάβεως καὶ Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τὰς ἰλλυρικὰς ἰδίως χώρας μετεβλήθησαν εἰς σωροὺς ἐρείπων. Τρεῖς στρατοὶ τοῦ αὐτοκράτορος ἠττήθησαν καὶ ὅλη ἡ ἑλληνικὴ χερσόνησος ἦτο εἰς τὴν διάκρισιν τῶν βαρβάρων. Ὁ Θεοδόσιος ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ ταπεινωτικὴν εἰρήνην, ἐπλήρωσεν ἐφάπαξ μέγα χρηματικὸν ποσὸν καὶ κατέβαλλεν ἐτησίως φόρον εἰς τὸν Ἀττίλαν. Ὑπεχρεώθη ἀκόμη νὰ παραχωρήσῃ τὸ ἥμισυ τῆς σημερινῆς Βουλγαρίας καὶ μέρος τῆς Σερβίας. Τοιοῦτοτρόπως ἐπὶ τοῦ Θεοδοσίου ὁ Ἀττίλας ἐτρομοκράτησε τὴν Ἀνατολήν.

ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΟΥ ΒΑΝΔΑΛΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΤΗΣ -ΑΦΡΙΚΗΣ

Ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὴν Δύσιν εἶχον συμβῇ αξιοσημεῖωτα γεγονότα. Οἱ Βάνδαλοι, οἱ ὁποῖοι, καθὼς εἶδομεν, εἶχον

διαβή τὸν Ρῆνον καὶ εἶχον λεηλατήσῃ τὴν Γαλατίαν, ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ νότια αὐτῆς ἀναγνωρίσαντες τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἄλλ' ὁ ἀρχηγὸς τῶν Βανδάλων **Γενζέριχος** (427—477), σκληρὸς καὶ αὐθαίρετος ἡγεμὼν, ἀλλ' ἐπιδέξιος πολιτικός, ὠδήγησεν αὐτοὺς διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Γιβραλτάρ εἰς τὴν εὐφορον ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀφρικῆς. Αἱ πόλεις παρεδόθησαν εἰς τοὺς Βανδάλους ἢ μίᾳ κατόπιν τῆς ἄλλης
439 καὶ τῷ 439 μ. Χ. ὁ Γενζέριχος ἔγινε κύριος τῆς Καρχηδόνας. Ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν κατεσκεύασεν ἀξιόλογον στόλον, ἐκυρίευσεν τὰς Βαλεαρίδας, τὴν Σαρδηνίαν, τὴν Κορσικὴν καὶ ἐκυριάρχησεν εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ ἐληλάτει τὰ παράλια αὐτῆς.

Μετ' ὀλίγον ἐπέρασαν τὸν Ρῆνον καὶ νέοι γερμανικοὶ λαοί. Οἱ Φράγκοι κατέλαβον τὸ Βέλγιον καὶ οἱ Ἀλαμαννοὶ τὴν Ἀλσατίαν.

ΕΠΙΔΡΩΜΑΙ ΑΤΤΙΛΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΥΣΙΝ

Ἐπειδὴ ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους Βαλεντινιανὸς Γ' ἠρνήθη νὰ δώσῃ εἰς τὸν Ἀττίλαν ὡς σύζυγον τὴν ἀδελφὴν του Ὀνωρίαν, διότι ἐζήτει ὡς προῖκα τὸ ἥμισυ τοῦ κράτους, ὁ Ἀττίλας ἐστράφη κατὰ τῆς Δύσεως. Τὸ 450 μ. Χ. ὁδηγῶν 700 χλ. βαρβάρους, Οὐννους, Γερμανοὺς κτλ. ἀνῆλθε τὸν Δούναβιν καὶ διέβη τὸν Ρῆνον μετὰ Βασιλείας καὶ Μαγεντίας διασπείρων τὸν φόνον καὶ τὴν καταστροφὴν. Εἰς τὸ Μῆτς διεσώθη μόνον μίᾳ ἐκκλησίᾳ καὶ οἱ Παρίσιοι διέτρεχον μέγιστον κίνδυνον. Ὁ Ἀττίλας ἐπολιόρκησε τὴν Ὀρλεάνην, ἢ ὅποια ἀντέστη μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες, τὰς ὁποίας ἐνίσχυσαν οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν Γαλατίαν βάρβαροι, Φράγκοι, Βουργουνδοὶ, Βησιγότθοι, ἔφθασαν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἀετίου, τοῦ συμβούλου καὶ στρατηγοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Βαλεντινιανοῦ Γ'. Ἡ τρομερὰ σύγκρουσις μετὰ τῶν κολοσσιαίων στρατῶν ἔγινεν εἰς τὰ λεγόμενα Καραυνικά

πεδία (Châlons sur Marne). Οί βάρβαροι ἐπολέμησαν
 με μανίαν, ἡ μάχη ἔλαβεν ὄψιν φοβεράς σφαγῆς καὶ 451
 160 χιλ. νεκροὶ ἐκάλυψαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Ἄλλ'

ὑπερίσχυσεν ἡ ἀνω-
 τέρα τακτικὴ τῶν λε-
 γεώνων. Ὁ Ἀττίλας
 ἀπειλούμενος νὰ κυ-
 κλωθῇ εἰς τὸ στρατό-
 πεδόν του ἠναγκά-
 σθη νὰ ὑποχωρήσῃ
 φέρων μαζί του τὰ
 λάφυρα τῆς ἐπιδρο-
 μῆς καὶ διατηρῶν ἀ-
 κόμῃ φοβεράν δύνα-
 μιν (451). Αὕτῃ εἶναι
 ἡ περίφημος Μάχη
 τῶν ἔθνων.

Τὸ ἐπόμενο ἐτος
 ὁ Ἀττίλας εἰσέβαλεν
 εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ
 κατέλαβε τὴν Ἀκυ-
 λήϊαν, τῆς ὁποίας
 οἱ κάτοικοι ἔντρομοι
 κατέφυγον εἰς τὰ νη-
 σίδια τοῦ μυχοῦ τῆς
 Ἀδριατικῆς, ὅπου ἔ-
 δρυσαν τὴν Βενετίαν
 (452), ἡ ὁποία ἐμελλε
 ν' ἀποβῇ ἔνδοξος.
 Ὁ Ἀττίλας ἐλεηλά-
 τησε τὴν Βόρειον Ἰ-
 ταλίαν καὶ ἦτο ἔτοι-
 μος νὰ βαδίσῃ κατὰ
 τῆς Ρώμης. Αἴφνης
 ὁμως ἀνέκοψε τὴν πορείαν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸ κράτος
 του. Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι ὁ πάπας Ρώμης Λέων Α' ἦλθεν
 εἰς συνάντησίν του καὶ κατάρθωσε νὰ τὸν πείσῃ νὰ παραι-

Ὁ αὐτοκράτωρ Βαλεντινιανὸς Γ'
 μετὰ τὴν μητέρα του

Ἐλεφαντίνη πλάξ (Μόντσα—Β. Ἰταλία)

τηθῇ τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὁ Ἀττίλας ἀπέθανε τὸ ἐπόμενον ἔτος (453) καὶ τὸ κράτος τῶν Οὐννων διελύθη.

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΔΥΤΙΚΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ἀττίλα κατὰ τῆς Ἰταλίας οἱ γερμανικοὶ λαοὶ

Ὁ στρατηγὸς Ἀέτιος

Ἐλεφαντίνη πλάξ (Μόντσα—Β. Ἰταλία).

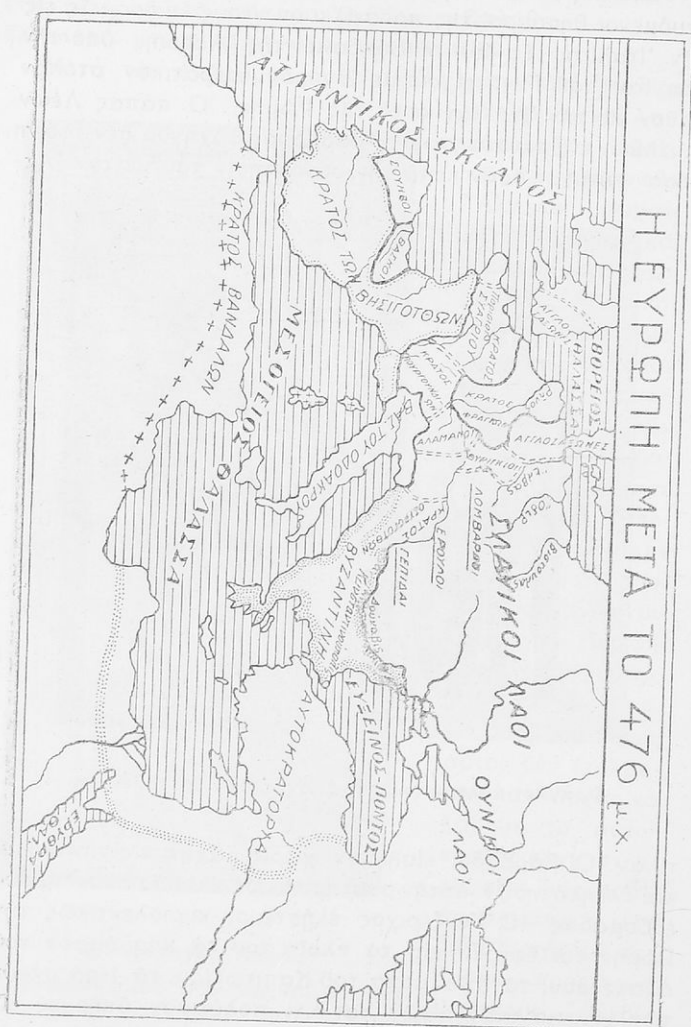
κατέλαβον ὀριστικῶς τὰς πέραν τῶν Ἀλπεων ρωμαϊκὰς ἐπαρχίας καὶ ἵδρυσαν κράτη γερμανικά. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαλεντινιανοῦ Γ' ἡ ἐξουσία τῶν ρωμαίων αὐτοκρατόρων ἐξησθένησε πολὺ, διότι ἀπέκτησαν μεγάλην δύναμιν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν γερμανῶν μισθοφόρων. Περίφημος ἦτο ὁ χιλιάρχος Ρικίμερος. Οἱ βάρβαροι ὅμως αὐτοὶ δὲν ἐτόλμησαν κατ' ἀρχὸς νὰ λάβουν τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα, εἴτε διότι ἦσαν ἀγράμματοι εἴτε διότι διετήρουν σεβασμὸν πρὸς τοὺς Ρωμαίους. Ἀνεβίβαζον εἰς τὸν θρόνον εὐνοουμένους ἢ γραμματεῖς τῶν καὶ ἐκυβέρνων κατ'

Ἐν τῷ μεταξύ τὸ μαγικὸν ὄνομα τῆς Ρώμης καὶ οἱ μὴ
 θευόμενοι θησαυροὶ τῆς προσέλκουον νέους ἐπιδρομεῖς εἰς
 τὴν Ἰταλίαν. Τὸ 455 οἱ Βάνδαλοι τῆς Ἀφρικῆς ὑπὸ τὴν
 ὁδηγίαν τοῦ Γενζερίχου μὲ ἰσχυρὸν πειρατικὸν στόλον
 ἦλθον εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τῆς Ρώμης. Ὁ πάπας Λέων
 Α΄ ἐλθὼν εἰς συνάντησιν τοῦ βαρβάρου ἀρχηγοῦ δὲν ἐφάνη
 τόσον εὐτυχῆς ὅσον κατὰ τὴν συνάντησίν του μὲ τὸν Ἀτ-

Φράγκοι πολεμισταὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Μεροβενζιέν

τίλαν. Οἱ βάρβαροι εἰσῆλθον χωρὶς μάχην εἰς τὴν πόλιν
 καὶ ἐληλάτησαν αὐτὴν συστηματικῶς ἐπὶ δύο ὁλοκλήρους
 ἑβδομάδας. Ὁ Γενζερίχος ἐλήστευσε κυριολεκτικῶς τὴν
 Ρώμην καὶ ἔφερεν εἰς τὰ πλοῖα του τὰ κοσμήματα τοῦ
 ἀνακτόρου, τὰ ἀγάλματα τοῦ Καπιτωλίου, τὰ ἱερὰ σκεύη
 τῶν χριστιανικῶν ναῶν καὶ ὅ,τι πολύτιμον ὑπῆρχεν εἰς
 τὴν πόλιν. Χιλιάδας ἀνθρώπων ἀπήγαγεν ὡς αἰχμαλώ-
 τους καὶ τοὺς ἐπώλησεν ὡς δούλους. Ἐκτὸς τούτου οἱ
 Βάνδαλοι κατέστρεψαν μὲ ἀγριότητα ὅλα τὰ ἔργα τῆς

τέχνης. Ἐκτοτε ἡ λέξις βαυδαλισμός σημαίνει τὴν βάρβαρον καταστροφὴν ἔργων ἀξίας.

Μετὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ ἑννέα αὐτοκράτορες διεδέχθησαν ἀλλήλους καὶ ἐπὶ δεκαῆς ἔτη ὄλην τὴν δύναμιν εἶχεν εἰς χεῖρας τοῦ Ὁρικήμερος. Μετὰ τὸν θάνατόν του (472) ἕνας ἀρχαῖος γραμματικὸς τοῦ Ἀττίλα, ὁ Ὁρέστης, ἀνεκήρυξεν αὐτοκράτορα τὸν ἐξαετῆ υἱόν του Ρωμόλον, τὸν ὁποῖον σκωπτικῶς ὠνόμασαν Αὐγουστιύλον. Τὸ 476 ὅμως νέα γερμανικὰ στίφη, Ἑροῦλοι, Ρούγιοι κτλ., οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὑπήκοοι τοῦ Ἀττίλα καὶ περιεπλανήθησαν μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ κράτους ἐκείνου, ἔφθασαν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ὁδοάκρων ἐξεθρόνισε τὸν τελευταῖον αὐτοκράτορα Ρωμόλον καὶ ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος τὴν ἐξουσίαν. Ἡ ρωμαϊκὴ σύγκλητος κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ὁδοάκρου παρεκάλεσε διὰ πρεσβείας τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ μὴ στείλῃ ἄλλον αὐτοκράτορα εἰς τὴν Δύσιν, ἀλλὰ νὰ ἀναθέσῃ τὴν κυβερνήσιν εἰς τὸν ἐξ ὀχούσας ἀρετὰς κεκτημένον Ὁδοάκρον ὡς ἐπίτροπον αὐτοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ Ζήνων ἀνεγνώρισε τὸν Ὁδοάκρον ὡς Πατρίκιον, ἐπίτροπον αὐτοῦ καὶ διοικητὴν τῆς Ἰταλίας. Τοιουτρόπως κατελύθη τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος (476).

Τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ὁδοάκρου εἰς τὴν Ἰταλίαν κατέλυσε μετ' ὀλίγον ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ὀστρογότθων Θεοδώριχος (493 μ. Χ.), τὸν ὁποῖον ἐκίνησεν ὁ αὐτοκράτωρ Ζήνων κατὰ τοῦ Ὁδοάκρου. Ὁ Θεοδώριχος εἶχε διαμεῖναι πολλὰ ἔτη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ὁμηρος κατὰ τὴν νεότητά του καὶ ἔλαβεν ἑλληνικὴν ἀνατροφὴν. Ὅταν ἔγινεν ἡγεμὼν τῶν Ὀστρογότθων, οἱ ὁποῖοι κατόκουσαν τότε εἰς τὴν Πανονίαν (Οὐγγαρίαν), ἡ αὐτὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν περιεποιήθη. Ὁ Θεοδώριχος ἀνεδείχθη εἰς ἀπὸ τοὺς ἀξιολογωτάτους βαρβάρους ἡγεμόνας. Ἡ Ἰταλία ἐπ' αὐτοῦ εὗρηκε πάλιν τὴν εἰρήνην, οἱ ἀγροὶ ἐκαλλιεργήθησαν καὶ τὰ γράμματα ἔδωσαν τελευταίαν λάμψιν.

Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Δυτικὴ Αὐτοκρατορία κατεποντίσθη εἰς τὴν θύελλαν, τὴν ὁποῖαν ἀπέλυσεν ἡ ἐπιδρομὴ τῶν γερμανικῶν λαῶν. Ἡ ἀνατολικὴ ὁμως ἐσώθη καὶ ἔζησεν ἀκόμῃ 1000 ἔτη.

Ἡ διαίρεσις τῆς αὐτοκρατορίας εἶχε λόγον στρατιωτικὸν καὶ διοικητικόν, καθὼς γνωρίζομεν. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν δύο τμημάτων ὑπῆρχε βαθυτέρα διαφορά. Εἰς τὴν Δύσει ἐπεκράτησεν ἡ λατινικὴ γλῶσσα, εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁμως ἔμεινεν ἡ ἑλληνικὴ, ἡ ὁποία ἦτο ἡ γραφομένη, ἡ γλῶσσα τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐπιστήμης ὅλων τῶν λαῶν ἀπὸ τοῦ Δουδάβεως μέχρι τοῦ Εὐφράτου. Ἐπίσης ὁ χριστιανισμὸς ἔλαβεν ὡς ὄργανον εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὴν ἑλληνικὴν, εἰς τὴν Δύσει τὴν λατινικὴν. Ἐκτὸς τούτου ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι διαφοραὶ εἰς τὰς συνηθείας καὶ γενικώτερον εἰς τὴν ἰδιοσυγκρασίαν τῶν λαῶν. Διὰ τοῦτο Ἀνατολὴ καὶ Δύσις ἀπετέλεσαν δύο διαφορετικοὺς κόσμους. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους ἡ Ἀνατολὴ ἀπέκτησε τὴν αὐτοτέλειάν της, ἀνέπτυξεν ἰδικὴν τῆς ζωῆς καὶ ἰδικὸν τῆς πολιτισμὸν καὶ ἔζησεν ἀκόμῃ 1000 ἔτη, ὅπως εἴπομεν.

Τὸ νέον κράτος οἱ ἱστορικοὶ τὸ ὠνόμασαν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, διότι ἡ πρωτεύουσά του Κωνσταντινούπολις ἔκειτο εἰς τὴν θέσιν τοῦ Βυζαντίου, τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς ἀποικίας.

ΟΙ ΜΕΣΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Τὸ ἔτος 476, κατὰ τὸ ὁποῖον ἔσβησεν ὀριστικῶς ἡ Δυτ. Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία, οἱ ἱστορικοὶ τὸ θέτουν ὡς σπουδαῖον σταθμόν. Πράγματι τὰ μεγάλα γεγονότα, τὰ ὁποῖα συνέβησαν κατὰ τὰ ἔτη αὐτά, ἥλλαξαν τὴν ὄψιν τοῦ κόσμου. Τὸ 476 τὸ θεωροῦν ὡς τέλος τῶν ἀρχαίων χρόνων ἢ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας καὶ ἀρχὴν νέας περιόδου, τὴν ὁποῖαν ὀνομάζουν Μέσοις χρόνοις ἢ Μεσαιωνικὴν ἱστορίαν.

Οἱ μέσοι χρόνοι περιλαμβάνουν τοὺς δύο κόσμους, περὶ τῶν ὁποίων ὠμιλήσαμεν, τὸν Ἀνατολικὸν καὶ τὸν Δυτικόν. Κέντρον τοῦ Ἀνατολικοῦ κόσμου εἶναι ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Ἡ ἱστορία αὐτῆς μᾶς ἐνδιαφέρει ἰδιαίτερώς, διότι μὲ αὐτὴν συνδέεται ὁ μεσαιωνικὸς βίος τοῦ ἔθνους μας. Παραλλήλως μὲ αὐτὴν ἔχομεν εἰς τὴν Βαλκανικὴν τὰ Σλαυϊκὰ ἔθνη, εἰς τὴν Ἀσίαν τὰ ἰσλαμικὰ, τὰ ὁποῖα ἔρχονται εἰς ἄμεσον σχέσιν μὲ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν.

Τὰ ἰσλαμικὰ ἔθνη καὶ ἰδίως τὸ σημαντικώτερον ἀπ' αὐτά, οἱ Ἀραβες, δημιουργοῦν ἰδιαίτερον καὶ ἀξιόλογον πολιτισμόν, ὥστε μᾶς ὑποχρεώνουν νὰ ὀμιλήσωμεν περὶ ἰσλαμικοῦ κόσμου καὶ περὶ ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ.

Τὸν Δυτικὸν κόσμον ἀποτελοῦν οἱ λαοί, οἱ ὁποῖοι ἐμορφώθησαν εἰς τὸ ἔδαφος καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους καὶ οἱ ὁποῖοι κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἀνεγνώριζον ὡς θρησκευτικὸν ἀρχηγὸν τὸν Πάπαν, δηλαδὴ Ἱταλοί, Γάλλοι, Ἰσπανοί, Γερμανοί, Ἀγγλοι κλπ.

Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἔχει πλατυνθῇ, καθὼς βλέπομεν, ὁ ἱστορικὸς ὀρίζων. Ἐνῶ ἕως τὸ τέλος τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἡ ἱστορία περιωρίζετο οὐσιαστικῶς εἰς τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον χώρας, μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὰ βορειότερα τῆς Εὐρώπης εἰς τὸν κύκλον τῆς ἱστορίας εἰσέρχονται νέαι χῶραι, ἡ Μέση καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Εὐρώπη καθὼς καὶ χῶραι τῆς Ἀσίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Ἀνατολῆς ἔδειξεν ἀντοχὴν κατὰ τὴν μεγάλην ἀναστάτῳσιν, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησεν ἡ ἐπιδρομὴ τῶν λαῶν, Γότθων, Οὐννων κλπ. Ἀλλὰ καὶ βραδύτερον εἶχε νὰ παλαίσῃ μὲ ἐσωτερικὰς δυσχερείας. Αἱ θρησκευτικαὶ διαμάχαι ἠπείλησαν νὰ διασπάσουν τὴν ἐνότητα καὶ νὰ χωρίσουν μεγάλα τμήματά της. Τέλος ὁμως ἀφοῦ ὑπερενίκησε τὴν κρίσιν, ἤρχισε νὰ ὀργανώ-νεται σιγὰ σιγὰ καὶ νὰ λαμβάνῃ τὴν μορφὴν ἐκείνην, μὲ τὴν ὁποίαν εἶναι γνωστὴ εἰς τὴν ἱστορίαν.

Αὐτὸ ἔγινε κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν δύο πρώτων αἰώ-νων ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της, δηλαδὴ τοῦ ὀριστικοῦ χωρι-σμοῦ ἀπὸ τὴν Δυτικὴν αὐτοκρατορίαν, ἀπὸ τὸ 395—517.

Οἱ Αὐτοκράτορες Ἀρκάδιος, Θεοδοσίος Β', Πουαχερία

Ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου μέχρι τῆς ἀναρρήσεως εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἥτοι ἀπὸ τὸ 395—517, ἐβασίλευσαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐννέα αὐτοκράτορες.

Ἀπὸ τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ Θεοδοσίου ὁ **Ἀρκάδιος** ἔγι-νεν αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως (395—408) εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν, ἐνῶ ὁ ἐνδεκαετής ἀδελφός του **Ὁνώ-ριος** ἔλαβε τὸ Δυτικὸν ρωμαϊκὸν κράτος. Τὸν Ἀρκά-διον ἐπετρόπευε κατ' ἀρχὰς ὁ γαλάτης **Ρουφίνος**, ὁ

ὁποῖος ἦτο ἀνὴρ πονηρὸς καὶ μοχθηρὸς καὶ ἔγινε πρόξενος πολλῶν κακῶν. Βραδύτερον τὴν ἀρχὴν διεχειρίζετο ὁ **Εὐδοπίος**, ἄνθρωπος διεφθαρμένος, καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Ἀρκαδίου **Εὐδοξία**, κόρη φράγκου τινὸς στρατηγοῦ. Τὸ κράτος παρεδόθη εἰς χεῖρας τῶν βαρβάρων καὶ προπάντων τῶν Γότθων, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν κατὰ μέγα μέρος τὸν στρατὸν τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸν Ἀρκαδίον διεδέχθη ὁ ἐπταετὴς υἱὸς τοῦ **Θεοδοσίου Β' ὁ Μικρὸς** (408—450), τὸν ὁποῖον ἐπετρόπευεν ὁ ἑπαρχὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἀνθέμιος Ἡ δεκαεξαέτις ὁμῶς ἀδελφὴ τοῦ Θεοδοσίου **Πουλχερία** (414—454) κατῴρθωσε τὸ 414 ν' ἀναγορευθῇ αὐτοκράτειρα καὶ νὰ βασιλεύῃ ὥς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου ἀδελφοῦ της. Ἡ Πουλχερία, χρηστὴ κατὰ τὰ ἄλλα καὶ δραστηρία, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν τοῦ μικροῦ Θεοδοσίου εἰς τὰ θρησκευτικὰ, εἰς τὴν ἱππασίαν, εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ εἰς τὴν πλαστικὴν, διὰ νὰ μὴ λάβῃ ποτὲ ἐνδιαφέρον διὰ τὰ δημόσια καὶ τοιουτοτρόπως νὰ βασιλεύῃ αὐτὴ. Ὁ Θεοδόσιος ἐνυμφεύθη τὴν κόρην τοῦ ἀθηναίου φιλοσόφου Λεοντίου Ἀθηναΐδα, ἡ ὁποία διεκρίνετο διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν εὐφυΐαν της καὶ μετωνομάσθη **Εὐδοκία**. Ἡ ὥραία ἑλληνὶς ἐδέχθη τὸν χριστιανισμόν καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὴν αὐλὴν τρόπους καὶ ἥθη ἑλληνικά. Ἔπεσεν ὁμῶς εἰς τὴν δυσμένειαν τῆς Πουλχερίας, ἐξωρίσθη εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἀπέθανεν ἐκεῖ. Ἀξιομνημόνευτον ἔργον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου Β' καὶ τῆς Πουλχερίας εἶνε ἡ ἵδρυσις ἀνωτάτης σχολῆς εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Τὸ **Πανδιδακτήριον**, ὅπως ὠνομάσθη ἡ σχολὴ αὐτή, ἦτο εἶδος πανεπιστημίου καὶ ἐδίδασκον εἰς αὐτὴν 30 καθηγηταί.

ΜΑΡΚΙΑΝΟΣ, ΛΕΩΝ Α'

Τὸ 450 ἡ Πουλχερία μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδοσίου ἔλαβε σύζυγον καὶ ἔκαμε συνάρχοντα τὸν γηραιὸν στρατηγὸν καὶ συγκλητικὸν **Μαρκιανὸν** (450—457), ὁ ὁποῖος διεχειρίσθη πολὺ καλὰ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους καὶ ἀπῆλλαξεν αὐτὸ ἀπὸ τὴν πίεσιν τῶν Οὐννων καὶ τοῦ Ἀτ-
Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Ρωμαϊκῆ-Βυζαντινῆ ἔκδ. Ε' 9

τίλα, καθώς εἶδομεν. Ἡ Πουλχερία ἀπέθανε τὸ 454 μ. Χ., ὁ δὲ Μαρκιανὸς ἐβασίλευσεν ἀκόμη τρία ἔτη μέχρι τοῦ 457.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαρκιανοῦ ἐξέλιπεν ὁ οἶκος τοῦ Θεοδοσίου καὶ ὁ πανίσχυρος ἀρχηγὸς τοῦ μισθοφορικοῦ στρατοῦ Ἄσπαρ ἔδωκε τὸν θρόνον εἰς τὸν **Λέοντα τὸν Α΄** τὸν Θράκα (457—474), ὁ ὁποῖος ἦτο χιλιάρχος. Πρῶτος ὁ Λέων ἐστέφθη αὐτοκράτωρ μὲ θρησκευτικὴν τελετὴν εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἀνατολίου, ἐνῶ μέχρι τοῦδε ἡ ἐπίσημος ἀνάρρησις ἐγένετο μόνον ὑπὸ τοῦ στρατοῦ. Ἀπὸ τότε τὸ ἀξίωμα τοῦ αὐτοκράτορος ἀποκτᾷ καὶ γόητρον θρησκευτικόν. Ὁ Λέων ὑπῆρξε συνετὸς καὶ δραστήριος βασιλεὺς. Εἰσήγαγε σημαντικώτατον νεωτερισμὸν εἰς τὸν στρατιωτικὸν ὀργανισμόν. Ὁ στρατὸς ἐπετελεῖτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ βαρβάρους μισθοφόρους, εἰς τοὺς ὁποίους ἐστήριζε τὴν δύναμιν του καὶ ὁ Ἄσπαρ. Ὁ Λέων ἐστρατολόγησεν ἀπὸ τὴν ὀρεινὴν ἐπαρχίαν τῆς Μ. Ἀσίας Ἰσαυρίαν, ἡ ὁποία εὕρεται μεταξὺ Λυκαονίας, Φρυγίας, Πισιδίας καὶ Κιλικίας, καὶ κατήρτισε στρατὸν ἀπὸ ἐγχωρίους κατοίκους τοῦ κράτους. Μὲ τὸν στρατὸν αὐτὸν ὁ αὐτοκράτωρ συνέτριψε τὴν δύναμιν τοῦ Ἄσπαρ. Ἀργότερα τὸ σύστημα αὐτὸ ἐγενικεύθη εἰς ὅλον τὸ κράτος καὶ καταρτίζεται ἰσχυρὸς ἐθνικὸς στρατός.

ΛΕΩΝ Β΄, ΖΗΝΩΝ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Α΄

Τὸν Λέοντα Α΄ διεδέχθη ὁ ἑγγονὸς του **Λέων Β΄** (474), ὁ ὁποῖος ἀπέθανε πολὺ μικρὸς μετὰ 10 μηνῶν βασιλείαν. Ὁ Λέων εἶχε παραλάβει ὡς συνάρχοντα τὸν πατέρα του **Ζήνωνα**, τὸν ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ ἐξ Ἰσαυρίας, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν διεδέχθη μετὰ τὸν θάνατόν του (474—491). Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ συνέβησαν δύο σημαντικώτατα γεγονότα, ἡ κατάλυσις τοῦ Δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ ἡ ἱδρυσις ἐν Ἰταλίᾳ Ὀστρογοθικοῦ κράτους.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ζήνωνος ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ **Ἀναστάσιος Α΄** (491—518) ἀπὸ τὸ Δυρράχιον. Ἡ

Βασιλεία του ἑταράχθη πολὺ καὶ ἐσωτερικῶς ἀπὸ τὰς θρησκευτικὰς ἔριδας καὶ ἐξωτερικῶς ἀπὸ νέας βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς. Οἱ νέοι αὐτοὶ βάρβαροι ἦσαν οἱ Βούλγαροι, λαὸς μογγολικῆς καταγωγῆς, συγγενεῖς τῶν Οὐννων, οἱ ὁποῖοι ὀρμηθέντες ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν Ρωσσίαν καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐπεχείρουν ἐπιδρομὰς κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Ἀναστασίου αἱ ἐπιδρομαὶ αὐτῶν ἔγιναν ἐπικίνδυναι καὶ ἐπεξετάθησαν ἕως τὰ πρόθυρα τῆς Κων)πόλεως. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀναστάσιος ἔκτισε τὸ λεγόμενον Μ έ γ α τ ε ἱ χ ο ς, τὸ ὁποῖον περιέκλειε τὴν χερσόνησον τῆς Κων)πόλεως ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς Σηλυβρίας εἰς τὴν Προποντίδα μέχρι τῆς πόλεως Δέρκων εἰς τὸν Εὐξείνιον. Ἀπ' ἀνατολῶν ἔκαμνον ἐπιδρομὰς οἱ Πέρσαι.

ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ Α'

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀναστασίου ὁ στρατὸς ἐξέλεξεν αὐτοκράτορα τὸν γηραιὸν καὶ ἀπαίδευτον ἀξιωματικὸν ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν **Ἰουστίνον Α'** (518—527), συγκλητικὸν καὶ ἀρχηγὸν τῆς βασιλικῆς σωματοφυλακῆς. Ὁ Ἰουστίνος ἐν τούτοις ἐφάνη καλὸς κυβερνήτης, προπάντων ὅμως ὑπῆρέτησε τὸ κράτος, διότι ἀποθνήσκων ἄφησε διάδοχον τὸν ἀνεψιὸν του Ἰουστινιανόν, ὁ ὁποῖος ἀπέβη ἀπὸ τοὺς ἐξοχωτέρους αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.

ΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑΙ ΕΡΙΔΕΣ

Ἡ αὐτοκρατορία ἀφοῦ ἐξῆλθεν ἀκεραία ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς, διέτρεξε κίνδυνον πολὺ σοβαρώτερον ἀπὸ τὰς ἔριδας, αἱ ὁποῖαι ἐγεννήθησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶχον ἀνεπτυγμένον πολὺ τὸ θρησκευτικὸν ἐνδιαφέρον καὶ συνεζήτουν τὰ θεολογικὰ ζητήματα μὲ πάθος καὶ φανατισμόν. Ὅλην τὴν κοινωνίαν εἶχε καταλάβει μανία θεολογική. Κέντρον τῶν ἐρίδων ἦτο ἡ Κων)πολις καὶ ἄλλαι μεγάλαι πόλεις τῆς ἀνατολῆς,

Ἀντιόχεια, Ἀλεξάνδρεια κτλ. Διὰ τοῦτο τὰ θεολογικά ζητήματα ἀπετέλουν τότε τὸ κυριώτερον κοινωνικὸν ζήτημα καὶ τὸ κράτος ἤρχετο πολλάκις εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπεμβαίῃ πρὸς διακανονισμὸν αὐτῶν.

Ἀφορμὴν εἰς τὰς ἔριδας ἔδωσαν κατ' ἀρχὰς αἱ λεγόμεναι Αἰρέσεις, δηλαδὴ διάφορος τῆς συνήθους ἑρμηνείας δογμάτων τῆς θρησκείας. Αἱ αἰρέσεις ἐγεννήθησαν ἰδίως εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν, διότι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς προσελθόντας εἰς τὸν χριστιανισμὸν εἶχον φιλοσοφικὴν μόρφωσιν καὶ ἐζήτησαν νὰ ἐρμηνεύσουν διὰ τοῦ λογικοῦ τὰ δόγματα.

Ἡ πρώτη αἵρεσις, ἡ ὁποία διήρесе τὴν ἐκκλησίαν εἰς δύο μεγάλα στρατόπεδα, ἦτο τοῦ Ἀρείου. Ὁ Ἀρεῖος ἦτο ἱερεὺς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, μορφωμένος πολὺ καὶ δεινὸς ἐρμηνευτῆς τῆς Γραφῆς. Αὐτὸς ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο κτίσμα τοῦ Πατρὸς Θεοῦ γεννηθεὶς εἰς ὀρισμένον χρόνον καὶ ὄχι τέλειος Θεὸς ὅπως ἐδέχετο ἡ παράδοσις τῆς ἐκκλησίας. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος συνεκάλεσε τὴν Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴν σύνοδον (325) καὶ ἀπηγόρευσε τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ ἀρειανισμοῦ. Ὁ υἱὸς τοῦ ὁμῶς Κωνσταντῖος ἐπροστάτευσε τοὺς αἰρετικούς καὶ ὀλίγον ἄργότερα ὁ Ἰουλιανὸς ἐπεχείρησε νὰ ἀναστύλωσιν τὴν ἀρχαίαν ἐθνικὴν θρησκείαν. Διὰ τοῦτο δὲν ἔγινε δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθοῦν αἱ ἀποφάσεις τῆς συνόδου τῆς Νικαίας κατὰ τῶν αἰρετικῶν καὶ οἱ ἀρειανοὶ ἐτάραττον τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἡσυχίαν τοῦ κράτους. Ὁ Μ. Θεοδοσίος συνεκάλεσε τότε τὴν Β' Οἰκουμενικὴν σύνοδον εἰς τὴν Κων(σταντινούπολιν) (381), ἡ ὁποία συνεπλήρωσε τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, τὸ ὁποῖον εἶχε συντάξει ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος. Ἐκτὸς τούτου ὁ Θεοδοσίος ἀπηγόρευεν αὐστηρῶς τὰς θυσίας τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ ἔκλεισε πολλοὺς ναοὺς τῶν.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου Β' ἀνεφάνη ἡ αἵρεσις τοῦ Νεστορίου. Ὁ Νεστόριος ἦτο πατριάρχης Κων(σταντινούπολιν) καὶ ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι Θεὸς ἐξανθρωπισθεὶς, ἀλλ' ἄνθρωπος ἀποθεωθεὶς. Διὰ τοῦτο τὴν Παναγίαν δὲν ὠνόμαζε Θεοτόκον, ἦτοι μητέρα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ Χριστοτόκον. Τὴν αἵρεσιν αὐτὴν

κατεδίκασεν ἡ Γ' Οἰκουμενικὴ σύνοδος τῆς Ἐφέσου (431). Ἀντιθέτως ὁ ἀρχιμανδρίτης Εὐτυχὴς παρεδέχετο εἰς τὸν Χριστὸν μόνον τὴν θείαν φύσιν. Οἱ ὁπαδοὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῆς ὠνομάσθησαν Μονοφυσίται, ἐθεώρηθησαν καὶ αὐτοὶ ὡς αἰρετικοὶ καὶ κατεδικάσθησαν εἰς τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν σύνοδον τῆς Χαλκηδόνος (451). Ἡ σύνοδος τῆς Χαλκηδόνος ἀνεγνώρισε τὰς δύο φύσεις, τὴν θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, ἀσυγχύτως ἡνωμέναις ἐν τῷ Χριστῷ. Ἐπειδὴ ὅμως πολλοὶ ἐθεώρησαν ὅτι τὰ ἀποφασισθέντα εἰς τὴν σύνοδον αὐτὴν συνεφώνουν πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Νεστορίου, δὲν τὴν ἀνεγνώρισαν καὶ αἱ ἔριδες ἐξηκολούθησαν νὰ ταραττοῦν τὴν ἡσυχίαν τοῦ κράτους.

Αἱ ἀντιθέσεις ἔγιναν ὀξύταται ἐπὶ τοῦ Ζήνωνος. Ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ τότε πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἀκακίου, τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καὶ πολλῶν ἐπιφανῶν ἱεραρχῶν ἐξέδωκε διάταγμα, τὸ λεγόμενον Ἐνωτικόν. Τοιοῦτοτρόπως πρῶτην φορὰν τὸ κράτος ἀναμιγνύεται εἰς ζητήματα θρησκευτικὰ καὶ δογματικά. Διὰ τοῦτο πολλοὶ κατέκριναν τὴν πρᾶξιν αὐτὴν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ὁ πάπας Ρώμης ἀφώρισε τὸν Ἀκάκιον, διότι ἐπέτρεψε τὴν ἀνάμειξιν αὐτὴν τῆς πολιτείας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀκάκιος ἀπηγόρευσε νὰ μνημονεύουν τὸν πάπαν εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς εὐχὰς καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐπῆλθεν ἡ πρώτη διάστασις τῶν ἐκκλησιῶν, ἡ ὁποία διήρκεσε 35 ἔτη. Ἀλλὰ τὸ διάταγμα δὲν ἔφερε τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα ἠλπίζεν ὁ αὐτοκράτωρ. Ἐπὶ Ἀναστασίου ἔγιναν συγκρούσεις αἱματηραί. Τὴν θρησκευτικὴν γαλήνην ἐπανάφερον ὁ Ἰουστίνος Α', ὁ ὁποῖος ἐπίσης συνέτελεσε καὶ εἰς τὴν ἄρσιν τοῦ σχίσματος μεταξὺ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς ἐκκλησίας.

Ἡ Αὐτοκρατορία εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 6ου αἰῶνος

Ἀπὸ τοῦ Ζήνωνος καὶ τοῦ Ἀναστασίου τὸ Ἀνατολικὸν ρωμαϊκὸν κράτος ἔλαβεν ἰδιάζοντα χαρακτῆρα καὶ

ἐξειλήχθη εἰς Μοναρχίαν ἀνατολικήν. Τοῦτο φαίνεται καθαρά εἰς τὰ ἑξῆς γεγονότα:

1. Τὸ κράτος περιλαμβάνει χώρας κυρίως τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Βαλκανικὴν, τὴν Μ. Ἀσίαν μέχρι Ἀρμενίας, τὴν Συρίαν μέχρι Εὐφράτου, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Κυρηναϊκὴν.

2. Ἡ αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία ἔγινε περισσότερον ἀπολυταρχικὴ ὅπως αἱ ἀνατολικαὶ μοναρχίαι. Ἐκτὸς τούτου διὰ τῆς στέψεως τῆς ἐκκλησίας προσέλαβε καὶ τὸν χαρακτήρα ἁγίου χρίσματος καὶ θεοῦ ἀξιώματος, ὅπως ἦτο ἡ ἐξουσία τῶν βασιλέων τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, Σαούλ, Δαυῖδ κτλ.

3. Μετὰ τὸ προσωρινὸν σχίσμα ἐπὶ Ζήνωνος τὸ κράτος ἀπέκτησεν ἰδίαν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία δὲν εἶχε πλέον σχέσιν πρὸς τὴν Ρώμην.

4. Ὁ πολιτισμὸς τῆς αὐτοκρατορίας μὲ τὸν καιρὸν ἔλαβεν ἀνατολικὸν χαρακτήρα. Ἀπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἶχεν εἰσδύσει εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸν οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν αὐτῶν ἀνέπτυξαν τὰς ἐθνικὰς τῶν τάσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπέδρασαν ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἔδωσαν εἰς αὐτὸν νέαν μορφήν. Ἐγενήθη λοιπὸν εἰς τὴν Ἀνατολὴν βίος καὶ πολιτισμὸς ἰδιόρρυθμος, τὸν ὁποῖον ὀνομάζουν Βυζαντινὸν πολιτισμόν.

5. Ἐκτὸς τούτων εἰς τὴν Δύσιν ἔγινε σημαντικωτάτη μεταβολή. Εἰς τὰς χώρας τοῦ Δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἐγκατεστάθη κόσμος ἐντελὼς νέος, οἱ Γερμανοί, ὁ ὁποῖος διαφέρει ἀπὸ τῶν ἀνατολικόν. Ἀπὸ τότε εἶναι ἀδύνατος πλέον ἡ συνεννόησις μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν κόσμων. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἀνατολὴ χωρίζεται ὀριστικῶς ἀπὸ τὴν Δύσιν καὶ σταδιοδρομεῖ μόνη της. Ἐνίοτε καταβάλλονται προσπάθειαι νὰ ἀνασυσταθῇ ἡ παλαιὰ αὐτοκρατορία, ἀλλ' εἶναι προσωριναί καὶ ἀποτυγχάνουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ΄

ΑΠΟΠΕΙΡΑΙ ΠΡΟΣ ΑΝΙΔΡΥΣΙΝ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ (527—565)

Ἄνεψιός τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστίνου Α΄ ὁ Ἰουστινιανὸς ἔλαβεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μόρφωσιν καθαρῶς ρωμαϊκὴν καὶ χριστιανικὴν. Ἦτο πεπειραμένος, νοῦς ὥριμος καὶ χαρακτήρ μορφωμένος. Μὲ τὰ προσόντα αὐτὰ ἐγίνε βοηθὸς καὶ συνεργάτης τοῦ θεοῦ τοῦ καὶ 527 αὐτὸς πραγματικῶς ἐκυβέρνα τὸ κράτος ἀπὸ τὸ 518. Τοιοῦτοτρόπως ἡ πραγματικὴ κυβέρνησις τοῦ Ἰουστινιανοῦ διήρκεσε περίπου ἥμισυν αἰῶνα.

Ὁ Ἰουστινιανὸς συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν ἀρχαίαν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν ἀνακτῶν τὰς χώρας τοῦ Δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ βάρβαροι. Πρὸς τοῦτο ἐθεώρησε σκόπιμον νὰ προσεταιρισθῇ τὸν πᾶπαν τῆς Ρώμης. Εἰς τὴν Δύσιν ἐμίσουν τοὺς βαρβάρους ἡγεμόνας, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀρειανοὶ καὶ ἐφέροντο βεναύσως πρὸς τὸν κληρον, καὶ θὰ ἐπροτίμων τοὺς θεοσεβεῖς αὐτοκράτορας τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Πρὸς πραγματοποιήσιν τῶν σχεδίων τοῦ ἐργάσθη ὁ Ἰουστινιανὸς μὲ τόσῃν δραστηριότητι, ὥστε εἰς ἐκ τῶν αὐλικῶν τοῦ ὠνόμαζεν αὐτὸν αὐτοκράτορα μὴ κοιμώμενόν ποτε. Εἶχεν ἐκτὸς αὐτοῦ τὴν ἐξαιρετικὴν τύχην νὰ περιστοιχίζεται ἀπὸ συμβούλους ἱκανωτάτους, ὑπουργοὺς καὶ ὑπαλλήλους, ὅπως ἦσαν ὁ περίφημος νομομαθὴς Τριβωνιανός, ὁ γενικὸς διοικητὴς Καππαδόκης καὶ οἱ ἐκλεκτοὶ στρατηγοὶ Βελισσαρίος καὶ Ναρσήης καὶ κυρίως ἡ ἐξάριτος σύζυγός τοῦ Θεοδώρα, τὴν ὁποίαν ὠνόμαζε τὸ γλυκύτερον αὐτοῦ χάρμα.

Ἡ Θεοδώρα ἦτο κόρη ἀρκτοτρόφου τοῦ Ἱπποδρόμου,

Ο Ἰουστινιανὸς

Μωσαϊκὸν ἀπὸ τὸν Ἅγιον Ἀπολλινάριον τῆς Ραβέννης. Ἡ εἰκὼν φαίνεται ὅτι ἀπετέλει μέρος συμπλέγματος. Τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος εἶναι παχύ, ἀλλ' ἠὺλακωμένον ἀπὸ ρυτίδας. Τὸ ἐλαφρὸν μεδίωμα καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ μὲ τὰς πλατείας κόγχας μαρτυροῦν τὴν παρατηρητικότητα τοῦ ζωγράφου.

Κατέκτησε τὴν καρδίαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, κατῴρθωσε νὰ συζευχθῇ αὐτὸν καὶ ἀνῆλθε μετ' αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου. Μὲ τὰ μεγάλα τῆς προσόντα, τὴν ἐνεργητικότητα, τὴν σταθερότητα, τὴν ἰσχυρὰν καὶ ἀποφασιστικὴν θέλησιν, τὴν μεγάλην κρίσιν καὶ τὴν ἐξαιρετικὴν πνευματικὴν διαύγειαν ἐξήσκησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἔλαβε σημαντικώτατον μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους. Εἰς τὴν πολιτικὴν διέκρινε πολλάκις τὰ πράγματα καθαρώτερον ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα. Ἐνῶ ὁ αὐτοκράτωρ ἐσχεδίαζε τὴν ἀνασύστασιν τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας μετὰ τὴν συμφιλίωσιν πρὸς τὴν Δύσιν, αὕτῃ εἶχεν ἐστραμμένα τὰ βλέμματά της μᾶλλον πρὸς τὴν Ἀνατολήν καὶ ἐπρότιμα κράτος ὁμοιόμορφον, ὀλιγώτερον ἐκτεταμένον καὶ περισσότερον ἰσχυρόν.

Η ΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΝΙΚΑ

Ὁ Ἰουστινιανὸς διὸ νὰ ἐπιτύχῃ τὰ μεγάλα σχέδιά του, εἶχεν ἀνάγκην ἡσυχίας καὶ τάξεως εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ἄλλ' ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ὑπῆρχον πολλαὶ ἐσωρικαὶ ἀνωμαλίας. Εἰς αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν αἱ ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν Δήμων ἐδημιούργουν ἀληθινὴν ἀναρχίαν. Οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως δηλαδὴ διηροῦντο εἰς περιφερείας, αἱ ὁποῖαι ὠνομάζοντο δήμοι. Οἱ κατοικοῦντες εἰς τὸν αὐτὸν δῆμον κατεγράφοντο εἰς ἴδιον κατάλογον καὶ ἐξέλεγον τὸ δημοτικὸν συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἐφρόντιζε διὰ τὰς σπουδαιότερας ἀνάγκας τῆς περιφερείας (ναοὺς, ὕδρευσιν, νεκροταφεῖα κλπ.). Πολλάκις μικροζητήματα ἐγέννων ἀνταγωνισμόν μεταξὺ τῶν δήμων. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀφορμὴν εἰς ζωντὰς ἀντιθέσεις ἔδιδον οἱ ἀγῶνες τοῦ ἵπποδρομίου.

Εἶναι γνωστόν, ὅτι τὰ πλήθη κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἠρέσκοντο πολὺ εἰς τὰ θεάματα, θηριομαχίας, μονομαχίας δούλων, ἄρματοδρομίας κλπ. Οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ πάθος παρηκολούθουν τὰς ἵπποδρομίας. Οἱ ἀγωνισταὶ διηροῦντο ἀνέκαθεν εἰς δύο φατρίας, αἱ ὁποῖαι διεκρίνοντο ἀπὸ τὸ χρῶμα τῆς ἐν-

δυμασίας ή από τὰς σημαίας εἰς Πρασίνους καὶ Βενέτους (κυανοὺς). Οἱ δῆμοι ἐτάσσοντο μὲ τὴν μίαν ἢ μὲ τὴν ἄλλην φατρίαν. Ὁ ὄχλος ἠσθάνετο ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν, διότι κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας τοῦ θορύβου καὶ τῆς συγχύσεως εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ λέγῃ καὶ νὰ πράττῃ πράγματα, τὰ ὅποια εἰς ὁμαλὴν κατάστασιν δὲν ἐτόλμα. Οὕτω π.χ. ἔσκωπτε πρόσωπα ὑψηλῆς κοινωνικῆς θέσεως, ἀπεδοκίμαζεν ἀνωτέρους ὑπαλλήλους ἢ καὶ αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἠθέλησε νὰ πατάξῃ τὰς παρεκτροπὰς αὐτὰς καὶ μὲ τὴν συνήθη ἀπολυταρχικὴν του τάσιν δὲν ἠνόησε καμμίαν ἀπὸ τὰς φατρίας. Ἀλλὰ κατὰ τὸ πέμπτον ἔτος τῆς βασιλείας, τὸ 532, ἐξεργάγῃ ἐπικίνδυνος καταγίς εἰς τὸν Ἰππόδρομον, ἡ ὁποία ἠπεῖλησε ν' ἀνατρέψῃ τὸν θρόνον. Αἱ δύο μερίδες, Πράσινοι καὶ Βένετοι, συνηνώθησαν καὶ ἐστράφησαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ στασιασταὶ κατέλαβον καὶ ἐπυρπόλησαν δημόσια κτίρια καὶ συνοικίας ὁλοκλήρους καὶ ἡ πρωτεύουσα μετεβλήθη εἰς τόπον γενικῆς ἀναφλέξεως καὶ αἱματοχυσίας. Ἡ περίφημος αὕτῃ στάσις ὠνομάσθη ἐκ τοῦ συνθήματος τῶν στασιαστῶν «νίκα» Στάσις τοῦ Νίκα. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔχασε τὸ θάρρος του, ὅταν εἶδεν ὅτι σημαντικὸν μέρος τοῦ στρατοῦ προσεχώρησεν εἰς τοὺς στασιαστὰς, καὶ λέγεται ὅτι ἦτο ἔτοιμος νὰ δραπετεύσῃ. Κατὰ τὴν κρίσιν ἐκείνην στιγμὴν ἡ Θεοδώρα ἔδειξε σθένος. Ἐνεθάρρυνε τὸν αὐτοκράτορα καὶ μετ' ὀλίγον ὁ στρατηγὸς Βελισσάριος προσέβαλε τοὺς στασιαστὰς καὶ κατέπνιξε τὴν στάσιν ὥστερα ἀπὸ φοβερὰν σφαγὴν. Λέγεται ὅτι 30 χιλ. νεκροὶ ἐκάλυψαν τὸν Ἰππόδρομον.

Ἡ ἀγρία αὕτῃ αἱματοχυσία συνέτριψε τὴν δύναμιν τῶν δῆμων καὶ ἐξησφάλισε τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχε πλέον τὰς χεῖρας ἐλευθέρas διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ φιλόδοξα σχέδιά του.

ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

Μόλις ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, οἱ Πέρσαι, δυσηρεστημένοι διὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς αὐτοκρατορίας.

εἰς τὴν Ἀρμενίαν, τὸν Καύκασον καὶ τὴν Συρίαν, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον (528) Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἐδέσμευε τὸν στρατὸν εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐβράδυνε τὴν ἐκτέλεσιν ἄλλων σχεδίων τοῦ αὐτοκράτορος. Διὰ τοῦτο ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκαμε, τὸ 532 εἰρήνην πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν **Χοσρόην Α΄** ἀντὶ εὐρυτάτων παραχωρήσεων καὶ τοιουτοτρόπως ἀπηλευθέρωσε τὰς ἐν Ἀνατολῇ στρατιωτικὰς τοῦ δυνάμεις καὶ ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του πρὸς τὴν Δύσιν.

Τὰ πράγματα εἰς τὴν Δύσιν ἦσαν πολὺ εὐνοϊκά. Οἱ λαοὶ κακῶς κυβερνώμενοι ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἠϋχοντο τὴν ἀνασύστασιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἀφ' ἑτέρου οἱ βάρβαροι εἶχον τόσον ἐξασθενήσει, ὥστε δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀντιτάξουν σοβαρὰν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀντιθέτως ὁ στρατὸς τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο ὁ ἀνώτερος τῶν χρόνων τούτων. Εἶχεν ὀπλισμὸν τελειότερον, ἀξιωματικούς ἐμπείρους καὶ διετήρει τὴν παράδοσιν τῆς ρωμαϊκῆς τακτικῆς. Διὰ τοῦτο οἱ στρατηγοὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ μὲ δυνάμεις ἀσυγκρίτως κατωτέρας ἀριθμητικῶς κατάρθωσαν νὰ ἐκμηδενίσουν πολυαρίθμους βαρβαρικὰς στρατίας. Ἐπομένως ἦτο ἔργον εὐκόλον ἡ κατάλυσις τῶν κρατῶν τῶν Βανδάλων καὶ Ὀστρογόθων.

Τὸ 538 ὁ Βελισσάριος μὲ 10 χιλ. πεζοὺς καὶ 6 χιλ. ἵππεῖς ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἐντὸς ὀλίγων 533 μηνῶν κατέλυσε τὸ κράτος τῶν Βανδάλων, τὸν δὲ βασιλέα αὐτῶν **Γελίμερον** ἀπήγαγεν αἰχμάλωτον εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸν ἔσυρε δέσμιον ὀπισθεν τοῦ θριαμβευτικοῦ τοῦ ἄρματος. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπωνομάσθη Βανδαλικὸς καὶ Ἀφρικανὸς κατὰ ρωμαϊκὴν συνήθειαν.

Τὸ 534 ἡ διπλωματία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπενέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου εἶχε δολοφονηθῇ ἡ Ἀμαλασοῦντα, ἡ βασίλισσα τῶν Ὀστρογόθων, ἡ ὁποία ἀνεγνώριζε τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀλλ' ἡ κατάλυσις τοῦ Ὀστρογοθικοῦ κράτους ἦτο ἔργον δυσκολώτερον. Ὁ Βελισσάριος κατὰ τὰ ἔτη 534—540 ἐνίκησε τοὺς Γότθους καὶ συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν βασιλέα τῶν Οὐίτιγιν. Ἀλλ' ἡ ἀντίστασις τῶν Γόθων δὲν κατεστάλη.

ὀριστικῶς, ἡ δὲ δευτέρα ἐκστρατεία τοῦ Βελισσαρίου (544—548) ἀπέτυχεν. Ἐστάλη τότε ὁ Ναρσῆς, ὁ ὁποῖος συνέντριψε τὴν τελευταίαν ἀντίστασιν τῶν βαρβάρων (553) τοιοῦτοτρόπως ἐχρειάσθησαν 20 ὀλόκληρα ἔτη διὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ὄστρογοθικοῦ κράτους. Ἡ Ἰταλία μετεβλήθη 553 εἰς ἐπαρχίαν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ ἐπιτρόπου τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο Ἐξάρχος. Πρῶτος ἔξάρχος διωρίσθη ὁ Ναρσῆς.

Μετ' ὀλίγον ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπενέβη καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν κατὰ τοῦ κράτους τῶν Βησιγόθων καὶ ἐκυρίευσε τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος αὐτῆς. Διὰ τῶν κατακτήσεων τούτων ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπραγματοποίησε τὸ σχέδιόν του. Τὸ κράτος ἐδιπλασιάσθη, ἡ Μεσόγειος ἔγινε λίμνη βυζαντινῇ καὶ ἡ Δαλματία, ἡ Ἰταλία, ἡ Ἀφρική, ἡ Νότιος Ἰσπανία, ἡ Σικελία, ἡ Κορσική, ἡ Σαρδηνία καὶ αἱ Βαlearίδες νῆσοι ἀπετέλουν μέρος τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας.

Ἐνῶ ἐξηκολούθει ὁ κατὰ τῶν Ὄστρογόθων πόλεμος εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Συρίαν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε νέος περσικὸς πόλεμος (540). Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις καὶ ἐπεξετάθη εἰς ὅλην τὴν ἑκτασιν τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ Κολχίδος μέχρι Μεσοποταμίας καὶ Συρίας. Διήρκεσε μέχρι τοῦ ἔτους 562, ὅτε ἔγινεν εἰρήνη, ἡ ὁποία ὑπεχρέωνε τὸν Ἰουστινιανὸν νὰ πληρώνῃ φόρον εἰς τοὺς Πέρσας καὶ νὰ καταπαύσῃ τὴν χριστιανικὴν προπαγάνδαν εἰς τὴν Περσίαν.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν μεγάλων τούτων πολέμων ὁ Ἰουστινιανὸς ἠναγκάσθη νὰ κάμῃ πολλοὺς μικροπολέμους πρὸς ἀσφάλειαν τῶν βορείων συνόρων τοῦ κράτους καὶ πρὸς ἀπόκρουσιν ποικιλωνύμων βαρβάρων, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως εἰσέβαλλον εἰς τὴν Θράκην, Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ λεηλατοῦντες καὶ καταστρέφοντες καὶ ἠπειλοῦν ἄλλοτε τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἄλλοτε τὴν πρωτεύουσιν. Οἱ βάρβαροι αὐτοὶ ἦσαν οἱ Βούλγαροι, λείψανα Οὐννων καὶ διάφοροι σλαυικαὶ φυλαί, τὰς ὁποίας οἱ σύγχρονοι ὀνομάζουν μετὰ τὸ κοινὸν ὄνομα Σ κ λ α β η ν ο ἰ. Μίαν φορὰν μάλιστα οἱ Οὐννοι ἠπείλη-

σαν σοβαρώς την Κωνσταντινούπολιν, την οποίαν ἔσωσεν ὁ γέρων Βελισσάριος. Διὰ τῶν ἐπιξρομῶν αὐτῶν οἱ βάρβαροι δὲν κατῴρθωσαν νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἄλλ' ἡ Βαλκανικὴ χερσόνησος ὑπέστη μεγάλαν καταστροφάς.

Σημαντικώτατον γεγονός τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι ἡ ἐγκατάστασις εἰς τὰς πέραν τοῦ Δουνάβειος χώρας νέου μογγολικοῦ λαοῦ τῶν Ἀ β ἄ ρ ω ν, οἱ ὅποιοι προήρχοντο ἀπὸ τὰς πεδιάδας πέραν τῆς Κασπίας θαλάσσης, ἦσαν δηλαδὴ ὁμόφυλοι τῶν Οὐννων, τῶν Βουλγάρων κτλ. Οἱ Ἄβαροι ἐγίναν ἀργότερα ἐπικίνδυνοι ἐχθροὶ τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἠπέλθον τὴν ὑπαρξίν της.

ΑΜΥΝΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ—ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐφρόντισε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀχανῆ του αὐτοκρατορίαν ἀπὸ τὰς ἐπιθέσεις τῶν βαρβάρων. Ἐφήρμοσε τὸ σύστημα τῶν λεγόμενων Ἀ ν ω τ ἔ ρ ω ν Δ ι ο ι κ ῆ σ ε ω ν, τὰς ὁποίας ἐνεπιστεύθη εἰς ἀνωτέρους στρατιωτικοὺς ὀνομαζομένους *Magistri militum* καὶ ἵδρυσεν ἐπὶ τῆς συνοριακῆς γραμμῆς σταθμοὺς (*limites*), εἰς τοὺς ὁποίους ἐγκατέστησεν εἰδικὰ στρατεύματα (*limitanei*). Ἀλλὰ τὸ κολοσσαῖον ἀμυντικὸν ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπετέλουν τὰ ὀχυρώματα, τὰ ὁποῖα ἀνήγειραν εἰς τὰ κυριώτερα συνοριακὰ σημεῖα, καὶ τὰ πολυάριθμα φρούρια, μὲ τὰ ὁποῖα ἐκάλυψε τὴν ὀπισθεν αὐτῶν χώραν. Τὰ ἐρείπια αὐτῶν προκαλοῦν καὶ σήμερον τὸν θαυμασμόν. Τοῦτο κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ συγχρόνου ἱστορικοῦ Προκοπίου ἔσωσε τὴν αὐτοκρατορίαν.

Ὡς συμπλήρωμα τῆς ἀμυντικῆς καὶ στρατιωτικῆς παρσκευῆς τῆς αὐτοκρατορίας πρέπει νὰ θεωρηθῇ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰσαχθεῖσα διπλωματία. Ἡ βυζαντινὴ διπλωματία ἠκολούθει τὴν ρωμαϊκὴν ἀρχὴν διαίρει καὶ βασίλευε (*divide et impera*) καὶ ἐφρόντιζε ν' ἀπονέμῃ εὐνοίας καὶ χρηματικὰς δωρεὰς καὶ νὰ σπείρῃ διχονοίας μεταξὺ τῶν ἐχθρῶν τῆς αὐτοκρατορίας. Τοιοῦτοτρόπως κατῴρθωνε νὰ ὑποτάσῃ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν κυριαρχίαν.

χίαν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ νὰ καθιστᾷ ἀβλαβεῖς ἐκεῖ-
νους ἐκ τῶν βαρβάρων, οἱ ὅποιοι ἐγειτόνευον πρὸς αὐτήν.

Ἐπίσης ὁ Ἰουστινιανὸς ἐνήργησε διὰ τῶν ἱεραποστό-
λων εὐρυτάτην χριστιανικὴν προπαγάνδαν μεταξὺ τῶν ἀλ-
λοθρήσκων βαρβάρων. Ἡ ἐνέργεια αὕτη εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ
χαρακτηριστικά τῆς βυζαντινῆς πολιτικῆς. Διὰ ταύτης
προσηλύτιζε τοὺς βαρβάρους καὶ κατῴρθωνε νὰ ἐξασκῇ
ἐπ' αὐτῶν μεγάλην ἐπιρροήν. Τὴν στρατιωτικὴν τῆς χώ-
ρας διοργάνωσιν μαζὶ μὲ τὴν διπλωματίαν οἱ σύγχρονοι
ἔκρινον ὡς θαῦμα προνοίας, λεπτότητος καὶ εὐβουλίας
παρὰ τὰς κολοσσιαίας δαπάνας τῆς αὐτοκρατορίας.

ΤΟ ΕΙΡΗΝΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

Διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν δαπανηροτάτων πολέμων ὁ
Ἰουστινιανὸς εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ χρήματα. Ἀλλὰ οἱ φό-
ροι δὲν ἀπέφερον τὸ ἀπαιτούμενον πρὸς τοῦτο ποσόν,
διότι μεγάλη ἀκαταστασία ἐπεκράτει εἰς τὴν διοίκησιν καὶ
ἡ δικαιοσύνη ἔνεκα κακῆς ἐρμηνείας καὶ κακῆς ἐφαρμογῆς
τῶν νόμων ἦτο αὐθαίρετος. Ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἠνείχετο
τὴν ἀταξίαν αὐτήν. Ἐπεχείρησε λοιπὸν νὰ διορθώσῃ τὴν
κατάστασιν διὰ νομοθετικῆς καὶ διοικητικῆς μεταρρυθ-
μίσεως.

Δωδεκαμελὲς ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ νομο-
μαθοῦς Τριβωνιανοῦ, τὸν ὅποιον ὁ Ἰουστινιανὸς
διώρισε τρόπον τινὰ ὑπουργὸν τῆς δικαιοσύνης, ὅπως θὰ
ἐλέγομεν σήμερον, ἀνέλαβε τὸ 528 τὴν τακτοποίησιν καὶ
ἔκδοσιν τῶν νόμων. Ἡ ἐπιτροπὴ εἰργάσθη ἕξ ἔτη καὶ
παρουσίασεν ἔργον κολοσσιαῖον, τὸ μνημειῶδες Ρωμαιο-
κόνοστικόν δίκαιον.

Τοῦτο περιελάμβανε α') Τὸν Ἰουστινιανέιον
κώδικα, συλλογὴν τῶν ὑπὸ τῶν προκατόχων αὐτο-
κρατόρων ἐκδοθέντων νόμων. β') Τοὺς Πανδέκτας,
περισυλλογὴν καὶ ἐπιστημονικὴν κατάταξιν ἐρμηνειῶν
διαφόρων νομομαθῶν τοῦ 2ου καὶ 3ου μ.Χ. αἰῶνος. γ')
Τὰς Εἰσηγήσεις, ἐγχειρίδιον πρὸς χρῆσιν τῶν
σπουδαστῶν τοῦ δικαίου. Τὸ μέγα νομοθετικὸν ἔργον συ-
νεπληρώθη διὰ τῆς προσθήκης εἰς τὰ τρία ταῦτα ἔργα τῶν

Νεαρῶν, ἤτοι συλλογῆς νόμων ἐκδοθέντων ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπὸ τοῦ 534—565. Τὸ ἔργον τοῦτο, διὰ τὸ ὅποιον ὁ Ἰουστινιανὸς ἦτο δικαίως ὑπερήφανος, εἶχε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς νομοθεσίας τῶν νεωτέρων λαῶν. Ὅλα σχεδὸν τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη παρέλαβον αὐτὸ καὶ μέχρι σήμερον χρησιμεύει ὡς βάσις τοῦ δικαίου.

Διὰ τὴν διοίκησιν ὁ Ἰουστινιανὸς ἐξέδωκε δύο διατάγματα, διὰ τῶν ὁποίων καθορίζοντο τὰ καθήκοντα τῶν ὑπαλλήλων, κατηργεῖτο ὁ δεκάσμος τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν, ηὐξάνοντο οἱ μισθοὶ τῶν ὑπαλλήλων, περιορίζοντο αἱ ἀνωφελεῖς δαπάναι καὶ ἐξησφαλίζετο ἡ τάξις εἰς τὰς ἐπαρχίας διὰ τῆς συγκεντρώσεως τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἐξουσίας εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Τοιοῦτοτρόπως ἐδίδετο μεγάλη ὠθησις εἰς δημόσια ἔργα, ὁδοὺς, γεφύρας, ὕδραγωγεῖα, λουτρῶνας, θέατρα, ἐκκλησίας. Ἐπίσης ἐπέδιδε διὰ καλῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως ν' ἀναπτύξῃ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Τότε εἰσῆχθη ἀπὸ τὴν Κίναν ἡ βιομηχανία τῆς μετάξης, ἡ ὁποία ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν κυρίως εἰς τὴν Συρίαν.

Ἀλλὰ τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ δὲν ἐπέφερε τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα, διότι οἱ διαρκεῖς καὶ πολυδάπανοι πόλεμοι ἐχρειάζοντο πολλὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα ἐξεύρισκον μόνον διὰ βαρυτάτης φορολογίας. Ἡ φορολογία ὅμως ἐπέφερε τὴν ἐξάντλησιν τῆς αὐτοκρατορίας.

Ὡς πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικά ὁ Ἰουστινιανὸς εἶχεν ἀπέναντί του πρόβλημα δύσκολον. Ἀφ' ἑνὸς δὲν ἤθελε νὰ δυσαρεστήσῃ τὸν πάπαν, ὁ ὁποῖος ἀπῆτει τὴν καταδίκην τῆς αἵρέσεως τῶν μονοφυσιτῶν καὶ τὴν καταδίκην τῶν. Οἱ μονοφυσῖται πράγματι εἶχον κερδίσει ἔδαφος καὶ ἰδίως ἐπλεόναζον εἰς τὴν Αἴγυπτον, Συρίαν καὶ Ἀρμενίαν. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἐπρόσεχε τὴν Θεοδώραν, ἡ ὁποία συνεβοῦλεε συμβιβασμὸν πρὸς τοὺς μονοφυσίτας χάριν τῆς ἐνότητος τοῦ κράτους, τὴν ὁποίαν ἠπειλοῦν αἱ χωριστικαὶ τάσεις εἰς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Διὰ τοῦτο τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἐκάστοτε ἐλάμβανεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, εἶχον χαρακτῆρα ἐξοικονομήσεως τῶν

πραγμάτων ούτως, ώστε και ή Δύσις νά μη δυσαρεστηθῇ και ή διάσπασις τῆς ἐνότητος τοῦ κράτους ν' ἀποσοβηθῇ. Ἄλλ' ή πολιτική αὐτή ἐβλάψε, διότι ἐνίσχυσε τὰς χωριστικάς τάσεις τῆς Αἰγύπτου και Συρίας και ἀνέπτυξε τὸ ἐθνικὸν αὐτῶν μῖσος κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἰδιαίτεραν ἀγάπην εἶχεν ὁ Ἰουστινιανὸς νά κτίζη. Τὰ δημόσια ἔργα, τὰ ὅποια ἐγιναν ἐπὶ τῆς βασιλείας του, ὁδοί, γέφυραι, λουτρῶνες, ναοί, κτλ. εἶναι τόσον πολλὰ, ὥστε ὁ σύγχρονος Προκόπιος, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, συνέταξεν ἰδιαίτερον βιβλίον, περὶ κτισμάτων, εἰς τὸ ὁποῖον περιγράφει τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐξ ὅλων τῶν ἔργων αὐτῶν μεγάλην φήμην ἀπέκτησεν ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας, τὸν ὁποῖον εἶχον πυρπολήσει κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα οἱ στασιασταί. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκτισεν αὐτὸν ἐπὶ νέου σχεδίου και ἐδαπάνησε κολοσσιαῖα ποσά.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

Ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ή αὐτοκρατορία ἔφθασεν εἰς τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς παλαιᾶς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας και εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀπέκτησε μέγα γόητρον. Ἀλλὰ διὰ νά πραγματοποιήσῃ ὁ αὐτοκράτωρ τὰ φιλόδοξα σχέδιά του, ὑπέβαλε τὸ κράτος εἰς τόσον μεγάλας δαπάνας και θυσίας, ὥστε οἱ πόροι τοῦ δημοσίου ἐξηντλήθησαν. Τότε ἀπεδείχθη ὅτι ή πολιτική αὐτή ἦτο δυσανάλογος πρὸς τὰς δυνάμεις τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνάγκην νά κάμῃ μεγάλην οἰκονομίαν χρήματος και στρατοῦ, διὰ νά ἀντιμετωπίσῃ τοὺς ἐξωτερικοὺς κινδύνους. Ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν ήπείλουν μεγάλοι κίνδυνοι τὴν αὐτοκρατορίαν, ή ὁποία εὐρέθῃ οἰκονομικῶς και στρατιωτικῶς ἐξηντλημένη. Ἀλλὰ και ή ἐσωτερική διοίκησις εἶχε παραλύσει. Διὰ νά ἀποσοβηθοῦν οἱ κίνδυνοι αὐτοί, ἦτο ἀνάγκη νά ἐφαρμοσθῇ νέα τακτική, νά ἐγκαταλείψουν τὴν Δύσιν, ή ὁποία τόσα εἶχε στοιχίσει εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, και νά συγκεντρωθοῦν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Τὸ βαρὺ αὐτὸ ἔργον ἄφησεν ὡς κληρονομίαν ὁ Ἰουστινιανὸς εἰς τοὺς διαδόχους του.

ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῆς ἀναρρήσεως εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἡρακλείου, ἤτοι ἀπὸ τὸ 565—610, ἐβασίλευσαν 4 αὐτοκράτορες. Κατὰ τὸ διάστημα τῶν 45 αὐτῶν ἐτῶν μεγάλοι κίνδυνοι ἠπειλήσαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν τὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ ὁποία ὀλίγον ἔλειψε νὰ καταστραφῇ.

Πρῶτος ἐβασίλευσεν ὁ **Ἰουστίνος Β΄** (565—578), ἀνεψιὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἄνθρωπος ὑπερόπτης καὶ τελείως ἀνίκανος. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τὸ 574 προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν στρατηγὸν **Τιβέριον** (578—582), ὁ ὁποῖος διέπρεπεν εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν Περσῶν. Τὸν Τιβέριον διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον ὁ στρατηγὸς **Μαυρίκιος** (582—602), ὁ ὁποῖος ἀνεδείχθη ἀπὸ τοὺς καλυτέρους βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Μαυρίκιος ἐξησφάλισε τὰ σύνορα τοῦ κράτους εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ στρατὸς του ὅμως ἐκουράσθη ἀπὸ τοὺς μακροὺς πολέμους, ἐστάσισε καὶ ἀνεκήρυξεν ἀρχηγὸν τὸν Φωκᾶν καὶ ἐβάδισε κατὰ τῆς Κων)πόλεως. Συγχρόνως μία φατρία τοῦ ἱπποδρόμου, οἱ Κυανοῖ, ἐκηρύχθησαν κατὰ τοῦ Μαυρικίου καὶ συνέβησαν σκηναὶ ἀσχημίας εἰς τὴν πρωτεύουσιν. Ὁ λαὸς ἐπετέθη μὲ σκωπτικὰ ἄσματα κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, τὸν συνέλαβε καὶ τὸν ἐφόνευσεν ἀγρίως καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Φωκᾶν.

Ὁ **Φωκᾶς** (601—610) ἂν καὶ προήρχετο ἀπὸ τὸ στρατόπεδον, ἐφάνη ἐντελῶς ἀνίκανος νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς ἐξωτερικοὺς κινδύνους καὶ κατάρθωσιν νὰ διατηρῇ τὸν θρόνον μὲ τὴν τρομοκρατίαν. Ἡ αὐτοκρατορία διέτρεξε σοβαρὸν κίνδυνον ἐπὶ τοῦ Φωκᾶ. Τέλος ὁ λαὸς ἐστάσισε καὶ ἐφόνευσεν τὸν ἀπάνθρωπον Φωκᾶν καὶ προσεκάλεσεν εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν τοῦ ἐξάρχου τῆς Καρχηδόνας Ἡράκλειον.

ΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗΝ

Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ διὰ ν' ἀντιμετωπίσουν τοὺς κινδύνους ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν, ἠναγκάσθησαν νὰ πε-
 Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Ρωμαϊκῆ-Βυζαντινῆ, ἔκδ. Ε' 10

ριορισθοῦν μόνον εἰς τὴν ἄμυναν εἰς τὴν Δύσιν. Οἱ βάρβαροι εἶχον γίνεαι ἀπειλητικώτεροι τώρα. Ἕνας ἀπὸ τοὺς γερμανικοὺς λαοὺς, οἱ Λομβαρδοί, οἱ ὅποιοι ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ εἶχον ἐγκατασταθῇ εἰς τὰς περὶ τὸν Δούναβιν χώρας, ἐπροχώρησαν τώρα καὶ κατέλαβον τὸ 568 ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστίνου Β' τὴν Βόρειον Ἰταλίαν καὶ ἱδρυσαν τὸ Λομβαρδικὸν κράτος τῆς Ἰταλίας. Ὁ αὐτοκράτωρ τότε διὰ νὰ ἀμυνθῇ κατ' αὐτῶν ἱδρυσε δύο ἐξαρχίας, ἥτοι ἀνωτάτας πολιτικὰς διοικήσεις, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ραβέννης.

Σοβαρώτερος κίνδυνος ἠπειλεῖ τὴν αὐτοκρατορίαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστίνου οἱ Πέρσαι ἤρχισαν τὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν 20 περίπου ἔτη (572—591). Ἀλλὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν διεξήγαγον κυρίως ὁ Τιβέριος καὶ ὁ Μαυρίκιος. Οἱ περσικοὶ στρατοὶ ἠττήθησαν ἐπανειλημμένως, ἐνῶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ περσικοῦ κράτους ὁ λαὸς ἐστασίαζεν. Ὁ Μαυρίκιος ἔθεσε τέρμα εἰς τὸν πόλεμον, ἀφοῦ ἐγκατέστησεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Περσίας τὸν Χοσρόην Β'. Διὰ τῆς εἰρήνης (592) οἱ Πέρσαι ἠναγκάσθησαν νὰ παραχωρήσουν ἀρκετὴν ἔκτασιν γῆς εἰς τὰ σύνορα, ἐνῶ ὁ Χοσρόης ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ προστατεύῃ τὸν χριστιανισμὸν εἰς τὸ κράτος του καὶ νὰ εἶναι ἀφωσιωμένος φίλος τοῦ Μαυρικίου.

Ἐνῶ ὁ Μαυρίκιος διεξῆγε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, Σλαῦοι καὶ Ἄβαροι ὀρμώμενοι ἀπὸ τὸν Δούναβιν ἔκαμνον ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ Ἄβαροι μάλιστα ὑπέταξαν τοὺς Βουλγάρους καὶ ἄλλους βαρβάρικοὺς λαοὺς καὶ ἱδρυσαν μέγα κράτος ἐκτεινόμενον ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τοῦ Δνίπερ μέχρι περίπου τῆς Βιέννης. Εἶχον ἀρχηγόν, ὁ ὁποῖος ἔφερε τὸν τίτλον Χάγανος ἢ Χαγάνος. Τὸ 589 ἔκαμαν μεγάλην ἐπιδρομὴν εἰς τὴν Βαλκανικὴν, ἡ ὁποία ἀπεκρούσθη. Ὀλίγον βραδύτερον ὅμως οἱ Ἄβαροι ἐπολιόρκησαν τὴν Θεσσαλονικὴν καὶ ἠπειλῆσαν τὴν Κωνσταντινὴν (591). Τέλος ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς τοῦ Δουδάβεως περιώρισεν αὐτοὺς εἰς τὰς ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ χώρας.

Κατὰ τὴν εἰσβολὴν αὐτὴν καὶ ἀργότερον ἔγιναν πολ-
 λαὶ μεταναστεύσεις Σλαύων καὶ ἄλλων φυλῶν εἰς τὴν
 Βαλκανικὴν, αἱ ὁποῖαι ἐπεξετάθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ
 ἔφθασαν μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Αἱ φυλαὶ αὗται ἐγκα-
 τεστάθησαν μονίμως εἰς πολλὰ μέρη, ἰδίως εἰς τὴν ὑπαι-
 θρον χώραν, ὡς ποιμένες καὶ γεωργοί. Ἀλλὰ μὲ τὸν και-
 ρὸν ἀφωμοιώθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀπερροφήθησαν.
 Ἀπὸ τὰ γεγονότα αὐτὰ ἔλαβεν ἀφορμὴν εὐφάνταστος
 γερμανὸς λόγιος, ὁ Φ α λ μ ε ρ ά ύ ε ρ, ὁ ὁποῖος ὑπεστή-
 ριξεν ὅτι οἱ Ἕλληνες τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως
 τῆς Πελοποννήσου εἶναι ἀπόγονοι Σλαύων καὶ ἄλλων
 φυλῶν. Ἡ θεωρία αὕτῃ ἔκαμεν θόρυβον, ἀλλὰ σοβαρώτερα
 ἔρευνα ἀπέδειξεν ὅτι οἱ ἰσχυρισμοὶ τοῦ Φαλμεράϋερ δὲν
 στηρίζονται καὶ σήμερον οἱ ἱστορικοὶ γενικῶς παραδέχον-
 ται ὅτι ἐμεγαλοποίησε μεμονωμένας καὶ τοπικὰς ἐπιμιξίας,
 αἱ ὁποῖαι δὲν λείπουν εἰς κανὲν ἔθνος.

Ἐπὶ τοῦ Φωκῆ ἐπανελήφθη ὁ περσικὸς πόλεμος. Ὁ
 Χοσρόης Β' διὰ νὰ ἐκδικηθῇ δῆθεν τὸν θάνατον τοῦ εὐερ-
 γέτου καὶ προστάτου του Μαυρικίου, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον.
 Ἐντὸς ὀλίγου χρόνου οἱ στρατοὶ του ἐκυρίευσαν τὴν Με-
 σοποταμίαν, ὅπου ἐπροξένησαν φοβεράς καταστροφὰς
 καὶ αἰχμαλωσίας, ἐνῶ ἐσωτερικαὶ στάσεις ἐπεδείνωσαν τὴν
 κατάστασιν τοῦ κράτους. Τοιοῦτοτρόπως ἡ αὐτοκρατο-
 ρία μετὰ τὴν ἑνδοξὸν βασιλείαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ διήλθε
 περίοδον 50 ἐτῶν σοβαρᾶς κρίσεως ἐσωτερικῆς καὶ ἐξω-
 τερικῆς. Ἐγίνεν ὅμως κατὰ τὸν ἡμισυν αὐτὸν αἰῶνα ση-
 μαντικὴ μεταβολή. Ἡ αὐτοκρατορία στρέφει τὴν προσο-
 χὴν τῆς ὀριστικῶς εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἀπὸ τότε ἀκο-
 λουθεῖ τὴν φυσικὴν τῆς ἐξέλιξιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ--ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ

ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ (610--641)

Ὅταν ὁ Ἡράκλειος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἡ κατάστα-
σις τοῦ κράτους ἦτο ἀπελπιστική. Οἱ Πέρσαι μετὰ τὴν
610 ἄλωσιν τῆς Μεσοποταμίας ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Συ-
ρίας καὶ ἐκυρίευσαν τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς, Ἀντιό-
χειαν, κατόπιν προσέβαλον τὴν Παλαιστίνην καὶ ἔγιναν

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος ὁ θρίαμβος τοῦ Ἡρακλείου
(Βερολῖνον, Βασιλικὸν Μουσεῖον μεταλλίων)

κύριοι τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦ Ἀγίου Τάφου, ὁπόθεν ἀπή-
γαγον τὸν Τίμιον Σταυρόν. Τοῦτο ἐπροξένησε κατάπληξιν
εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον καὶ ἐφανάτισε τοὺς κατοίκους
τῆς αὐτοκρατορίας. Ὀλίγον βραδύτερον οἱ Πέρσαι ἐκυ-
ρίευσαν τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν, ἔφθασαν εἰς τὰς
ἀσιατικὰς ἀκτὰς τοῦ Βοσπόρου, εἰς τὰς πόλεις Χαλκηδὸνα
καὶ Χρυσόπολιν, καὶ ἠπείλουν σοβαρῶς τὴν πρωτεύουσαν.
Ἐκτὸς τοῦ περσικοῦ κινδύνου ἡ αὐτοκρατορία ἤπει-

λεῖτο εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὰς διαφόρους σλαυϊκὰς φυλάδας καὶ ἀπὸ τοὺς Ἀβάρους, οἱ ὅποιοι πολλάκις ἔφθανον μέχρι τῶν προθύρων τῆς πρωτεύουσας. Εἰς τὴν Δύσιν οἱ Λομβαρδοὶ διαρκῶς ἐπεξέτεινον τὰς κατακτήσεις τῶν καὶ ἠπείλουν τὴν Μέσσην καὶ Κάτω Ἰταλίαν.

Ἀφ' ἑτέρου ὁ στρατὸς διετέλει εἰς παραλυσίαν, ἐνῶ ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ κράτους μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τόσων χωρῶν ἦτο οἰκτρά. Ὁ αὐτοκράτωρ πρὸ τῶν μεγάλων αὐτῶν συμφορῶν ἔχασε τὸ θάρρος του καὶ ἐσκέφθη πρὸς στιγμὴν νὰ μεταφέρῃ τὴν ἔδραν τῆς διοικήσεως εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Ἀλλὰ τὸν ἐνεθάρρυνεν ὁ πατριάρχης Σέργιος. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ μείνῃ καὶ ἤρχισε νὰ ὀργανώσῃ τὴν ἄμυναν μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἐστρατολόγησεν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως καὶ τῶν περιχώρων στρατὸν ὀλιγάριθμον, ἀλλὰ πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ τοὺς συνήθεις μισθοφορικοὺς στρατούς. Ὁ πατριάρχης Σέργιος ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν του ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς ἐκκλησίας.

ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Ὁ Ἡράκλειος διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀνενόχλητος τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν, ἔκλεισεν εἰρήνην μὲ τὸν χαγᾶνον τῶν Ἀβάρων καὶ ἀφοῦ συνεπλήρωσε τὰς προετοιμασίας του, εἰσῆλθεν εἰς τὰ πλοῖα μὲ τὸν στρατὸν 622 του καὶ ἀπέπλευσεν ἀπὸ τὴν Κων(σταντινούπολιν) τὸ 622. Τῆς ἀναχωρήσεως προηγῆθη θρησκευτικὴ τελετὴ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἀπήγγειλεν ὁ ἴδιος τὴν ἐξῆς δέησιν: «Δέσποτα Θεὲ καὶ Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, μὴ παραδώσῃς ἡμᾶς εἰς ὄνειδος τοῖς ἐχθροῖς σου διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ἀλλ' ἐπιβλέψας ἐλέησον καὶ τὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν σου νίκην δὸς ἡμῖν, ὅπως μὴ καυχῆσονται οἱ ἄλλαστορες κατὰ τῆς σῆς κληρονομίας ἐπαιρόμενοι». Τοιοῦτοτρόπως ἔδωσεν εἰς τὴν ἐκστρατείαν χαρακτηῖρα θρησκευτικόν, εἶδος ἱεροῦ πολέμου.

Ὁ Ἡράκλειος διευθύνεται εἰς τὴν Κιλικίαν, ἡ ὁποία δὲν εἶχε καταληφθῇ ἀπὸ τοὺς Πέρσας. Ἀποφεύγει νὰ

προσβάλη αὐτοὺς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, διότι δὲν εἶχεν ἀρκε-
τὰς δυνάμεις. Προχωρεῖ διὰ τῆς Μ. Ἀσίας ἕως τὴν Ἀρ-
μενίαν προσλαμβάνων διαρκῶς τὰ τμήματα τοῦ στρατοῦ,
τὰ ὅποια εἶχον ἀποκοπῇ ἐκεῖ μὲ τὴν περσικὴν προέλασιν.
Βλέποντες τοῦτο οἱ Πέρσαι ἐκκενώνουν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ
τὸν ἀκολουθοῦν εἰς τὴν Ἀρμενίαν. Ἐκεῖ δίδει τὴν πρώτην
μάχην, νικᾷ τὸν ἐχθρὸν καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ ἐκκενώσῃ
ἐντελῶς τὴν Μ. Ἀσίαν. Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς ὁ Ἡ-
ράκλειος ἐπιστρέφει εἰς τὴν πρωτεύουσάν διὰ τῆς Μ. Ἀσίας,
ἢ ὅποια πλέον ἦτο ἐλευθέρᾳ. Αὕτῃ εἶναι ἡ πρώτη ἐκστρα-
τεία (620—623).

Τὸ ἴδιον ἔτος (623—624) ἐπιχειρεῖ δευτέραν ἐκστρα-
τείαν. Διὰ τοῦ στόλου τοῦ ἀποβιβάζεται εἰς Τραπεζοῦντα
καὶ εἰσβάλλει εἰς τὸ περσικὸν κράτος ἀπὸ τὴν Ἀρμενίαν.
Ὁ Χοσρόης ὑποχωρεῖ, ἐνῶ ὁ Ἡράκλειος καταλαμβάνει
πόλεις καὶ φρούρια, ἀπελευθερώνει αἰχμαλώτους καὶ κα-
ταστρέφει εἰδωλολατρικοὺς ναοὺς πρὸς ἀντεκδίκησιν διὰ
τὴν καταστροφὴν τῶν χριστιανικῶν ναῶν. Ὁ περσικὸς
στρατὸς ὑφίσταται σειρὰν ἀποτυχιῶν. Ὁ Χοσρόης διὰ νὰ
δημιουργήσῃ ἀντιπερισπασμόν, στέλλει ἕνα στρατὸν εἰς
τὴν Μ. Ἀσίαν, τὸ ὅποῖον ἀναγκάζει πράγματι τὸν Ἡρά-
κλειον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Εἰς τὴν Κιλικίαν
νικᾷ τὸν στρατὸν αὐτόν. Ἡ νίκη ἀπήλλαξεν πάλιν τὴν Μ.
Ἀσίαν ἀπὸ τοὺς βαρβάρους. Ὁ αὐτοκράτωρ διεχείμασε
μὲ τὸν στρατὸν τοῦ εἰς τὸν Ἄλυν ποταμόν.

Τὸ 625 ἐπεχείρησε τρίτην ἐπιθετικὴν ἐκστρατείαν κατὰ
τοῦ Χοσρόη, ὁ ὅποῖος ἐν τῷ μεταξύ εἶχε κατορθώσει νὰ
καταρτίσῃ τρεῖς νέους μεγάλους στρατοὺς ἀπὸ τὴν ἀχανῆ
αὐτοκρατορίαν. Τὴν φορὰν αὐτὴν ὁ Χοσρόης συνεννοήθη
μὲ τὸν χαγάνον τῶν Ἀβάρων νὰ προσβάλουν ἀπὸ κοινοῦ
τὴν πρωτεύουσάν. Πράγματι ὁ χαγάνος διαλύει τὰς συν-
θήκας καὶ μὲ στρατὸν καὶ πολιορκητικὰς μηχανὰς καὶ
πειρατικὰ πλοῖα ἀποκλείει τὴν πρωτεύουσάν, ἐνῶ ὁ περ-
σικὸς στρατὸς διασχίσας τὴν Μ. Ἀσίαν φθάνει εἰς τὴν
Χρυσούπολιν, τὴν σημερινὴν Χαλκηδόνα. Ἡ βασιλεύουσα
διέτρεξε πραγματικὸν κίνδυνον. Ἀλλὰ τὴν ἄμυναν ὥρ-
γάνωσεν ὁ πατριάρχης Σέργιος καὶ ὁ μάγιστρος, δηλαδὴ

ὁ πρῶτος ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος, Β ὠ ν ο ς καὶ οἱ κάτοικοι ἔδειξαν θάρρος καὶ καρτερίαν. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ἐποιήθη καὶ ἐψάλη εἰς τὰς ἐκκλησίας 625 ὁ Ἀ κ ά θ ι σ τ ο ς Ὑ μ ν ο ς πρὸς τιμὴν τῆς πολιοῦχου Θεοτόκου, δηλαδή οἱ Χ α ι ρ ε τ ι σ μ ο ἱ, ὅπως λέγομεν σήμερον. Αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ Χαγάνου δὲν ἦσαν μικραί. Ἔπρεπεν οἱ κάτοικοι νὰ φύγουν μὲ ἓν μόνον ἱμάτιον καὶ μὲ τροφὴν μιᾶς ἡμέρας καὶ νὰ παραδώσουν τὴν πόλιν. Τὴν 26ην Ἰουλίου 626 οἱ Ἀβαροι ἔκαμαν μεγάλην ἐπίθεσιν. Ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ὁ στόλος των κατεστράφη. Ὁ Χαγάνος ἀφοῦ ἔκαμε μερικὰς ἀκόμη ἀποπείρας, ἔκαυσε τὰς μηχανὰς του καὶ ἀπεχώρησε.

Μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν οἱ κάτοικοι ἐξύμνησαν τὴν Θεοτόκον.

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια!
 Ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εὐχαριστήρια
 Ἀναγράφω Σοι, ἡ πόλις Σου, Θεοτόκε.
 Ἀλλ' ὥς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον
 Ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον.
 Ἵνα κράζω Σοι χαῖρε νύμφη ἀνύμφευτε.

Ὁ περσικὸς στρατὸς ἐξηκολούθησε νὰ παραμένῃ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Διὰ νὰ ἀναγκάσῃ αὐτὸν νὰ ἀποσυρθῇ καὶ διὰ νὰ δώσῃ ἰσχυρὸν κτύπημα εἰς τοὺς Πέρσας, ὁ Ἡράκλειος εἰσέβαλε πάλιν εἰς τὸ κράτος των (626) ἔχων τώρα καὶ συμμάχους τοὺς Χ α ζ ά ρ ο υ ς Τ ο ὕ ρ κ ο υ ς, οἱ ὅποιοι κατῴκουν τὰς μεταξὺ Εὐξείνου καὶ Κασπίας χώρας ὑπεράνω τοῦ Καυκάσου. Τὴν τύχην ὁμως τοῦ πολέμου ἔκρινεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ 627. Εἰς τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Ν ι ν ε υ ῖ (12 Δεκεμβρίου 627) ὁ Ἡράκλειος ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς Πέρσας. Συγχρόνως ὁ στρατὸς καὶ ὁ λαὸς ἐστασίασαν. Ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ κινήματος ἐτέθη ὁ υἱὸς τοῦ Χοσρόη Σ ι ρ ό η ς, ὁ ὅποιος ἐφόβησε τὸν πατέρα του, ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς καὶ ἔκλεισεν εἰρήνην μὲ τὸν Ἡράκλειον. Οἱ Πέρσαι ὑπεχρεώθησαν νὰ περιορισθοῦν εἰς τὰ παλαιὰ των σύνορα καὶ ἔδωσαν ὀπίσω

τούς αἰχμαλώτους καθὼς καὶ τὸν Τίμιον σταυρὸν εἰς τοὺς Ἑλληνας (Ἀπρίλιος τοῦ 628).

Τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης ὁ Ἡράκλειος ἀνήγγειλε δι' ἐπιστολῆς. Μετ' ὀλίγον ἐπέστρεψε καὶ ὁ ἴδιος καὶ ἔγινεν ἐν θριαμβῷ δεκτὸς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐπὶ ἄρματος συρομένου ὑπὸ τεσσάρων ἐλεφάντων. Ἄνδρες προπορευόμενοι ἐκράτουν τὸν τίμιον σταυρὸν, τὸν ὅποιον ὁ αὐτοκράτωρ ἐθεώρει ὡς τὸ ἐνδοξότερον τρόπαιον τῶν κατορθωμάτων του. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 629 ὁ Ἡράκλειος ἔφερε θριαμβευτικῶς τὸν σταυρὸν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ τὴν 14 Σεπτεμβρίου τὸν ἔστησεν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ, ὅπου τὸν εἶχεν ἄλλοτε τοποθετήσῃ ἡ μήτηρ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου Ἀγία Ἑλένη. Ἀπὸ τότε ἡ ἐκκλησία ἑορτάζει τὴν Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Ὁ Ἡράκλειος δικαίως ἐθεωρήθη ὡς ἥρωας καὶ ἱππότης τοῦ χριστιανισμοῦ.

Τοιοιουτρόπως ἔληξεν ὁ περσικὸς πόλεμος, ὁ ὅποιος διήρκεσε περίπου 25 ἔτη. Ἀλλ' ὁ μακρὸς πόλεμος ἐξήντησεν ἐξίσου νικητὰς καὶ ἡττημένους, ὥστε, ὅταν μετ' ὀλίγον παρουσιάσθῃ νέος ἐπικίνδυνος καὶ κοινὸς ἐχθρὸς, οἱ Ἀραβες, Ἕλληνες καὶ Πέρσαι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ τὸν ἀποκρούσουν.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Μετὰ τοὺς ἐνδόξους πολέμους ὁ Ἡράκλειος ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὰ ἐσωτερικὰ καὶ ἰδίως εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Οἱ κάτοικοι τῆς Αἰγύπτου καὶ Συρίας, οἱ ὅποιοι ἦσαν μονοφυσίται, ἐτάραττον τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους καὶ ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ ἀποσπασθοῦν. Τὸ 638 συνεννοήθη μὲ τὸν πατριάρχην Κων)πόλεως Σέργιον καὶ Ἀλεξανδρείας Κῦρον καὶ ἐξέδωκε διάταγμα, τὴν περίφημον Ἐκθεσιν. Ἡ Ἐκθεσις ὑπεστήριζεν ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει δύο φύσεις, ἀλλὰ μίαν ἐνέργειαν θεάνθρωπον καὶ μίαν ἔκφρασιν θελήσεως. Τοιοιουτρόπως προέκυψε νέον δόγμα, τῶν Μονοθελητῶν, τὸ ὅποιον ὁ Ἡράκλειος

ἐφρόντισε νὰ γίνῃ δεκτὸν καὶ ἀπὸ τοὺς μονοφυσίτας καὶ ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴν ἐκκλησίαν.

Ἐφάνη τότε ὅτι ἀποκατεστάθη ἡ ἐνότης εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, τῆς ὁποίας τὸ γόητρον ἠϋξήθη πολὺ διὰ τῆς προσχωρήσεως εἰς τὸν χριστιανισμόν τῶν Σέρβων καὶ Κροατῶν. Ὁ αὐτοκράτωρ διὰ νὰ ἐξασθενίσῃ τὸ κράτος τῶν Ἀβάρων, εἰς τὸ ὅποιον ἀνήκον οἱ σλαυϊκοὶ αὐτοὶ λαοί, ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ κατοικήσουν εἰς τὸ βορειοδυτικὸν τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου καὶ τοὺς ἔκαμεν ὑποτελεῖς.

Ὁ Ἡράκλειος ἀπέθανε τὸ 641.

ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Τὸν Ἡράκλειον διεδέχθη ὁ υἱὸς του **Κωνσταντῖνος Γ'** (641—642), ὁ ὁποῖος μετὰ τρεῖς μῆνας ἀπέθανε. Τὸν Κωνσταντῖνον διεδέχθη ὁ ἐνδεκαετὴς υἱὸς του **Κώνστας Β'** (642—668). Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ αἱ ἐπιθέσεις τῶν Ἀράβων γίνονται ὀρμητικώτεραι. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐδόλοφονήθη εἰς τὴν Σικελίαν κατὰ τινα περιοδεῖαν του εἰς τὴν Ἰταλίαν. Εἰς τὸν θρόνον ἦλθε κατόπιν ὁ υἱὸς του **Κωνσταντῖνος Δ'** ὁ λεγόμενος **Πωγωνᾶτος** (668—685), ἡγεμὼν δραστήριος, ὁ ὁποῖος κατῴρθωσε νὰ σώσῃ τὴν πρωτεύουσάν ἀπὸ τὴν ἀραβικὴν ἐπίθεσιν τοῦ 673. Τὸν Κωνσταντῖνον Δ' διεδέχθη ὁ υἱὸς του **Ιουστινιανὸς Β'** (685—695) εἰς ἡλικίαν 16 ἐτῶν. Ἡ βασιλεία του εἶναι μία ἀπὸ τὰς ὀλεθριωτέρας τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας, διότι ἡ ἀγριότης καὶ ἡ ἀφροσύνη του ἔλαβον χαρακτῆρα ἀληθινῆς παρὰ φροσύνης. Τὸ 695 ὁ λαὸς ἐξηγέρθη καὶ ἀνέτρεψε τὸν θηριώδη αὐτοκράτορα καὶ μαζί του τὴν δυναστείαν τοῦ Ἡρακλείου. Κατὰ τὰ τραχέα ἦθη τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπέκοψαν τὴν ρῖνα τοῦ ἐκπτώτου αὐτοκράτορος καὶ τὸν ἐξώρισαν εἰς Χερσῶνα (Σεβαστούπολιν). Διὰ τοῦτο ὀνομάζεται **Ρι ν ὀ τ μ η τ ο ς**.

Τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' ἠκολούθησεν εἰκοσαετὴς ἀναρχία (695—717), κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον ἕξ αὐτοκράτορες διὰ στρατιωτικῶν στά-

σεων. Οί αυτοκράτορες αὐτοὶ εἶναι ὁ **Λεόντιος** (695—698) καὶ ὁ **Τιβέριος Α'** (698—705). Ἀπὸ τὸ 705—711 ἐπανερχεται εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἰουστινιανὸς Β' καὶ μετ' αὐτὸν βασιλεύουν ὁ **Φιλιππικὸς** (711—713) ὁ **Ἀναστάσιος Β'** (713—716) καὶ **Θεοδόσιος Γ'** (716—717). Τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ἀναρχίας χαρακτηρίζει ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ κατὰπτωσις. Αἱ πολιτικαὶ ἔριδες διεξάγονται μὲ βιαιότητα καὶ ἐμπάθειαν καὶ κατὰ τὰς διαφόρους στάσεις παρατηρεῖται μεγάλη ἀσέβεια πρὸς τὰς ἀρχάς καὶ περιφρόνησις πρὸς τοὺς νόμους.

Ἡ αὐτοκρατορία ἐπλήρωσε πολὺ ἀκριβὰ τὴν θλιβεράν αὐτὴν ἀναστάτωσιν. Οἱ Ἀραβες κατέλαβον ὀριστικῶς πλεόν τὴν Ἀφρικὴν, ἐλεηλάτησαν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ἐνῶ οἱ Βούλγαροι ἐλεηλάτουν τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας καὶ ἔφθانون μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν παρουσιάσθη ἀνὴρ στιβαρὸς, ὁ **Λέων ὁ Ἰσαυρὸς**, στρατηγὸς τῶν στρατευμάτων τῆς Μ. Ἀσίας. Ὅταν ὁ Λέων ἐκίνησε μὲ τὸν στρατὸν τοῦ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅλοι ἀνεγνώρισαν αὐτὸν αὐτοκράτορα (717). Ὁ Λέων ἵδρυσε νέον ὀνομαστὸν αὐτοκρατορικὸν οἶκον, τὴν λεγομένην **Δυναστείαν τῶν Ἰσαυρῶν**.

Αἱ ΑΡΑΒΙΚΑΙ ΕΠΙΘΕΣΕΙΣ

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου ἐμφανίζονται, καθὼς εἶδμεν, οἱ Ἀραβες, οἱ ὅποιοι ἐντὸς ὀλίγου ἀφῆρσαν τρεῖς προσοδοφόρους ἐπαρχίας, τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον. Ὁ γέρων Ἡράκλειος δὲν κατάρθωσε νὰ τοὺς ἀναχαιτίσῃ καὶ ἀπέθανε περίλυπος. Οἱ Ἀραβες ἀφοῦ συνεπλήρωσαν τὴν κατὰκτησιν τῆς Αἰγύπτου, ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Μ. Ἀσίας. Μετ' ὀλίγον κατεσκεύασαν στόλον καὶ κατέλαβον τὴν Κύπρον (649), ἐλεηλάτησαν τὴν Ρόδον (654) καὶ τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ κατεναυμάχησαν τὸν ἐλληνικὸν στόλον, τὸν ὅποιον ὠδήγει αὐτοπροσώπως ὁ αὐτοκράτωρ Κώνστας Β'. Ἀπὸ τότε οἱ Ἀραβες προσβάλλουν σφοδρὸ

τερον τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἐπὶ τοῦ καλὶφου Μωαβία ὁ ἀραβικὸς στρατὸς κατ' ἔτος εἰσέβαλλεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὸ 668 ἔφθασε μέχρι τῆς Χαλκηδόνος. Συγχρόνως ὁ ἀραβικὸς στόλος ἐξέτεινε τὴν δρᾶσιν του μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ ἔτος 673 ἐπὶ Κωνσταντίνου Δ' τοῦ Πωγωνάτου ἔγινεν ἡ πρώτη μεγάλη ἐπίθεσις τῶν Ἀράβων κατὰ τῆς Κων(σταντι)πόλεως. Ὁ Μωαβία μὲ ἰσχυρὸν στρατὸν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Χαλκηδόνος, ἐνῶ συγχρόνως πολυάριθμος στόλος ἐπέρασε τὸν Ἐλ- 673 λήσποντον καὶ ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς βασιλευούσης. Ἡ ἐπιδρομὴ αὕτη διήρκεσε πέντε ὁλόκληρα ἔτη (673—678). Ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐνισχυθεὶς τότε σημαντικῶς διὰ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ Ὑγροῦ πυρὸς ἐπροξένησε μεγάλας ζημίας εἰς τὰ ἀραβικὰ πλοῖα. Τὸ ὕγρον πῦρ ἦτο παλαιὰ ἐφευρέσις ἀποδιδομένη εἰς τὸν Ἀθηναῖον χημικὸν καὶ φυσικὸν τοῦ βου μ.Χ. αἰῶνος Πρόκλον. Ἀλλὰ τὴν χρῆσιν αὐτοῦ ἐτελειοποίησεν ὁ ἐκ Συρίας μηχανικὸς Καλλίνικος. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ θεῖον, νίτρον, πίσσαν καὶ πετρέλαιον, ἦτο ρευστὸν καὶ τὸ ἐξεσφενδόνιζον κατὰ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων μὲ μηχανήματα ἢ καὶ μὲ τὰς χεῖρας εἰς σχῆμα χειροβομβίδων. Ὁ Μωαβία ἀφοῦ καὶ ὁ στρατὸς του ἡττήθη εἰς τὴν Ἀσίαν, ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρεώοντο νὰ πληρῶνῃ φόρον ἐτήσιον καὶ νὰ ἀποδώσῃ τοὺς αἰχμαλώτους. Τοιοῦτοτρόπως ὁ πόλεμος ἔλαβεν ἔνδοξον τέλος καὶ τὸ γόητρον τῆς αὐτοκρατορίας ἀποκατεστάθη Πλήρης ἡσυχία, λέγει ὁ χρονογράφος Θεοφάνης, ἐκυριαρχεῖ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν.

ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΝ

Ἔνεκα τῶν διαφορῶν ἐπιδρομῶν, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς, ἡ Βαλκανικὴ χερσόνησος ὑπέστη σημαντικὴν ἐθνολογικὴν μεταβολήν. Εἶδομεν ὅτι Ὁρᾶκλειος ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Σέρβους καὶ Κροάτας νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς αὐτήν. Οἱ νέοι κάτοικοι ἠσπάσθησαν τὸν

χριστιανισμόν καὶ ἔγιναν ὑποτελεῖς τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐκτὸς τούτου εἰς πολλὰ μέρη καὶ ἰδίως εἰς τὴν Μακεδονίαν πέριξ τῆς Θεσσαλονίκης εἶχον ἐγκατασταθῇ μικροὶ σλαυῖκοὶ συνοικισμοί, οἱ ὅποιοι ὠνομάσθησαν Σ κ λ α β ι ν ί α ι.

Ἄλλ' ἡ σπουδαιότερα μεταβολὴ εἰς τὴν Βαλκανικὴν ἔγινε μὲ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν, ἡ ὁποία ἀπὸ τότε ὠνομάσθη Βουλγαρία. Οἱ Βούλγαροι, καθὼς εἶδομεν, εἶχον ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν Ρωσσίαν καὶ ἐπὶ Ζήνωνος καὶ Ἀναστασίου ἐπεχείρουν ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Ἀβάρους. Βραδύτερον μετὰ τὴν ἐξασθένεισιν τοῦ ἀβαρικοῦ κράτους πρῶτοι ἐπανεστάτησαν οἱ Βούλγαροι. Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Δ' ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐγκατασταθοῦν ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα τῶν Ἀ σ π α ρ ο ὕ χ ε ις τὴν Κάτω Μοισίαν, διὰ νὰ τοὺς χρησιμοποίῃ ὡς προπύργιον κατὰ τῶν ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν.

Εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν κατῴκουν σλαυοὶ γεωργοί. Οἱ Βούλγαροι ἀπετέλεσαν τὴν στρατιωτικὴν ἀριστοκρατίαν τοῦ τόπου. Οἱ ἴδιοι ἦσαν τουρανικῆς καταγωγῆς καὶ ὠμίλουν τουρανικὴν διάλεκτον, ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸν ἀφομοιώθησαν πρὸς τοὺς ὑπηκόους σλαύους, ὠμίλησαν τὴν σλαυϊκὴν καὶ παρέλαβον τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμά των. Ἐκ τῆς συγχωνεύσεως αὐτῆς τῶν Σλαύων καὶ τῶν Βουλγάρων προήλθεν ὁ νεώτερος βουλγαρικὸς λαός.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ—ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ

Τὸν αἰῶνα αὐτὸν ἔγινεν ἡ διοικητικὴ μεταρρύθμισις, ἡ ὁποία ἔδωσε δι' ἄρκετὸν διάστημα ἐνότητα καὶ συνοχήν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν.

Ὁ Ἰουστινιανὸς καθιέρωσε, καθὼς εἶδομεν, τὰς Ἀνωτέρας Διοικήσεις, διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ κατὰ τῶν αἰφνιδιαστικῶν ἐπιδρομῶν τὰς ἀπομεμακρυσμένας καὶ ἰδίως τὰς συνοριακὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους. Κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα τὸ σύστημα ἐγενικεύθη. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἡρακλείου ἐχώρισαν τὸ κράτος εἰς διοικητικὰς περιφερείας, τὰς

ὁποίας ὠνόμασαν θέματα. Ἡ λέξις ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς σῶμα στρατοῦ. Ἡ περιοχή λοιπόν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε τὴν ἔδραν τοῦ τοιοῦτον σῶμα, ἐγίνε μία διοικητικὴ περιφέρεια (θέμα) με πρωτεύουσαν τὴν ἔδραν τοῦ σώματος. Ἡ στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ διοίκησις τῶν θεμάτων ἀνετέθη εἰς Στρατηγόν. Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθησαν εἰς τὴν Ἀσίαν τὰ θέματα Ἀρμενικόν, Ἀνατολικόν καὶ Ὀψίκιον, εἰς τὴν Εὐρώπῃ τῆς Θράκης. Βραδύτερον ὁ ἀριθμὸς τῶν θεμάτων ἠὺξήθη εἰς 8. Κατὰ τὸν 8ον αἰῶνα τὸ σύστημα τοῦτο ἐγενικεύθη καὶ ἔμεινεν ἕως τὸ τέλος τῆς αὐτοκρατορίας.

ΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

Ὁ Ἡράκλειος, καθὼς εἶδομεν, προσεπάθησε μετὰ τὸ δόγμα τῶν Μονοθελητῶν νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ὀρθόδοξίαν τοὺς μονοφυσίτας τῆς Συρίας καὶ Αἰγύπτου καὶ συγχρόνως νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν πάπαν. Κατ' ἀρχὰς τὸ νέον δόγμα ἐφάνη ὅτι θὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν εἰρήνην. Βραδύτερον ὅμως ἐπροκάλεσεν ἐρεθισμόν εἰς τὴν Β. Ἀφρικὴν καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ ἑξαρχοὶ Καρθαγένης καὶ Ραβέννης ἐοτασίασαν καὶ ὁ πάπας ἀντέδρασεν.

Διὰ τοῦτο τὸ 648 ὁ Κώνστας ἐξέδωκε διάταγμα, τὸν Τύπον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηγόρευσε τὰς συζητήσεις περὶ μιᾶς ἢ δύο θελήσεων τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Κωνσταντῖνος Δ', διορατικώτερος τοῦ προκατόχου του, ἠκολούθησε πρακτικώτεραν πολιτικὴν. Ἀφότου οἱ Ἀραβες κατέλαβον τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, ζήτημα μονοφυσικὸν δὲν ὑπῆρχε κατ' οὐσίαν. Ἐσκέφθη λοιπὸν νὰ περιποιηθῇ τὸν πάπαν, διὰ νὰ σώσῃ ὅ,τι ἔμενεν ἀκόμῃ εἰς τὴν Δύσιν. Συνέκάλεσε τὴν ΣΤ' Οἰκουμενικὴν σύνοδον εἰς Κων(σταντι)ν (680-681), ἥ ὁποία κατεδίκασε τὴν μονοθελητικὴν αἵρεσιν καὶ ἀποκατέστησε τὴν θρησκευτικὴν ἐνότητα. Οἱ μονοφυσῖται, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀπετέλουν πλέον μέρος τῆς αὐτοκρατορίας, ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸ δόγμα τῶν καὶ ἱδρυσαν ἰδίας ἐκκλησίας. Οἱ Αἰγύπτιοι τὴν Κοπτικήν, εἰς τὴν ὁποίαν προσεχώρησαν καὶ οἱ Ἀβησσυνοί, οἱ Ἀρμένιοι τὴν Ἀρμενικήν καὶ οἱ Μαρωνῖται τῆς Συρίας ἰδίαν ἐκκλησίαν.

Ἡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 7' ΑΙΩΝΟΣ

Ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ διοίκησίς του εἶχον συνειδησιν ρωμαϊκὴν, ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ρωμαίους καὶ τὴν μεγάλην νομοθεσίαν τὴν συνέταξεν εἰς τὴν λατινικὴν. Ἀλλ' ἡ πραγματικότης τὸν ὑπεχρέωσε τὰ ἰδικά του διατάγματα, τὰς Νεαράς, νὰ τὰς ἐκδώσῃ εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου ὅμως ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐγένεν ὀριστικῶς ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους. Εἰς τὴν διοίκησιν οἱ ἀρχαῖοι λατινικοὶ τίτλοι ἀντικατεστάθησαν μὲ ἑλληνικοὺς ἢ ἐξελληνισθέντας τίτλους (στρατηγός, ἑπαρχος, λογοθέτης, θέμα, δρουγγάριος κτλ.). Οἱ νόμοι, τὰ διατάγματα καὶ ὅλα τὰ δημόσια ἔγγραφα συντάσσονται εἰς τὴν ἑλληνικὴν, τὰ νομίσματα ἐκδίδονται μὲ ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς. Εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν ὀμιλεῖται ἡ ἑλληνικὴ, ἐνῶ ἡ λατινικὴ εἶναι σχεδὸν ἀκατανόητος εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ λέξις ρωμαιοὶς ἔπαυσε νὰ ἔχῃ ἐθνικὴν σημασίαν καὶ εἶναι τιμητικὸς τίτλος, τὸν ὅποιον φέρουν οἱ κάτοικοι τῆς αὐτοκρατορίας. Διὰ τοῦτο οἱ Ἕλληνες μέχρι σήμερον ὀνομάζονται Ρωμιοί.

Συγχρόνως ὅμως ἐγένεν ἐντονώτερος ὁ θρησκευτικὸς χαρακτήρ τῆς αὐτοκρατορίας, διότι ἡ ἐκκλησία ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὸν δημόσιον καὶ κοινωνικὸν βίον. Ὁ Ἡράκλειος εἰς τοὺς πολέμους του ἔδωσε χαρακτήρα σταυροφορίας καὶ ἀπὸ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἡ ὀρθοδοξία γίνεται γνῶρισμα ἐθνικόν, χωρίζει δηλαδὴ τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς, ἀπὸ τοὺς αἰρετικούς τῆς Ἀνατολῆς καθὼς καὶ ἀπὸ τοὺς Δυτικούς. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως μένει ὁ μόνος πατριάρχης, καὶ ἀφοῦ ἐχάθησαν τὰ πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας, Ἱεροσολύμων καὶ Ἀντιοχείας, γίνεται μεγάλη προσωπικότης καὶ ἔχει ἰσχυρὰν ἐπιρροὴν εἰς τὴν κυβέρνησιν.

Τοιοιουτρόπως ἡ αὐτοκρατορία κατὰ τὸ τέλος τοῦ 7ου αἰῶνος παρουσιάζει δύο κύρια χαρακτηριστικά, τὴν ἑλληνικότητα καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ΄

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ ΑΠΟ ΤΟΥ Δ΄ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ Ζ΄ ΑΙΩΝΟΣ

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Γενικῶς ἡ λογοτεχνία τοῦ Βυζαντίου δὲν παρήγαγεν ἔργα ἀντάξια τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, δυνάμενα νὰ λάβουν σημαντικὴν θέσιν εἰς τὴν παγκόσμιον λογοτεχνίαν. Οἱ κυριώτεροι λόγοι τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι ἡ κοινωνικὴ σύνθεσις τοῦ Βυζαντίου καὶ ἡ γλωσσικὴ παράδοσις. Εἰς τὸ Βυζάντιον δὲν ὑπῆρχε τὸ κατάλληλον περιβάλλον πρὸς ἀνάπτυξιν ἀνωτέρας δημιουργικῆς λογοτεχνίας, διότι οὔτε ἀνωτέρα διανοητικὴ ἀνάπτυξις ὑπῆρχεν οὔτε ἡ ἀπαιτουμένη ἐλευθερία, ἡ ὁποία εἶναι ἀπαραίτητος πρὸς ἀνάπτυξιν ὑψηλῶν διανοημάτων.

Σοβαρὸν ἐπίσης ἐμπόδιον ἦτο ἡ γραφομένη γλῶσσα. Ἀπὸ τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων εἶχε δημιουργηθῆ χάσμα μεταξὺ τῆς γραφομένης καὶ τῆς ὁμιλουμένης γλώσσης, τὸ ὁποῖον καθημερινῶς ἐγένετο εὐρύτερον καὶ κατήντησε μέγιστον κατὰ τοὺς πρώτους μ. Χ. αἰῶνας.

Οἱ λόγοι θαμβωμένοι ἀπὸ τὸ κάλλος τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἐνόμιζον ὅτι ἔπρεπε νὰ μιμοῦνται τὸ ὕφος, τὴν γλωσσικὴν μορφήν καὶ τὰ σχήματα τοῦ ἀρχαίου λόγου καὶ νὰ τηροῦν αὐστηρῶς τοὺς κανόνες τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν τὰ σχήματα καὶ ἡ μορφή τοῦ λόγου δὲν ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τὴν ζωντανὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δημιουργηθοῦν δυνατὰ καὶ πρωτότυπα λογοτεχνικὰ ἔργα. Ἡ κατάστασις ἐδυσκόλευθη περισσότερον, ὅταν ἐκτὸς τῆς γλωσσικῆς διαφορᾶς ἐπῆλθεν ἡ ἀλλαγὴ εἰς τὰ νοήματα. Οἱ τύποι καὶ τὸ λεξι-

λόγιον τῆς ἄττικῆς διαλέκτου, τὴν ὁποίαν εἶχον ὡς πρό-
τυπον οἱ συγγραφεῖς, δὲν προσηρμόζοντο εἰς τὰς ἀνάγ-
κας τῆς νέας θρησκείας καὶ τοῦ νέου κοινωνικοῦ βίου.

Ἐν τούτοις οἱ χριστιανοὶ συγγραφεῖς ἔπρεπε νὰ ἐκ-
φρασθοῦν εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος. Ἐπεί-
ζον τοιοῦτοτρόπως σκέψεις καὶ αἰσθήματα, διὰ τὰ ὁποῖα
δὲν εὗρισκον ἐκφράσεις, εἴτε ἔγραφον φράσεις, αἱ ὁποῖαι
δὲν εἶχον σκέψιν οὔτε συγκίνησιν εἰς τὸ βάθος.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς τὰ λογοτεχνικὰ εἶδη τῶν
χρόνων τοῦ Βυζαντίου δὲν δύνανται νὰ παραβληθοῦν
πρὸς τὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἢ τῆς Ρώμης ἢ ἄλ-
λων δημιουργικῶν ἐποχῶν. Ἐν τούτοις πολλοὶ ἀπὸ τοὺς
συγγραφεῖς ὑπῆρξαν ἱκανοὶ χειρισταὶ τοῦ καλὰμου καὶ
ἔγραψαν μὲ δύναμιν. Ἰδίως ὅσοι κατῴρθωσαν νὰ ἀπαλ-
λαγοῦν ἀπὸ τὴν κλασσικὴν παράδοσιν καὶ ἐπεχείρησαν
νὰ γράψουν εἰς τὸ σύγχρονον γλωσσικὸν ἰδίωμα, ἐδη-
μιούργησαν ἔργα πρωτοτυπώτερα καὶ γνησίως βυζαν-
τινὰ.

ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Ὅπως ἦτο φυσικόν, τὸ εἶδος αὐτὸ ἐκαλλιεργήθη πε-
ρισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ ἡ ἀνα-
τολικὴ θεολογία κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῶν μέσων
χρόνων παρήγαγεν ἔργα ἀνώτερα ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν θεο-
λόγων τῆς Δύσεως. Τὰ θεολογικὰ προβλήματα ἦσαν τὰ
μεγαλύτερα τῆς ἐποχῆς. Οἱ ἐθνικοὶ συγγραφεῖς ἠγωνίζον-
το διὰ νὰ σώσουν τὴν κλονιζομένην εἰδωλολατρίαν, ἐνῶ
οἱ χριστιανοὶ ἐκινοῦντο ἀπὸ τὸν ζῆλον νὰ ἐδραιώσουν
τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ νὰ τὴν προφυλάξουν ἀπὸ τὰς
ἐπ' θέσεις τῶν ἐθνικῶν καὶ ἀπὸ τὰς αἱρέσεις. Διὰ τοὺς
λόγους αὐτοὺς οἱ θεολόγοι συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς διαι-
ροῦνται εἰς ἐθνικοὺς καὶ χριστιανοὺς.

Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν τάσσονται ὁ Λιβάνιος καὶ
ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανός.

Ὁ **Λιβάνιος** (314—393) ἦτο θερμὸς ζηλωτὴς τῶν ἀρ-
χαίων γραμμάτων καὶ ἀπεστρέφετο τὸν χριστιανισμόν, ὁ
ὅποῖος ἀπεμάκρυνε τοὺς συγχρόνους του ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν

έλληνικήν παράδοσιν καί ἀπό τήν σπουδήν τῶν ἀρχαίων. Ἐγεννήθη εἰς τήν Ἀντιόχειαν, ἐσπούδασεν εἰς τὰς φιλοσοφικάς σχολάς τῶν Ἀθηνῶν καί βραδύτερον ἐγκατεστάθη εἰς τήν Ἀντιόχειαν. Ἀπό τὰ ἔργα του σώζονται 65 λόγοι καί περίπου 600 ἐπιστολαί, αἱ ὁποῖαι δίδουν εἰκόνα τῆς κοινωνίας τοῦ 4ου μ.Χ. αἰῶνος. Τὸ ὕφος τοῦ Λιβανίου εἶναι περίτεχνον, ἀνώμαλον καί πολλάκις συγκεχυμένον. Μ' ὅλα ταῦτα ἐκίνησε τὸν θαυμασμόν τῶν συγχρόνων του καί πολλῶν μεταγενεστέρων κατὰ τοὺς μέσους χρόνους.

Ὁ Ἰουλιανὸς (331—363) ἐσπούδασε τήν φιλοσοφίαν, τὰ ἀρχαῖα γράμματα καί τήν ρητορικὴν εἰς τὰς φιλοσοφικάς σχολάς τῶν Ἀθηνῶν μαζί με τὸν Βασίλειον καί τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. Ἠγάπησε τήν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα καί ἤρχισε νὰ αἰσθάνεται ἀποστροφὴν πρὸς τὸν χριστιανισμόν.

Τὸ κάλλος τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως καί τέχνης ἀπέδιδεν εἰς τήν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν θρησκείαν, ἐνῶ τοῦ χριστιανισμοῦ εἶχε σκληρὰν ἀνάμνησιν ἀπὸ τὸν μοναχικὸν βίον, τὸν ὁποῖον ἔζησε μετὰ τὸν ἀδελφόν του Γάλλον ὅκτῳ περίπου ἔτη. Διὰ τοῦτο ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, προσεπάθησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν ἢ μᾶλλον μίαν φιλοσοφικὴν θεολογίαν, τὴν ὁποῖαν αὐτὸς ἐδημιούργησεν. Αἱ ἐπιστολαί καί αἱ κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας συγγραφαί του μαρτυροῦν εἰλικρίνειαν, πάθος καί ἐκφραστικὴν ἱκανότητα, ἀλλ' ἀποδεικνύουν συγχρόνως πόσον ἦτο μάταιον ν' ἀγωνίζεται ὑπὲρ ἐκπνεούσης θρησκείας, ἡ ὁποία δὲν ἀνταπεκρίνετο πλέον εἰς βαθυτέραν ψυχικὴν ἀνάγκην τῶν συγχρόνων ἀνθρώπων ⁽¹⁾.

1) Βαθεῖαν καί μελαγχολικὴν ἑκφρασιν τῆς ἀληθείας αὐτῆς ἔχομεν εἰς τοὺς περιφήμους στίχους, οἱ ὁποῖοι ἐδόθησαν ὡς χρησμός δῆθεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἀπὸ τῶ μαντεῖον τῶν Δελφῶν:

Εἶπατε τῷ βασιλεῖ, χαμαὶ πέσε δαίδαλος αὐλά,

Οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβην, οὐ μάντιδα δάφνην,

Οὐ παγὰν λαλέουσιν, ἀπέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ.

Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Ρωμαϊκῆ-Βυζαντινῆ ἑκδ. Ε' 11

Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς θεολόγους οἱ χριστιανοὶ γράφουν εἰς γλῶσσαν ἀπλουστέραν καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀνάγνωσις αὐτῶν εἶναι εὐκολωτέρα. μολονότι καὶ αὐτοὶ εἶναι θαυμασταὶ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ προσπαθοῦν νὰ μιμηθοῦν τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ ὕφος των. Οἱ ἀρχαιότεροι μάλιστα ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν ρήτορες καὶ φιλόσοφοι εἰδωλόλατραι, οἱ ὅποιοι προσῆλθον εἰς τὸν χριστιανισμόν, ὅπως π.χ. ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ ὅποιος ἔζησε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος καὶ ἔγραψεν ἔργα μαρτυροῦντα βαθεῖαν γνώσιν καὶ ἀγάπην τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος.

Ὁ 4ος μ.Χ. αἰὼν εἶναι ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς χριστιανικῆς θεολογίας. Ὑπάρχουν πολλαὶ ἀφορμαί, αἱ ὁποῖαι ἔδωσαν ζωὴν καὶ δύναμιν εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν συγγραφέων τῆς ἐποχῆς. Πρῶτον ἦτο ἀνάγκη νὰ διεξαχθῇ ζωηρὸς ἀγὼν κατὰ τῶν ἐθνικῶν συγγραφέων, οἱ ὅποιοι προσέβαλλον τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν διὰ τῶν ἐπιχειρημάτων τῆς λογικῆς καὶ γενικῶς τῆς ἀρχαίας σοφίας. Ἀργότερα ἔπρεπε νὰ καταπολεμηθοῦν αἱ αἱρέσεις, αἱ ὁποῖαι, καθὼς εἴπομεν, ἐγεννήθησαν ἀπὸ τὴν φιλοσοφικὴν τάσιν τῶν λογίων τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ ἀγὼν κατὰ τοῦ διπλοῦ αὐτοῦ κινδύνου ἔδωσεν εἰς τὴν χριστιανικὴν θεολογίαν ὄρμην καὶ εὐγλωττίαν ἀσυνήθη. Οἱ χριστιανοὶ συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς ἔχουν φιλοσοφικὴν μόρφωσιν καὶ λογοτεχνικὴν διάθεσιν. Ἐργάζονται μὲ ἀρκετὴν ἐλευθερίαν καὶ πρωτοτυπίαν. Διὰ τοῦτο ἡ θεολογία τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ εἶναι δημιουργικὴ. Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἀκμάζουν οἱ Μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Βασίλειος, Γρηγόριος ὁ Νύσσης, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

Ὁ Μέγας Βασίλειος (330—379) κατήγετο ἀπὸ ἀρχαίαν καὶ πλούσιαν οἰκογένειαν τῆς Καισαρείας καὶ ἐσπούδασε τὴν ρητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἐγνώρισε τὸν Ἰουλιανὸν καὶ συνεδέθη μὲ τὸν Γρηγόριον Ναζιανζηνόν. Βραδύτερον ἐπεσκέφθη τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐμελέτησε τὸν μοναχικὸν βίον, ὁ ὅποιος ἤκμαζεν εἰς τὰς χώρας αὐτάς. Ἀναγορευθεὶς ἀρχιεπί-

σκοπος Καισαρείας τὸ 370 διέπρεψεν ὡς ρήτωρ ἐκκλησιαστικός καὶ διέδωκε τὸν μοναχικὸν βίον εἰς τὴν ἐπαρχίαν του ὑπὸ νέαν μορφήν συγγράψας τοὺς περιφήμους Ἀσκητικοὺς Κανόνας. Ὁ Μ. Βασίλειος ἦτο σοβαρὸς συγγραφεὺς Αἱ Ὁμιλίαι του, αἱ ὁποῖαι ἀπευθύνονται εἰς τὸν λαὸν τῆς Καισαρείας, ἔχουν βάθος καὶ συγκίνησιν καὶ θβάνουν πολλάκις εἰς ὕψος λυρικόν. Ὁ Μ. Βασίλειος παρὰ τὰς ἐπιφυλάξεις εἰς ὠρισμένα σημεῖα κηρύττεται ἀποφασιστικῶς ὑπὲρ τῆς μορφώσεως τῶν νέων διὰ τῶν συγγραμμάτων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ καταδικάζει ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ ὑπερβολικὸν ζῆλον ἠθελον νὰ προγράψουν αὐτά.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης (330—400, ἦτο νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Μ. Βασιλείου. Ἐλαβε τὸ ἐπώνυμον τοῦτο, διότι διετέλεσεν ἐπίσκοπος τῆς Νύσσης, μικρᾶς πόλεως τῆς Καππαδοκίας, καὶ διεκρίθη ἰδίως διὰ τῶν δογματικῶν συγγραμμάτων του, εἰς τὰ ὁποῖα καταφαίνεται βάθος φιλοσοφικόν.

Ὁ Γρηγόριος Ναζιανζηνὸς (330—390) κατήγετο ἐπίσης ἀπὸ τὴν Καππαδοκίαν, ἐσπούδασε ρητορικὴν καὶ διεκρίθη διὰ τὴν εὐγλωττίαν του Ἄλλ' ἐνὼ ὁ Μ. Βασίλειος, μετὰ τοῦ ὁποῖου συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας, ἦτο ἀνὴρ δράσεως, ὁ Γρηγόριος ἠγάπα τὴν ἀπομόνωσιν καὶ ἀπέκαμνε ταχέως ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ θορύβου. Τὰ ἔργα του εἶναι Λόγοι, Ἐπιστολαὶ καὶ Ποιήματα. Ὁ Γρηγόριος ἦτο φύσις κατ' ἐξοχὴν συναισθηματικὴ. Διὰ τοῦτο ὁμιλεῖ συχνὰ περὶ ἑαυτοῦ καὶ δίδει εἰκόνα τοῦ ψυχικοῦ του βίου σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ ἔργα του. Τὰ ποιήματά του δεικνύουν πολλάκις λεπτὴν συγκίνησιν, ἰδίως ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὴν ζωὴν του. Τὸ ἀριστούργημά του ἴσως εἶναι τὸ Ἐγκώμιον τοῦ Μ. Βασιλείου, τοῦ ὁποῖου ζωγραφίζει τὴν φυσιογνωμίαν μὲ διαύγειαν ἱστορικοῦ καὶ μὲ τρυφερότητα φίλου.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (347—407) εἶναι ὁ ρητορικώτερος ἀπὸ ὅλους, φύσις ζωηρὰ καὶ εὐέξαπτος καὶ προικισμένος μὲ εὐροίαν λόγου σπανίαν. Ὁ Ἰωάννης ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἐμόνασε κατὰ τὴν νεό-

τητά του εἰς τὰ ὄρη τῆς Συρίας. Τὸ 397 προσκαλεῖται ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ χειροτονεῖται Πατριάρχης καὶ διακρίνεται διὰ τὸν χριστιανικὸν ζήλον καὶ διὰ τὴν εὐγλωττίαν. Ἀλλ' ἡ ὑπερβολικὴ τοῦ αὐστηρότης καὶ αὐταρχικότης τοῦ ἐξήγειραν πολλοὺς κατ' αὐτοῦ καὶ ἰδίως τὴν αὐτοκράτειραν Εὐδοξίαν, τῆς ὁποίας ἤλεγχε τὴν διαγωγὴν. Διὰ τοῦτο ἐξεθρονίσθη τὸ 403 καὶ ἐξωρίσθη. Ἀλλ' ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὸν θρόνον μετ' ὀλίγον. Ἐν τούτοις ἔνεκα νέας διενέξεως πρὸς τὴν Εὐδοξίαν ἐκθρονίζεται ὀριστικῶς καὶ ἐξορίζεται εἰς ἀπόκεντρον γωνίαν τῆς Καππαδοκίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐξηκολούθει καὶ ἀπ' ἐκεῖ δραστήριον ἀγῶνα κατὰ τῆς αὐτοκρατείας δι' ἐπιστολῶν, ἐκτοπίζεται εἰς τὰ ἐνδότερα καὶ ἀποθνήσκει καθ' ὁδὸν εἰς ἓνα χωρίον τῆς Ἀρμενίας.

Τὰ ἔργα τοῦ Χρυσόστομου εἶναι Π ρ α γ μ α τ ε ῖ α ι, Ὁ μ ι λ ί α ι καὶ Ἐ π ι σ τ ο λ α ῖ. Ἡ ὀρμητικὴ φύσις τοῦ ἀνδρὸς καὶ οἱ διηνεκεῖς ἀγῶνες τοῦ βίου ἔδωκαν εἰς τὰ ἔργα τοῦ δύναμιν ἀσυνήθιστον καὶ ἀνύψωσαν αὐτὸν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν χριστιανῶν συγγραφέων τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος εἶναι ὁ ρητορικώτερος τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὕφος τοῦ διακρίνει θαυμαστὴ εὐχέρεια, πλοῦτος θαμβωτικὸς εἰκόνων, πρωτότυποι μεταφοραὶ καὶ καταπλήττουσαι παρομοιώσεις. Δι' αὐτοῦ ἡ ὁμιλία ἔφθασεν εἰς μεγίστην τελειότητα καὶ ἀπέβη ἑξοχον λογοτεχνικὸν εἶδος. Οἱ σύγχρονοι τὸν ὠνόμασαν Χ ρ υ σ ὅ σ τ ο μ ο ν καὶ οἱ μεταγενέστεροι τὸν θεωροῦν ὡς ἓνα ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ρήτορας τοῦ κόσμου.

Μετὰ τὸν Χρυσόστομον δημιουργοῦνται εἰς τὴν Ἀνατολὴν συνθήκαι, αἱ ὁποῖαι εἶναι δυσμενεῖς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Θεολογίας. Ἡ ἐθνικὴ θρησκεία κατενικήθη τελείως αἱ αἱρέσεις κατέπαυσαν καὶ ἔσβυσε βαθμηδὸν ἡ παράδοσις τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Οἱ Μεγάλοι Πατέρες τοῦ 4ου αἰῶνος θεωροῦνται ὡς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς θεολογικῆς σοφίας καὶ τὸ ἔργον τῶν μεταγενεστέρων περιορίζεται εἰς τὴν κατανόησιν καὶ ἐρμηνείαν αὐτῶν. Ὁ Ἀγιος Συνέσιος, ἐπίσκοπος Πτολεμαῖδος, ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ Θεοδώρητος εἶναι οἱ ἀξιολογώτεροι ἐκ

των θεολόγων τοῦ 5ου αἰῶνος, οἱ ὅποιοι διατηροῦν ἐν μέρει τὴν παράδοσιν τοῦ μεγάλου αἰῶνος

ΤΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Τὸ λογοτεχνικὸν αὐτὸ εἶδος ἦτο ἄγνωστον εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς γνήσιον καὶ πρῶτον τύπον δημιουργήματος τῶν βυζαντινῶν. Αἱ ὑποθέσεις τῶν μυθιστορημάτων ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς ἐποχῆς καὶ ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περιπετειώδεις. Εἰς αὐτὰ ὁ ἥρως ἢ ἡ ἡρώις εἶναι συνήθως τὰ ἀσθενέστερα καὶ ἀδυνατώτερα πρόσωπα τοῦ ὅλου μυθιστορήματος καὶ σφύζονται συνήθως μὲ τὴν βοήθειαν ἰσχυρῶν φίλων ἢ μὲ τὰς συμπτώσεις τῆς τύχης. Ἡ προσωπικότης τῶν συγγραφέων ἐλάχιστα διαφαίνεται, ὥστε νὰ μὴ δύναται κανεὶς ν' ἀποφανθῇ μετὰ βεβαιότητος ἂν ἦσαν χριστιανοὶ ἢ ἐθνικοί. Ὁ χριστιανισμὸς ἐπέδρασεν εἰς αὐτὰ κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι ἐπιδιώκουν πάντοτε σχεδὸν τὴν διατήρησιν τῆς ἠθικῆς τελειότητος τῶν πρωταγωνιστῶν, ἰδίως τῶν ἡρώιδων. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ λείπουν αἱ πλήρεις δροσερότητος καὶ φυσικότητος διηγήσεις τῶν μυθιστορημάτων τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ οἱ συγγραφεῖς τῶν φαίνονται μᾶλλον ὡς λόγιοι, οἱ ὅποιοι οὐδέποτε ἐξῆλθον ἀπὸ τὸ γραφεῖον τῶν καὶ δὲν εἶχον στενὴν γνωριμίαν μὲ τὴν φύσιν.

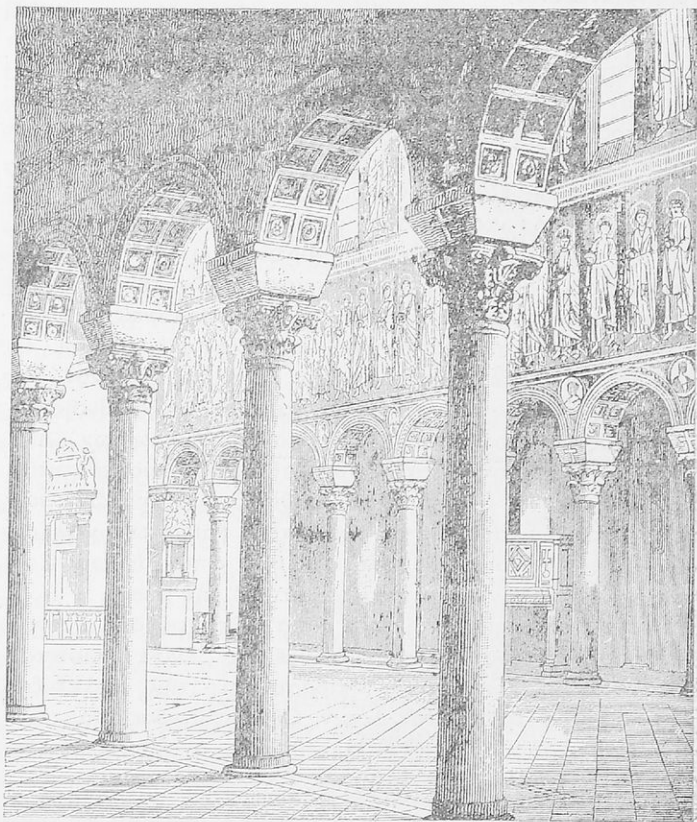
Τὸ μυθιστόρημα κατήντησε κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς τὸ προσφιλέστερον λογοτεχνικὸν εἶδος, ἔγινε δημοτικώτατον καὶ ἤσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ εἵδους αὐτοῦ εἰς τὴν Δύσιν. Οἱ ἐξοχώτεροι ἀπὸ τοὺς μυθιστοριογράφους ἦσαν ὁ Ἡλιόδωρος, ὁ Ἀχιλλεὺς Τάτιος καὶ ὁ Λόγγος.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἡ ἱστορία καὶ ἡ θρησκευτικὴ ποίησις εἶναι ἢ μᾶλλον ἀξιοσημείωτος ἐκδήλωσις τοῦ βυζαντινοῦ πνεύματος.

Οἱ πρῶτοι μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἱστορικοὶ συγγραφεῖς δὲν ἔχουν χαρακτήρα καθαρῶς βυζαντινόν. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀναφαίνονται ἱστορικοί, οἱ ὅποιοι σέβονται καὶ διατηροῦν

τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, χωρὶς ὅμως νὰ ὑποδουλώνωνται τελείως εἰς αὐτήν. Ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἐξῆς ἔχομεν ἀδιάσπαστον σχεδὸν σειρὰν ἱστορικῶν, οἱ ὅποιοι ἔγρα-

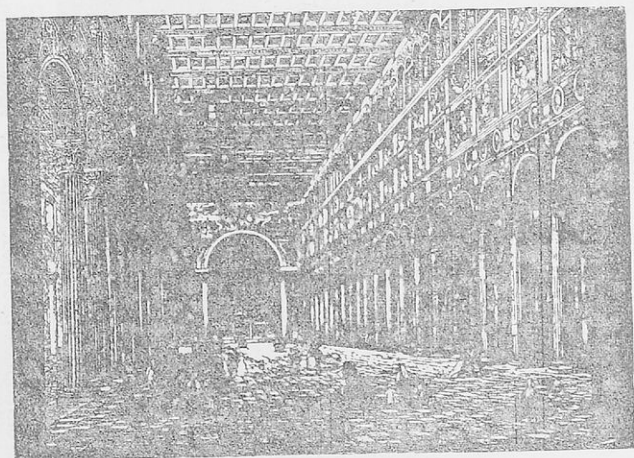
Βασιλική (ἑσωτερικόν)

Ἱερός Ἀπολλινόριος. Ραβέννα β' αἰών
Κίονες χωρὶς ραβδώσεις μὲ κορινθιακὰ κιονόκρανα, τόξα
κανονικά, ἐπὶ τῶν τόξων ἀγιογραφία

ψαν τὴν ἱστορίαν τῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς ἀλώσεως
τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὑπὸ τῶν Τούρκων. Οὗτοι μι-

μοῦνται τοὺς ἀρχαίους ἱστορικοὺς, τὸν Ἡρόδοτον, τὸν Ξενοφῶντα, καὶ γράφουν εἰς γλῶσσαν ἀρχαΐζουσαν. Αὐτοὶ εἶναι οἱ λεγόμενοι κυρίως Ἱστορικοί.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν κυρίως ἱστορικῶν ὑπάρχει καὶ ἄλλη τάξις ἱστοριογράφων, οἱ ὅποιοι δὲν διδουν σημασίαν εἰς τὴν σύγχρονον ἱστορίαν, τὴν ὁποίαν θεωροῦν γνωστήν,

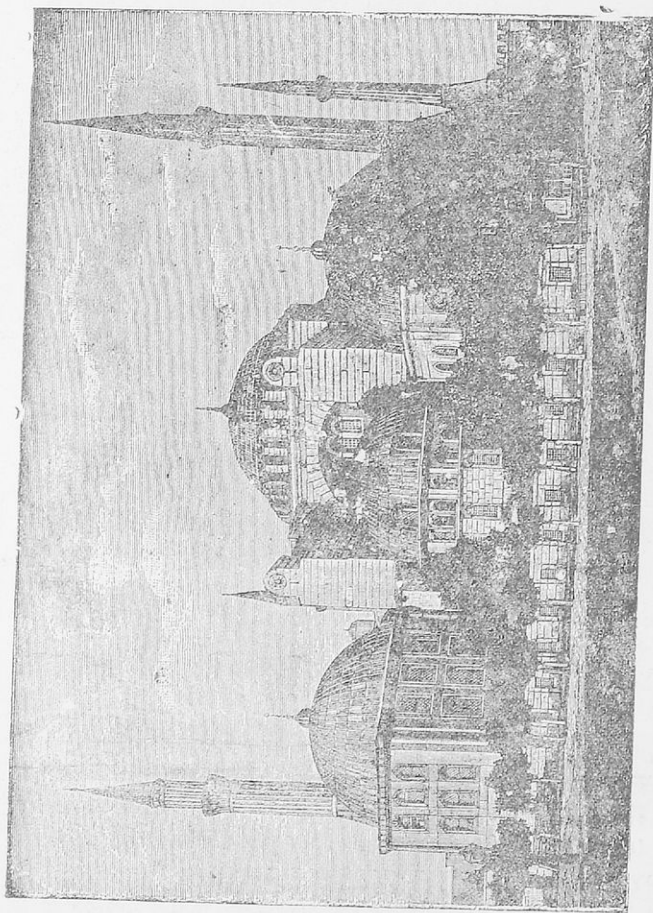
Βασιλική (ἔσωτερικόν)

Τὸ ἐσωτερικόν τῆς μεγάλης Βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Παύλου εἰς τὴν Ρώμην τοῦ λεγομένου *πρὸ τῶν τειχῶν*. Διακρίνεται καλῶς ἡ διπλὴ σειρὰ τῶν κορινθιακῶν κιόνων, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ἡ ἐπίπεδος στέγη.

καὶ ἀσχολοῦνται εἰς τὴν συγγραφὴν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας ἀρχίζοντες ἀπὸ κτίσεως κόσμου καὶ καταλήγοντες μέχρι τῆς ἐποχῆς των. Αὐτοὶ πρὸς διακρίσιν ἀπὸ τοὺς κυρίως ἱστορικοὺς ὠνομάσθησαν *Χρονογράφοι*. Οἱ *χρονογράφοι* ἔγραψαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν, ἀλλὰ τὰ ἔργα των, αἱ *Χρονογραφίαι* ὅπως ὀνομάζονται, στεροῦνται πάσης κριτικῆς καὶ εἶναι ἀντιγραφαὶ ἀλλήλων.

Εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἱστοριογράφων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς

ἀνήκουν ὁ Προκόπιος, ὁ Ἀγαθας, ὁ Μένανδρος καὶ ὁ Θεοφύλακτος (Σιμοκάττης). Ὁ Προκόπιος (ἀπέθανε τὸ 562), ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἐπιφανέστατος ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς

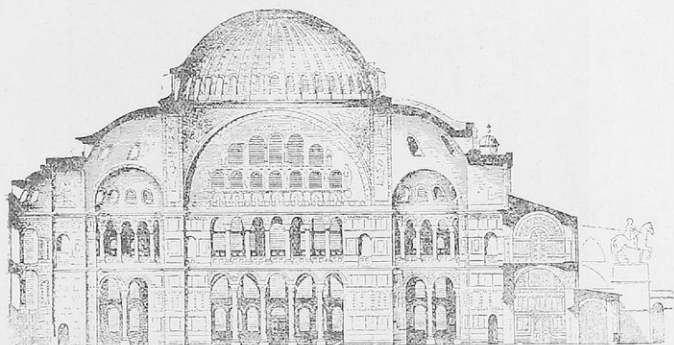

Ἁγία Σοφία (ἐξωτερικόν)
Πρόσοψις δυτική. Οἱ μιναρέδες καὶ διάφοροι προσθήκαι περὶ τὸν ναὸν παραμορφώ-
νουν τὴν ἐντύπωσιν.

τοῦ Βυζαντίου, κατήγετο ἀπὸ τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαι-
στίνης καὶ ἐγεννήθη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰῶνος. Ἐχρη-
μάτισε γραμματεὺς τοῦ στρατηγοῦ Βελισσαρίου καὶ διὰ

τοῦτο κατεῖχε τὰ μυστικά τῶν μεγάλων πολιτικῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς του. Τρία συγγράμματα φέρονται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Προκοπίου. Αἱ ἱστορίαι, Τὰ κτίσματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἡ Ἀνέκδοτος ἱστορία.

Εἰς τὸ πρῶτον ἐκθέτει μὲ ἀκρίβειαν τοὺς πολέμους τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, Βανδάλων καὶ Γότθων. Εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦτο ὁ Προκόπιος ἀνεδεικνύεται ἀληθοῦς ἱστορικός, ἄξιος διάδοχος τῶν μεγάλων ἱστορικῶν τῆς

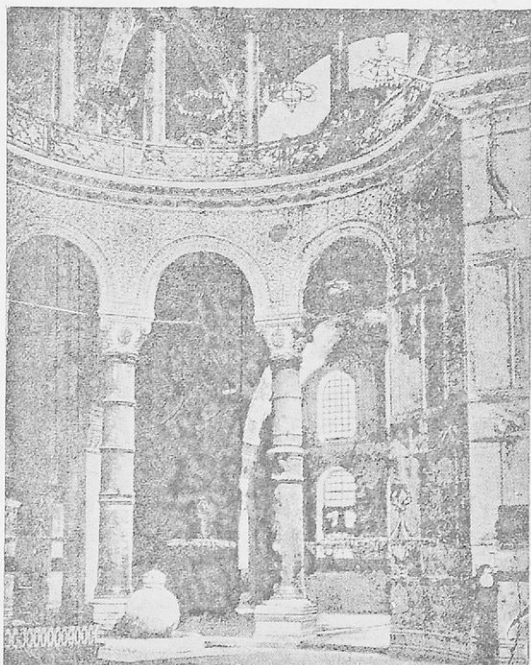
Ἁγία Σοφία (ἐσωτερικόν)

Τομὴ κατὰ μῆκος τοῦ περιφήμου ναοῦ. Διακρίνεται καλὰ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ καὶ ὁ τύπος τῆς οἰκοδομῆς. ἐπίσης φαίνονται οἱ δύο ὄροφοι (γυναικωνίτης), τὸ ἀνατολικὸν ἡμιθόλιον καὶ ὁ θόλος μὲ τὸ πλῆθος τῶν παραθύρων. ἀπὸ τὰ ὅποια τὸ φῶς πλημμυρεῖ τὸν πελώριον χῶρον.

κλασσικῆς ἀρχαιότητος. Εἰς τὰ Κτίσματα περιγράφει τὰς οἰκοδομὰς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὴν κτίσιν πόλεων, φρουρίων, δημοσίων λουτρῶν, βιβλιοθηκῶν κλπ. Τὰ ἀνέκδοτα ἐξεδόθησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ εἶναι ἐξιστόρησις πραγμάτων, τὰ ὅποια, καθὼς ὁ ἴδιος λέγει, δὲν ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ εἰς τὸ κύριον ἱστορικόν του σύγγραμμα, διότι ἐκθέτει τὸν ἰδιωτικὸν βίον τοῦ Ἰουστινιανοῦ,

της Θεοδώρας καὶ τῆς αὐλῆς των καὶ ἀποκαλύπτει πολλές ἀσχημίας τοῦ βίου των.

Τὸ ἔργον τοῦ Προκοπίου συνεχίζουν ὁ Ἁγαθίας καὶ ὁ Μένανδρος. Ὁ τελευταῖος τῆς περιόδου αὐτῆς ἱστοριογράφος εἶναι ὁ Θεοφύλακτος, ὁ ὁποῖος συνέγραψε

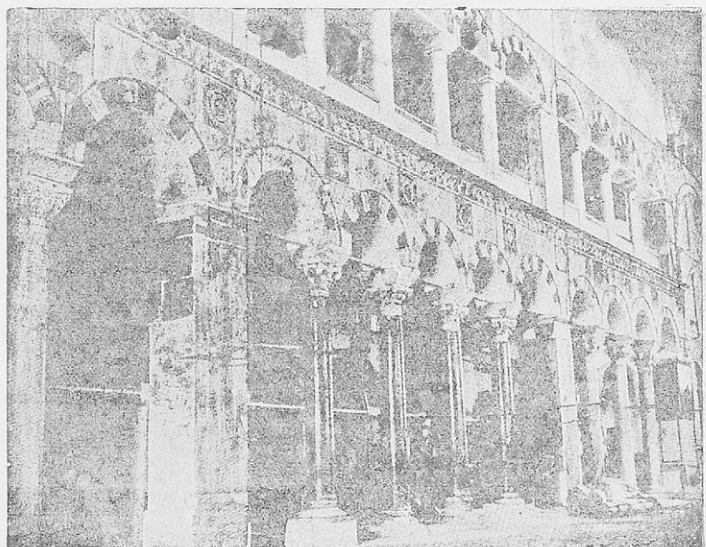
Ἁγία Σοφία (ἐσωτερικόν)

Τὸ μικρὸν αὐτὸ διαμέρισμα μᾶς δίδει μίαν ιδέαν τῆς διακοσμῆσεως τοῦ ναοῦ. Φυλλώματα διάτρητα διακλαδίζονται ἐπὶ κέντρα ὀμφαλωτά, δίσκοι μαρμαρίνοι κοσμοῦν τὰ τύμπανα μεταξὺ τῶν τόξων. Τὸ ὅλον προξενεῖ ἐντύπωσιν περιτέχνου τάπητος.

τὴν ἱστορίαν τοῦ Τιβερίου καὶ Μαυρικίου. Διακρίνεται διὰ τὰς ἐπιτηδευμένας ἐκφράσεις καὶ τὸ ρητορικὸν ὕφος.

Ὁ περίφημος χρονογράφος τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι ὁ

Ἰωάννης Μαλάλας καταγόμενος ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας. Ἡ χρονογραφία του ἔχει ἀξίαν μόνον ὅπου ἀναφέρει γεγονότα τῆς ἐποχῆς του εἴτε διδὲ πληροφορίας διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἡθὴ τῶν χρόνων του, δηλαδὴ τοῦ βίου αἰῶνος, ὁπότε ἔζησε. Κατὰ τὰ ἄλλα διακρίνεται διὰ τὴν ἑλ-

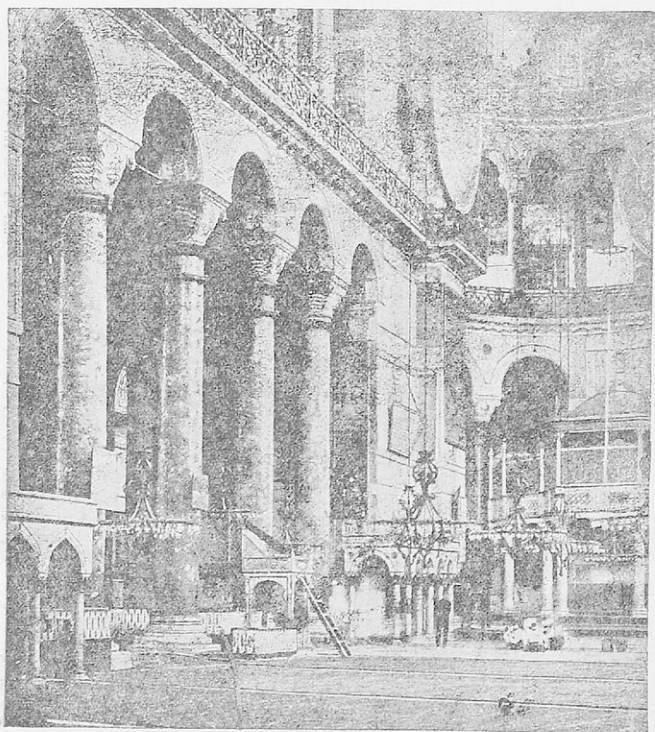

Βασιλική (ἐσωτερικόν)

Εἶναι ἓν μέρος τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀπὸ τὴν περίφημον Βασιλικὴν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου τῆς Θεσσαλονίκης (5ος αἰὼν). Διακρίνεται ἡ σειρὰ τῶν μαρμαρίνων κιόνων, ἡ ὁποία διακόπτεται ἀπὸ τετραγώνους πεσσοὺς ἐπενδεδυμένους μὲ πλάκας ὅπῃ μάρμαρον. Ὑπεράνω τῶν τόξων ὑπῆρχον ἐξῶσαι. Εἶναι ἐξαιρετικὸν ὑπόδειγμα ἐπικολλήσεως πολυχρῶμων μαρμάρων μὲ ἁρμονικὸν συνδυασμὸν τῶν χρωμάτων.

Λίειψιν πάσης ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας. Ὁ Μαλάλας εἶναι δεῖγμα τῆς διανοητικῆς καταπτώσεως τῶν χρόνων του, Τὸ παρελθὸν δι' αὐτὸν εἶναι τελείως συγκεχυμένον καὶ πλήρες ἀσυναρτησίας. «Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Οἰδίποδος, γράφει, ἐγεννήθη ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Ἰάφεθ ὁ Σαρούχ, ὅστις,

ἐνήρξατο πρῶτος τοῦ ἐλληνισμοῦ διὰ τοῦ δόγματος τῆς εἰδωλολατρίας! Ὁ Διόνυσος ἦτο συγγραφεὺς γράψας «Περὶ τῆς ἀμπέλου καὶ τῆς γεωργικῆς τινα!» «Ὁ δὲ Πάρις ἐλλόγιμος καὶ εὐπαίδευτος ἐγένετο καὶ ἐξέθετο λόγον

Ἁγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως (ἐσωτερικόν)

Κιονοσειρά ἀπὸ τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ.

ἐγκωμιαστικὸν εἰς τὴν Ἀφροδίτην!» Μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν κατατάσσει τὸν Θαλῆν, τὸν Κάστορα καὶ τὸν Πολύβιον καὶ μετ' αὐτοὺς τὸν Ἡρόδοτον.

ΒΙΟΙ ΑΓΙΩΝ

Τὸ εἶδος αὐτό, τὸ ὁποῖον κυρίως ἔλαβεν ἀνάπτυξιν κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας, συνίστατο εἰς βιογραφίας μαρτύρων καὶ ἁγίων, τὰς ὁποίας ἔγραφον κυρίως οἱ μονα-

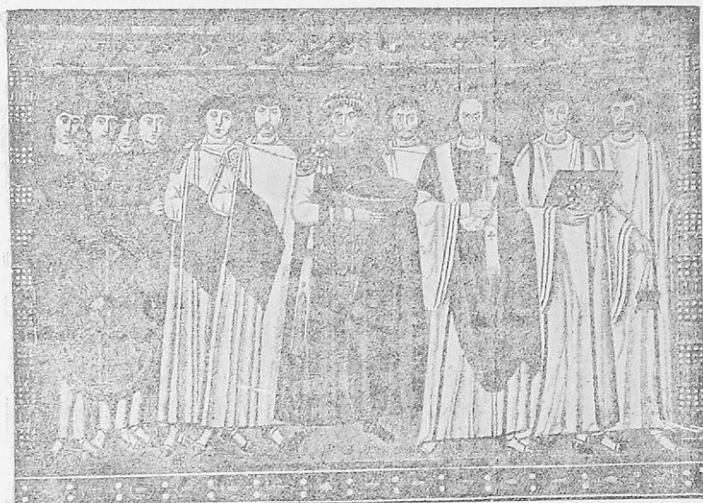

Ὁ Ἀρχάγγελος Μιχαήλ

Μωσαϊκὸν ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν Κωνσταντινουπόλεως. Ἀποτελεῖ μέρος συμπλέγματος. Ἡ ζωρότης τῶν χαρακτηριστικῶν καὶ ἡ ἔκφρασις δεικνύουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τέχνης αὐτῆς εἰς τὸ Βυζάντιον.

χοί. Ἀπὸ τὰς βιογραφίας αὐτὰς μανθάνομεν εἰς πόσα μαρτύρια ὑπέβαλλον ἑαυτοὺς οἱ μάρτυρες καὶ οἱ ἅγιοι καὶ ποῖαι ἦσαν αἱ ἀντιλήψεις των περὶ τῆς θρησκείας. Μεταξὺ τῶν βιογράφων αὐτῶν γνωστότατος εἶναι ὁ **Ἰωάννης Μόσχος** ὁ ὁποῖος ἔζησε περὶ τὰ τέλη τοῦ βου αἰῶνος. Τὸ βιβλίον του **Λειμῶν ἡ Λειμῶναριον** ὀνομαζόμενον μετεφράσθη καὶ εἰς τὴν λατινικὴν καὶ εἶχε

μεγάλην διάδοσιν καὶ ἐπίδρασιν εἰς τὴν Δύσιν. Περιλαμβάνει πλουσίαν συλλογὴν ἀνεκδότων, ἀπομνημονευμάτων, ἀξιολόγων πράξεων καὶ προπάντων θαυμάτων, τὰ ὅποια ἀναφέρονται εἰς τὸν βίον τῶν μοναχῶν καὶ ἱρημι-

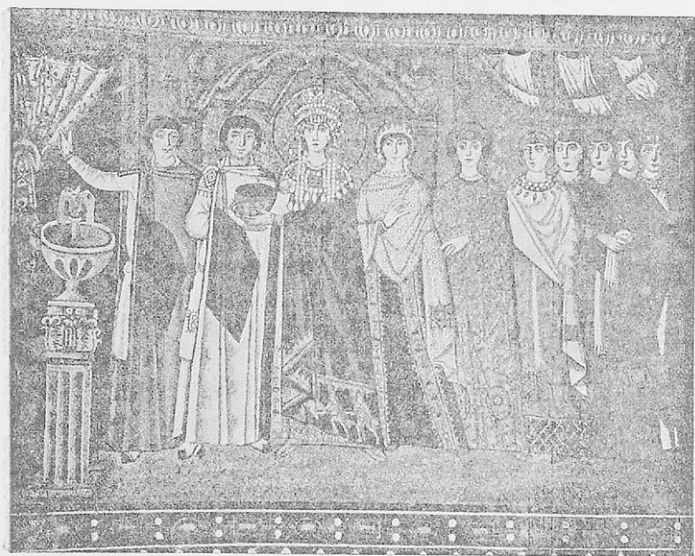

Ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ ἀκολουθία του

Μωσαϊκὸν ἀπὸ τὸν ἅγιον Βιτάλιον τῆς Ραβέννης (περὶ τὸ 547 μ.Χ.) Ὅτι ἀπὸ τὰ ὀνομαστὰ ψηφιδωτὰ τῆς Ραβέννης. Πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος βαδίζει ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ραβέννης Μαξιμιανὸς ἀκολουθούμενος ἀπὸ ἕνα ἱερέα καὶ ἕνα διάκονον. Ἀκολουθοῦν δύο συγκλητικοὶ καὶ τὴν συνοδείαν κλείουν στρατιῶται τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς. Ὁ αὐτοκράτωρ φέρει εἰς τὴν κεφαλὴν φωτοστέφανον, φορεῖ πορφύραν, ἣ ὅποια κουμπώνει μὲ χρυσοὺς πόρπην εἰς τὸν δεξιὸν ὦμον

τῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ βιβλίου αὐτοῦ σώζονται πλῆθος ἄλλα ὅμοια, τὰ ὅποια συνέγραφον οἱ μοναχοὶ ὡς ἀναγνώσματα ἠθικοπλαστικὰ διὰ τὸν λαὸν καὶ πρὸς καταπολέμησιν τῶν ξένων θρησκευμάτων καὶ τῶν αἵρέσεων. Ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἀτελοῦς μορφώσεως τῶν συγγραφέων συναντῶνται πολλὰκις παραλογώταται καὶ περὶ

τῆς θρησκείας καὶ τῆς κοινωνίας ἰδέαι καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ συγγράμματα αὐτὰ δὲν ἔχουν καμμίαν φιλολογικὴν ἀξίαν

Ἡ ἀκολουθία τῆς Θεοδώρας (μωσαϊκὸν εἰς τὸν ἴδιον ναόν)

Παριστάνεται μία μεγάλη αἴθουσα τῶν ἀνακτόρων, ἡ ὁποία ἔχει ἐν ἀπὸ τὰ ἀγαπητὰ κοσμήματα τοῦ Βυζαντίου, ἓνα πίδακα εἰς σχῆμα φιάλης. Ἡ Θεοδώρα φορεῖ τὸ διάδημα μὲ κρεμαστὰ μαργαριτάρια. Εἰς τὸ κράσπεδον τοῦ μανδύου εἶναι κεντημένη ἡ προσκύνησις τῶν μάγων. Αἱ πατρίκιαὶ τῆς ἀκολουθίας τῆς φοροῦν ἐνδύματα μὲ πολὺ ζωηρὰ χρώματα. Δεξιὰ εἶναι πατρίκιος ἐνδεδυμένος ὅπως οἱ ἀκόλουθοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Εἰς τὸ ἄκρον ἓνας εὐνοῦχος συγκλητικός, ὁ ὁποῖος ἀνοίγει τὸ μεταξωτὸν παραπέτοσμα διὰ νὰ περάσῃ ἡ συνοδεία. Ἡ Θεοδώρα ὅπως καὶ ὁ αὐτοκράτωρ κρατοῦν εἰς τὰ χέρια δῶρα διὰ τὸν ναόν.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΙΣ

Εἰς τὴν ποίησιν, ὅπως καὶ εἰς τὰ διάφορα εἶδη τῆς πεζογραφίας, οἱ βυζαντινοὶ ἐμιμήθησαν τοὺς ἀρχαίους. Ἡ μετρικὴ κατασκευὴ τῶν ἀρχαίων ποιημάτων ἐσθιρίζετο

εἰς τὴν ποσότητα τῶν συλλαβῶν (μακρόν, βραχύ). Ἐπειδὴ ὁμως κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶχεν ἐκλείψει ἢ συνειδησις τῆς ποσότητος τῶν συλλαβῶν, ἢ σύνθεσις ποιημάτων μετὰ ἀρχαῖα μέτρα ἦτο τυφλὴ μίμησις τύπων νεκρῶν.

Οἱ βυζαντινοὶ ποιηταὶ κατῴρθωσαν ἀρκετὰ ἐνωρὶς ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν δουλικὴν αὐτὴν μίμησιν, ἢ ὅποια ἔδιδε ποιήματα χωρὶς κίνησιν καὶ ζωὴν Ἐσθίριξαν τὸ

Κιονόκρανον
(Ραβέννα)

Ἡ στρογγύλη ἐπιφάνεια γίνεται ὀλίγον κατ'ὀλίγον τετραγωνικὴ καὶ κοσμεῖται μετὰ παραστάσεις φυτῶν.

μέτρον τῶν ποιημάτων εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν καὶ ἐνίοτε εἰς τὴν ὁμοιοκαταληξίαν καὶ ὄχι πλέον εἰς τὴν ποσότητά των. Τοιουτοτρόπως ἐπραγματοποίησαν ἤδη κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν πρόοδον εἰς τὴν ποίησιν, διότι ἐδημιούργησαν νέον μετρικὸν σύστημα. Ἄλλ' ἐκτὸς αὐτοῦ τὰ νέα ποιήματα ἐστηρίχθησαν πολὺ εἰς τὴν μουσικὴν, ἢ ὅποια τὰ συνώδευε.

Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς ποιήσεως τὸ ὠνόμασαν Ὕμνον καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ πρωτοτυπώτερα διμυουργήματα τῶν Βυζαντινῶν. Ἡ σύνθεσις τοῦ εἶναι ἢ ἐξῆς: Προηγεῖται τὸ Προοίμιον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται

ἀπὸ μίαν ἢ δύο εἰσαγωγικὰς στροφάς, ἀκολουθεῖ ἡ κυρία Στροφή καὶ μετ' αὐτὴν εἴκοσι ἢ τριάκοντα ἄλλαι ὁμοιόμορφοι, αἱ ὁποῖαι ψάλλονται μετὰ τὴν αὐτὴν πρὸς τὴν πρώτην μελωδίαν. Ὁ τελευταῖος στίχος ἐκάστης στροφῆς ἦτο ὁμοιος, ἐλέγετο Ἐπῳδὴ καὶ ἐψάλλετο ἀπὸ ὅλους μαζί τοὺς πιστοὺς.

Ἀπὸ τοὺς ποιητὰς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ὅσοι προσεκολλήθησαν εἰς τὴν παράδοσιν καὶ ἔγραψαν ποιήματα κατὰ τὴν ἀρχαίαν μετρικὴν ὀνομάζονται Ἐθνικοί. Οἱ ἄλλοι, ὅσοι δηλαδὴ ἠκολούθησαν τὸ νέον εἶδος καὶ ἔγραψαν κυρίως ὕμνους ἐκκλησιαστικούς, ὀνομάζονται Μελωδοί.

Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκει ὁ Γεώργιος Πισίδης ἀκμάσας ἐπὶ Ἡρακλείου καὶ γράψας διάφορα ποιή-

ματα, μεταξύ τῶν ὁποίων διαπρέπει τὸ δι' ἰάμβων ἐξυμνοῦν τὰ κατορθώματα τοῦ Ἡρακλείου καὶ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν Ἀράβων ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Γισίδης δὲν ἦτο ποιητὴς μὲ τὴν πραγματικὴν σημασίαν τῆς λέξεως, ἀλλ' εἶχεν ἐξαιρετικὴν ἰδιοφυΐαν καὶ δεξιότητα εἰς τὴν ἀπομίμησιν τῆς ἀρχαίας ποιήσεως, εἰς βαθμὸν ὥστε οἱ σύγχρονοί του ἔθετον τὸ ἐρώτημα τίς στοιχίζει κρεῖττον, ὁ Εὐριπίδης ἢ ὁ Πισίδης.

Ἡ δευτέρα τάσις παρήγαγε τὸν ἀξιολογώτερον καὶ τὸν μόνον ἀληθῶς ποιητὴν τῶν βυζαντινῶν χρόνων, τὸν ἐμπνευσμένον ὕμνογράφον **Ρωμανόν**. Εἶναι ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς ἔζησε. Περισσότερον δίκαιον φαίνεται ὅτι ἔχουν ὅσοι τὸν τοποθετοῦν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὁ Ρωμανὸς ἐξυμνεῖ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ, τὰς πράξεις τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, τῶν ἁγίων καὶ τὰς παραδόσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζονται αἱ ἐορταὶ τῆς ἐκκλησίας. Αἱ διηγῆσεις ἔχουν κίνησιν καὶ δραματικότητα καὶ γενικῶς παρουσιάζουν ἐξαίρετα καλλιτεχνικὰ προσόντα. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ὀνομάζουν τὸν Ρωμανὸν Πίνδαρον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως. Ἡ γλῶσσα τοῦ Ρωμανοῦ εἶναι ἀπλὴ καὶ δανεῖζεται πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν κοινὴν ὁμιλουμένην τῆς ἐποχῆς του. Ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους ὕμνους τοῦ Ρωμανοῦ εἶναι οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὴν Προδοσίαν τοῦ Ἰούδα, τὴν Δευτέραν παρουσίαν, ¹ τὴν Παρθένον παρὰ τὸν Σταυρόν ², τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ ³.

Ἀξιόλογον ποιητικὸν προϊόν τῶν χρόνων αὐτῶν εἶναι ὁ Ἀκάθιστος ὕμνος, ὁ ὁποῖος διακρίνεται διὰ τὴν θέρμην, τὴν κίνησιν καὶ τὰς ὠραίας μεταφοράς. Ἀποδίδεται εἰς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Σέργιον, ὁ ὁποῖος διεκρίθη κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Ἀβάρων.

1) «Ὅταν ἔλθῃς ὁ θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς μετὰ δόξης...»

2) «Ποῦ πορεύει τέκνον..»

3) «Ἡ παρθένος σήμερον...»

ΤΕΧΝΑΙ-ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Ἐνῶ εἰς τὰ λογοτεχνικά εἶδη τοῦ Βυζαντίου γενικῶς παρατηρεῖται σεβασμός καί προσκόλλησις εἰς τὴν παράδοσιν, εἰς τὴν τέχνην συνέβη τὸ ἀντίθετον. Οἱ χριστιανοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ τελοῦν τὰς λειτουργίας των εἰς οἰκοδομήματα, τὰ ὅποια τοὺς ἐνθυμίζουν τοὺς εἰδωλολατρικοὺς ναοὺς. Ἡ ἀνάγκη αὕτη ἐπροκάλεσεν ἀληθῆ ἀναγέννησιν

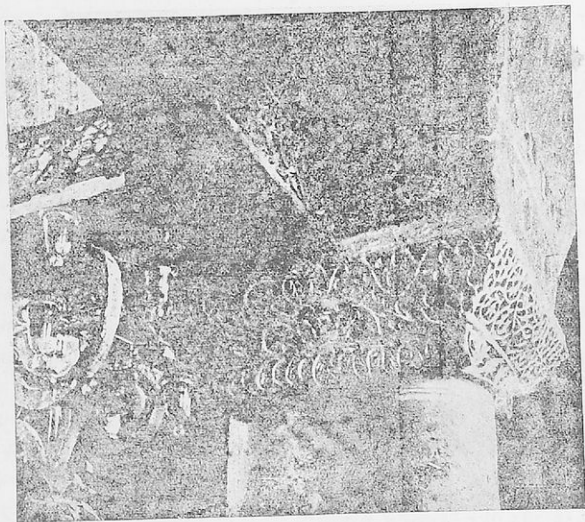
Τρυπητὰ κιονόκρανα, Ἅγιος Μάρκος, Βενετία (5ος αἰὼν)

Κοσμοῦν τὴν κεντρικὴν πύλην τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ προέρχονται ἀπὸ μίαν Βασιλικὴν τοῦ 5ου αἰῶνος. Οἱ Βυζαντινοὶ ἐπιμελοῦνται πολὺ τὴν διακόσμησιν καὶ εὗρισκουν νέους τρόπους ἐπεξεργασίας. Τὸ ἀνωτέρω κιονόκρανα, παραλλαγή Κοριανθιακοῦ, εἶναι δεῖγμα ἐπεξεργασίας μὲ τρύπανον. Σχεδιάζουσι πρῶτον τὸ φύλλον καὶ σκαλίζουν κατόπιν τὰς λεπτομερείας μὲ ἕνα μυτερὸν ἐργαλεῖον. Αἱ φωτοσκιάσεις, αἱ ὅποια ἐπιτυγχάνονται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἐξάφρουν ζωηρότερον τὰ σχέδια.

εἰς τὴν τέχνην καὶ προπάντων εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν

Οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἐχρησιμοποιοῦν ὡς ναοὺς ἰδιωτικὰς οἰκίας. Ἡ οἰκία ὅμως δὲν ἦτο ὁ σῆκος τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ἀπλῶς μέρος, ὅπου συνηγνῶντο οἱ πιστοί, μία συγκέντρωσις εἴτε Ἐκκλησία, ὅπως ἔλεγον.

Ἀργότερα ὅταν ἔγινεν ἀνεκτὴ ἡ δημοσία ἐμφάνις τῆς θρησκείας των, οἱ χριστιανοὶ κατεσκεύασαν τὰ εὐκτήριά των ὄχι κατὰ τὸ πρότυπον τῶν εἰδωλολατρικῶν ναῶν, ἀλλὰ κατ' ἀπομίμησιν τῶν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν, αἱ ὅποῖαι ἕως τότε εἶχον χρησιμεύσει ὡς μέρος συναθροίσεως. Διὰ τοῦτο οἱ πρῶτοι χριστιανικοὶ ναοὶ εἶχον τὸ ἀπλούστατον

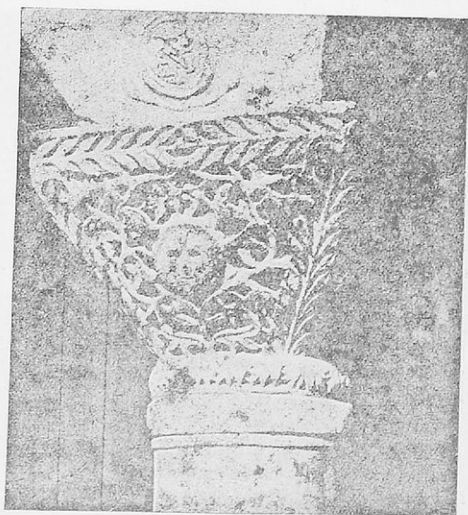

Κιονόκρανα διάτρητα, Ἁγία Σοφία Κων/πόλεως (6ος αἰὼν)

Παραλλαγή τῆς προηγουμένης τεχνοτροπίας. Τὰ κοσμήματα γίνονται διάτρητα, εἶδος δαντέλλας. Ἡ ἐντύπωσις εἶναι ἡ ἴδια καὶ ζωηρότερα ἀκόμη. Καὶ οἱ δύο τύποι, κοινοὶ εἰς τὴν Κων/πολιν, εἶναι διαδεδομένοι εἰς ὅλην τὴν Μεσόγειον.

σχέδιον τῶν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν, δηλ. ἦσαν ὀρθογώνιος μακρὸς σηκὸς ἢ ἐσωνάρθηξ στεγασμένος διὰ ξυλίνης στέγης. Ὅταν ἀργότερα κατεσκεύασαν εὐρυχωροτέρους ναοὺς, ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς τὸ ἀρχιτεκτονικὸν σχῆμα τῶν δημοσίων ρωμαϊκῶν οἰκοδομημάτων, τὰ ὅποια ἐχρησίμευον ὡς δικαστήρια καὶ ὡς χρηματιστήρια καὶ ἐλέγοντο Βασιλικαί. Δηλαδή ὁ σηκὸς ἔγινε πλατύτερος καὶ

έβαστάζετο από δύο σειρές κιόνων. Τοιοῦτοι ναοὶ ἐκτίσθησαν πολλοὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν. Τοιοῦτοι ἦσαν καὶ οἱ ἐπὶ Μ. Κωνσταντίνου κτισθέντες ναοί, καθὼς καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀγ. Σοφίας, ὁ ὁποῖος μετὰ ἐπανειλημμένας καταστροφὰς καὶ ἀνοικοδομήσεις διετήρησε τὸ σχέδιον αὐτό. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀνε-

Κιονόκρανον με διάτρητον διακόσμησιν (μέσα βου αἰῶνος)

Προέρχεται ἀπὸ τὸ Παρέντζο τῆς Ἰστρίας καὶ μαρτυρεῖ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς τεχνοτροπίας. Εἰς τὸ μέσον σταυρὸς καὶ ἐπάνω τὸ μονόγραμμα τοῦ ἐπισκόπου Εὐφρασίου (522—553).

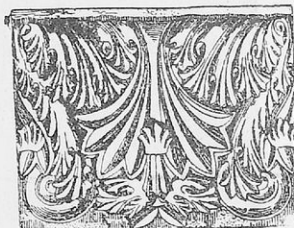
πτύχθη εἰς τὴν Κιλικίαν καὶ Συρίαν νέος τύπος οἰκοδομῆς ναῶν, ὁ ὁποῖος ἐτελειοποιήθη βαθμηδὸν καὶ ἔλαβε τὴν τελειοτάτην ἔκφρασιν τοῦ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὅπως ἐκτίσθη ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ.

ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Τὸ σχέδιον τῆς Ἀγίας Σοφίας ἐξεπόνησαν καὶ ἐξετέλεσαν οἱ ἀρχιτέκτονες Ἀνθέμιος ὁ Τραλλιανὸς (ἀπὸ

τάς Τράλλεις τῆς Μ. Ἀσίας) καὶ ὁ Ἰσίδωρος ὁ Μιλήσιος Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καινοτομία συνίστατο εἰς τοῦτο, νὰ ἀνοικοδομηθῇ κυκλικὸς θόλος ἐπὶ ὀρθογωνίου ἐπιφανείας, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ μεταβληθῇ ἐσωτερικῶς τὸ ὀρθογώνιον σχῆμα τοῦ ναοῦ. Τοῦτο κατῴρθωσαν ὡς ἑξῆς :

Τέσσαρες μεγάλοι κίονες (πεσσοὶ) ὑψοῦνται εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ καὶ συνδέονται μεταξύ των δι' ἀψίδων, τῶν ὁποίων ἐκάστη ἀπεῖχεν ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου τῆς ἐκκλησίας ὑπὲρ τὰ εἴκοσι μέτρα. Ἐπὶ τῶν πεσσῶν ἐστηρίχθη ὁ θόλος, ὁ ὁποῖος ἐπεκάθητο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν ἀψίδων καὶ τῶν κοίλων σφαιρικῶν τριγώνων (pendentifs), τὰ ὁποῖα συνδέουν τὰς ἀψίδας πρὸς ἀλλήλας. Τοιοῦτοτρόπως ἐλύθη τὸ ἀρχιτεκτονικὸν πρόβλημα νὰ οἰκοδομηθῇ κυκλικὸς θόλος ἐπὶ μιᾷς ὀρθογωνίου ἐπιφανείας. Πρὸς τὸ ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν μέρος τοῦ θόλου κατεσκευάσθησαν ὡς προέκτασις τῆς βάσεως δύο ἡμιθόλια, τὸ καθὲν μὲ δύο κόγχας, εἰς τρόπον ὥστε νὰ φαίνεται ὁ κυρίως θόλος ὑψούμενος εἰς τὸν ἄερα. Ἀλλ' ἔτι μὲ τὰ ἡμιθόλια αὐτὰ οἱ ἀρχιτέκτονες ἐπέτυχον ἀκόμη, ὥστε εἰς οἷονδήποτε μέρος τοῦ ναοῦ καὶ ἂν εὑρίσκειται κανεῖς, διακρίνει ὅλας τὰς γραμμὰς τοῦ θόλου καὶ ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ εἰσερχομένου εἰς τὸν ναὸν ἀμέσως κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν προσβλέπει τὸ κέντρον τοῦ θόλου. Τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ ναοῦ ἐπεκτείνεται διὰ τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ, τοιοῦτοτρόπως δὲ ἀπετελέσθη ἐπιμήκης χώρος, τοῦ ὁποῖου ἡ στέγη ἀποτελεῖ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ. Ἐκατέρωθεν ὑπάρχουν δύο πλάγιοι σηκοὶ μὲ δύο πατώ-

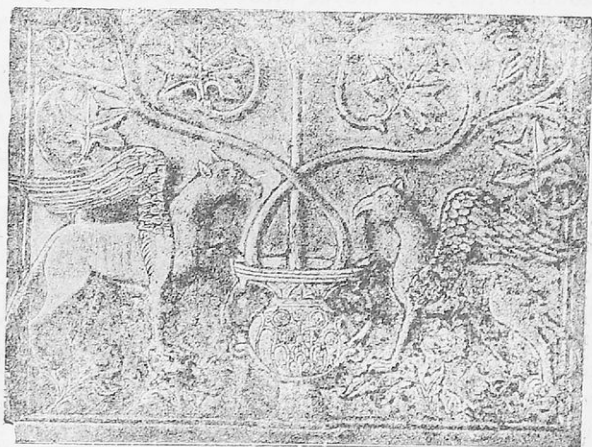
Κοσμήματα εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν

Εἰς τὸ πρῶτον φαίνεται ἡ βαθμιαία παραλλαγὴ τῆς ἑλληνικῆς καὶ ρωμαϊκῆς ἀκάνθης. Τὸ δεύτερον εἶναι δείγμα γεωμετρικῶν κοσμημάτων

Εἰς τὸ πρῶτον φαίνεται ἡ βαθμιαία παραλλαγὴ τῆς ἑλληνικῆς καὶ ρωμαϊκῆς ἀκάνθης. Τὸ δεύτερον εἶναι δείγμα γεωμετρικῶν κοσμημάτων

ματα, τὰ ὁποῖα στηρίζονται ἐπὶ σφαιρικῶν τόξων. Τὸ ἄνω πάτωμα ἦτο ὁ γυναικωνίτης.

Τὸ μέγα πλεονέκτημα τοῦ νέου σχεδίου ἦτο, ὅτι ἀφ' ἑνὸς μὲν διετηρήθη τὸ ὀρθογώνιον σχῆμα τοῦ ναοῦ, ἀναγκαιότατον διὰ τὴν λατρείαν, ἀφ' ἑτέρου διὰ τοῦ θόλου καὶ τῶν ἡμιθολίων τὸ βλέμμα ὑψοῦται πρὸς τὰ ἄνω.

Δεῖγμα γλυπτικῆς

ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Μάρκου τῆς Βενετίας (Ἰσως δου αἰῶνος). Ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἑνὸς κομποῦ ἀμφορέως, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀναβαίνουν ὠραῖα φυλλώματα, εἰκονίζονται δύο φανταστικά ζῷα.

καὶ ἡ ψυχὴ μεταρσιοῦται ὅπως λέγουν. Συγχρόνως δημιουργεῖται νέον κέντρον φωτὸς καὶ ἀέρος, ὥστε νὰ νομίζῃ κανεὶς ὅτι εὗρισκεται εἰς τὸ ὕπαιθρον καὶ ὅτι ἀτενίζει τὸν οὐρανόν.

Ἡ ἐντύπωσις, τὴν ὁποίαν προξενεῖ καὶ σήμερον ἀκόμη τὸ μέγα τοῦτο καλλιτέχνημα, εἶναι καταπληκτικὴ. Φαντάζεται ὅμως κανεὶς ποῖα θὰ ἦτο ἡ ἐπιβολὴ του, ὅταν εἶχεν ὅλον τὸν πλούσιον ἐσωτερικόν του διάκοσμον. Τὸ πλῆθος τῶν ἐγχρῶμων μαρμάρων, τὰ μωσαϊκὰ ἐπὶ χρυσοῦ ἢ βαθυκυάνου ἐδάφους, αἱ εἰκόνες, ὁ χρυσός, ὁ ἄργυρος καὶ οἱ πολύτιμοι λίθοι, ἄφινον τὸν ἐπισκέπτην ἔκ-

στατικόν καὶ θαμβωμένον. Ὁ ἱστορικὸς Προκόπιος γράφει: «Ἐν αὐτῷ ὁ νοὺς πρὸς τὸν θεὸν ἐπαίρόμενος ἀεροβατεῖ, οὐ μακρὰν που ἡγούμενος αὐτὸν εἶναι». Καὶ ἄλλαχού: «Τούτου τοῦ θεάματος οὐδεὶς ἔλαβέ ποτε κόρον, ἀλλὰ παρόντες μὲν ἄνθρωποι τοῖς ὀρωμένοις γεγῆθασιν, ἀπionτες δε τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ διαλόγοις ἀποσεμνύονται».

ΨΗΦΙΔΩΤΑ

Ἡ τέχνη τῶν ψηφιδωτῶν συνίσταται εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν τοίχων τῶν ναῶν μὲ πολυχρώμους μικροὺς λίθους, τοὺς ὁποῖους κολλοῦν μὲ μεγάλην τέχνην καὶ ἀντίθεσιν χρωμάτων, ὥστε νὰ προξενοῦν κατάπληξιν εἰς τὸν θεατὴν. Αἱ εἰκόνες, αἱ ὁποῖαι κατασκευάζονται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, λέγονται Μωσαϊκά. Τῆς ἐποχῆς αὐτῆς μωσαϊκὰ σφάζονται εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐπίσης τὰ μωσαϊκὰ τοῦ πυρποληθέντος ναοῦ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης ἀνήκουν εἰς αὐτὴν τὴν περίοδον. Πολὺ καλὰ διατηροῦνται τὰ μωσαϊκὰ τῆς Ραβέννης εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου παρίσταται ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ Θεοδώρα μὲ τὴν ἀκολουθίαν τῶν.

ΓΛΥΠΤΙΚΗ

Ἡ γλυπτικὴ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους γίνεται ὑπηρετικὴ τῆς διακοσμητικῆς. Ὁ χριστιανισμὸς δὲν ἀπέδιδεν ὅπως ἡ κλασσικὴ ἀρχαιότης σημασίαν εἰς τὴν φυσικὴν καλλονὴν τοῦ ἀνθρώπου, αἱ παλαῖστραι καὶ οἱ ἀγῶνες, ὅπου ἐμελεῖτο τὸ γυμνὸν σῶμα, εἶχον πρὸ πολλοῦ ἐκλείψει Ἀφ' ἑτέρου ἡ γλυπτικὴ, ἡ ὁποία ἄλλοτε ὑπῆρξεν ὑπηρετικὴ τῆς εἰδωλολατρίας καὶ παρέστησε τοὺς θεοὺς αὐτῆς, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ εἰς τὴν νέαν θρησκείαν πρὸς παράστασιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀγίων. Τὸ πρᾶγμα ἐθεωρεῖτο ἀσέβεια. Διὰ τοῦτο οἱ καλλιτέχνηαι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς συνεκέντρωσαν τὰς δυνάμεις τῶν μόνον εἰς τὸ διακοσμητικὸν μέρος τῶν διαφόρων καλλιτεχνημάτων καὶ εἶχον μεγάλην ἐπιτυχίαν. Ἐβιολοτέχνησαν ἄνθη φυσικώτατα καὶ φύλλα καὶ ἐφρόντισαν

νὰ συνδυάσουν τὴν τέχνην των μὲ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς νέας ἀρχιτεκτονικῆς.

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Κατὰ τὸν δὸν μ. Χ. αἰῶνα ἐτέθησαν αἱ βάσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ βυζαντινὴ ζωγραφικὴ δὲν ἀπεμακρύνθη πλέον. Οἱ τεχνῖται ἐγκαταλείπουν τὴν φυσικὴν παράστασιν τῆς ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς καὶ δίδουν εἰς τὰς στάσεις θρησκευτικὴν αὐστηρότητα, ἀπομακρύνουν τὰ δευτερεύοντα ἀντικείμενα καὶ δὲν θέτουν εἰς τὰς εἰκόνας τὸν βάθος, παρατάσσουν δηλαδὴ τὰς παραστάσεις ἐπὶ ἑπιπέδου ἐπιφανείας, καὶ τέλος προσπαθοῦν νὰ ἀπλοποιήσουν τὸ σχῆμα καὶ νὰ ἐξάρουν κυρίως τὸ διακοσμητικὸν στοιχεῖον.

Ἡ τέχνη ὅμως αὕτῃ διεβλήθη πολὺ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὡς μονότονος καὶ μικροῦ λόγου ἀξία. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ βυζαντινὸς ζωγράφος δεσμεύεται ὡς πρὸς τὰ θέματα τῶν παραστάσεων ἀπὸ τὰς ἀπαιτήσεις, τὰς ὁποίας ἐπιβάλλει εἰς αὐτὸν ὁ προορισμὸς τοῦ τόπου, τὸν ὁποῖον εἶχε νὰ διακοσμήσῃ. Ὁ ναὸς διαίρειται ὡς πρὸς τὴν διακόσμησιν εἰς τρία ἐντελῶς διάφορα κατὰ τὸν προορισμὸν μέρη, 1) τὸ Ἱερόν, 2) τὸν Σηκόν καὶ 3) τὸν Νάρθηκα. Εἰς αὐτὰ ὡς τέταρτον δύναται νὰ προστεθῇ τὸ Προσκυνητάριον ἢ τὸ Τέμπλον, τὸ ὁποῖον, ὕψους συνήθως δύο μέτρων, χωρίζει τὸ ἱερόν ἀπὸ τοῦ σηκοῦ.

Εἰς τὰ τέσσαρα αὐτὰ μέρη ὁ καλλιτέχνης ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ζωγραφίσῃ ὠρισμένας παραστάσεις καὶ κατὰ τρόπον μάλιστα αὐστηρῶς καθωρισμένον ἀπὸ τὴν παράδοσιν. Εἰς τὸν τροῦλλον τοῦ σηκοῦ ἔπρεπε νὰ ἀπεικονίζεσθαι ὁ Χριστὸς Παντοκράτωρ κρατῶν εἰς τὴν ἀριστερὰν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ μὲ τὴν δεξιὰν εὐλογῶν. Εἰς τὸ ὕψος τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ εἰκόνιζον τὴν Θεοτόκον μὲ τὸν Χριστὸν παιδίον κτλ. Ἀλλ' ἡ αὐστηρὴς τηρουμένη αὕτῃ σειρὰ δὲν ἐδέσμευσεν ἐντελῶς τὴν ἐλευθερίαν. Ἀντιθέτως βλέπομεν τοὺς τεχνίτας νὰ προσπαθοῦν νὰ νεωτερίσουν εἰς τὸ σύνολον καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας καὶ νὰ ἀναπτύξουν πρωτοτυπίαν ὅσον εἶναι δυνατόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ο ΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΙ ΑΡΑΒΙΚΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

Η ΑΡΑΒΙΑ—ΟΙ ΑΡΑΒΕΣ

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 7ου αἰῶνος ἔγινε σημαντικώτατον γεγονὸς εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἡ ἐμφάνις τοῦ Ἰσλαμισμού. Ἡ νέα θρησκεία παρουσιάζεται τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἀραβίαν.

Ἡ Ἀραβία εἶναι πλατεῖα καὶ ὀγκώδης χερσόνησος κειμένη εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἡ ὁποία ἐνώνει τὴν Ἀσίαν μετὰ τὴν Ἀφρικὴν. Πρὸς δυσμὰς βρέχεται ἀπὸ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἦτο ὁ σύνδεσμος μετὰ τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ. Ἡ Ἀραβία εἶναι τριάκοντα περίπου φορές μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ τὰ πέντε ἕκτα τῆς εἶναι ἀκατοίκητα διότι ἡ χώρα ἐκτείνεται πρὸς τὸν ἰσημερινὸν καὶ εἶναι θερμωτάτη. Κατὰ μῆκος τῆς παραλίας τῆς Ἐρυθρᾶς ὑπάρχει στενὴ χαμηλὴ χώρα, ὅπου βρέχει ἐνίοτε καὶ ἡ γῆ εἶναι γόνιμος. Ἐκεῖ εὐρίσκεται ἡ Ὑμένη, δηλαδή ἡ Εὐδαίμων Ἀραβία, ὅπου φύεται ὁ καφὲς καὶ τὸ θυμίαμα, καὶ ἡ Χετζάζ, ἡ ὁποία ἔχει λειμῶνας καὶ κτηνοτροφίαν. Εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ἦτο συγκεντρωμένον τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἐκτίσθησαν αἱ σημαντικώτεραι πόλεις Μεκκα καὶ Μεδινα.

Οἱ Ἀραβες ἀνήκουν εἰς τὴν λευκὴν φυλὴν καὶ εἰς τὴν σημιτικὴν ὁμοφυλίαν. Εἶναι συγγενεῖς τῶν Ἑβραίων καὶ εἶχον κοινὰς παραδόσεις. Τὰ παλαιότερα ἤθη τῶν ἦσαν βάρβαρα, ἀλλ' εἶχον καὶ πολλὰς ἀρετὰς τῶν πρωτογόνων λαῶν. Ἦσαν γενναῖοι, ἵπποτοικοί, φιλόξενοι καὶ ἐτήρουν τὸν λόγον τῶν. Ἦσαν συναισθηματικοί καὶ ἡγάπων τὴν ποίησιν. Κατ' ἔτος ἐτέλουν ποιητικοὺς ἀγῶνας ὅπως οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες.

Οἱ Ἀραβες δὲν ἀπετέλουν ἓν κράτος, ἀλλ' ἦσαν διηρημένοι εἰς φυλὰς νομαδικὰς Ὅλῳιαι φυλαὶ μόνον ἦσαν μονίμως ἐγκατεστημένοι, ὅλοι ὅμως εἶχον κοινὸν δεσμὸν τὴν θρησκείαν. Ἡ θρησκεία τῶν Ἀράβων διετῆρει ἀκόμη πολλὰ ἴχνη πρωτόγονα. Ἐλάτρευον λίθους, δένδρα κλπ.

Τύπος Ἀραβος

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς των οἱ Ἀραβες εἶχον κανονικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου χρῶμα μελαψόν, ὕψηλόν μέτωπον, ζωηροὺς μαύρους ὀφθαλμοὺς καὶ ἑκφρασιν ἐνεργητικὴν. Ἐνεδύοντο ὅπως σήμερον. Ἐφόρουσαν δηλαδὴ χιτῶνα, ὁ ὁποῖος ἐσφίγγετο μετὰ ζώνην εἰς τὴν ὀσφύν, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἔρριπτον πλατὺ ὕφασμα τὸ λεγόμενον μπουρνούζι ὅμοιον μετὰ τὸ ἱμάτιον τῶν ἀρχαίων. Τὴν κεφαλὴν ἐκάλυπτον μετὰ χιτῶνα ὕφασματος τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο τουρμπάνι καὶ ἐσφίγγετο εἰς τὸ μέτωπον μετὰ ταινίαν.

ἀρκετοὺς ὁπαδοὺς. Ἐνας ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τοῦ Μωάμεθ λέγεται ὅτι ἦτο χριστιανός.

Εἶχεν ὅμως διαδοθῇ ἡ λατρεία τῶν ἄστρον, ὅπως εἰς πολλοὺς σημεϊτικούς λαοὺς Ἐκάστη φυλὴ εἶχε τοὺς θεοὺς τῆς. Ὅλοι μαζί ὅμως ἐπίστευον εἰς ἓνα θεόν, τὸν Ἀλλάχ, τὸν ὁποῖον ἐφαντάζοντο ὡς ἀόρατον δύναμιν. Κοινὸν προσκύνημα τῶν ἀραβικῶν φυλῶν ἦτο ἡ Κααβὰ, δηλ. μέγας ὀγκώδης λίθος, περὶ τοῦ ὁποῖου ἐπίστεύετο ὅτι ἐπεσεν ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Σήμερον ὁ λίθος σκεπάζεται μετὰ ὕφασμα μετὰ ξινον καὶ περιβάλλεται ἀπὸ μεγάλην τετραγωνικὴν στοάν. Περὶ τὴν Κααβὰ ἀπετελέσθη συν-οικισμός, ἐκ τοῦ ὁποῖου σὺν τῷ χρόνῳ προήλθεν ἡ Μέκκα. Ἡ Ἰουδαϊκὴ καὶ χριστιανικὴ θρησκεία εἶχον εἰσέλθει εἰς τὴν Ἀραβίαν καὶ ἡρίθμουν

ΜΩΑΜΕΘ

Ὁ Μωάμεθ ἐγεννήθη εἰς τὴν Μέκκαν τὸ 571 μ. Χ. Κατὰ γὰρ ἀπὸ καλὴν οἰκογένειαν, ἀλλ' ἔμεινεν ὀρφανὸς καὶ πτωχὸς καὶ κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἔβοσκε πρόβατα διὰ τὴν νά ζήσῃ. Ἀλλὰ μία χήρα συγγενῆς του, ἡ Χαν 571
τιτζᾶ, ἔλαβεν αὐτὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της καὶ ὁ Μωάμεθ ὠδήγει τὰ καραβάνια της εἰς τὴν Συρίαν. Ἐκεῖ ἐγνώρισε τὰς δύο μεγάλας θρησκείας, τὴν Ἰουδαϊκὴν καὶ τὴν χριστιανικὴν, αἱ ὁποῖαι ἥσκησαν ἐπίδρασιν μεγάλην ἐπ' αὐτοῦ. Βραδύτερον συνεζεύχθη τὴν Χαντιτζᾶν καὶ ἐγένεν οἰκονομικῶς ἀνεξάρτητος. Τότε ἠκολούθησε

Μουσουλμᾶνοι προσευχόμενοι

τὴν φυσικὴν κλίσιν του. Ὁ Μωάμεθ ἦτο θεόληπτος καὶ φαντασιοκόπος εἰς βαθμὸν παθολογικόν. Ἡμέραν τινά, ὅτε ἦτο 40 ἐτῶν, ἐφαντάσθη ὅτι εἶδεν ἓν ὄν ὑπερφυσικόν, τὸ ὁποῖον διέταξεν αὐτὸν νὰ κηρύττῃ τὴν νεανίθρησκείαν. Ἀλλὰ κατ' ἀρχὰς ἀπέκτησεν ὀλίγους ὁπαδοὺς. Ἡ ἀριστοκρατία τῆς Μέκκας κατεδίωξεν αὐτὸν καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Μεδινὰν (16 Ἰουλίου 622) Ἡ φυγὴ αὕτη ὠνομάσθη βραδύτερον ὑπὸ τῶν πιστῶν Ἐγίρα καὶ καθιερώθη ὡς ἀρχὴ τῆς μωαμεθανικῆς χρονολογίας. Εἰς τὴν Μεδινὰν ὁ Μωάμεθ εἶχε μεγάλην ἐπιτυχίαν. Οἱ κάτοικοι ἐδέχθησαν τὴν θρησκείαν του καὶ ὁ

Μωάμεθ ὠδήγησεν αὐτοὺς κατὰ τῆς Μέκκας, ἡ ὁποία ἤναγκάσθη ν' ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν ὡς προφήτην καὶ ἄρχοντα. Μετ' ὀλίγον ὅλη ἡ Ἀραβία ἐδέχθη τὴν νέαν θρησκείαν καὶ συνηνώθη ὑπὸ τὴν πνευματικὴν καὶ πολιτικὴν ἀρχὴν τοῦ Μωάμεθ. Ὁ Μωάμεθ ἀπέθανε τὸ 632 μ.Χ.

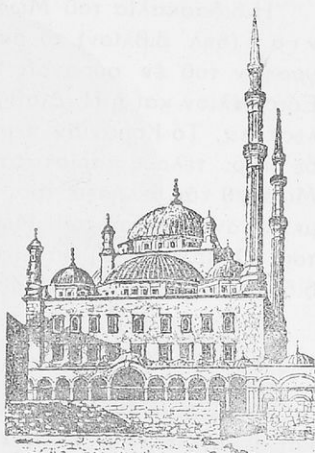
Ο ΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ

Ὁ Μωάμεθ τὴν διδασκαλίαν του ὠνόμαζεν Ἰσλάμ, ἥτοι ἀφωσίωσιν εἰς τὸν θεόν, καὶ τοὺς ὁπαδοὺς του Μουσλίμ (ἀφωσιωμένους). Διὰ τοῦτο ἡ νέα θρησκεία ὠνομάσθη Ἰσλαμισμός καὶ Μουσουλμανισμός, λέγεται δὲ καὶ Μωαμεθανισμός ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἰδρυτοῦ.

Ἐὰν ἀφαιρέσωμεν τὸν φανταστικὸν διάκοσμόν, ἡ διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ περιέχει ὀλίγα πρωτότυπα στοιχεῖα. Κατὰ βάθος εἶναι συγκεχυμένον μίγμα ἐβραϊκῶν, χριστιανικῶν καὶ περσικῶν δοξασιῶν. Ὁ ἴδιος διατείνεται ὅτι ἀνανεώνει τὴν θρησκείαν τοῦ Ἀβραάμ. Τὰ κυριώτερα δόγματα τῆς νέας θρησκείας εἶναι 1) Ὑπάρχει εἷς Θεὸς μόνον καὶ ὁ Μωάμεθ εἶναι ὁ προφήτης τοῦ. Ἀναγνωρίζει ὅμως καὶ τοὺς προφήτας τῆς Π. Διαθήκης καὶ τὸν Χριστόν. Ἀλλ' οἱ ἐβραῖοι καὶ χριστιανοὶ παρεμόρφωσαν τὴν ἀληθινὴν πίστιν, τὴν ὁποίαν ἤλθε ν' ἀποκαταστήσῃ ὁ Μωάμεθ. 2) Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀθάνατος. Αἱ ψυχαὶ τῶν πιστῶν ἀναβαίνουν μετὰ θάνατον εἰς ἓνα ἐκ τῶν ἑπτὰ οὐρανῶν, ὅπου ἀναμένουν αἱ ψυχαὶ τῶν ὑπὲρ πίστewος πεσόντων. 3) Αἱ πράξεις καὶ ἡ τύχη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀμετατρέπτως προωρισμέναι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἄνθρωπος ἐπιτυγχάνει ἢ ἀποτυγχάνει, φονεύεται ἢ σώζεται εἰς τὸν πόλεμον, διότι τοιουτοτρόπως εἶναι προωρισμένον. Αὕτῃ εἶναι ἡ διδασκαλία τοῦ πεπρωμένου (κισμέτ), ἡ ὁποία κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους ἔδωκεν ἀκατάσχετον ὁρμὴν καὶ περιφρόνησιν τῶν κινδύνων εἰς τοὺς πιστοὺς τοῦ προφήτου. Ἀλλὰ βραδύτερον, ὅταν παρῆλθεν ἡ θρησκευτικὴ μέθη,

κατέστησεν αὐτοὺς νωθροὺς καὶ δυσκινήτους μοιρολάτραι. 4) Ἀπαγορεύεται ἡ παράστασις τῆς Θεότητος δι' εἰκόνων ἢ ἀγαλμάτων. Διὰ τοῦτο οἱ ναοὶ τῶν Μωαμεθανῶν ὡς μόνον ἐσωτερικὸν διάκοσμον ἔχουν μερικὰς ἐπιγραφὰς ἡ ρητὰ τοῦ κορανίου.

Εἰς τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν τοῦ ἰσλαμισμού ὡς κύρια καθήκοντα θεωροῦνται τὰ ἑξῆς: 1) Προσευχὴ (ναμάζ) πεντάκις τῆς ἡμέρας μὲ τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς Μέκκας. Τῆς προσευχῆς πρέπει νὰ προηγεῖται καθαρισμὸς τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν (ἀπτέστ) καὶ δύναται νὰ γίνεταί εἰς πάντα τόπον. Ὁ ναὸς (τζαμί) εἶναι τόπος κοινῆς προσευχῆς, ὅπου ἕκαστος πιστὸς προσεύχεται χωριστά. 2) Νηστεία κατὰ τὸν μῆνα Ραμαζάν, ἡ ὁποία συνίσταται εἰς τὴν ἀποχὴν ἀπὸ πάσης τροφῆς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας. Ἐπίσης ἀπαγορεύονται εἰς τὸν πιστὸν ὠρισμένοι τροφαί, ὅπως τὸ χοίρειον κρέας καὶ ὁ οἶνος. 3) Ἐλεημοσύνη καὶ ἔργα φιλανθρωπίας. 4) Ἐπίσκεψις τῶν ἱερῶν πόλεων Μέκκας καὶ Μεδιναῶς. 5) Ἡ ἐξάπλωσις τοῦ ἰσλαμισμού Ὁ πιστὸς ἔχει ὑψιστον καθήκον ν' ἀγωνισθῇ πρὸς διάδοσιν τῆς πίστεως εἰς τοὺς ἀπίστους ἀκόμη καὶ διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου.

Τέμενος Καΐρου
(Ἐξωτερικόν)

Εἰς τὸ μέσον ὕψηλὰ μεγαλύ-
τερος θόλος καὶ ὀλίγον χυμη-
λότερα οἱ μικρότεροι. Ἐνθυ-
μίζουσιν βυζαντινὰ οἰκοδομήμα-
τα. Κάτω στοὰ μὲ λεπτοὺς
κίονας κατὰ περσικὴν ἀπομί-
μησιν. Δεξιὰ ὕψονται δύο μι-
ναρέδες, οἱ ὁποῖοι φέρουν ὁ
καθεὶς δύο ἐξώστας ἀπὸ τοὺς
ὁποῖους ὁ μουεζίνηος καλεῖ
τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχήν.

Ἄπιστοι (Γκιαβούρ) θεωροῦνται οἱ εἰδωλολάτραι (Κιαφίρ), οἱ ἔβραῖοι καὶ οἱ χριστιανοί. Ὁ Μωάμεθ διετήρησε τὴν πολυγαμίαν, ἡ ὁποία ἀνέκαθεν συνηθίζετο εἰς τὴν Ἀραβίαν.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ περιέχεται εἰς τὸ Κοράνιον (δηλ. βιβλίον), τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ἀκριβὲς ἀντίγραφον τοῦ ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχοντος ἱεροῦ βιβλίου. Τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἡ Π. Διαθήκη εἶναι ἀντίγραφα αὐτοῦ ἀτελέστατα. Τὸ Κοράνιον περιέχει 114 κεφάλαια, ἀπ' ἀρχῆς δὲ μέχρι τέλους παρίσταται ὁ Θεὸς ὑπαγορεύων εἰς τὸν Μωάμεθ τὰς θελήσεις του. Ἀλλὰ τὸ Κοράνιον συνετάχθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ ἐπὶ τοῦ τρίτου διαδόχου του Ὁσμάν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐδῶ κ' ἐκεῖ διεσπαρμένων διδασκαλιῶν καὶ διατάξεων του.

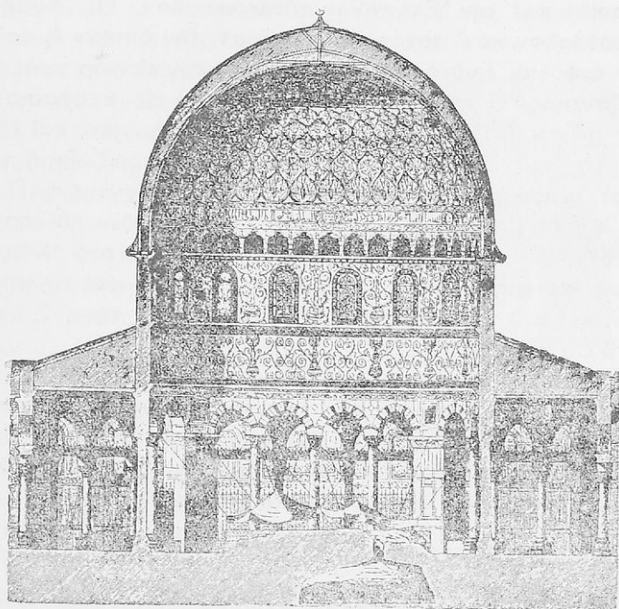
ΤΟ ΑΡΑΒΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Ὁ Μωάμεθ δὲν ἱδρυσεν μόνον νέαν θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ συνήνωσεν εἰς ἓν κράτος τοὺς Ἀραβας. Ἦτο συγχρόνως ἀνώτατος θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς καὶ οἱ διάδοχοί του ὠνομάσθησαν Καλίφαι, ἥτοι τοποτηρηταὶ τοῦ προφήτου.

Εἰς τὸ νέον κράτος ὁ Μωάμεθ ἔδωκε τὴν ὀριστικὴν κατεύθυνσιν, ἡ ὁποία συγκεντρώνεται εἰς τὰς ὀλίγας λέξεις: Πόλεμος κατὰ τῶν ἀπίστων. Αἱ λέξεις αὗται εἶχον μαγικὴν ἐνέργειαν ἐπὶ τῶν Ἀράβων, οἱ ὁποῖοι ἐξῆλθον ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς χώρας τῶν μετὰ τὴν μέθην καὶ τὴν ὁρμὴν τῶν νεοφωτίστων, διὰ νὰ ὑποτάξουν τὸν κόσμον εἰς τὴν νέαν θρησκείαν. Ἦδη ὁ Μωάμεθ εἶχε στείλει πρέσβεις εἰς τὸν Ἡράκλειον καὶ τὸν Χοσρόην Β' καὶ ἐζήτην ἄσπασθον τὴν νέαν θρησκείαν. Ὁ Χοσρόης κατέσφαξεν αὐτοὺς, ἐνῶ ὁ Ἡράκλειος, διπλωματικώτερος τοῦ Πέρσου, ἐφόρτωσεν αὐτοὺς μετὰ δῶρα διὰ τὸν ὑψηλὸν κύριόν των. Ἀλλ' οὔτε ὁ εἷς οὔτε ὁ ἄλλος ἀντελήφθησαν τὴν σοβαρότητα τοῦ κινδύνου.

Τὸν Μωάμεθ διεδέχθησαν τέσσαρες καλίφαι ἐκ τῆς οἰκογενείας του. Πρῶτος ἀπ' αὐτοὺς ἦτο ὁ Ἀβού-

Βέκρ (632—635), πατήρ τῆς εὐνοουμένης συζύγου τοῦ προφήτου (Ἀϊσά), κατόπιν ὁ Ὁ μ ἄ ρ (635—644), ὁ Ὁ σ μ ἄ ν (644—660) καὶ μετὰ τὴν δολοφονίαν αὐτοῦ

Τέμενος εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ (ἐσωτερικὸν)

Ἐγκαρσία τομή. Διακρίνονται τὰ χαρακτηριστικά τῆς ἀραβικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ὁ βυζαντινὸς θόλος, οἱ λεπτοὶ καὶ ὕψηλοι περσικοὶ κίονες Ἐπίσης βλέπομεν τὴν μεγάλην ποικιλίαν τῶν τόξων (στρογγύλα, γωνιώδη, πεταλοειδῆ) καὶ τὸν πλοῦτον τῶν ἀραβουργημάτων.

ἀνῆλθε τέλος τὸν θρόνον ὁ ἐξάδελφος καὶ γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Μωάμεθ Ἀλ ἡ ς. Κατὰ τὸ διάστημα τῶν τριάκοντα ἐτῶν ἔγινε καταπληκτικὴ ἐξάπλωσις τῶν Ἀράβων εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν.

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἡ ἀραβικὴ ἐπίθεσις εὐρήκεν ἐξηγτημένας ἀπὸ τὸν μακροχρόνιον πόλεμον τὰς δύο γειτονικὰς μοναρχίας, τὴν Περσίαν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Οἱ Ἀραβες προσέβαλον κατ' ἀρχὰς τὴν Περσίαν, τὴν ὁποίαν ἐμάστιζον ἐμφύλιοι ἔριδες καὶ ἀναρχία μετὰ τὴν εἰρήνην πρὸς τὸ Βυζάντιον. Ὁ περσικὸς στρατὸς ἠττήθη εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην, ἡ Περσία ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ἀραβας καὶ ἐδέχθη τὴν νέαν θρησκείαν. Τοιοῦτοτρόπως ἐξερριζώθη ἡ παλαιὰ περσικὴ θρησκεία τοῦ Ζωροάστρου, ἡ λεγομένη Πυρολατρία. Οἱ ὀλίγοι Πέρσαι, οἱ ὅποιοι δὲν ἠθέλησαν νὰ δεχθοῦν τὸν Ἰσλαμισμόν, κατέφυγον εἰς τὰς Ἰνδίας, ὅπου διετήρησαν τὴν παλαιὰν θρησκείαν καὶ τὸ ἱερόν βιβλίον τοῦ Ζωροάστρου (Ζαρατούστρα), τὴν Ζέντράβέστα.

Διὰ τῆς καταλύσεως τοῦ Περσικοῦ κράτους ὁ Ἰσλαμισμός ἐξηπλώθη εἰς ὅλας τὰς χώρας, μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ὠξοῦ καὶ Εὐφράτου, τοῦ Καυκάσου, τῆς Κασπίας καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ ἡ Δυτικὴ Ἀσία εἴκοσι μόλις ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ ἡλλαξεν ὅψιν.

ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΣΥΡΙΑΣ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ ΚΑΙ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

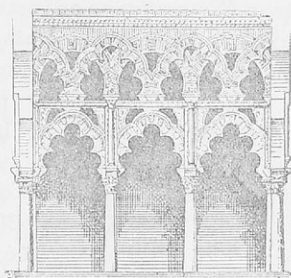
Ἡ κατάκτησις τῆς Συρίας ἤρχισεν ἀπὸ τὸν Ἀβού Βέκρ. Ὁ ἀραβικὸς στρατὸς προσέβαλε καὶ ἐπολιορκήσῃ τὴν πόλιν τῆς Συρίας Δαμασκόν, ἡ ὁποία δὲν ἤργησε νὰ παραδοθῇ (634).

Τότε μόνον οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντελήφθησαν τὴν σοβαρότητα τοῦ κινδύνου καὶ ὁ Ἡράκλειος ἔσπευσεν αὐτοπροσώπως πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δύο μεγάλων ἐπαρχιῶν, τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης. Ἀλλ' ὁ γέρων αὐτοκράτωρ ἠττήθη ἐπανειλημμένως καὶ οἱ ἰθαγενεῖς, οἱ ὅποιοι ἔνεκα τῆς θρησκευτικῆς διαφορᾶς διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Ἕλληνας, προσεχώρησαν εἰς τοὺς Ἀραβας. Ὁ Ἡράκλειος κατῴρθωσε μόνον νὰ σώσῃ τὸν τίμιον σταυρόν, ἐνῶ ἡ Ἱερουσαλὴμ ὑπέκυψεν ἐντὸς ὀλίγου καὶ μετ' αὐτὴν ἡ Βηρυτός, ἡ Ἀντιόχεια καὶ ὁλόκληρος ἡ

Συρία καὶ ἡ Παλαιστίνη, κέντρα τοῦ ἀνατολικοῦ πολιτισμοῦ, κατελαμβάνοντο ὀριστικῶς ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν.

Τὴν κατάκτησιν τῆς Συρίας ἠκολούθησεν ἡ ὑποταγὴ τῆς Αἰγύπτου. Ὁ στρατηγὸς τοῦ Ὁμάρ Ἀμρου ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα καὶ κατέκτησεν ἐν διαστήματι δύο μόνον ἐτῶν ὁλόκληρον τὴν Αἴγυπτον

(640—642). Ἡ ἀκρόπολις τῆς Μέμφιδος, πρωτεύουσος τῆς Μέσης Αἰγύπτου, κατελήφθη ἐξ ἐφόδου καὶ εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἐστρατοπέδευσαν τὰ ἀραβικὰ στρατεύματα, ἐκτίσθη τὸ 973 μ.Χ. ἡ πόλις Κάϊρο ν (Καχिरά=Νίκη) Ἡ Ἀλεξανδρεία προστατευομένη ὑπὸ στόλου, ἀντέστη ἐπ' ὀλίγον, ἀλλ' ἠναγκάσθη καὶ αὕτῃ νὰ παραδοθῇ. Μὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπωλέσθη ὀριστικῶς διὰ τὸν ἑλληνισμόν ἡ Αἴγυπτος, ὅπου ἐπὶ 960 ἔτη ἦνθησεν ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

Στοιχ. ἀπὸ τὴν Κορδεύην

Εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπως καὶ εἰς τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην, οἱ ἐγχώριοι χριστιανοὶ ὡς μονοφυσῖται διέκειντο δυσμενῶς πρὸς τοὺς Ἑλληνας καὶ ἐδέχθησαν εὐχαρίστως τοὺς Ἀραβας. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς προσῆλθον εἰς τὸν ἰσλαμισμόν καὶ τούτων ἀπόγονοι εἶναι οἱ σημερινοὶ Φελλάχοι. Οἱ ἀπομείναντες πιστοὶ εἰς τὸν χριστιανισμόν ὀνομάζονται Κόπται.

Οἱ ΟΜΕΪΪΔΑΙ ΚΑΛΙΦΑΙ

Τὸ 660 ἔγινε σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὸ ἀραβικὸν κράτος. Ὁ διοικητὴς τῆς Δαμασκοῦ Μωαβία ἐστασίασε κατὰ τοῦ τετάρτου μετὰ τὸν Μωάμεθ καλίφου, τοῦ Ἀλῆ, ἐφόνευσεν αὐτὸν καὶ κατέλαβε τὴν καλιφεῖαν. Ὁ Μωαβία ἱδρυσεν νέαν δυναστείαν, τὴν λεγομένην τῶν Ὁμεϊ-αδῶν (664). Ἀλλ' ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀλῆ εἶχε πολλοὺς Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Ρωμαϊκῆ—Βυζαντινῆ, ἔκδ. Ε' 13

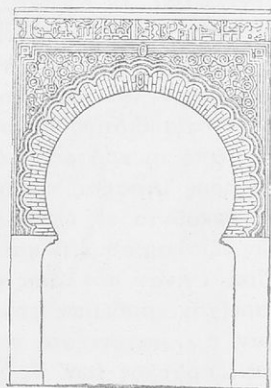
όπαδούς, οἱ ὅποιοι ἐπεχείρησαν νὰ ἐπαναφέρουν εἰς τὸν θρόνον τοὺς υἱούς του. Ἐπικολούθησεν ἐμφύλιος πόλεμος, κατὰ τὸν ὅποιον ἐνίκηθησαν οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀλῆ καὶ ἐφονεύθησαν. Ἀλλὰ ὁ μουσουλμανικὸς κόσμος διηρέθη εἰς δύο στρατόπεδα, τοὺς Σεΐτας, ἥτοι ὁπαδούς τοῦ Ἀλῆ, οἱ ὅποιοι παρεδέχοντο μόνον τὸ κοράνιον, καὶ τοὺς Σουννίτας (Σουννὰ=παράδοσις), οἱ ὅποιοι πλὴν τοῦ κορανίου δέχονται καὶ τὴν λεγομένην ἱεράν παράδοσιν, ἥτοι τοὺς λόγους καὶ τὰ ἀποφθέγματα τοῦ προφήτου.

Ἐπὶ τῶν Ὁμεΐσδων ἥλλαξεν οὐσιωδῶς ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀραβικοῦ κράτους. Πρωτεύουσα αὐτοῦ ἐγένινεν ἡ Δαμασκός, ἡ καλιφεία ἐγένε κληρονομικὴ, ἐνῶ προηγουμένως ἦτο αἰρετὴ, καὶ οἱ καλίφαι ἀπέβησαν δεσπῶται ἀπολυταρχικοὶ ζῶντες βίον πολυτελεῆ καὶ περιστοιχιζόμενοι ὑπὸ μεγαλοπρεποῦς σὺλῆς. Ἀλλὰ πολὺ σημαντικώτερον εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἔδρα τοῦ μωαμεθανισμοῦ μετετέθη εἰς τὴν Συρίαν. Οἱ Σῦροι, καθὼς γνωρίζομεν εἶχον παραλάβει τὸν ἑλληνορρωμαϊκὸν πολιτισμόν, εἶχον μεταφράσει τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν καὶ εἶχον ἀναπτύξει τὰς τέχνας. Τώρα δέχονται τὸν ἰσλαμισμόν, μανθάνουν τὴν ἀραβικὴν καὶ ἐξηκολούθησαν ὡς ἄραβες πλέον νὰ καλλιερگوῦν τὸν πολιτισμόν. Ἡ παραλία τῆς Συρίας εἶναι, καθὼς γνωρίζομεν, ἡ παλαιὰ Φοινίκη καὶ οἱ κάτοικοί της ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν Φοινίκων. Εἰς τοὺς ἐξισλαμισθέντας αὐτοὺς Φοινίκας χρεωστεῖται ἡ ναυτικὴ ἀκμὴ τῶν Ἀράβων. Ὁ περίφημος ἀραβικὸς στόλος, ὁ ὁποῖος θὰ διαμφισβητήσῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς Μεσογείου, ἦτο ἔργον τῶν Σύρων τῆς Φοινίκης. Ὡστε ὀρθότερον θὰ ἦτο νὰ ὁμιλοῦμεν περὶ συριακοῦ παρὰ περὶ ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως ἐπίσης εἶναι γνωστόν ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς μεγαλουργήσαντας Ἀραβας ἦσαν Σῦροι, ἐνῶ οἱ ἴδιοι οἱ Ἀραβες ἐβυθίσθησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὴν παλαιὰν ἀφάνειαν.

ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ Β. ΑΦΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΙΣΠΑΝΙΑΣ

Ἐπὶ τῶν Ὁμεΐσδων ἐξακολουθεῖ ἡ κατακτητικὴ ὁρμὴ τῶν Ἀράβων. Ἀφοῦ συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν τῆς

Αιγύπτου μέχρι της Αιθιοπίας, ἐκυρίευσαν τὴν Κυρηναϊκὴν, τὴν Τρίπολιν, τὴν Τίνυδα, τὸ Ἀλγέριον καὶ τὸ Μαρόκον. Τοιοῦτοτρόπως πεντήκοντα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ ἔφθασαν εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν (681). Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 8ου αἰῶνος οἱ Ἀραβες προσβάλλουν τὴν Εὐρώπην. Ἀφοῦ διέβησαν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ταρίκ τὸν Ἡράκλειον πορθμόν, ὁ ὁποῖος φέρει τὸ ὄνομά του (Γιβραλτάρ), ἐνίκησαν εἰς μεγάλην μάχην τοὺς Βησιγόθους καὶ κατέλαβον τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου (711). Οἱ χριστιανοὶ περιωρίσθησαν εἰς τὰ βόρεια ὄρεινὰ μέρη τῆς Ἰσπανίας. Ὁλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα εἰσῆλθον εἰς τὴν Γαλατίαν, ἐληλάτησαν τὴν κοιλάδα τοῦ Ροδανοῦ μέχρι τῆς Λυὼν καὶ κατόπιν ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ Ποατιέ (Poitiers). Ἐκεῖ τοὺς ἀνεχαίτισαν οἱ Φράγκοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Καρόλου Μαρτέλ καὶ τοὺς ὑπεχρέωσαν 732 νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν

Τόξον πεταλοειδές

Ἰσπανίαν. Ἡ Εὐρώπη ἐσώθη τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ μέγιστον κίνδυνον (732). Δεκαπέντε ἔτη πρὸ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ (717) τὴν ὁρμὴν τῶν Ἀράβων εἶχεν ἀναχαίτσει πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος.

Τοιοῦτοτρόπως ἀπέτυχον αἱ δύο ἀπόπειραι κατὰ τῆς Εὐρώπης. Ἀλλ' οἱ Ἀραβες ἓνα περίπου αἰῶνα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ εἶχον ἰδρύσει ἀχανῆ αὐτοκρατορίαν, ἡ ὁποία ἐξετείνετο πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ὠξοῦ, πρὸς νότον μέχρι τοῦ Ἰνδιακοῦ Ὠκεανοῦ, πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Καυκάσου καὶ τῆς Κασπίας, πρὸς δυσμὰς μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ τῶν Πυρηναίων.

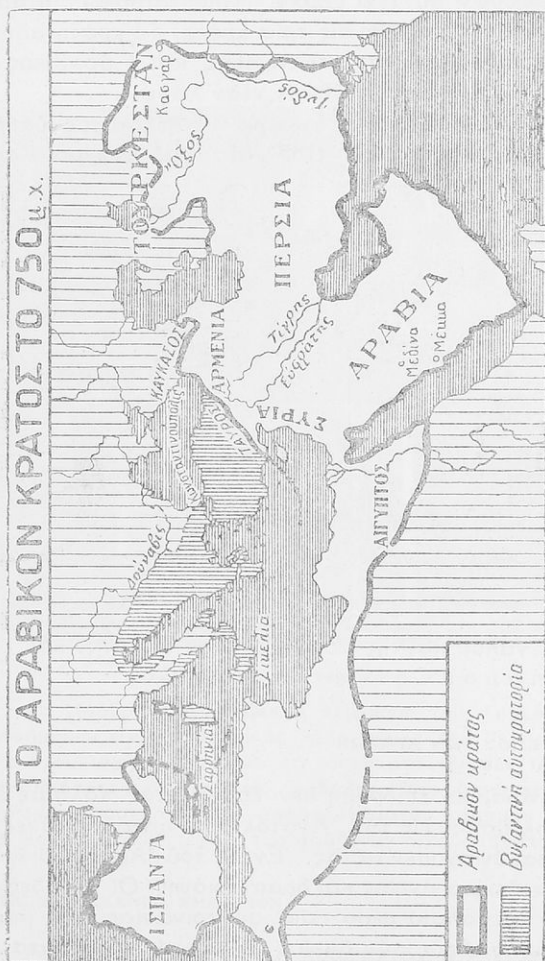
ΛΟΓΟΙ ΤΗΣ ΑΚΜΗΣ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ

Ἡ ραγδαία αὔξησις τοῦ ἀραβικοῦ κράτους δὲν ὀφείλεται μόνον εἰς τὴν ἰκανότητα τῶν Ἀράβων, διότι καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ ἠγωνίσθησαν μὲ ἀνδρείαν κατ' αὐτῶν, οἱ Ἕλληνες μάλιστα ἀντέτασσον πλὴν τῆς ἀνδρείας τὰ ἐπιστημονικὰ μέσα τοῦ πολέμου, τὴν στρατιωτικὴν τῶν πειθαρχίαν καὶ τὴν ἰκανότητα τῶν στρατηγῶν.

Ὑπῆρχον βαθύτεροι λόγοι, οἱ ὅποιοι ἠνύονσαν τὴν ἀραβικὴν ἐξάπλωσιν. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Πέρσαι ἦσαν ἐξηντλημένοι ἐκ τοῦ κατ' ἀλλήλων πολέμου. Ἐκτὸς τούτου οἱ ὑπήκοοι τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὴν Παλαιστίνην, Συρίαν καὶ Αἴγυπτον ἐστέναζον ὑπὸ τὸ βάρος τῶν φόρων καὶ ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἐπαναστατήσουν. Γνωρίζομεν ἐπίσης ὅτι ἡ θρησκευτικὴ διαίρεσις ἀπεξένωσεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ κράτος. Διὰ τοῦτο ἐδέχθησαν ὡς ἐλευθερωτὰς τοὺς Ἀραβας, οἱ ὅποιοι τοὺς μετεχειρίζοντο ἡπίως καὶ ἤρκοιντο εἰς ἐλαφρὸν φόρον, καὶ οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἐξισλαμίσθησαν καὶ ἐξηραβίσθησαν. Οἱ νεοφώτιστοι οὗτοι ἔγιναν πολλάκις φανατικώτεροι τῶν Ἀράβων καὶ παρείχον προθύμως πολεμιστὰς εἰς τὸ Ἰσλάμ. Τὴν Ἰσπανίαν π.χ. κατέκτησαν κυρίως Βέρβεροι (Ἀλγερινοὶ) καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ταρίκ ἦτο ὁμοεθνὴς τῶν. Ἐπίσης οἱ πρωτεργάται τοῦ ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ, ἀρχιτέκτονες, λόγιοι, βιομήχανοι καὶ ἔμποροι ἦσαν κατ' οὐσίαν Πέρσαι, Ἕλληνες, Σύροι, Ἑβραῖοι, Ἰσπανοὶ κτλ.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΟΥ ΑΡΑΒΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Περὶ τὸ 750 μ. Χ. ἀνετράπη ἡ δυναστεία τῶν Ὀμεΐαδων, τὰ μέλη αὐτῆς ἐνεννῆκοντα τὸν ἀριθμὸν ἐφονεύθησαν καὶ ὁ Ἀβδουλαββὸς ἵδρυσε νέαν δυναστείαν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη τῶν Ἀββασιδῶν. Ἀλλ' ὁ διασωθεὶς ἀπὸ τὸν οἶκον τῶν Ὀμεΐαδων πρίγκιψ Ἀβδουραχμὰν κατέφυγεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ἐσχημάτισεν ἴδιον κράτος, τὸ ὅποτον ἐξηπλώθη καὶ εἰς μέρος τῆς βορείου Ἀφρικῆς. Βραδύτερον οἱ Ἀββασίδαι μετέφεραν τὴν πρωτεύου-

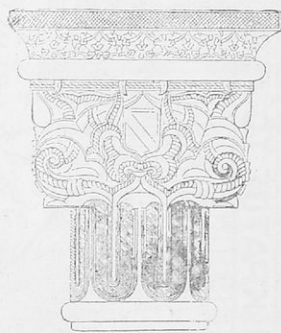

σάν των εἰς τὴν Βαγδάτην ἐπὶ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ. Ἐσχηματίσθη δὲ καὶ τρίτον ἀραβικὸν κράτος με πρωτεύουσαν τὸ Κάϊρον. Τοιουτοτρόπως ἡ ἀραβικὴ αὐτοκρατορία διηρέθη εἰς τρία κράτη. Τὰ κράτη αὐτὰ ἔζησαν ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας καὶ ὁ ἀραβικὸς πολιτισμὸς καὶ εἰς τὰ τρία ἔδωκε νέαν λάμψιν.

Ἐκ τῶν Ἀββασιδῶν ἡγεμόνων ἐνδοξότατος ὑπῆρξεν ὁ Ἀρῶν ἀλ Ρασίδ (785—813), σύγχρονος Καρόλου

Τόξον γωνιώδες

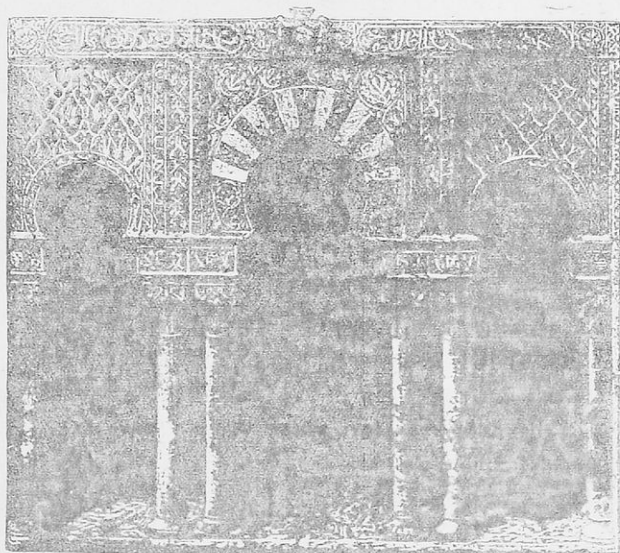
Ἀραβικὸν κιονόκρανον
(Ἀλάμπρα)

τοῦ Μεγάλου καὶ τῆς αὐτοκρατορίρας Εἰρήνης, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Μαρῶν.

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ

Ἡ ἀραβικὴ ἐπιδρομὴ δὲν ἔσβυσε τὰς παλαιὰς ἐστίας τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Τουναντίον ἀνεξωγήνησε καὶ ἐνίσχυσεν αὐτάς. Ἐντὸς τοῦ Ἀραβικοῦ κράτους ὑπῆρχε ζωερὰ κίνησις καὶ δραστηριότης. Οἱ Ἀραβες διετήρησαν τὰ παλαιὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας, τὰς μεγάλας ἐμπορικὰς ὁδοὺς, τὰς ὁποίας εὗρον εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας, ἀνέπτυξαν ζωερὰν ἐπικοινωνίαν μεταξὺ τῆς Μεσογείου καὶ τῆς ἀπωτέρας ἀνατολῆς, τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Κίνας. Ἐπὶ σειρὰν αἰώνων ὑπῆρχον ἐντὸς τοῦ ἀραβι-

κοῦ κράτους μεγάλοι καὶ εὐτυχεῖς πόλεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐκαλλιεργήθησαν τὰ γράμματα καὶ αἱ ἐπιστῆμαι. Ἰδίως αἱ τέχναι ἔφθασαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Κέντρα τοῦ ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ ἦσαν ἡ Δαμασκὸς ἡ Βαγδάτη, τὸ Κάιρον καὶ ἡ Κορδούη.

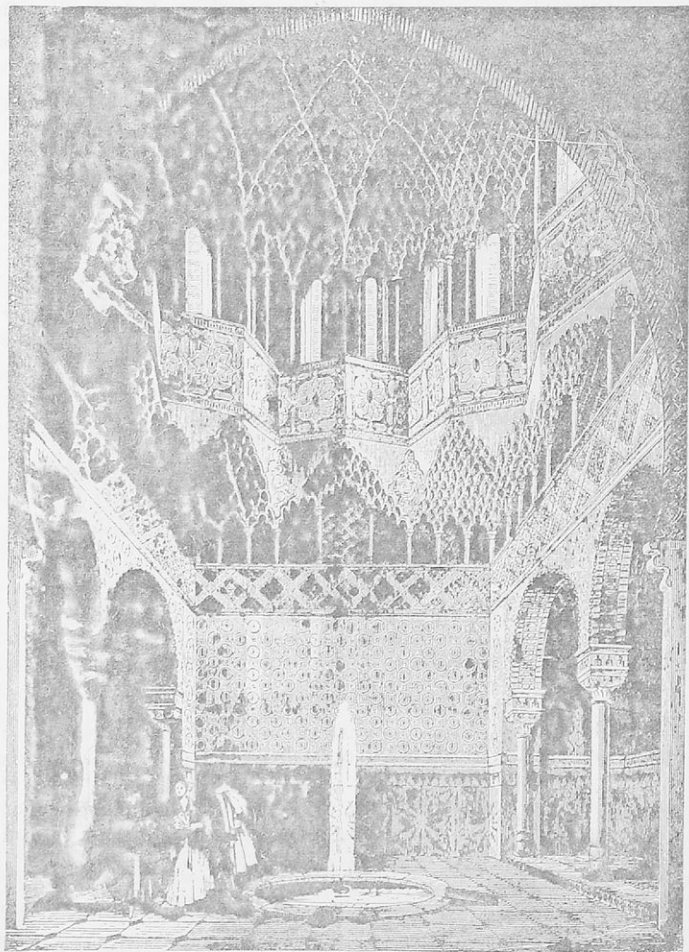

Πύλη ἀραβικοῦ τεμένους

Μέρος τῆς εἰσόδου τοῦ ἀραβικοῦ τεμένους τοῦ Τολέδου, τὸ ὁποῖον σήμερον εἶναι καθεδρικός ναός, ἔργον τοῦ 13ου αἰῶνος. Τὰ τόξα ἔχουν σχῆμα πετάλου. Τὰ τοιχώματα ἄνωθεν τῶν τόξων εἶναι διάτρητα, ὁ τοῖχος εἰς τὸ βάθος εἶναι διακοσμημένος μετ' ἐγχρωμον πορσελάνην καὶ ἀραβουργήματα. Λαμπρὸν δείγμα τῆς διακοσμητικῆς τέχνης τῶν ἀραβικῶν οἰκοδομημάτων.

ΓΕΩΡΓΙΑ, ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ, ΕΜΠΟΡΙΟΝ

Οἱ Ἀραβες διετήρησαν καὶ προήγαγον τὴν ἀνάπτυξιν, τὴν ὁποίαν εὗρηκαν εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐδιδάχθησαν τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ἀρδευτικὴν τέχνην καὶ μετέδωκαν αὐτὰς εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἀπὸ

Στεα' Ἀλάμπρα

ἐκεῖ εἰς τὴν Εὐρώπην. Εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Γουαδαλκιβίρ κατεσκεύασαν σύστημα διοχετεύσεως ὕδατων, τὸ ὁποῖον διατηρεῖται μέχρι σήμερον. Εἰσήγαγον εἰς τὴν Εὐρώπην δένδρα καὶ φυτὰ ἄγνωστα μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων, τὴν ὄρουσαν, τὸ ζαχαροκάλαμον, τὴν βερυκοκκέαν, τὴν μωρέαν, τὰ φασόλια, τὴν κάνναβιν κτλ.

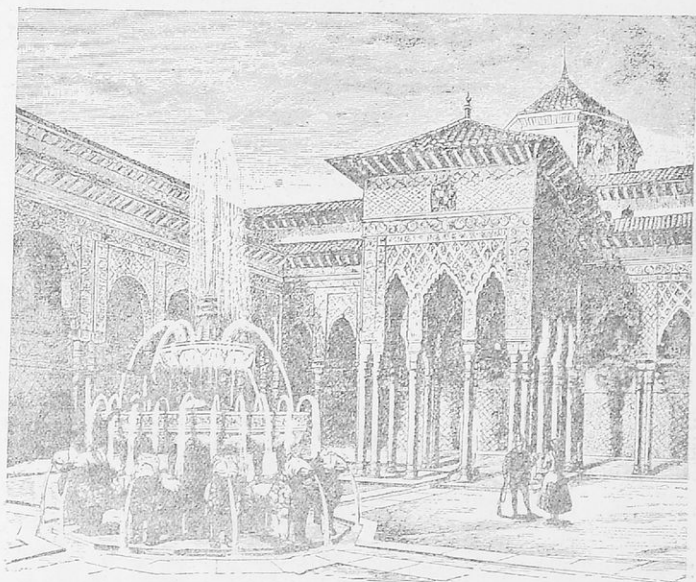
Ἐτελειοποίησαν τὴν βιομηχανίαν τῆς Ἀνατολῆς, ὅπως τὴν κατασκευὴν τῆς πορσελάνης, ἡ ὁποία ἦτο ἀνέκαθεν γνωστὴ εἰς τὴν Περσίαν, τὴν ταπητουργίαν, τὴν κατεργασίαν τῶν μετάλλων. Περίφημα ἦσαν τὰ ξίφη καὶ τὰ μάλ-
λινα ὑφάσματα τῆς Δαμασκοῦ (δαμασκι σπαθί καὶ δαμά-
σκο), καθὼς καὶ τὰ ἔργα τῆς ἀραβικῆς χρυσοχοίας, τῆς
ξύλουργίας καὶ ἐλεφαντουργίας. Εἰς τὴν Κορδοῦνην τῆς
Ἰσπανίας ἐτελειοποίησαν τὴν κατεργασίαν τῶν δερμάτων
(ἀπ' αὐτὸ προήλθεν ἡ γαλλικὴ λέξις *cordonnier*=ὑποδη-
ματοποιὸς ἀπὸ τὸ *Corduanier*).

Οἱ Ἀραβες διεξῆγον εὐρύτατον ἐμπόριον. Τὸ ἐμπόριον εὐχαριστεῖ τὸν Θεόν, ἔλεγε τὸ Κοράνιον. Καὶ ὁ Μωάμεθ ὁ ἴδιος ἦτο ἔμπορος. Ἀπὸ τοῦ 7ου μέχρι τοῦ 10ου μ. Χ. αἰῶνος εἰς ὅλας τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις τοῦ μουσουλμανι-
κοῦ κόσμου ὑπῆρχε μεγάλη οἰκονομικὴ ἀκμὴ. Εἰς τὴν θά-
λασσαν ἔφθασαν μέχρι τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Ἀφρι-
κῆς καὶ διὰ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ μέχρι τῆς Ἰνδοκίνας. Τὰ ἀραβικὰ πλοῖα ἐξουσίαζον τὴν Μεσόγειον σχεδὸν μέ-
χρι τῆς ἐποχῆς τῶν Σταυροφοριῶν. Περίφημοι λιμένες ἦσαν ἡ Βυρηττός, ἡ Τύρος, ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Βαρκελώνη. Εἰς
τὴν ξηρὰν τὰ караβάνια ἐπροχώρουν ἕως τὰ ἐνδότερα
τῆς Ἀφρικῆς καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν μέχρι τῆς Κίνας. Ἐκεῖθεν
παρέλαβον καὶ μετέδωκαν εἰς τὴν Εὐρώπην τρεῖς σημαν-
τικὰς ἐφευρέσεις, τὴν ναυτικὴν πυξίδα, τὴν πυρίτιδα καὶ
τὸν χάρτην.

ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ—ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Οἱ Σύροι εἶχον μεταφράσει, καθὼς εἶδομεν, πολλὰ συγ-
γράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ὅταν διὰ τῆς ἀραβι-
κῆς κατακτήσεως ἐπεκράτησεν ἡ ἀραβικὴ γλῶσσα, τὰ ἔργα

τῶν ἀρχαίων μετεφράσθησαν ἐκ τῆς συριακῆς εἰς τὴν ἀραβικὴν. Οἱ ᾿Αραβες μὲ φιλοστοργίαν ἐδέχθησαν τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν σοφίαν καὶ προήγαγον πολλοὺς κλάδους

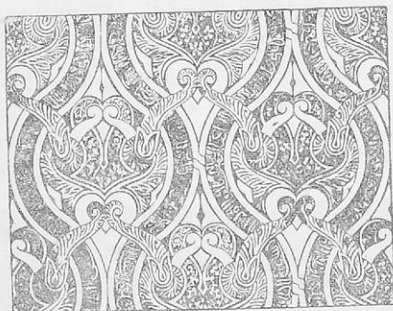

Αὐλὴ τῶν Λεόντων, ᾿Αλάμπρα

αὐτῆς, προσέφεραν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὰ Μαθηματικά, τὴν Γεωμετρίαν, τὴν ᾿Αλγεβραν, τῆς ὁποίας καὶ τὸ ὄνομα εἶναι ἀραβικόν, εἰς τὴν ᾿Αστρονομίαν (πολλοὶ ὄροι ἀστρονομικοὶ εἶναι ἀκόμη ἀραβικοί, ὥς ζενίθ, ναδίρ), εἰς τὴν Γεωγραφίαν, καὶ ἦσαν ὀνομαστοὶ διὰ τὰς ἱατρικὰς τῶν γνώσεις. Τὰ ἱατρικὰ συγγράμματα τῶν ᾿Αράβων ἐχρησίμευον ὡς διδακτικὰ βιβλία ἀκόμη κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ Χημεία τὴν ἀρχὴν τῆς χρεωστεῖ εἰς τοὺς ᾿Αραβας, διότι οἱ ᾿Αραβες ᾿Αλχημισταὶ ζητοῦντες τὸν φιλοσοφικὸν λίθον, δηλαδὴ τὸ μέσον νὰ μετατρέπουν τὰ μέταλλα εἰς χρυσόν, καὶ τὸ ἐλιξήριον τῆς νεότητος, φάρμακον δηλαδὴ, τὸ ὁποῖον θὰ

διαιώνιζε την νεότητα, ἔκαμαν τὰς πρώτας ἀνακαλύψεις τῆς χημείας.

Ἡ μεγάλη ἀκμὴ τῆς ἀραβικῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν γραμμάτων συμπίπτει εἰς Βαγδάτην μὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀροῦν ἁλ Ρασίδ (9ος αἰών), εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἐπὶ τῶν χαλιφῶν Ἀβδουραχμάν Γ' καὶ Χακίμ Β' (10ος αἰών). Ὁ

Δείγματα ἀραβουργημάτων

Χακίμ ἐδαπάνησε μυθώδη ποσά, διὰ νὰ καταρτίσῃ τὴν μοναδικὴν εἰς τὸν τότε κόσμον βιβλιοθήκην τῆς Κορδοῦης, ἥ ὅποια περιελάμβανε 600 χιλ. τόμους. Ἐπ' αὐτοῦ ἤκμασαν πολλοὶ ἄραβες ποιηταί.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Οἱ Ἀραβες εὗρον εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας ὠραίους καὶ μεγάλους ναοὺς καὶ ἐθεώρησαν αὐτοὺς κα-

ταλληλοτέρους διὰ τὴν λατρείαν τοῦ Ἀλλάχ. Εἰς τὴν Συρίαν ἰδίως ἐγνώρισαν τὸν βυζαντινὸν ρυθμὸν καὶ τροποποίησαντες αὐτὸν κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς θρησκείας καὶ τοῦ συναισθηματικοῦ βίου των ἐδημιούργησαν ἴδιον ρυθμὸν. Διετήρησαν τὸν βυζαντινὸν θόλον, ἀλλ' εἰσήγαγον μεγάλην ποικιλίαν τόξων, τὰ ὅποια εἶναι πεταλοειδῆ καὶ γωνιώδη. Ἐκ τῆς περσικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐδανείσθησαν τοὺς λεπτοὺς καὶ ὑψηλοὺς κίονας. Μεγάλην χάριν εἰς τὰ ἀραβικὰ οἰκοδομήματα δίδει ὁ ἐσωτερικὸς διάκοσμος. Οἱ τοῖχοι καὶ τὰ τόξα κοσμοῦνται διὰ συνδυασμοῦ πολυχρώμου πορσελάνης, λεπτῶν σχεδίων ἐκ γύψου καὶ πλήθους γεωμετρικῶν σχημάτων, γραμμά-

Ἀραβούργημα

Ἀπὸ τὰ κοσμήματα τοῦ περιφήμου ἀνακτόρου τῆς Ἀλάμπρας (13ος αἰὼν) Μεταξὺ δύο κοσμημάτων σχήματος ῥόδου εἶναι ἐπιγραφή τοῦ Κορανίου, ποικιλλομένη με γεωμετρικὰς γραμμάς, ἡ ὅποια λέγει: εἰς νικητής, ὁ Ἀλλάχ.

των, φανταστικῶν φυλλωμάτων, οὕτως ὥστε οἱ τοῖχοι ἢ τὰ τόξα εἶναι διάτρητα ὡς ἔργα γλυπτικῆς ἢ φαίνονται ὡς σταλακτῖται. Αὐτὰ εἶναι τὰ λεγόμενα Ἀραβούρημα (Arabesques). Διὰ τῶν περιτέχνων αὐτῶν κοσμημάτων, τῶν λεπτῶν καὶ ὑψηλῶν κίωνων καὶ τῶν κομψῶν στοῶν τὰ ἀραβικὰ οἰκοδομήματα δίδουν τὴν ἐντύπωσιν ἐλαφρότητος καὶ ρέμβης.

Τὰ ἔργα τῆς ἀραβικῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἶναι Τεμένη ἢ Ἀνάκτορα. Ἐξωτερικῶς τὰ οἰκοδομήματα αὐτὰ οὐδέν τὸ ἀξιοπαρατήρητον παρουσιάζουν, ἐνῶ ἡ ἐσωτερικὴ δισκευὴ εἶναι ἔργον θαυμαστῆς φαντασίας. Τὰ ἀνάκτορα ἰδίως ἀποτελοῦνται ἀπὸ σειρὰν διαμερισμάτων,

τὰ ὁποῖα κοσμοῦνται μὲ στοάς. Αἱ στοαὶ περιβάλλουν κήπους ἐσωτερικούς, τοὺς ὁποίους στολίζουν κρῆναι καὶ πίδακες. Ἀλλὰ τὸ ὑλικὸν τῶν ἀραβικῶν κτιρίων δὲν ἦτο πολὺ στερεὸν καὶ τὰ περισσότερα κατέρρευσαν καὶ δὲν σῶζονται πλέον. Τὰ ἀρχαιότερα ἐκ τῶν σωζομένων ἀραβικῶν μνημείων εὐρίσκονται εἰς τὸ Κάϊρον (Τέμενος τοῦ Ἀμροῦ τοῦ 7ου αἰῶνος), εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ Ἱερουσαλήμ. Εἰς τὸ Κάϊρον ἐπίσης σῶζεται τὸ τέμενος Γαῖτ βέη τοῦ 15ου αἰῶνος.

Ἀλλὰ τὰ ὀνομαστότερα ἀραβικὰ μνημεῖα εἶναι ἡ Ἀλάμπρα (13ος αἰὼν) εἰς τὴν Γρενάδαν καὶ τὸ Ἀλκαζάρ (14ος αἰὼν) εἰς τὴν Σεβίλλην. Καὶ τὰ δύο ἦσαν ἀνάκτορα τῶν Μαύρων βασιλέων, οἱ ὁποῖοι διεδέχθησαν τὴν ἀραβικὴν δυναστείαν. Ὅπισθεν τῶν μονοτόνων τοίχων τῆς, οἱ ὁποῖοι ὁμοιάζουν μὲ φρούριον, ἡ Ἀλάμπρα κρύπτει ἀληθῆ φαντασμαγορίαν. Αὐλαί, περίπτερα, κῆποι, δεξαμεναὶ ἀκίνητοῦσαι καὶ πίδακες διαδέχονται ἄλληλα ὡς αἱ φάσεις τερπνοῦ ὀνείρου. Ποικιλόμορφα τόξα, πολύχρωμοι κίονες, στοαί, παράθυρα καὶ ἀνοίγματα παντὸς μεγέθους καὶ πάσης μορφῆς πλαισιοῦνται τὸ ἓν ἐντὸς τοῦ ἄλλου. Αἱ ὀροφαὶ εἶναι ἀπὸ πολὺτιμον ξύλον καὶ κοσμοῦνται μὲ ἔβενον, σμάλτον, ἄργυρον, χρυσὸν καὶ πολυτίμους λίθους. Περίφημος εἶναι ἡ Αἰθουσα τῶν πρεσβευτῶν καὶ ἡ Αὐλὴ τῶν Λεόντων.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι ἡ κυρίως ἀραβικὴ τέχνη. Ἐπειδὴ τὸ κοράνιον ἀπαγορεύει τὴν ἀπεικόνισιν προσώπων, δὲν ἦτο δυνατόν εἰς τὴν Ἀραβίαν ν' ἀναπτυχῇ ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ γλυπτικὴ. Τὰς τέχνας αὐτὰς οἱ Ἀραβες ἀντικατέστησαν μὲ τὸν πλούσιον ἐσωτερικὸν διάκοσμον τῶν οἰκοδομημάτων των καὶ ἐτελειοποίησαν τὴν Διακοσμητικὴν, τῆς ὁποίας τὰ προϊόντα προξενοῦν ἐξαιρετικὴν ἐντύπωσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

ΟΙ ΙΣΑΥΡΟΙ ΚΑΙ Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ—ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑ

Ο ΟΙΚΟΣ ΤΩΝ ΙΣΑΥΡΩΝ

Ἀπὸ τὸ χάος, τὸ ὁποῖον ἐδημιουργήθη μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς δυναστείας τοῦ Ἡρακλείου, ἐξήγαγε τὴν αὐτοκρατορίαν ἢ δυναστεία τῶν Ἰσαύρων. Βασιλεῖς ⁷¹⁷ ἱκανοὶ εἰργάσθησαν, διὰ νὰ ἀνασυγκροτήσουν τὴν αὐτοκρατορίαν, μετερρύθμισαν αὐτὴν διοικητικῶς καὶ τὴν ἐνίσχυσαν στρατιωτικῶς.

Ὁ ἀρχηγέτης τῆς δυναστείας **Λέων Γ'** (717—740), ἦτο ἄνθρωπος μεγάλης ἀξίας, στρατηγὸς ἱκανώτατος, εὐστροφὸς διπλωμάτης καὶ νοῦς ὀργανωτικὸς. Ὁ υἱὸς τοῦ **Κωνσταντίνου Ε'** (740—775) ἦτο ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν ἐξαίρετος ἡγεμὼν, συνεκέντρωνεν ὅλα τὰ προσόντα τοῦ πατρὸς του καὶ ἐξηκολούθησεν ἐπαξίως τὸ ἔργον αὐτοῦ. Οἱ ἐμπαθεῖς μοναχοὶ ὠνόμασαν αὐτὸν **Κοπρώνυμον** καὶ **Καβαλλῆνον** καὶ οἱ χρονογράφοι κατεσυκοφάντησαν αὐτόν, ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι ἱστορικοὶ θεωροῦν αὐτόν ὡς ἕνα ἀπὸ τοὺς ἀξιολογωτάτους αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου. Ἐπὶ τῶν δύο αὐτῶν αὐτοκρατόρων ἤρχισεν ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις.

Τὸν Κωνσταντῖνον Ε' διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ **Λέων Δ'** (775—780) ὁ ἐπικαλούμενος **Χάζαρος**, διότι ἡ μήτηρ του ἦτο θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῶν Χαζάρων τῆς Κριμαίας. Οὗτος ἠκολούθησε τὴν θρησκευτικὴν πολιτικὴν τῶν προκατόχων του, ἀλλ' ἔδειξεν ὀλιγωτέραν αὐστηρότητα. Ὁ υἱὸς τοῦ **Κωνσταντίνου ΣΤ'** ὁ **Πορφυρογέννητος** ἀνέβη πολὺ νέος τὸν θρόνον καὶ δι' αὐτὸ ἐχρειάσθη νὰ τὸν ἐπιτροπεύσῃ ἡ μήτηρ του **Εἰρήνη** ἢ **Ἀθηναία** (780—802). Πορφυρογεννήτους ὠνόμαζον οἱ Βυζαντινοὶ τοὺς

βασιλόπαιδας, οἱ ὅποιοι ἐγεννῶντο, ἐνῶ ἐβασίλευεν ὁ πατήρ των.

Ἡ Εἰρήνη ἦτο γυνή φιλόδοξος καὶ φίλαρχος. Διὰ τὴν κρατήσῃ ἢ ἰδίᾳ τὴν ἀρχήν, ἐτύφλωσεν ἀπανθρώπως τὸν υἱόν της Κωνσταντῖνον ΣΤ' καὶ κατέστησεν ἀνίκανον νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχήν, διέλυσε τὰ τάγματα τῶν παλαιμάχων στρατιωτῶν καὶ ἀντικατέστησε μὲ νεοσυλλέκτους, πιστοὺς εἰς τὸν θρόνον της. Τοιουτοτρόπως τὸ κράτος ἀπεγυμνώθη τῶν ἀνδρείων ὑπερασπιστῶν του καὶ παρεδόθη ἔρμαιον εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Ἀράβων εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Εἰρήνης συνέβη σημαντικώτατον γεγονός εἰς τὴν Δύσιν, ἡ δημιουργία τοῦ κράτους τῶν Φράγκων. Ὁ Κάρολος ὁ Μέγας, βασιλεὺς τῶν Φράγκων, ἤνωσεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ἑκτεταμένας χώρας καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ πάπα τὸν τίτλον τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος (800). Τοιουτοτρόπως ἐφάνη ὅτι ἀνιδρύετο τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος. Ὁ Κάρολος ἔστειλε πρεσβεῖαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐζήτησε νὰ ἀναγνωρισθῇ αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Δύσιν καὶ συγχρόνως ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ λάβῃ σύζυγον τὴν αὐτοκράτειραν Εἰρήνην, διὰ νὰ συνενώσῃ τὰς δύο αὐτοκρατορίας ὑπὸ τὸ σκῆπτρον του. Ἡ Εἰρήνη δὲν ἔπραξε τίποτε, διὰ νὰ περιορίσῃ τὰ φιλόδοξα σχέδια τοῦ βασιλέως τῶν Φράγκων καὶ ἐφάνη μάλιστα διατεθειμένη νὰ δεχθῇ τὴν πρότασιν αὐτοῦ περὶ γάμου. Ἀλλὰ τότε ἀνώτατοι πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ τοῦ κράτους ἐφοβήθησαν μήπως διὰ τοῦ γάμου αὐτοῦ ἡ αὐτοκρατορία ὑποταχθῇ εἰς τὸν Κάρολον, καθήρεσαν τὴν Εἰρήνην καὶ τὴν ἐξώρισαν εἰς τὴν Πριγκιπὸνήσον. Εἰς τὸν θρόνον ἀνεβίβασαν τὸν Γενικὸν Λογοθέτην (Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν) **Νικηφόρον τὸν Α'** (802). Ἡ Εἰρήνη ἀπέθανεν ἐξόριστος εἰς τὴν Μυτιλήνην καὶ μετ' αὐτῆς ἐξέλιπεν ἡ δυναστεία τῶν Ἰσαύρων.

Β' ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ὅλιγους μῆνας μετὰ τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν θρόνον

τοῦ Λέοντος Γ' οἱ Ἄραβες ἐπεχείρησαν δευτέρα μεγάλην ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Ὁμεΐαδης καλὶφης Σοὺλεϋμὰν ἔστειλεν ἰσχυρὸν στόλον ἀποτελούμενον ἀπὸ πολλὰς ἑκατοντάδας πλοῖα, ὁ ὁποῖος 717 ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν Αὐγουστον τοῦ 717. Συγχρόνως ἀραβικὸς στρατὸς ἀπὸ 100 χιλ. κατῴρθωσε νὰ φθάσῃ διὰ τῆς Μ. Ἀσίας εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν τοῦ Βοσπόρου. Οἱ Ἄραβες ἐπολιόρκησαν τὴν φορὰν αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ ἐξηκολούθησαν τὰς ἐπιχειρήσεις των κατὰ τὸν χειμῶνα.

Ἀλλὰ τὴν ἄμυναν τῆς πρωτεύουσας εἶχεν εἰς τὰς στιβαρὰς χεῖρας τοῦ ὁ Λέων. Ἡ μεγάλη ἐκείνη στρατιὰ καθὼς καὶ αἱ ἀποσταλεῖσαι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας ἐνισχύσεις ἀπεδεκατίσθησαν ἀπὸ τὰς συγκρούσεις καὶ ἀπὸ τὸν φοβερὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους ἐκείνου. Κατὰ τὰς μάχας οἱ Ἕλληνες ἔκαμαν μεγάλην χρῆσιν τοῦ ὕγρου πυρός. Μετὰ ματαίας προσπαθείας ἐνὸς ἔτους οἱ Ἄραβες κατ' Αὐγουστον πάλιν τοῦ 718 ἐπεβίβάσθησαν εἰς τὰ περισωθέντα πλοῖα καὶ ἀπέπλευσαν. Ἀλλὰ καὶ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ των κατεστράφησαν καθ' ὁδὸν ὑπὸ τρικυμιῶν.

Ἡ ἐπίθεσις αὕτῃ κατὰ τῆς πρωτεύουσας ἦτο ἡ τελευταία. Ἐκτοτε οἱ Ἄραβες δὲν ἀπεπειράθησαν ἄλλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ἤρκοοντο εἰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ὁ Λέων μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Κωνσταντίνου Ε', τὸν ὁποῖον εἶχε προσλάβει ὡς συνάρχοντα, ἐνίκησαν εἰς τὴν Ἀσίαν τοὺς Ἄραβας καὶ τὸ 755 ὁ Κωνσταντῖνος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Συρίαν, κατέλαβε τὴν Κύπρον καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ Εὐφράτου καὶ τῆς Ἀρμενίας. Συγχρόνως ἤρχισαν αἱ ἐσωτερικαὶ διχόνοια νὰ ταραττοῦν τὸ ἀραβικὸν κράτος. Τὸ 750, καθὼς εἶδομεν, ἀνετράπη ὁ οἶκος τῶν Ὁμεΐαδων καὶ ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον οἱ Ἀββασίδαι καὶ ἡ πρωτεύουσα τῶν Ἀράβων μετετέθη εἰς τὴν ἀπομεμακρυσμένην Βαγδάτην. Ἀρκετὸν καιρὸν οἱ Ἄραβες δὲν ἠνόχησαν τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀφοῦ ὁμως ἀνασυνεκροτήθησαν διὰ τῆς δυναστείας

των Ἀββασιδῶν, ἐπανελάβον τὰς ἐπιθέσεις των εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐπὶ τοῦ καλῖφου Ἀρὸν ἀλ. Ρασίδ, ἥρῃ- μωσαν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Χρυσουπό- λεως ἀπέναντι τῆς Κων]πόλεως καὶ ὑπεχρέωσαν τὴν αὐ- τοκράτειραν Εἰρήνην νὰ συνάψῃ εἰρήνην ταπεινωτικὴν καὶ νὰ πληρῶνῃ ἐτήσιον φόρον (798).

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Ἐκτὸς τῶν Ἀράβων οἱ Ἰσαυροὶ εἶχον νὰ ἀντιμετωπί- σουν τὸν κίνδυνον ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων, οἱ ὅποιοι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἀναρχίας μέχρι τῆς ἀνόδου εἰς τὸν θρόνον τοῦ Λέοντος Γ' ἔκαμνον ἐπιδρομὰς καὶ ἠπείλουν τὴν πρωτεύουσαν. Τὴν ἐπίθεσιν κατ' αὐτῶν ἀνέλαβε τὸ 755 ὁ Κωνσταντῖνος Ε', ὁ ὅποιος ἐπεχείρη- σεν ἐννέα ἐν ὄλῳ ἐκστρατείας ἐναντίον αὐτῶν. Ἀξιομνη- μόνευτος εἶναι ἡ νίκη του εἰς Μαρκελλάς (σημ. Δεμῖρ Καποῦ, 759). Κυρίως ὅμως ἡ βουλγαρικὴ ἀντίστα- σις συνεντρίβη τὸ ἔτος 762. Ὁ Κωνσταντῖνος Ε' ἐπεχεί- ρησε μεγάλην ἐκστρατείαν διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης καὶ ἔδωκε τὴν περίφημον μάχην τῆς Ἀγχιάλου. Οἱ Βούλγαροι κατετροπώθησαν, πολλοὶ ἐφονεύθησαν καὶ ἀρκετοὶ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐτέ- λεσε μεγαλοπρεπὴ θρίαμβον διὰ τὴν νίκην καὶ ἔφερεν εἰς τὴν Κων]πολιν πλουσιώτατα λάφυρα. Οἱ Βούλγαροι ἔκα- μαν εἰρήνην (764). Ἀλλ' ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη τὸ 772 καὶ μετὰ πολλὰς νέας νίκας ὁ Κωνσταντῖνος ἐταπείνωσε τοὺς Βουλγάρους, οἱ ὅποιοι διατηροῦν τὴν ἀνάμνησιν τῶν καταστροφῶν, ὅσας ὑπέστησαν τότε. Πράγματι, ἂν ἐξαι- ρέσωμεν τὸν Βουλγαροκτόνον, κανεὶς αὐτοκράτωρ δὲν ἐταπείνωσε τοὺς Βουλγάρους τόσο, ὅσον ὁ Κωνσταν- τῖνος Ε'.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Σημαντικώτατον μέρος τῆς δράσεως τῶν Ἰσαύρων εἶναι ἡ σοβαρὰ προσπάθεια ἐσωτερικῆς μεταρρυθμίσεως. Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Ρωμαϊκῆ-Βυζαντινῆ ἔκδ. Ε' 14

Ὁ Λέων Γ' καὶ Κωνσταντῖνος Ε' διὰ τὰ ἐξασφαλίσουν τὰ σύνορα τοῦ κράτους, ἐγενίκευσαν τὸν θεσμόν τῶν θεμάτων, ἐχώρισαν δηλαδὴ ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν εἰς διοικητικὰς περιφερείας αἱ ὁποῖαι, καθὼς γνωρίζομεν, ὠνομάζοντο θέματα. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ διοικηταὶ αὐτῶν Στρατηγοὶ ἔνεκα τῶν μεγάλων διοικητικῶν περιφερειῶν ἀπέβαινον πολλάκις ἐπικίνδυνοι, περιώρισαν τὴν ἔκτασιν τῶν περιφερειῶν τούτων καὶ ἐδημιούργησαν περισσότερα θέματα.

Ἀξιολογώτατον ἐπίσης ἔργον τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς τῶν δύο πρώτων Ἰσαύρων ἦτο ἡ δημοσίευσις τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος, τοῦ λεγομένου Ἐκλογῆ (740). Εἶδομεν ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ὅταν ἐξέδιδε τὸν κώδικα, ἐφρόντισε νὰ συλλέξῃ τοὺς παλαιοὺς ρωμαϊκοὺς νόμους, ἀλλὰ δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὸ λαϊκὸν δίκαιον, δηλαδὴ τὰς συνηθείας τοῦ λαοῦ. Ὁ Λέων τουναντίον ἐπεχείρησε νὰ προσαρμόσῃ τοὺς γραπτοὺς νόμους πρὸς τὰ ἔθιμα τοῦ λαοῦ καὶ ἰδίως πρὸς τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον, τοῦ ὁποῦ ἡ ἐπίδρασις εἶναι καταφανεστάτη εἰς τὴν νομοθεσίαν του.

Τὴν νομοθεσίαν διέκρινε νέον πνεῦμα ἀνθρωπισμοῦ καὶ ἰσότητος ἐπὶ τὸ χριστιανικώτερον, ὅπως καταφαίνεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς : Ἐκλογῇ τῶν νόμων ἐν συντόμῳ γενομένη παρὰ Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου, τῶν σοφῶν καὶ φιλευσεβῶν ἡμῶν βασιλέων, ἀπὸ τῶν Ἰνστιτούτων, τῶν Διγέστων, τοῦ Κώδικος καὶ τῶν Νεαρῶν τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ διατάξεων καὶ ἐπιδιόρθωσις εἰς τὸ φιλανθρωπότερον ἐκτεθεῖσα. Τοιουτοτρόπως π. χ. ἐνῶ ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὁ γάμος δὲν ἔθεωρεῖτο μυστήριον καὶ τὸ διαζύγιον ἦτο εὐκολώτατον, διὰ τῆς νέας νομοθεσίας ὁρίζονται σαφῶς αἱ περιστάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας τοῦτο ἐπιτρέπεται. Ὡσαύτως ὠρίζοντο φιλανθρωπότερον αἱ σχέσεις τῶν ἀγροτῶν πρὸς τοὺς μεγάλους γαιοκτῆμονας, καθηργήθη ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου καὶ ἀντ' αὐτῆς εἰσήχθη ὁ ἀκρωτηριασμός, ὁ ὁποῖος ὅμως οὐδέποτε

ἐφηρμόσθη αὐστηρῶς. Δὲν ἐγένετο διάκρισις πλουσίων καὶ πτωχῶν ὡς πρὸς τὰς ποινάς.

Ὡς συμπλήρωμα τοῦ νομοθετικοῦ αὐτοῦ ἔργου δύνανται νὰ θεωρηθοῦν α') Ὁ Στρατιωτικὸς κώδιξ, διὰ τοῦ ὁποίου ἀποκαθίστατο ἡ πειθαρχία εἰς τὸ στράτευμα, β') Ὁ Γεωργικὸς κώδιξ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξησφαλίζοντο εὐνοϊκώτεροι ὅροι ζωῆς εἰς τοὺς χωρικοὺς καὶ περιωρίζετο ἡ ἀπόκτησις μεγάλης κτηματικῆς περιουσίας καὶ γ') Ὁ Ναυτικὸς κώδιξ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπροστατεύετο καὶ προήγετο ἡ ἐμπορικὴ ναυτιλία.

Μεγίστην ὅμως σπουδαιότητα εἶα τὰ ἀποτελέσματά της εἶχεν ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις.

Η ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΕΡΙΣ

Μετὰ τὰς μεγάλας ἐπιτυχίας εἰς τοὺς πολέμους οἱ Ἰσαυροὶ ἠθέλησαν διὰ ριζικωτέρων μεταρρυθμίσεων νὰ στερεώσουν τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν εὐημερίαν τῆς αὐτοκρατορίας. Εἰς τοὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν Ἀράβων εἶχε φανῇ ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς αὐτοκρατορίας ὑπελείποντο πολὺ ἀπὸ τοὺς μουσουλμάνους εἰς τὸν θρησκευτικὸν ἐνθουσιασμόν. Οἱ Ἀραβες ὡς νεοφώτιστοι εἶχον θερμότερον θρησκευτικὸν ζῆλον, ἐνῶ εἰς τὸ Βυζάντιον ἡ θρησκευτικὴ πίστις εἶχεν ἀποκοιμηθῇ. Μὲ τὸν καιρὸν εἶχον εἰσχωρήσει ἕξεις καὶ δοξασίαι, αἱ ὁποῖαι ἀντεστρατεύοντο εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ. Οἱ ἄνθρωποι ἀπέδιδον πραγματικὴν λατρείαν εἰς τὰς εἰκόνας καὶ ἐπίστευον εἰς τὴν θαυματουργὸν αὐτῶν δύναμιν. Ἐπίσης ἀπέδιδον ἐξαιρετικὴν σημασίαν εἰς τὰ λείψανα τῶν ἁγίων καὶ εἰς ἄλλα ἱερὰ κειμήλια. Ἀλλὰ μεγαλυτέρα πληγὴ ἦτο ὁ πολλαπλασιασμός τῶν μοναστηρίων καὶ ἡ ἀδιάκοπος καὶ καταπληκτικὴ αὔξησις τῆς περιουσίας τῶν. Τὰ μοναστήρια ἦσαν ἐπιβλαβὴ ἀπὸ πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἀπόψεως. Τὸ πλῆθος τῶν ἁκμαίων ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι κατέφευγον εἰς αὐτά, ἐστέρουσαν τὴν γῆν ἀπὸ ἐργατικὰς χεῖρας καὶ τὴν πατρίδα ἀπὸ ὑπερασπιστάς. Ἀφ' ἑτέρου τοῦ κράτους αἱ εἰσπράξεις ἡλαττώνοντο, διότι αἱ ἀπέραντοι ἐκτασεις τῶν μονα

στηρίων ἔμενον ἀφορολόγητοι. Ἰδίως ἐπικίνδυνος ἦτο ἡ ἐπιρροή τῶν μοναχῶν ἐπὶ τῶν πιστῶν, οἱ ὅποιοι φανατιζόμενοι ὑπ' αὐτῶν ἠδύναντο ν' ἀποβαίνουν ὄπλον ἰσχυρὸν εἰς τὰς χεῖρας τῶν.

Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ἔβλεπον μὲ δυσφορίαν πρὸ καιροῦ πολλοὶ ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν μορφωμένων, ἀνώτεροι κληρικοὶ, πάντες οἱ ἔχοντες λεπτοτέραν θρησκευτικὴν ἀντίληψιν, πολιτικοὶ, καὶ ἤθελον νὰ μεταρρυθμίσουν τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ νὰ προφυλάξουν τὴν πολιτείαν ἀπὸ τὰ καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα τῆς καταστάσεως ἐκείνης. Ἦτο φυσικὸν ἡ τάξις τῶν δραστηρίων στρατιωτικῶν τῆς Μ. Ἀσίας, ἡ ὁποία ἐπεκράτησε μετὰ τῶν Ἰσαύρων, νὰ ταχθῇ πρὸς τὸ μέρος τῶν μεταρρυθμιστῶν. Ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν ἐπίσης ἔλαβον τὴν μορφήν τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἐκεῖ εἶχον ἐκδηλωθῇ ἀπὸ μακροῦ χρόνου τάσεις ἀνακαινίσεως τῆς θρησκείας. Μετ' ὀλίγον ἡ μεταρρυθμίσις ἔγινεν ἀνάγκη κοινωνικὴ, διότι μία μεγάλῃ μερὶς τοῦ λαοῦ καὶ μάλιστα ἡ περισσότερον φωτισμένη ἐζήτει αὐτὴν.

ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑΣ

Τὸ 726 Λέων ὁ Γ' διὰ διατάγματος ἀπηγόρευσε τὴν προσκύνῃσιν τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ διέταξε τὴν ἀνάρτησιν αὐτῶν εἰς μέρος ὑψηλότερον. Κατ' ἀρχὰς ἐπεδίωξε τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ μὲ τρόπον ἐπιεικέστατον. Ἀλλ' ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως φανατιζόμενος ὑπὸ τῶν μοναχῶν καὶ λαβὼν ἀφορμὴν τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ δι' ἄλλου φίλου τῆς μεταρρυθμίσεως ἐστάσιασεν. Ἡ στάσις κατεστάλη εὐκόλως, ἀλλ' ὁ Λέων διὰ νεωτέρου διατάγματος διέταξε τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν εἰκόνων ἀπὸ τοῦ ναοῦ. Τότε ἡ ἔρις μεταξὺ τῶν δύο μερίδων ἐκορυφώθη, τὰ πάθη ὠξύνθησαν καὶ οἱ μοναχοὶ, τῶν ὁποίων τὰ συμφέροντα ἐπλήττοντο, διότι ἀφηροῦντο ἀπ' αὐτοὺς αἱ πρόσοδοι ἐκ τῆς κατασκευῆς εἰκόνων, ἐφανάτιζον διαρκῶς τὸν ὄχλον κατὰ τῆς μεταρρυθμίσεως. Αἱ δύο μερίδες συζητοῦν μὲ πάθος τὸ ζήτημα καὶ στολίζουν μὲ πειρακτικὰς φράσεις τοὺς ἀντιθέτους. Οἱ μεταρρυθμισταὶ ὀνομά-

ζουν τοὺς ἀντιπάλους των Εἰκονολάτρας, ἐκείναι πάλιν τοὺς μεταρρυθμιστὰς Εἰκονοκλάστας ἢ Εἰκονομάχους.

Ἡ κατάστασις περιπλέκεται περισσότερο, διότι ἐπεμβαίνει εἰς τὴν ἔριδα ὁ πάπας Ρώμης Γρηγόριος Β', ὁ ὁποῖος διαμαρτύρεται ἐντόνως κατὰ τῆς μεταρρυθμίσεως. Ὁ διάδοχός του Γρηγόριος Γ' μετῆλθε πολιτικὴν τολμηροτέραν. Ἐξήγειρεν εἰς στάσιν τὴν Μέσσην Ἰταλίαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Λομβαρδῶν, οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὴν Βόρειον Ἰταλίαν. Ἐπίσης ἐπροσπάθησε νὰ ἐξεγείρῃ καὶ τὰς χώρας τῆς κυρίως Ἑλλάδος, αἱ ὁποῖαι ὑπῆγοντο τότε ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ στασιασταὶ τῆς Ἑλλάδος (Ἑλλαδικοὶ) ἀναγορεύουν νέον αὐτοκράτορα, τὸν Κοσμά, καὶ πλείουν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Λέων ἀντίκρουσε τοὺς κινδύνους μὲ θάρρος. Ἀλλὰ τὴν μέσσην Ἰταλίαν ἔχασεν ὀριστικῶς, διετήρησε δὲ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχὴν μόνον ἐπὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας. Τὸν πάπαν ὅμως ἐτιμώρησε, διότι ἀφῆρεσεν ὅλα τὰ κτήματά του εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν καὶ ὑπήγαγεν ἐκκλησιαστικῶς τὰς χώρας αὐτὰς καθὼς καὶ τὰς ἑλληνικὰς εἰς τὸν θρόνον Κων/πόλεως. Τὴν ἐπίθεσιν τῶν στασιαστῶν καὶ τοῦ Κοσμά κατὰ τῆς Κων/πόλεως ἐξεμηδένισε. Κατέστρεψε τὸν στόλον των διὰ τοῦ ὕγρου πυρὸς καὶ ἐφόνευσε τὸν Κοσμά.

Παρ' ὅλας ὁμως τὰς ἐπιτυχίας τοῦ αὐτοκράτορος τὰ πράγματα καθημερινῶς ὀξύνονται καὶ ἡ ἔρις λαμβάνει μορφήν ἀνταγωνισμοῦ πολιτείας καὶ ἐκκλησίας. Ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Χρυσοστόμου ἐζήτην ἀποκτήσῃ αὐτοτέλειαν καὶ ἀνεξαρτησίαν ἐκ τοῦ κράτους.

Τὰ πάθη ἐκορυφώθησαν ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Λέοντος Κωνσταντίνου Ε'. Ὁ Κωνσταντῖνος, ἐμπαθέστερος τοῦ πατρὸς του καὶ περισσότερο ἐκείνου θεολογῶν, ἐπολέμει μὲ φανατισμὸν καὶ συστηματικώτερον τοὺς ἀντιφρονούντας. Συνεκάλεσε τὸ 753 Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἐν Ἱερεῖᾳ (ἀπέναντι τῆς Κων/πόλεως, σήμερον Φανὰρ Μπαξεσί), ἡ ὁποία κατεδίκασε τὴν εἰκονολατρείαν. Ἐνῶ τώρα οἱ ἀντιφρονούντες ἠδύναντο νὰ καταδιώκωνται καὶ νὰ

τιμωροῦνται συμφώνως πρὸς τὰ θεσπιθέντα ὑπὸ τῆς συνόδου, ὁ Κωνσταντῖνος μετεχειρίσθη κατ' ἀρχὰς τρόπους ἡπίους καὶ προσεπάθησε νὰ προσελκύσῃ αὐτοὺς. Μόνον ὅταν ἐπέισθη ὅτι τὸ πείσμα τῶν μοναχῶν ἦτο ἀκατάβλητον, ἤρχισε δι' αὐστηρῶν μέτρων νὰ ἐφαρμόζῃ τὴν μεταρρυθμίσιν (765) Αἱ ἅγιοι εἰκόνες ἐθραύοντο, τὰ μοναστήρια ἐκλείοντο ἢ μετεβάλλοντο εἰς στρατῶνας, οἱ μοναχοὶ ἐξεδιώκοντο, αἱ περιουσίαι τῶν μοναστηρίων ἐδημεύοντο, οἱ δὲ φανατικώτεροι ἐφυλακίζοντο, ἐκακοποιούντο ἢ ἐξωρίζοντο. Μερικοὶ ἐθανατώθησαν, ἄλλοι διεπομπεύθησαν εἰς τὸν Ἱππόδρομον, ὁ Πατριάρχης Κωνσταντῖνος ἀπεκεφαλίσθη Ἡ καταδιώξις διήρκεσε πέντε ἔτη καὶ ἐφαίνετο ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς κυβερνήσεως ἦτο ἡ ἐξολόθρευσις τῶν μοναχῶν. Πράγματι, καθὼς ἔλεγε σύγχρονός τις, τὸ Βυζάντιον ἐφαίνετο κενὸν καλογήρων. Ἀλλὰ οἱ μοναχοὶ ἀντέταξαν ζωηράν ἀντίστασιν καὶ ὑπέφερον μὲ καρτερίαν τοὺς διωγμοὺς ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀληθείας.

Τοιοιτοτρόπως ἡ αὐτοκρατορία ἐπὶ τῶν δύο πρώτων Ἰσαύρων ἐφαίνετο ἀνάστατος ἐσωτερικῶς ἕνεκα τοῦ θρησκευτικοῦ διχασμοῦ, τὸ γόητρον αὐτῆς ὑπέστη πληγὴ διὰ τῆς ἀπωλείας τῆς Ἰταλίας, ἐνῶ ἄλλη σπουδαιότατη συνέπεια τῆς μεταρρυθμίσεως ἦτο ὅτι ἤρχισεν ἡ ρῆξις μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς ἐκκλησίας, ἡ ὁποία προετοίμαζε διὰ τὸ μέλλον σοβαροὺς κινδύνους. Ἀλλὰ καὶ παρ' ὅλας αὐτάς τὰς ἠθικὰς καὶ ὑλικὰς ζημίας ἡ μεταρρυθμίσις δὲν εἶχεν ἐντελῶς ἐπιβληθῇ.

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

Ὁ διάδοχος τοῦ Κωνσταντίνου Ε' Λέων Δ' ἐξηκολούθησε τὸ μεταρρυθμιστικὸν πρόγραμμα τῶν προκατόχων του, ἀλλ' ἀνεκάλεσε τὰ αὐστηρὰ διατάγματα τοῦ πατρὸς του κατὰ τῶν μοναστηρίων καὶ τῶν μοναχῶν. Ἡ φίλαρχος ὁμως Εἰρήνη, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὰ φιλόδοξα σχέδιά της, ὤνευ μετὰ τὴν μερίδα τῶν ἐκονολατρῶν καὶ ἐφρόντισε νὰ παρασκευάσῃ τὸ ἔδαφος πρὸς ἀνατροπὴν τῆς μεταρ-

ρυθμίσεως. Ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν τοὺς εἰκονομάχους, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀνδραδέλφους της, υἱοὺς τοῦ Κωνσταντίνου Ε'. Ἀφοῦ ἀπέτυχεν νὰ συγκαλέσῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν σύνοδον, διότι διέλυσεν αὐτὴν ὁ στρατός, συνεκάλεσεν Οἰκουμενικὴν σύνοδον ἐν Νικαίᾳ τὸ 787.

Ἡ σύνοδος αὕτη ἔλαβε σοβαρὰς ἀποφάσεις. Ἀπεκήρυξε τὴν ἐν Ἱερείᾳ σύνοδον, κατεδίκασε τὰς ἀποφάσεις της καὶ ἔλυσε δογματικῶς τὸ ζήτημα τῆς προσκυνήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἀπονεμομένη εἰς τὰς ἁγίας εἰκόνας λατρεία δὲν ἦτο κτισματολατρία ἢ εἰδωλολατρία, διότι ἡ προσκύνησις αὐτῶν ἦτο τιμὴ προσφερομένη εἰς τὸ πρωτότυπον. Ἐφάνη τότε ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀπέκτησε τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ἄλλ' αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες ἀφοῦ κατέπαυσαν ἐπ' ὀλίγον, ἐπανελήφθησαν πάλιν βραδύτερον σφοδρότεραι.

ΟΙ ΜΕΤΑΞΥ ΙΣΑΥΡΩΝ ΚΑΙ ΜΑΚΕΔΩΝΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ (802-867)

Ὁ Νικηφόρος Α' (802-811) ἦτο ἡγεμὼν εὐφυὲς καὶ δεινὸς οἰκονομολόγος. Εἰς τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων ἂν καὶ ἐπεδοκίμαζε τὴν πολιτικὴν τῶν εἰκονομάχων, ἐδείχθη μετριοπαθέστατος. Ἐφονεύθη εἰς τὸν κατὰ τῶν Βουλγάρων πόλεμον ὁ υἱὸς τοῦ Νικηφόρου **Σταυράκιος** (811) ἐβασίλευσε δύο μόνον μῆνας, διότι ἠναγκάσθη ὑπὸ τοῦ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ τοῦ **Μιχαήλ Α'** τοῦ **Ραγκαβέ** νὰ ἀποσυρθῇ εἰς μοναστήριον. Ὁ Ραγκαβὲς ἐβασίλευσε δύο ἔτη (811-813). Ἐπειδὴ ὅμως ἔδειξε μεγάλην ἀδράνειαν καὶ ἠπειλεῖτο τὸ κράτος ἐκ τοῦ βουλγαρικοῦ κινδύνου, τρεῖς γενναῖοι στρατηγοὶ τοῦ στρατοῦ, **Λέων ὁ Ἀρμένιος**, **Μιχαήλ ὁ Τραυλὸς** καὶ **Θωμᾶς ὁ Καππαδόκης**, ἀνέτρεψαν αὐτὸν καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον εἰς ἑξ αὐτῶν, **ὁ Λέων Ε'** ὁ **Ἀρμένιος** (813-820). Ὁ Λέων ἦτο ἐκ τῶν δραστηρίων στρατιωτικῶν αὐτοκρατόρων, καλὸς κυβερνήτης καὶ καλὸς στρατηγός. Ἀνασυνέταξε τὸν στρατὸν καὶ ἀπέκρουσε τὸν βουλγαρικὸν κίνδυνον καὶ μετὰ τὴν

νίκην ἤρχισε τὴν νέαν περίοδον τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἄλλ' ἡ θρησκευτικὴ πολιτικὴ τοῦ Λέοντος ἐγέννησε μεγάλην ἀντίδρασιν, τὴν ὁποίαν ἐπωφελήθη ὁ στρατηγὸς Μιχαὴλ Τραυλός, ἄλλοτε συνεργάτης τοῦ Λέοντος καὶ διωγγανώσε συνωμοσίαν κατ' αὐτοῦ Ἡ συνωμοσία ἀπεκαλύφθη καὶ ὁ Μιχαὴλ ἐφυλακίσθη. Τότε συνέβη ἓν ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ μεσαιωνικοῦ Βυζαντίου δραμάτων. Κατὰ τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων οἱ συνεργάται τοῦ Μιχαὴλ μετρημφοισμένοι εἰς ἱερεῖς εἰσῆλθον εἰς τὸν ἀνακτορικὸν ναὸν καὶ ἐδολοφόνησαν τὸν Λέοντα καθ' ἣν ὥραν ἐψάλλεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὰς Καταβασίας τῆς ἡμέρας, ἀμυνόμενον διὰ τοῦ τιμίου σταυροῦ, ὅπως γράφει ὁ χρονογράφος (820). Ὁ Μιχαὴλ ἀπεφυλάκισθη καὶ ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ.

Ὁ **Μιχαὴλ Β'** (820—829) ἦτο καλὸς στρατηγὸς καὶ ἄνθρωπος νοήμων, ἀλλ' ἐστερεῖτο ἠθικῶν ἐλατηρίων. Εἰς τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα ἐκήρυξε τὴν ἀνοχήν, δηλ. ἕκαστος νὰ εἶναι ἐλεύθερος νὰ πρεσβεύῃ ὅ τι θέλει. Ἄλλ' ἡ μετριοπαθὴς πολιτικὴ του δὲν ἔφερε τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα.

Σπουδαιότατον γεγονὸς τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἦτο ἡ στάσις τοῦ στρατηγοῦ Θωμᾶ τοῦ Καππαδόκη, ὁ ὁποῖος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος Ε' ἀπῆγει τὸν θρόνον. Ὁ Θωμᾶς προσεχώρησεν εἰς τὸν καλίφην τῆς Βαγδάτης, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καὶ προσεῖλκυσε πολλὰς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τέλος ἐπῆλθε μετὰ στόλου καὶ στρατοῦ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκεῖ κατεστράφη καὶ συλληφθεὶς ἐφονεύθη κατόπιν φρικτῶν βασανιστηρίων εἰς τὴν φυλακὴν. Ἡ στάσις αὐτὴ διήρκεσε τρία ἔτη, ἀνεστάτωσε τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἐγίνε προξένος πολλῶν καταστροφῶν.

Τὸν Μιχαὴλ Β' διεδέχθη ὁ υἱὸς του **Θεόφιλος** (829-842), ὁ ὁποῖος διεκρίθη διὰ τὴν συνετὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὴν καλλιτεχνίαν. Ὁ ἴδιος εἶχε λάβει μεγάλην μόρφωσιν καὶ προήγαγε τὰς τέχνας διὰ τῆς κατασκευῆς μεγαλοπρεπῶν ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων. Τὰ γράμματα ἐπροστάτευσεν διὰ

της συστάσεως σχολῆς μεγάλης ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῆς ὁποίας προΐστατο ὁ περίφημος μαθηματικός καὶ φιλόσοφος Λέων ὁ Θεσσαλονικεύς. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοφίλου ἐπαιδεύθη ὁ πολὺς Φώτιος, ὁ μετ' ὀλίγον πατριαρχεύσας Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἤρχισεν ἡ σπουδὴ καὶ καλλιέργεια τῶν γραμμάτων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἡ ὁποία ἀνέδειξε βραδύτερον ἄνδρας περιωνύμους εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν γραμμάτων.

Ἀλλὰ τὸν αὐτοκράτορα τοῦτον διέκρινε πολλὴ ἰδιорρυθμία, ἡ ὁποία κατεδείχθη καὶ εἰς τὰς ἐξωτερικὰς του ἐπιχειρήσεις καὶ εἰς τὸν ἰδιωτικόν του βίον. Εἶναι γνωστὸς ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὅποιον ὁ Θεόφιλος ἠθέλησε νὰ ἐκλέξῃ βασιλίσσαν, καὶ τὸ ἐπεισόδιον τῆς ὥραιας Κασσιανῆς, ἡ ὁποία ἐκ στιγμιαίας ἰδιοτροπίας τοῦ αὐτοκράτορος ἀπώλεσε τὸν θρόνον, τὸν ὅποιον ἀσφαλῶς ἐξησφάλιζεν εἰς αὐτὴν ἡ ὠραιότης, ἡ παιδεία καὶ ἡ εὐφυΐα της (1). Ἀλλὰ παρ' ὅλα τὰ ἐλαττώματα τοῦ Θεοφίλου ἡ αὐτοκρατορία ἀπέκτησεν ἐπ' αὐτοῦ γόητρον καὶ εὐημερίαν.

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Θεόφιλον ἀνήλικος υἱὸς τοῦ **Μιχαὴλ Γ' ὁ Μέθυστος** (842—867) ἐπετροπεύετο ὑπὸ τῆς μητρὸς τοῦ **Θεοδώρου**, ἐπὶ τῆς ὁποίας τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἶχεν ὁ ἀδελφός της **Βάρδας**. Ὁ Μιχαὴλ Γ' ἐνηλικιωθεὶς ἀπεδείχθη εἰς τὸν ἰδιωτικόν του βίον φαῦλος καὶ εἰς τὴν διαχείρισιν τοῦ δημοσίου ἀσυνείδητος. Εἰς τὴν αὐτὴν ἐπεκράτει μεγάλη διαφθορά, τὴν ὁποίαν ὑπέθαλπεν ὁ κατὰ τὰ ἄλλα μορφωμένος Βάρδας. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ ἔγινεν ἡ ὀριστικὴ ἀναστύλσις τῶν εἰκόνων, ἡ Ἐκκλησία ἀπέκτησεν ἐξωτερικῶς γόητρον καὶ κατάρθωσε νὰ προσελκύσῃ εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν διαφόρους λαούς.

1) Λέγεται ὅτι ἡ Εἰκασία ἀποτυχοῦσα ἐνεδύθη τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα καὶ ἀπεσύρθη εἰς μονήν, τὴν ὁποίαν ἔκτισεν ἡ Ἱδία. ὀνομασθεῖσα Κασσιανή. Εἰς αὐτὴν ἀποδίδεται τὸ ἰδιόμελον τροπάριον, τὸ ψαλλόμενον τὴν Μεγάλην Τρίτην. «Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις... κλπ.».

ΔΕΥΤΕΡΑ ΦΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑΣ

Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς δευτέρας περιόδου τῶν θρησκευτικῶν ἐρίδων εἶναι ὅτι ἡ ἐκκλησία ἐνισχυθεῖσα ἐκ τῆς ἐπιτυχίας κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς εἰκονομαχίας ἐπιδιώκει νὰ ἐπιτύχῃ τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τῆς πολιτείας. Ἐπρωτοστάτουν εἰς τὴν κίνησιν αὐτὴν οἱ μοναχοὶ Στουδίται τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Στουδίτου ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἡγουμένου Θεοδώρου Στουδίτου. Οὗτοι ἦσαν δυσηρεστημένοι ἀφ' ἑνὸς ἐκ τῆς μετριοπαθοῦς πολιτικῆς τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου (806—815), ὁ ὁποῖος ἐπέδωκε διὰ τρόπου ἡπίου τὴν ἀποκατάστασιν τῆς γαλήνης εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀφ' ἑτέρου κατὰ τῶν οἰκονομικῶν μέτρων τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀποβλέπων μόνον εἰς τὸ συμφέρον τοῦ κράτους ἐφορολόγησε καὶ τὰς μοναστηριακὰς περιουσίας, αἱ ὁποῖαι μέχρι τοῦδε ἦσαν ἀφορολόγητοι, καὶ δὲν ἤθελε τὴν ἐκκλησίαν κρέτος ἐν κράτει. Διὰ τοῦτο ἔλαβεν αὐστηρὰ μέτρα κατὰ τῶν Στουδιτῶν, διεσκόρπισεν αὐτούς, τὸν δὲ Θεόδωρον Στουδίτην ἐξώρισε. Κατὰ τὴν περίστασιν αὐτὴν κατεφάνη ὁ φανατισμὸς τῶν μοναχῶν, οἱ ὁποῖοι συνεννοοῦντο μὲ τὸν πάπαν νὰ ὑποτάξουν τὴν Ὁρθοδοξίαν εἰς αὐτόν, διὰ νὰ πολεμήσουν τὸν αὐτοκράτορα. Τὴν κατάστασιν ἐπεδείνωσαν αἱ περὶ τοῦ θρόνου ἐριδες καὶ ἡ χαλαρὰ ἀρχὴ τῶν αὐτοκρατόρων Σταυρακίου καὶ Μιχαὴλ Ραγκαβέ.

Διὰ τοῦτο ὁ Λέων Ε' ὁ Ἀρμένιος, ὁ στρατιωτικὸς αὐτοκράτωρ, ἠθέλησε νὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν ἀντίδρασιν τῶν μοναχῶν καὶ ἔλαβε νέα μεταρρυθμιστικὰ μέτρα. Τὸ
815 ἔτος 815 σύνεδος συγκληθεῖσα ἐν Ἀγίᾳ Σοφίᾳ ἐπέφερε τὰ διατάγματα κατὰ τῶν εἰκονολατρῶν. Ἦρχισαν πάλιν αὐστηρότατοι διωγμοί, τὰ μοναστήρια ἐκλείσθησαν καὶ οἱ μοναχοὶ ἐξεδιώχθησαν. Τὴν ἐκκλησιαστικὴν πολιτικὴν τοῦ Λέοντος ἐξηκολούθησαν οἱ δύο διάδοχοί του, ὁ Μιχαὴλ ὁ Τραυλὸς καὶ ἰδίως ὁ Θεόφιλος, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁπαδὸς τῶν εἰκονομάχων. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἐξεδόθησαν αὐστηρὰ διατάγματα κατὰ τῶν ὑποστηρικτῶν τῶν

εικώνων καὶ ἐπεβλήθη ἀληθῆς τρομοκρατία. Ἀλλὰ μετὰ εἴκοσι ἐτῶν διηνεκὴ ἀγῶνα ἐπῆλθεν ἡ ἀντίδρασις. Εὐθύς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοφίλου ἡ χήρα ἀντιβασίλισσα Θεοδώρα διὰ τῆς συνόδου τοῦ 846 ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πατριάρχου Μεθοδίου ἀνεστύλωσεν ὀριστικῶς τὰς εἰκόνας. Ἐπηκολούθησε τελετὴ, ἡ δὲ ἡμέρα αὐτὴ ἐθεωρήθη ὡς ἐξαιρετικῆς σημασίας διὰ τὴν Ὁρθοδόξιν καὶ μέχρι σήμερον ἐορτάζεται ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων τὴν πρωτὴν Κυριακὴν τῶν νηστειῶν (Κυριακὴ Ὁρθοδοξίας).

Τοιοιουτρόπως ἔληξεν ὀριστικῶς ὁ περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἀγὼν διαρκέσας περίπου 120 ἔτη. Ἦρχισεν ἀπὸ ζητήματος καθαρῶς δογματικοῦ καὶ κατέληξεν εἰς ζήτημα πολιτικόν. Ἡ ἐκκλησία ἐφάνη ὅτι ἐνίκησεν εἰς τὴν πάλην, διότι ἐπέτυχε τὴν διατήρησιν τῶν ἁγίων εἰκόνων. Πράγματι ὅμως ἐξήρχετο ἡττημένη, διότι ὑπετάχθη ὀριστικῶς εἰς τὸ κράτος.

ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΛΑΥΙΚΟΝ ΚΟΣΜΟΝ

Ἐπὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Γ' ἐδέχθησαν τὸν χριστιανισμόν οἱ Σλαῦοι τῆς Πελοποννήσου (849), ὁ δὲ ἐκχριστιανισμός αὐτῶν ἐπετάχυνε τὴν ἀφομοίωσιν.

Ἀλλὰ κυρίως ἡ ὀρθοδοξία ἀπέκτησε μέγα γόητρον, διότι ἐξήπλωσεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὸν χριστιανισμόν διὰ τοῦ ἔργου τῶν ἱεραποστόλων. Οἱ δύο Θεσσαλονικεῖς ἀδελφοὶ Μεθόδιος καὶ Κύριλλος, οἱ ὀνομαζόμενοι Ἱεραπόστολοι τῶν Σλάβων, μετέβησαν εἰς τοὺς κατοικοῦντας ἐν Οὐγγαρίᾳ καὶ Βοημίᾳ σλαυικοὺς λαοὺς καὶ προσεῖλκυσαν αὐτοὺς εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν. Πρὸς εὐκολίαν τῶν νεοφωτίστων ἐπενόησαν τὸ νέον σλαυικὸν ἀλφάβητον καὶ μετέφρασαν τὰς Ἀγίας Γραφὰς εἰς τὴν σλαυικὴν γλῶσσαν. Ἐπίσης πολὺ συνετῶς ἐπολιτεύθησαν, διότι ἐκήρυξαν εἰς αὐτοὺς τὸ Εὐαγγέλιον σλαυιστί. καθιερώσαντες ἱεροτελεστίας εἰς τὴν σλαυικὴν καὶ προσπαθήσαντες νὰ μορφώσουν κληρὸν σλαυικόν. Τοιοιουτρό-

πως ὁ σλαυικός κόσμος προσειλκύνθη εὐκολώτερον εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν.

Τὰς αὐτὰς ἐπιτυχίας εἶχε τὸ ἔργον τῶν ἱεραποστόλων καὶ εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Δόν, ὅπου κατῴκει τὸ τουρκικὸν ἔθνος τῶν Χαζάρων, τὸ ὁποῖον προσήλθεν εἰς τὸν χριστιανισμόν. Τὸ 864 προσήλθεν εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων Βόρις, παρὰ τὰς ἀπεγνωσμένας προσπάθειάς τοῦ πάπα νὰ προσελκύσῃ αὐτοὺς πρὸς τὴν Ρώμην. Τοῦτο ἀποδεικνύει πόσον μέγα ἦτο τὸ κύρος τῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὸν τότε κόσμον.

ΠΟΛΕΜΟΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Ἡ Εἰρήνη, καθὼς εἶδομεν, ὑπεχρεώθη νὰ καταβάλλῃ ἐτήσιον φόρον εἰς τοὺς Ἀραβας. Ὁ Νικηφόρος ἐπεχείρησε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ταπεινωτικὴν εἰρήνην καὶ ἐξεστράτευσεν, ἀλλ' ἠτύχησε καὶ ἐπεβλήθη εἰς ὄρους ἀκόμη περισσότερον ταπεινωτικούς. Οἱ ὄροι ὅμως αὐτοῖς δὲν ἐξεπληρώθησαν ἔνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Ἀρουν ἁλ-Ρασίδ.

Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἐταράσσεται ἐσωτερικῶς ἔνεκα τῆς στάσεως τοῦ Θωμᾶ Καπαδόκη κατὰ τοῦ Μιχαήλ Β', ὁρμώμενοι ἐξ Ἀφρικῆς κατέλαβον μέγα μέρος τῆς Σικελίας. Πειραταὶ δὲ Ἀραβες τῆς Ἰσπανίας, ὀνομαζόμενοι συνήθως Σαρακηνοί, κατέλαβον τὴν μεγαλόνησον Κρήτην καὶ ἵδρυσαν εἰς αὐτὴν ἀνεξάρτητον μωαμεθανικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον διετηρήθη 140 περίπου ἔτη.

Πολὺ σοβαρώτερος ἦτο ὁ ἐπὶ τοῦ Θεοφίλου πόλεμος κατὰ τῶν Ἀράβων. Ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ὁ Θεόφιλος ἐπρωχῶρει νικηφόρος ἐντὸς τοῦ ἀραβικοῦ κράτους, ἐξῆψε τὸν φανατισμὸν τῶν Ἀράβων διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς γενεθλίου πόλεως τοῦ καλίου Σωζοπέτρας παρὰ τὰς παρακλήσεις τοῦ χαλίου νὰ φεισθῇ τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος. Τότε ἠγέρθη ἱερὸς πόλεμος τῶν Ἀράβων κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀποτέλεσμα τούτου ἦτο ἡ ἥττα τοῦ Θεοφίλου καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος τοῦ Ἀμορίου τῆς φρυγίας. Αἱ συνέπειαι θὰ ἦσαν σοβαρῶτε

ραι, ἂν οἱ Ἄραβες δὲν ἦσαν ἀπασχολημένοι ἔνεκα ἐμφυλίων ἐρίδων.

Βραδύτερον οἱ Ἄραβες ἐπὶ Μιχαήλ Γ' ἔγιναν κύριοι δλης τῆς Σικελίας. Οἱ δὲ πειραταὶ τῆς Κρήτης ἐλυμαίνοντο τὰ ἑλληνικὰ παράλια καὶ τὰς νήσους. Ἀλλὰ εἶχε γίνεαι πλέον φανερὰ ἡ ἀδυναμία, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε περιέλθει τὸ ἀραβικὸν κράτος. Ἐνῶ ἡ αὐτοκρατορία εὐρίσκετο εἰς οἰκτρὰν θέσιν ἔνεκα τῆς κακῆς διοικήσεως τοῦ Βάρδα καὶ τοῦ Μιχαήλ, οἱ Ἄραβες δὲν κατῴρθωσαν τίποτε.

Ἐκτοτε ἄρχεται ραγδαία ἡ παρακμὴ τοῦ ἀραβικοῦ κράτους καὶ οἱ Ἄραβες δὲν ἀποτελοῦν σοβαρὸν κίνδυνον εἰς τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν.

Σπουδαιόταται κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἶναι αἱ συγκρούσεις πρὸς τοὺς Βουλγάρους. Μετὰ τὴν ταπείνωσιν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Ε' οἱ Βούλγαροι ἤρχισαν πάλιν ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Εἰρήνης νὰ κάμνουν ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους ἐπωφελοῦμενοι ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν. Εἶχον τότε πολλὰς ἐπιτυχίας, διότι εὗρον κατάλληλον ἀρχηγόν, τὸν Κροῦμο, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀνὴρ πανουργότατος καὶ ἐπιτηδειότατος, ἀλλὰ καὶ αἰμοχαρέςτατος.

Ὁ Νικηφόρος ἀπεφάσισε ν' ἀπαλλαγῇ τῆς βουλγαρικῆς πιέσεως καὶ ἐπεχείρησε κατ' αὐτῶν ἐκστρατεῖαν. Ἐπροχώρησε νικηφόρος καὶ ὑπερβὰς τὸν Αἶμον εἰσῆλθεν εἰς τὴν καρδίαν τῆς Βουλγαρίας. Ἀλλὰ ἐνέπεσεν εἰς ἐνέδραν, ὑπέστη δεινὴν καταστροφὴν καὶ ὁ ἴδιος ἐφονεύθη (811). Ὁ Κροῦμμος νικητὴς κατῆλθεν εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐβάδιζε κατὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως, καθ' ὃν χρόνον ἤριζον περὶ τῆς ἀρχῆς ὁ Σταυράκιος καὶ ὁ Μιχαήλ Ραγκαβές. Διὰ τοῦτο οἱ Βούλγαροι πολιορκήσαντες τὴν Ἀδριανούπολιν ὥρμησαν κατὰ τῆς πρωτευούσης (813).

Ἀλλ' ὁ νέος αὐτοκράτωρ Λέων Ε', στρατηγὸς ἱκανός, διέλυσε τὰ πρὸ τῆς πρωτευούσης βουλγαρικὰ στίφη, τὰ ὅποια διεσκορπίζοντο εἰς τὰ περὶχωρα πρὸς εὐρεσιν τροφῶν. Μετ' ὀλίγον συνεκρότησε τὴν περίφημον μάχην τῆς

Μεσημβρίας (817), κατά την οποίαν ὁ Κροῦμμος πληγω-
 817 θείς ἀπέθανε βραδύτερον ἐκ τῶν τραυμάτων καὶ οἱ
 Βούλγαροι ὑπέστησαν μεγάλην καταστροφήν, ὥστε
 ἐπὶ 70 ἔτη δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ κάμουν ἐπιδρομὰς.

ΕΡΙΔΕΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΑΙ ΠΑΠΑ-ΙΓΝΑΤΙΟΣ, ΦΩΤΙΟΣ

Ἐπὶ τῆς βασιλείας Μιχαήλ Γ' συνέβη σοβαρὸν ἐπεισό-
 διον μεταξύ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ πάπα
 Ρώμης. Ἀφορμὴν ἔδωκεν ἡ ἀπομάκρυνσις ἐκ τοῦ πατρι-
 αρχικοῦ θρόνου τοῦ Πατριάρχου Ἰγνατίου, ὁ ὁποῖος
 εἶχε τολμήσει ν' ἀπαγορεύσῃ εἰς τὸν Βάρδα τὴν θείαν
 μετάληψιν διὰ τὴν ἀνηθικότητά του. Ὁ Βάρδας ἀπεμά-
 κρυνε βιαίως τὸν Ἰγνάτιον ἀπὸ τὸν θρόνον, ἐξώρισεν αὐ-
 τὸν εἰς ἔρημον νῆσον τῆς Προποντίδος καὶ ἀνεβίβασεν
 εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν **Φώτιον**, τὸν λογιώτα-
 τον ἄνδρα τῶν χρόνων αὐτῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν ἐκ τοῦ
 θρόνου ἀπομάκρυνσιν τοῦ Πατριάρχου μεγάλη μερίς τοῦ
 κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ἐθεώρησεν ὡς ἀντικανονικὴν, διότι
 οὔτε παρητήθη ὁ Πατριάρχης οὔτε καθηρέθη ὑπὸ συνόδου
 ἀρχιερέων κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας, ἐζήτησε
 τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Πάπα πρὸς διευθέτησιν τοῦ ζητήματος.
 Τότε ἐδημιουργήθη σοβαρὰ κρίσις μεταξύ τῶν δύο ἐκκλη-
 σίων. Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησίᾳ ἐθεώρησε τὴν ἐπέμβασιν τοῦ
 Πάπα ὡς παράνομον καὶ ἀνεθεμάτισε τὸν Πάπαν Νικό-
 λαον Α', οὗτος δὲ πάλιν διὰ τοπικῆς ἐν Ρώμῃ συνόδου
 ἀνεθεμάτισε τὸν Φώτιον (867).

Τοιοιουτρόπως ἐπῆλθε διάστασις μεταξύ Πατριάρχου
 καὶ Πάπα, ἡ ὁποία ἀκόμη δὲν ἦτο ὀριστικὴ. Ἡ ἀντίθεσις
 εἰς πολλὰ ἄλλα ζητήματα μεταξύ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως
 δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἐκδηλωθῇ καὶ εἰς τὰ θρησκευτικὰ
 πράγματα.

Τὰς σχέσεις μεταξύ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἀποκατέ-
 στησεν ὁ ἀρχηγέτης τῆς νέας δυναστείας Βασίλειος ὁ Μα-
 κεδών, διότι ἐπανάφερεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν
 Ἰγνάτιον. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ πάλιν ἐκλήθη εἰς τὸν
 θρόνον ὁ Φώτιος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

Ἡ ΔΥΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΜΕΣΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ Ἡ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ

Ἡ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΜΕΤΑ ΤΑΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΙΣ

Μετὰ τὴν μεγάλην μετανάστευσιν τῶν ἔθνων καὶ τὰς δύο ἐπιδρομὰς τοῦ Ἀττίλα εἰς τὴν Ἰταλίαν οἱ γερμανικοὶ λαοί, οἱ ὅποιοι κατέλαβον τὰς ἐπαρχίας τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἵδρυσαν διάφορα κράτη, οἱ Φράγκοι εἰς τὴν βορειοανατολικὴν Γαλατίαν, οἱ Βουργούνδιοι εἰς τὴν νοτιοανατολικήν, οἱ Βησιγότθοι εἰς τὴν νότιον Γαλατίαν καὶ βόρειον Ἰσπανίαν, οἱ Ὀστρογότθοι εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ Βάνδαλοι εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ Ἀφρικὴν, οἱ Ἀγγλοσάξονες εἰς τὴν Βρεττανίαν καὶ οἱ Λομβαρδοὶ εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν.

Οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τῶν χωρῶν αὐτῶν εἶχον ἐκλατινισθῆ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας, ὥμίλουν τὴν λατινικὴν, διετήρουν τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ εἶχον προσέλθει πρὸ πολλοῦ εἰς τὸν χριστιανισμόν. Οἱ Γερμανοὶ ὅταν ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ αὐτοὺς, ἐδέχθησαν τὴν γλῶσσαν, τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν θρησκείαν, ὅσοι ἦσαν ἀκόμη εἰδωλολάτραι. Μὲ τὸν καιρὸν κατακτηταὶ καὶ κατακτηθέντες συνεχωνεύθησαν καὶ τοιοιτοτρόπως προῆλθον οἱ νέοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης, οἱ Γάλλοι, οἱ Ἰσπανοὶ, οἱ Ἰταλοὶ κλπ., οἱ ὅποιοι ὁμιλοῦν γλῶσσας προερχομένας ἀπὸ τὴν παλαιάν λατινικὴν, τὰς λεγομένας νεολατινικὰς γλῶσσας (γαλλικὴν, ἰσπανικὴν, ἰταλικὴν κλπ), καὶ οἱ λαοί, οἱ σχηματισθέντες ἀπὸ τὴν συγχώνευσιν τῶν παλαιῶν κα. τοίκων καὶ τῶν Γερμανῶν, ὀνομάζονται Νεολατινι-

κοί λαοί. Ἀλλὰ πλὴν τῶν κρατῶν αὐτῶν, τὰ ὅποια κυρίως εὐρίσκονται μεταξύ τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ, εἰς τὰς κυρίως γερμανικὰς χώρας ἰδρύθησαν μικρὰ καθαρῶς γερμανικὰ κράτη, μεταξύ τῶν ὁποίων σπουδαιότερα ἦσαν τῶν Βαυαρῶν καὶ Σαξόνων. Ἀκόμη βορειότερον ἐσχηματίσθησαν εἰς τὰς σκανδιναυικὰς χώρας ἄλλα γερμανικὰ κράτη. Πλὴν τούτων εἰς τὰς μεγάλας πεδιάδας τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἔζων οἱ σλαυικοὶ λαοί.

Αὗται εἶναι αἱ τρεῖς μεγάλοι ὁμοεθνεῖς τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, ἡ Νεολατινική, ἡ Γερμανική καὶ ἡ Σλαυική. Τὰ γνήσια γερμανικὰ κράτη ἐπὶ μακρὸν ἔμειναν ἀπολίτιστα καὶ μόλις ὀλίγον κατ' ὀλίγον διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Φραγκικοῦ κράτους εἰσέρχονται εἰς τὸν ἱστορικὸν βίον τῆς Εὐρώπης. Οἱ Σλαῦοι εὐρίσκονται ἀκόμη εἰς πρωτόγονον κατάστασιν, εἶναι γεωργοί, ζοῦν κατὰ κώμας καὶ δὲν ἔχουν συνειδησὶν τῆς ἐθνικότητος. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν κατάρθωσαν νὰ σχηματίσουν κράτος.

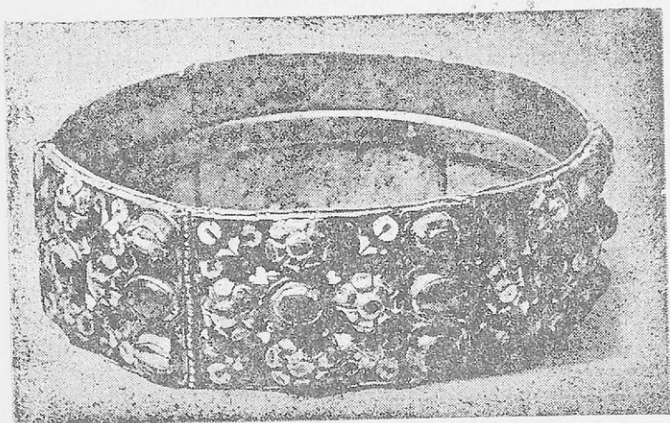
ΤΑ ΒΑΡΒΑΡΙΚΑ ΚΡΑΤΗ

Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ βαρβαρικά κράτη, τὰ ὅποια ἰδρύθησαν εἰς τὰς χώρας τῆς Δυτικῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκραρίας, δὲν ἔζησαν πολὺ.

Τὸ **Βανδαλικὸν κράτος** ἵδρυσεν, ὅπως γνωρίζομεν ὁ Γενζέριχος (427—477), λαμπρὸς πολεμιστὴς καὶ διπλωμάτης. Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐξετείνετο εἰς τὴν βόρειον Ἀφρικὴν καὶ τὰ νότια τῆς Ἰσπανίας. Ἀργότερα κατέλαβε καὶ ἀρκετὰς νήσους, τὰς Βαλεαρίδας, τὴν Σαρδηνίαν, τὴν Κορσικὴν, τὴν Σικελίαν. Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως ὁ βανδαλικὸς στρατός, εἰς τὸν ὅποιον ἐστηρίζετο τὸ κράτος, ἔχασε τὰς πολεμιμὰς του ἀρετὰς καὶ τὸ 533 ὁ Ἰουστινιανὸς κατάρθωσε μὲ 15 χιλιάδας στρατὸν νὰ καταλύσῃ τὸ βανδαλικὸν κράτος.

Τὸ **Βησιγοθικὸν κράτος** ἵδρυσεν, ὅπως εἶδομεν, ὁ διάδοχος τοῦ Ἀλαρίχου Ἀτάουλφος εἰς τὴν νότιον

Γαλατίαν καὶ Ἰσπανίαν. Κατ' ἀρχὰς οἱ Βησιγότθοι ἀνεγνώριζον τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Ρώμης. Ἀργότερα ὁμοῦς ὁ ἡγεμὼν τῶν Εὐριχοῦ (466—484) ἐπωφελούμενος ἀπὸ τὴν κατάλυσιν τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐκηρύχθη ἀνεξάρτητος καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γενζερίχου ἀπέβη ὁ ἰσχυρότερος ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἡγεμόνας. Οἱ Φράγκοι κατ' ἀρχὰς ἀπώθησαν τοὺς Βησιγότθους πέραν τῶν Πυρηναίων καὶ τέλος οἱ Ἀραβες τὸ 711 κατέλαβον τὴν Ἰσπανίαν καὶ κατέλυσαν τὸ Βησι-

Τὸ σιδηροῦν στέμμα τῶν Λομβαρδῶν βασιλέων
(Μόντσα—Β. Ἰταλία)
Ἔργασία Βυζαντινὴ

γοθικὸν κράτος. Οἱ χριστιανοὶ τότε περιορίσθησαν εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἰσπανίας.

Τὸ Ὄστρογοθικὸν κράτος ἐχρεώσκει τὴν πρόσκαιρον δόξαν τοῦ εἰς τὸν Θεοδώριχον (488—526), εἰς τὸν ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς Ζήνων εἶχεν ἀναθέσει τὴν ἀνάκτησιν τῆς Ἰταλίας. Ὁ Θεοδώριχος ἐνίκησε τοὺς βαρβάρους τοῦ Ὀδοάκρου, ὁ ὁποῖος, καθὼς γνωρίζομεν, εἶχε καταλῦσει τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος, καὶ ἵδρυσεν εἰς τὴν Ἰταλίαν τὸ Ὄστρογοθικὸν κράτος. Βραδύτερον ἐξήπλωσε τὴν ἀρχὴν του μέχρι τῆς Οὐγγαρίας Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Ρωμαϊκῆ-Βυζαντινῆ, ἐκδ. Ε' 15

καὶ τοῦ Ροδανοῦ. Ὁ Θεοδώριχος ἠθέλησε νὰ ἀναμίξη τοὺς Ὀστρογότθους τοῦ μὲ τοὺς παλαιοὺς κατοικοὺς τῆς Ἰταλίας καὶ ἀπὸ νικητὰς καὶ νικημένους νὰ διαμορφώσῃ νέον ἔθνος. Πραγματικῶς οἱ Ὀστρογότθοι ἀπέμαθον τὴν γλῶσσαν των καὶ ὠμίλησαν τὰ λατινικά. Ἐπίσης μὲ τὴν μόρφωσιν καὶ σύνεσιν τοῦ ἐχρησίμευεν ὡς διαιτητῆς μεταξὺ τῶν βαρβαρικῶν βασιλείων τῶν χρόνων τοῦ καὶ κατὰ τὰ ἄλλα ὑπῆρξεν ἀξιόλογος ἡγεμών. Τὸ ἔργον τοῦ ὅμως δὲν ἐπέζησε πολὺ, διότι ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνέκτησε τὴν Ἰταλίαν (553) καὶ κατέλυσε τὸ Ὀστρογοθικὸν κράτος.

Τὸ **κράτος τῶν Βουργουνδίων** ἰδρύθη εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ροδανοῦ, ἀλλὰ δὲν εἶχε μακρὰν ζωὴν, διότι κατελύθη ἐνωρὶς ὑπὸ τῶν Φράγκων.

Τὸ **κράτος τῶν Λομβαρδῶν** ἰδρύθη ὀλίγον βραδύτερον. Τὸ ἔτος 568 στίφη Λομβαρδῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν γερμανικὸς λαὸς κατοικῶν παρὰ τὸν οὐγγρικὸν Δούναβιν, διέβησαν τὰς Ἀλπεῖς καὶ κατέλαβον τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου, ἡ ὁποία μέχρι σήμερον φέρει τὸ ὄνομά των Λομβαρδία. Ἀπ' ἐκεῖ ἔχοντες πρωτεύουσιν τὴν Παβίαν κατέλαβον μέγα μέρος τῆς Ἰταλίας. Περίφημον ἦτο τὸ σιδηροῦν στέμμα τῶν Λομβαρδῶν βασιλέων, τὸ ὅποιον ἦτο ἐξωτερικῶς χρυσοῦν καὶ ἐσωτερικῶς εἶχε κρίκον ἀπὸ σιδηρον, εἰς τὸν ὅποιον εἶχον καρφῶσει (τὸ 591) ἓνα ἥλον ἐξ ἐκείνων, διὰ τῶν ὁποίων εἶχε σταυρωθῇ ὁ Χριστός. Μὲ τὸ στέμμα αὐτὸ ἀργότερα ἐστέφθησαν ὁ Κάρολος ὁ Μέγας (774), ὁ Κάρολος Ε΄ τῆς Γερμανίας (1530) καὶ ὁ Μέγας Ναπολέων (1805). Οἱ Λομβαρδοὶ εἶχον λαμπροὺς βασιλεῖς καὶ τὸ κράτος των διετηρήθη 106 ἔτη μέχρι τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ὁ ὅποιος τὸ κατέλυσεν τὸ 774.

Ὅλα αὐτὰ τὰ βαρβαρικά κράτη ἀνέδειξαν κατ' ἀρχὰς ἱκανοὺς ἀρχηγούς, ἀλλὰ δὲν ἠτύχησαν νὰ ἔχουν διαδόχους των ἀνταξίους. Διὰ τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ζήσουν πολὺ. Κυρίως ὅμως συνετέλεσεν εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ἐξαφάνισιν τῶν κρατῶν αὐτῶν ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία, ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ἀμείλικτος διώκτης των. Οἱ βάρβαροι αὐτοὶ λαοὶ ἦσαν ὅλοι ἀρειανοὶ καὶ ἡ ρωμαϊκὴ ἰδίῳ, ἐκκλησίᾳ ἀπεστρέφετο πολὺ τοὺς αἵρετικούς, ὅπως

ἀπεκάλει τοὺς ἀρειανούς. Μόνον οἱ Φράγκοι, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀκόμη εἰδωλολάτραι, κατῴρθωσαν νὰ ἰδρύσουν κράτος, τὸ ὅποιον διήρκεσε περισσότερο.

ΟΙ ΑΓΓΛΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΣΑΞΟΝΕΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΡΕΤΤΑΝΙΑΝ

Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς λεγομένης Μ. Βρεττανίας καὶ τῆς Ἰρλανδίας ἦσαν οἱ Κέλται, οἱ ὅποιοι ἦλθον ἀπὸ τὴν Γαλατίαν καὶ ὠνομάσθησαν Βρεττανοί. Ἦσαν συγγενεῖς μὲ τοὺς Κέλτας τῆς Γαλατίας καὶ πρὸ τῆς ρωμαϊκῆς κατακτήσεως εἶχον πολὺς σχέσεις πρὸς αὐτούς. Ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ ἀφοῦ συνέπληρωσε τὴν κατάκτησιν τῆς Γαλατίας, ἐπεχείρησε δύο ἐκστρατείας κατὰ τῆς Βρεττανίας, τὸ 55 καὶ 54 π.Χ. Οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες κατόπιν ἐξηκολούθησαν τὴν προσπάθειαν νὰ ὑποτάξουν τὴν νῆσον, ἀλλὰ δὲν κατῴρθωσαν νὰ εἰσδύσουν εἰς τὰ βορειότερα αὐτῆς. Ὅταν ὅμως οἱ γερμανικοὶ λαοὶ ἤρχισαν νὰ προσβάλλουν τὴν αὐτοκρατορίαν, οἱ Ρωμαῖοι ἀπέσυραν τὰς λεγεῶνας τῶν καὶ καὶ νὲν σχεδὸν ἔχνος τῆς ρωμαϊκῆς κατοχῆς δὲν παρέμεινεν εἰς τὴν Βρεττανίαν.

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ρωμαίων οἱ Βρεττανοὶ τῆς πεδινῆς χώρας ἠπειλοῦντο ὑπὸ τῶν ὀρεινῶν καὶ προσεκάλεσαν εἰς βοήθειαν γερμανοὺς μισθοφόρους, τοὺς Ἄγγλους καὶ τοὺς Σάξονας ἀπὸ τὰς χώρας τοῦ ποταμοῦ Ἐλβα. Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Γερμανῶν εἰς τὴν Βρεττανίαν καὶ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 6ου μ.Χ. αἰῶνος (550) μέγα πλῆθος Ἀγγλοσαξόνων διεπεραιώθη εἰς τὴν νῆσον καὶ κατέλαβεν ὅλην τὴν πεδινὴν χώραν, ἥ ὅποια ὠνομάσθη διὰ τοῦτο Ἀγγλία. Οἱ παλαιοὶ κάτοικοι περιωρίσθησαν εἰς τὰ βόρεια (Σκωτία) καὶ εἰς τὰ δυτικὰ (Οὐαλία, Κορνουαλία). Οἱ Κέλται διετηρήθησαν ἐπίσης εἰς τὴν Ἰρλανδίαν. Μέρος ἐξ αὐτῶν διεπεραιώθησαν εἰς τὸ γαλλικὸν ἔδαφος εἰς τὴν χώραν, ἥ ὅποια καὶ σήμερον ὀνομάζεται Βρεττανίαν.

Οἱ ἐπιδρομεῖς ἱδρυσαν εἰς τὴν Βρεττανίαν ἑπτὰ μικρὰ κρατίδια καὶ ἔφεραν μαζί τινων πολλὰς συνηθείας καὶ θεσμοὺς γερμανικοὺς. Τὰ μικρὰ αὐτὰ κρατίδια ἀργότερα

συνηνώθησαν εἰς ἓν. Συγχρόνως οἱ ἀπόστολοι τοῦ Πάπα ἤρχισαν νὰ προσελκύουν τοὺς Ἀγγλοσάξονας εἰς τὸν χριστιανισμόν. Τὸ 660 περίπου ἀφῆκαν τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ Ὁδίνου τὸν ὁποῖον ἐλάτρευον ὅλοι οἱ γερμανικοὶ λαοί, καὶ ἐβαπτίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας.

ΤΟ ΦΡΑΓΚΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου μ.Χ. αἰῶνος ἐνῶ εἰς τὴν Δύσιν ἐβασίλευεν ὁ Ὀνώριος, οἱ Φράγκοι, λαὸς Γερμανικῆς καταγωγῆς, κατέλαβον τμήμα τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐκ τῆς βορειοδυτικῆς Γαλατίας παρὰ τὸν Ρήνον καὶ τὸ σημερινὸν Βέλγιον. Τοιουτοτρόπως ἐγίνε τὸ Φραγκικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον δὲν περιελάμβανεν ὅλας τὰς φυλάς τῶν Φράγκων. Ὁ ἀληθὴς ἰδρυτὴς τοῦ Φραγκικοῦ κράτους εἶναι ὁ Κλόβις (1) (481—511), ὁ ὁποῖος τὸ 481 διέδεχθη τὸν πατέρα του Χιλδέριχον, ἦνωση ὅλας τὰς φραγκικὰς φυλάς εἰς τὸ κράτος του καὶ ἐπεξέτεινεν αὐτὸ πρὸς νότον, ἀφοῦ ὑπέταξε χώρας ἀνεξαρτήτους γαλατικὰς καὶ ἄλλας, αἱ ὁποῖαι ἀνῆκον εἰς τοὺς Βουργουνδίους καὶ Βησιγόθους. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Γαλατίας ὑπετάχθη καὶ ἀπετέλεσε τὸ κράτος τῶν Φράγκων (Francia, France). Πρωτεύουσάν του ὁ Κλόβις ἔκαμε τοὺς Παρισίους, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη. Μετὰ τὰς κατακτήσεις του αὐτὰς ὁ Κλόβις ἔλαβεν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου Ἀναστάσιον τὸν τίτλον τοῦ πατρικίου μὲ τὰ ἐμβλήματα τῆς ὑπατείας, τὰ ὁποῖα περιεβλήθη μὲ ἐπίσημότητα εἰς τοὺς 509. Ὁ Κλόβις προσῆλθεν εἰς τὸν χριστιανισμόν καὶ ἐπροστάτευσε τοὺς ἐπισκόπους καὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησία ὑπεστήριξεν αὐτὸν πολὺ καὶ ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Τούρ Γρηγόριος ὠνόμασεν αὐτὸν νέον Κωνσταντῖνον. Τοιουτοτρόπως ἀπετελέσθη εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην κράτος χριστιανικόν.

1) Ὁ Κλόβις ἀνῆκεν εἰς τὴν δυναστείαν τῶν Μεροβενζιέν, τῆς ὁποίας ἀρχηγέτης ἦτο ὁ Μερουβέ (Merovech, γαλ. Mérovec).

Ἡ ἵδρυσις τοῦ Φραγκικοῦ κράτους ἔχει μεγάλην ἱστορικὴν σημασίαν, διότι μετὰ τὸ χάος τὸ προελθὸν εἰς τὴν Εὐρώπην ἐκ τῆς καταλύσεως τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἐσχηματίσθη ἐν ἰσχυρὸν πολιτικὸν καὶ χριστιανικὸν κέντρον, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πυρὴν πρὸς σχηματισμὸν μεγάλου κράτους φιλικοῦ πρὸς τὴν Ρώμην καὶ ἰσόρροπον πρὸς τὸ Ἀνατολικόν.

Ὁ Κλόβις ἀπέθανε τὸ 511 καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του τὸ κράτος διεμοιράσθη μεταξὺ τῶν τεσσάρων υἱῶν του. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἐνότης τοῦ κράτους, τὴν ὁποίαν μὲ τόσους κόπους εἶχε κατορθώσει ὁ Κλόβις, κατεστράφη. Τὸ ἔτος ὅμως 558 ὁ **Κλοτάριος Α΄** (551—561) ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ κράτους. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του τὸ κράτος πάλιν διεμοίρασαν οἱ τέσσαρες υἱοὶ του καὶ μόλις τὸ 613 ὁ **Κλοτάριος Β΄** (613—628) κατάρθωσε νὰ ἐνώσῃ αὐτὸ ἐκ νέου. Ὁ υἱὸς του **Δαγοβέρτος** (628—638) ὑπῆρξεν ὁ ἰσχυρότερος καὶ πλουσιώτερος βασιλεὺς τῆς δυναστείας τῶν Μεροβενζιέν. Ἀποκατέστησε τὴν τάξιν εἰς τὸ κράτος του καὶ ἐφρόντισε πολὺ διὰ τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Κλόβις τὸ Φραγκικὸν κράτος ὑπέταξε τοὺς Βουργουνδίους, ἀπώθησε τοὺς Βησιγόθους πέραν τῶν Πυρηναίων καὶ ἐπεξετάθη εἰς πάσας τὰς χώρας τὰς μεταξὺ τοῦ Ρήνου, τῆς θαλάσσης τῆς Μάγχης, τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ τῶν Πυρηναίων. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαγοβέρτου ἡ δυναστεία τῶν Μεροβενζιέν ἐξησθένησε πολὺ.

Οἱ 13 βασιλεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐβασίλευσαν κατόπιν αὐτοῦ, ἦσαν ὅλοι πολὺ νέοι, δὲν εἶχον καμμίαν δύναμιν, ἐξεφυλίσθησαν καὶ κατήντησαν μόνον βασιλεῖς τῶν τελετῶν. Διὰ τοῦτο τοὺς ὠνόμασαν *Rois fainéants*, ἐνῶ τὸ κράτος ἐκυβέρνηντων οἱ λεγόμενοι *Μαγιορδόμοι*. Ὁ Μαγιορδόμος (*Major domus*=αὐλάρχης) κατ' ἀρχὰς ἦτο ἀρχηγὸς τῶν βασιλικῶν ὑπηρετῶν καὶ διεχειρίζετο τὴν βασιλικὴν περιουσίαν. Ὄταν ὁ βασιλεὺς ἀπουσίαζεν, εἶχε τὴν κυβέρνησιν, ἐξετέλει δηλαδὴ χρεὴ πρωθυπουργοῦ.

Ὑπὸ τοὺς ἰσχυροὺς αὐτοὺς αὐλάρχας τὸ Φραγκικὸν

κράτος ἤρχισε τὴν κατάκτησιν τῶν πέραν τοῦ Ρήνου Γερμανικῶν κρατῶν καὶ ἰδίως τοῦ Σαξονικοῦ καὶ Βαυαρικοῦ. Ὀνομαστὸς ὑπῆρξεν ὁ αὐλάρχης **Κάρολος** ὁ ἐπικληθεὶς **Μαρτέλ** (714—741, martellus λατ.=σφῦρα). Ὁ Κάρολος ἐνίκησε τὸ 732 τοὺς ἐκ τῆς Ἰσπανίας εἰσβαλόντας εἰς τὴν Γαλατίαν Ἀραβας μεταξὺ τῶν πόλεων **Τοὺρ** καὶ **Ποατιέ**, (Tours, Poitiers) καὶ ἀνεχαίτισε τὴν πρόοδον αὐτῶν. Ὅποιαν σπουδαιότητα εἶχεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἡ νίκη κατὰ τῶν Ἀράβων τοῦ Λέοντος Γ', τοιαύτην εἶχε καὶ διὰ τὴν Δύσιν ἡ νίκη τοῦ Καρόλου Μαρτέλ. Διὰ τῆς διπλῆς αὐτῆς νίκης ἐσώθη ὁ χριστιανικὸς κόσμος τῆς Εὐρώπης.

Ἐκ τῆς νίκης αὐτῆς ἀπέκτησε τόσον γόητρον ὁ Κάρολος, ὥστε ἐκυβέρνησε τὸ κράτος ὡς πραγματικὸς ἡγεμὼν. Ὁ υἱὸς του **Πιπῖνος ὁ Μικρὸς** (741—768) κατέλυσε τὴν δυναστείαν τῶν Μεροβενζιέν καὶ ἵδρυσεν νέαν δυναστείαν, ἡ ὁποία ἐκ τοῦ υἱοῦ του Καρόλου τοῦ Μεγάλου ὠνομάσθη δυναστεία τῶν **Καρολιδῶν** (752).

ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΠΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἰδρύθη τὸ ἐκκλησιαστικὸν κράτος τοῦ πάπα ὑπὸ τὰς ἐξῆς περιστάσεις. Ὁ Πιπῖνος ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς συνελεύσεως τῶν Φράγκων εὐγενῶν βασιλεὺς τοῦ Φραγκικοῦ κράτους, ἀλλ' ἤθελε νὰ νομιμοποιήσῃ τὴν ἐκλογὴν του δι' ἐκκλησιαστικοῦ χρίσματος. Διὰ τοῦτο ἐβοήθησε προθύμως τὸν πάπαν Ζαχαρίαν, τὸν ὅποιον ἠπειλοῦν οἱ Λομβαρδοὶ τῆς Ἀνω Ἰταλίας, ὁ δὲ πάπας ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ἐπισήμως ὡς βασιλέα τῶν Φράγκων. Βραδύτερον ὁ πάπας Στέφανος Β' μετέβη εἰς τὴν χώραν τῶν Φράγκων καὶ ἔχρισεν αὐτὸν βασιλέα (754).

Ἡ πρᾶξις αὕτη ἦτο σπουδαιότατη, διότι δι' αὐτῆς ἀνεγνωρίζετο ὁ πάπας ὡς ὑπέρτατος ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας καὶ συγχρόνως κριτὴς εἰς ζητήματα πολιτικῆς ἐξουσίας. Διὰ τοῦτο ὁ Πιπῖνος ἀνταμείβων τὸν πάπαν ἐξεστράτευσεν εἰς Ἰταλίαν καὶ ὑπεχρέωσε τοὺς Λομβαρ-

δοὺς ν' ἀποδώσουν εἰς αὐτὸν πολλὰς πόλεις τῆς Μέσης Ἰταλίας, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Ραβέναν, καὶ ν' ἀναγνωρίσουν τὸ Κράτος τοῦ Ἀγίου Πέ- 775
τρου, ἦτοι τοῦ πάπα (775). Τοιουτοτρόπως ἔλοβε
τὴν ἀρχὴν τοῦ τὸ ἐκκλησιαστικὸν κράτος τοῦ πάπα, τὸ
ὁποῖον ἔζησε μέχρι τῆς ἐνώσεως τῆς Ἰταλίας (1870).

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΡΟΛΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ (768-814)

Τὸν Πιπῖνον διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ **Κάρολος** ὁ ἐπικλη-
θεὶς **Μέγας**. Ὁ Κάρολος ὑπῆρξε πράγματι μέγας ἡγε-
μὼν καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ εἶναι ὁ πρῶτος ἐκ
τῶν βαρβάρων βασιλέων τῆς Δύσεως, ὁ ὁποῖος συνέπηξε
μέγα καὶ ἰσχυρὸν κράτος ἐφάμιλλον πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν
αὐτοκρατορίαν.

Ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἐγινάρδος (Eginhard) σκιαγραφεῖ
τὸν Κάρολον ὡς ἑξῆς :

«Ὁ Κάρολος ἦτο παχύς, ρωμαλέος καὶ εἶχεν ἀνάστημα ὕψη-
λὸν ἀλλὰ πολὺ συμμετρικόν. Εἶχεν ὀφθαλμοὺς μεγάλους καὶ
ζωηροὺς, ὠραίαν κόμην, μεγάλην γενειάδα φυσιογνωμίαν εἰλι-
κρινῇ κρὶ εὐθυμον. Τὸ ὄλον τοῦ πρόσωπον ἐπροκάλει τὸν σεβα-
σμὸν καὶ ἀπέπνεεν εὐγένειαν. Ἦτο ἐγκρατὴς καὶ ἀπεσιρέφετο
τὴν οἰνοποσίαν. Προικισμένος μὲ εὐγλωττίαν ἰσχυράν. Ἐξεφρά-
ζετο μὲ μεγάλην καθαρότητα εἰς ὅλα τὰ ζητήματα Ἐνεδύετο
ἀπλᾶ, ἡγάπα τὴν ἵππαρίαν καὶ τὸ κυνήγιον τῶν ἀγρίων ζώων εἰς
τὰ μεγάλα δάση. Ἠγάπα ἐπίσης πολὺ τὰ φυσικὰ θερμὰ λουτρά
καὶ ἤξεσκείτο συχνὰ εἰς τὸ κολύμβημα, εἰς τὸ ὁποῖον κανεὶς δὲν
τὸν ἐπερνοῖσε».

Ὁ Κάρολος εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς πολεμιστὰς
καὶ κατακτητὰς τῶν μέσων χρόνων. Κατὰ τὰ 46 ἔτη τῆς
βασιλείας τοῦ ἐπεχείρησε 53 ἐκστρατείας ἐναντίον διαφο-
ρωτᾶτων λαῶν καὶ εἰς ὅλας τὰς κατευθύνσεις Κατὰ πρῶτον
διέλυσε τὸ κράτος τῶν Λομβαρδῶν εἰς τὴν βόρειον Ἰτα-
λίαν καὶ προσήρτησεν αὐτὸ εἰς τὸ κράτος τοῦ (773). Τότε
ἐπεσκέφθη τὴν Ρώμην, ὅπου ἔγινε δεκτὸς μὲ μεγάλας τι-
μὰς, ὁποῖαι ἄλλοτε ἐδίδοντο εἰς τὸν ἐκ Κων/πόλεως στελ-
λόμενον Ἐξάρχον. Χορὸς παίδων μὲ κλάδους ἐλαίας καὶ
φοίνικας ἀνευφήμουν ψάλλοντες Ἑὐλογημένος ὁ

Κάρολος ὁ Μέγας

Ἀγαλμάτιον. Μουσεῖον Κερναβαλὲ—Παρίσιοι

Ὑποθέτουν ὅτι τὸ ἐπίχρυσον ὀρειχάλκινον ἀγαλμάτιον τοῦ 9ου ἢ 10 αἰῶνος παριστάνει τὸν Μ. Κάρολον. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐφιππος φορεῖ τὸ στέμμα, μανδύαν φραγκικόν, καὶ κρατεῖ εἰς τὴν δεξιάν τὸ ξίφος καὶ εἰς τὴν ἀριστεράν τὴν ὑδρόγειον σφαῖραν.

ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου ὑπέρμαχος τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐκτοτε τὸ πρόσωπόν του περιεβλήθη αἶγλην θρησκευτικὴν καὶ οἱ πόλεμοί του ἔλαβον χαρακτήρα ἀληθοῦς σταυροφορίας. Ὅπως ὁ πάππος του Κάρολος Μαρτέλ, ἐπολέμησε κατὰ τῶν Ἀράβων τῆς Ἰσπανίας καὶ προσήρτησε εἰς τὸ κράτος του τὴν μεταξὺ τῶν Πυρηναίων καὶ τοῦ Ἰβηρος ποταμοῦ χώραν. Ἐκ τῶν θρυλικῶν ἐκείνων πολέμων ἐγεννήθη τὸ ὀνομαστότερον ἱπποτικὸν ἔπος τῆς Γαλλίας, τὰ *Chansons de Roland*.

Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ στρατὸς τοῦ Καρόλου ἐπέστρεφεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν μετὰ νικηφόρον ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Ἀράβων. Τὴν ὀπισθοφυλακὴν ὠδήγει ὁ ἥρωϊκὸς ἀνεψιὸς του Ρολάν. Αἶφνης ὁμως ἐνῶ ἀνέβαινεν ἀπὸ ἑνα στενὸν τῶν Πυρηναίων, κατελήφθη ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν καὶ ἔχασεν ὅλους τοὺς στρατιώτας του. Ἐμείνει μόνος εἰς τὸ πεδίου τῆς μάχης καὶ ἔβλεπε μὲ θλίψιν τοὺς νεκροὺς συμπολεμιστάς του. Κατέβηκε ἀπὸ τὸν ἵππον του καὶ ἔβλεπε μὲ λύπην τὸ σπαθί του, τὸ ὁποῖον δὲν ἤθελε μετὰ τὸν θάνατόν του νὰ τὸ μεταχειρισθῇ χερί ἄλλοπλου. Ἐδοκίμασε νὰ τὸ σπᾶσῃ ἐπάνω εἰς ἕνα βράχον. Δὲν τὸ κατάρθωσεν ὁμως καὶ ἔκοπεν εἰς δύο τὸν βράχον ἀπὸ τῆς κορυφῆς μέχρι τῆς βάσεώς του. Τὸ σπαθί δὲν ἔπαθε τίποτε. Ἐφερε τότε εἰς τὸ στόμα του τὸ πολεμικὸν κέρας καὶ ἐσφύριξε μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις ζητῶν βοήθειαν. Ἀλλὰ δὲν φαίνεται κανεὶς. Ἐφύσηξε κατόπιν τόσον δυνατὰ, ὥστε ἀνοιξαν αἱ φλέβες τοῦ λαιμοῦ του. Ὁ Κάρολος, ὁ ὁποῖος ἦτο πολὺ μακρὰν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ, ἤκουσε τέλος καὶ ἐγύρισεν εἰς ἀναζήτησίν του. Ἦτο ὁμως ἄργά. Ὁ Ρολάνδος ἐφονεύθη καὶ τὸ σπαθί του ἔπεσε στὰ χερία τῶν ἀπίστων.

Ἀλλ' ὁ Κάρολος ὑπῆρξεν ἰδίως ὁ τρομερὸς ἀπόστολος τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῆς χώρας αὐτῆς εἶχεν ἀρχίσει πρὸ αὐτοῦ ὁ τολμηρὸς ἱεραπόστολος Βονιφάτιος κατὰ τὰ ἔτη 742—747 εἶχεν ἰδρύσει τὴν ἀρχιεπισκοπὴν τῆς Μαγεντίας, ἡ ὁποία ἔμεινεν ἡ πρώτη τῆς Γερμανίας, καὶ εἰσχωρήσας ἐντὸς τῶν γερμανικῶν δρυμῶν ἵδρυσε τὸ περίφημον μοναστήριον τῆς Φούλδας ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ, ὁπόθεν ἐξεκίνησαν οἱ θερμότεροι κήρυκες τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τῶν μοναχῶν θὰ ἦτο μακρόν, ἂν

δὲν ἤρχετο εἰς βοήθειάν των τὸ ξίφος τοῦ Καρόλου, ὁ ὁποῖος διεξήγαγεν ἐπὶ 30 ἔτη πόλεμον κατὰ τῶν Γερμανῶν. Προπάντων αἱματηρὰ ἦτο ἡ σταυροφορία κατὰ τῆς ἰσχυρᾶς γερμανικῆς φυλῆς τῶν Σαξόνων, οἱ ὅποιοι ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Γερμανίαν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἑλβα καὶ Ρήνου ἔζων διηρημένοι εἰς φυλάς προστατευόμενοι ἀπὸ τὰ δάση καὶ ἔλη τῆς χώρας των. Ὁ Κάρολος ἔκαιε τὰ δάση καὶ ἐξηνάγκαζεν αὐτοὺς νὰ βαπτίζωνται κατὰ χιλιάδας ἐντὸς τῶν μεγάλων γερμανικῶν ποταμῶν. Ἀλλ' ὅταν ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Γαλλίαν, οἱ Γερμανοὶ ἐξηγείροντο, ἐφόνευον τοὺς ἱερεῖς καὶ ἐχρειάζετο νέα ἐκστρατεία καὶ νέον αἷμα. Ἡ Γερμανία κατεκτήθη μέχρι τοῦ Ἑλβα καὶ ἐδέχθη τὸν χριστιανισμόν. Βραδύτερον ἐγέννησε καὶ αὕτῃ ζηλωτὰς ἱεραποστόλους, οἱ ὅποιοι ἐξήπλωσαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἐκεῖθεν τοῦ Ἑλβα. Τελευταῖον ὁ Κάρολος ὑπέταξε τὸ κράτος τῶν Ἀβάρων, τὸ ὁποῖον ἐσώζετο ἀκόμη εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ Οὐγγαρίαν. Ἀπὸ τότε τὸ ὄνομα τῶν Ἀβάρων δὲν ἀναφέρεται πλέον εἰς τὴν ἱστορίαν.

Τὸ κράτος τοῦ Καρόλου ἐξετείνετο εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Γερμανίας καὶ Γαλλίας καὶ εἰς μέρος τῆς Ἰσπανίας καὶ ἐσυνόρευε μὲ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος εἰς τὸν Δούναβιν, τὴν Δαλματίαν καὶ Ἰταλίαν. Πρωτεύουσα τοῦ κράτους τοῦ εἶχε τὴν πόλιν Ἀκυῖσγρανον (γερμ. Aachen, γαλ. Aix la Chapelle). Ὁ χριστιανικὸς κόσμος τῆς Δύσεως ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο μικρὰ ἢ προσωνομίᾳ ἀπλῶς τοῦ βασιλέως εἰς τὸν ἰδρυτὴν ἐνιαίου χριστιανικοῦ κράτους καὶ τὸν προστάτην τῆς ἐκκλησίας. Ἀφ' ἐτέρου ὁ πάπας πολὺ εὐχαρίστως θ' ἀπηλλάσσετο ἀπὸ τὴν ἐξάρτησιν τοῦ Ἑλληνος αὐτοκράτορος καὶ θὰ ἐτίθετο ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως τῶν Φράγκων.

Τὸ 800 μ.Χ. ὁ Κάρολος μετέβη εἰς Ρώμην πρὸς ἐορτασμόν τῶν Χριστουγέννων. Κατὰ τὴν τελετὴν τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ ἐνῶ ὁ Κάρολος ἐγονάτισε πρὸ τῆς Ἀγίας Τραπέζης διὰ νὰ προσευχηθῇ, ὁ πάπας ἔθεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του στέφανον ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τοῦ λαοῦ: Κ α ρ ό λ ω τ ῶ Α ὕ γ ο ὕ σ τ ω τ ῶ σ τ ε φ ο μ ἔ ν ω.

ὕπὸ τοῦ Θεοῦ μεγάλῳ καὶ εἰρηνοποιῶν αὐτοκράτορι τῶν Ρωμαίων, δοίη ὁ Θεὸς ἔτι πολλὰ καὶ νίκην. Ὁ πάπας ἐγονυπέτησε πρὸ τοῦ Καρόλου, ὅπως ἄλλοτε πρὸ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων. Ἐκτοτε ὁ Κάρολος ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Αὐτοκράτορος ἢ Αὐγούστου. Ἡ νέα αὐτοκρατορία ἦτο ὡς ἐκ τῆς προελεύσεώς της αὐτοκρατορία τῆς ἐκκλησίας καὶ τὸν χαρακτήρα τοῦτον διετήρησε καθ' ὅλον τὸν μεσαίωνα.

Ἄλλ' ἐπειδὴ κυρίως τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Ρωμαίων εἶχεν ὁ Ἕλλην αὐτοκράτωρ, ὁ Κάρολος ἐπεζήτησε ν' ἀναγνωρισθῇ τοιοῦτος ὑπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη, ἡ ὁποία ἠθέλησε νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ, ἐξεθρονίσθη. Μόλις βραδύτερον ὁ Μιχαὴλ Α' ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ὡς αὐτοκράτορα. Ἄλλ' εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Καρόλου οὐδέποτε ἔστερξαν οἱ Ἕλληνες αὐτοκράτορες ν' ἀναγνωρίσουν τὴν προσωνομίαν αὐτὴν καὶ προσηγόρευον αὐτοὺς ἀπλῶς Ρῆγας.

Ὁ Κάρολος ἀπέθανε τὸ 814. Ἄφησε μέγα κράτος καὶ ἐσημείωσε τὴν ἀρχὴν μεγάλης προόδου τῆς Εὐρώπης. Δι' αὐτοῦ ἀρχίζει ἡ πρώτη ἀναγέννησις τῆς Δ. Εὐρώπης μετὰ τὴν ἀμάθειαν καὶ βαρβάρωσιν, τὴν ὁποίαν ἔφερεν ἡ μεταβάστευσις τῶν ἐθνῶν.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΟΥ ΦΡΑΓΚΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Οἱ διάδοχοι τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου δὲν κατάρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὸ κράτος του, ἀλλὰ περιήλθον εἰς ἔριδας καὶ ἐμφυλίους πολέμους. Τέλος διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βερντέν (843) οἱ τρεῖς ἔγγονοι τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου διεμοίρασαν τὸ κράτος μεταξύ των. Ὁ νεώτατος ἀπ' αὐτοὺς **Κάρολος** ὁ ἐπικαλούμενος Φαλακρός, 843, ἔλαβε τὰς γαλλικὰς χώρας, ὁ **Λουδοβίκος** τὰς γερμανικὰς καὶ ὁ **Λοθάριος** τὰς ἰταλικὰς χώρας καὶ ἄλλην ἐδαφικὴν ἑκτασιν, ἡ ὁποία ἔφθανε μέχρι τῆς Βορείου θαλάσσης καὶ ἐχώριζε τὰς γαλλικὰς καὶ γερμανικὰς χώρας. Ὁ Λοθάριος διετήρησε καὶ τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκρά-

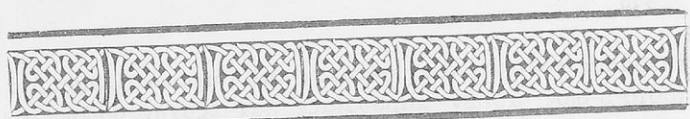
τορος ἀναγνωριζόμενος ὡς τοιοῦτος καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων βασιλέων.

Ἡ διαίρεσις αὕτη, ἂν καὶ ὀφείλετο κυρίως εἰς τὴν φιλαρχίαν τῶν τριῶν ἀδελφῶν, ἐν τούτοις ἀνταπεκρίνετο εἰς τὴν ἐθνολογικὴν διαίρεσιν τῆς Εὐρώπης, διότι τὸ μὲν κράτος τοῦ Λοθαρίου περιέλαβε κυρίως Ἰταλούς, τοῦ Καρόλου Γάλλους καὶ τοῦ Λουδοβίκου Γερμανούς. Τοιοῦτο τρόπον εὐρίσκομεν εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν τὴν πρῶτην ἀρχὴν τῆς τάσεως τῶν λαῶν πρὸς δημιουργίαν ἰδίων ἐθνικῶν κρατῶν.

Ἐκ τῶν τριῶν αὐτῶν κρατῶν διετηρήθησαν τὸ Γαλλικόν καὶ τὸ Γερμανικόν, ἐνῶ τὸ Ἰταλικόν τοῦ Λοθαρίου διηρέθη εἰς πολλὰ μικρὰ κρατίδια, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότατον ἦτο τὸ ἀποτελεσθὲν ἐκ τῶν κυρίως Ἰταλικῶν χωρῶν, ἐνῶ τὰ ἄλλα προσηρτήθησαν εἰς τὸ Γαλλικόν καὶ Γερμανικόν.

Ἡ Γερμανία ἔλαβε ἐκ τῶν κτήσεων τοῦ Λοθαρίου τὰς χώρας τῶν ποταμῶν Μόζελ καὶ Μάας (Mözel καὶ Maas) ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Ρήνου, αἱ ὁποῖαι ὠνομάσθησαν ἐξ αὐτοῦ δουκάτον τῆς Λοθαρριγγίας. Πρὸς τούτοις αἱ κτήσεις τοῦ βασιλέως τῆς Γερμανίας ἐπεξετάθησαν πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὰς ὑπὸ τῶν Σλαύων κατοικουμένας χώρας, ὅπου ἐδημιουργήθησαν ὡς προπύργια κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σλαύων καὶ τῶν Ἀβάρων δύο ἀκριτικὰ κράτη (Mark), τὰ ὁποῖα βραδύτερον ὠνομάσθησαν Δουκάτον τοῦ Βρανδεμβούργου καὶ Δουκάτον τῆς Αὐστρίας καὶ ἔμελλον νὰ διαδραματίσουν σπουδαῖον πρόσωπον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Εὐρώπης.

Τοιοιούτῳ τρόπον ἡ μεσαιωνικὴ Γαλλία ἀπέβαινε μικρότερα τῆς ἀρχαίας Γαλατίας, ἡ ὁποία εἶχε σύνορον τὸν Ρήνον, ἐνῶ ἡ Γερμανία ἐξετάθη πέραν τῶν ὁρίων τῆς παλαιᾶς Γερμανίας. Εἰς τὸ γεγονός αὐτὸ ὑπῆρχον τὰ σπέρματα τῆς ἀδιαλλάκτου ἔριδος μεταξὺ τῶν δύο λαῶν, τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν Γάλλων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΟΣ

Ο ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Ἄφου κατελύθη τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος καὶ ἐγκατεστάθησαν οἱ γερμανικοὶ λαοὶ εἰς τὰς χώρας του, ἐδημιουργήθη νέος βίος, τὸν ὅποιον ὀνομάζομεν μεσαιωνικὸν βίον τῆς Δ. Εὐρώπης. Οἱ νέοι λαοὶ εἶχον ζωτικότητα μεγάλην, ἀλλὰ καθυστέρουν πολὺ εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν. Διὰ τοῦτο δὲν κατάρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὸν ἑλληνορωμαϊκὸν πολιτισμόν, τὸν ὅποιον εὗρηκαν εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας. Τὰ γράμματα ἐλησμονήθησαν, αἱ τέχναι παρημελήθησαν καὶ ἐπεκράτησαν ἡθη τραχέα.

Κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς νέας κοινωνίας εἶναι τὰ ἑξῆς.

1) Ἐξισθένησεν ἡ κεντρικὴ ἐξουσία. Οἱ βασιλεῖς δηλαδὴ δὲν ἦσαν ἀπόλυτοι κυρίαρχοι εἰς τὸ κράτος των, διότι εἰς ἕκαστον κράτος πλὴν τοῦ βασιλέως ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι ἄρχοντες, οἱ ὅποιοι περιώριζον τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Τὸ πολιτικὸν αὐτὸ σύστημα ὠνομάσθη ἀργότερα Φεοδαραρχία.

2) Οἱ λαοὶ διηροῦντο εἰς κοινωνικὰς τάξεις. Εἰς ὅλας τὰς χώρας ὑπῆρχε μία κυρίαρχος τάξις, ἡ ὁποία εἶχεν ὅλα τὰ δικαιώματα, καὶ μία τάξις, ἡ ὁποία εἶχε μόνον ὑποχρεώσεις καὶ κανὲν δικαίωμα.

3) Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἦσαν συναισθηματικοί, εὐφάνταστοι καὶ εἶχον ζωηρότατον θρησκευτικὸν ἐνδιαφέρον. Ὁ χριστιανισμὸς εἶχε μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς αὐτοὺς καὶ

επέδρασε πολύ εἰς τὸν πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν βίον. Διὰ τοῦτο ὁ βίος αὐτῶν παρουσίαζε κατ' ἐξοχὴν ἰθρησκευτικὴν χροιάν.

4) Ἐδημιουργήθη ἡ παπικὴ κυριαρχία. Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἔλαβον τὸν χριστιανισμόν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης καὶ διὰ τοῦτο ἀνεγνώριζον τὸν πάπαν ὡς τὸν ὑπέρτατον ἀρχηγόν, ἀνώτερον ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς ἄρχοντας.

ΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΤΑΞΕΙΣ

Οἱ ἀρχαῖοι Γερμανοὶ εἰς τὰς πατρίδας των εἶχον δύο μόνον κοινωνικὰς τάξεις, ἐλευθέρους καὶ δούλους. Ἀφ' οὗτος ὁμοῦς ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς χώρας τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἤρχισαν νὰ δημιουργοῦνται περισσότεραι κοινωνικαὶ τάξεις. Ἐκ τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ὑπηρέτουν εἰς τὴν αὐλήν, οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ, οἱ διοικηταὶ μεγάλων τμημάτων τοῦ κράτους, οἱ γαιοκτῆμονες κλπ. ἐνωρὶς ἀπετέλεσαν τάξιν ἰδιαιτέραν μεταξὺ τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν, τοὺς εὐγενεῖς. Βραδύτερον, ὅταν ἡ δυτικὴ ἐκκλησία προσείλκυσε τοὺς Φράγκους εἰς τὸν χριστιανισμόν, οἱ διοικοῦντες τὴν ἐκκλησίαν, ὁ κληρὸς δηλαδὴ, ἀπετέλεσαν ἰδιαιτέραν κοινωνικὴν τάξιν, ἡ ὁποία εἶχεν ὅλα τὰ δικαιώματα καὶ ὅλα τὰ πλεονεκτήματα, τὰ ὅποια εἶχεν ἡ τάξις τῶν εὐγενῶν.

Τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἐγκαταστάσεως ἀρχίζει νὰ δημιουργεῖται ἕν ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα χαρακτηριστικὰ τῆς κοινωνίας κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἡ διαίρεσις τῶν πολιτῶν εἰς τάξεις.

Ἡ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ἀκόμη περισσότερον σημαντικὴ ἦτο ἡ μεταβολὴ εἰς τὴν πολιτείαν. Κατ' ἀρχὰς οἱ βασιλεῖς τῶν Γερμανῶν ἦσαν ἀπλοὶ ἀρχηγοὶ πολεμικῶν σιφῶν. Ὅταν ὁμοῦς ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς αὐτοκρατορικὰς χώρας, ὑπέταξαν ἑκατομμύρια ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους μετέβαλον εἰς ὑπηκόους. Τότε ἡ δύναμις των ἡῴξησεν, ἔγιναν περισσότερον ὑπερήφανοι καὶ ἐφάντασθησαν ὅτι ἦσαν διάδοχοι τῶν Ρω

μαίων αυτοκρατόρων. Ἐσχημάτισαν λοιπὸν αὐλήν, εἶχον τοὺς ἀξιωματικούς των, τοὺς ὑπαλλήλους των, τὴν ἰδιαιτέραν των ἀκολουθίαν. Διατηροῦν τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῶν Φράγκων καὶ τὸ παλαιὸν ἔμβλημα, τὴν μακρὰν κόμην, ἀλλ' ἄφ' ἑτέρου θέλουν νὰ μιμηθοῦν τοὺς Ῥωμαίους αυτοκράτορας καὶ τὴν ὀργάνωσίν των. Ὅπως ἄλλοτε τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος, καὶ τὸ βασιλεῖον τῶν Φράγκων διαίρεται εἰς περιφερείας, τὰς ὁποίας διοικοῦν ἰδιαιτεροὶ ἄρχοντες ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως. Πραγματικῶς ὅμως παντοῦ ἐπικρατεῖ ἀταξία καὶ βία. Ὁ βασιλεὺς ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἀρχηγὸς πολεμιστῶν καὶ οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι τὸν περιβάλλουν, πολεμοῦν μόνον διὰ τὴν λείαν.

Ὁ Κάρολος ὁ Μέγας προσεπάθησε νὰ διοργανώσῃ καλύτερον τὸ κράτος του καὶ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸ ὄψιν ὠργανωμένης πολιτείας. Εἶχε γύρω του ἐπιτελεῖον ἀπὸ ἀνωτάτους ὑπαλλήλους, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνέθεσε τὰ διάφορα ἔργα τοῦ κράτους. Ἄλλος ἐβοήθει τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης, ἄλλος ἐπέβλεπε τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, τρίτος κατεχῶρει τὰς ἀποφάσεις καὶ τὰ διατάγματα τοῦ αὐτοκράτορος, τέταρτος ἦτο διαχειριστὴς τῆς περιουσίας τοῦ παλατίου κτλ. Ἐκαστος ἐκ τῶν ἀνωτέρων αὐτῶν λειτουργῶν ἐχρησιμοποιοῖ πλῆθος ὑπαλλήλων, ὑπηρετῶν, ἀξιωματικῶν καὶ πολεμιστῶν.

Τὸ κράτος διήρесеσεν ὁ Κάρολος εἰς 300 κομητείας, τὰς ὁποίας ἐκυβέρνην οἱ κόμητες διοριζόμενοι ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ὑπόλογοι μόνον εἰς αὐτόν. Ὁ κόμης συνεκέντρωνεν, ὅπως ἄλλοτε ὁ Ῥωμαῖος διοικητὴς ἐπαρχίας, ὅλας τὰς ἐξουσίας, πολιτικὴν, δικαστικὴν, οἰκονομικὴν, στρατιωτικὴν. Ἐπίσης μεγάλην θέσιν εἰς τὰς κομητείας εἶχον οἱ ἐπίσκοποι, τοὺς ὁποίους σχεδὸν ὅλους διώριζεν ὁ αὐτοκράτωρ. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἐπίσκοποι εἶχον τὴν αὐτὴν δύναμιν μὲ τοὺς κόμητας, πολλάκις ἐγεννῶντο προστριβαὶ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀρχῶν.

Διὰ νὰ ἐκτελοῦν τὰ καθήκοντά των καλῶς οἱ κόμητες καὶ οἱ ἐπίσκοποι, ὁ Κάρολος ἐδημιούργησεν ἀνωτάτους ἐπιθεωρητὰς (Missi dominici=ἀπεσταλμένοι τοῦ κυρίου), λαϊκοὺς καὶ κληρικοὺς, οἱ ὁποῖοι ἀνὰ δύο ἐπε-

θεώρουν ὅλας τὰς κομητείας τέσσαρας φορές τὸ ἔτος. Τοιοῦτοτρόπως ἡ κυβέρνησις τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου παρουσιάζει συγκέντρωσιν καὶ εἶναι πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ. Ὁ αὐτοκράτωρ εἶναι συγχρόνως ἀρχηγὸς τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐκκλησίας. Ἡ στενὴ αὐτῇ συνένωσις κράτους καὶ ἐκκλησίας διετηρήθη ἀκόμη πολὺν καιρὸν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΙΣ

Πολὺ χαρακτηριστικὸν τῆς διοικήσεως τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου εἶναι αἱ Γενικαὶ συνελεύσεις. Κατ' ἔτος δηλαδὴ ὅλοι οἱ ἀνώτατοι ἐκκλησιαστικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἄρχοντες ἦσαν ὑποχρεωμένοι κατὰ μῆνα Μάϊον νὰ συνέλθουν ὁδηγούμενοι ἀπὸ ὅλους τοὺς μαχίμους ἄνδρας τῆς περιφέρειας τῶν εἰς μεγάλην συνέλευσιν. Ὁ αὐτοκράτωρ τοιοῦτοτρόπως εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιθεωρῇ τακτικὰ τὸν στρατὸν τοῦ κράτους του καὶ νὰ ἐπικοινωνῇ συγχρόνως μὲ τοὺς ὑπηκόους του. Ἀφοῦ ἐλάμβανε τὰ δῶρα, τὰ ὁποῖα τοῦ ἔφερον οἱ ὑπῆκοοί του, συνεβουλευέτο χωριστὰ τοὺς λαϊκοὺς καὶ χωριστὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἄρχοντας ἐπὶ διαφόρων ζητημάτων. Ἀφοῦ ἤκουε τὴν γνώμην τῶν, ἀνεκοίνωνε κατόπιν τὰς ἀποφάσεις τῶν συμβουλίων εἰς τὴν συνέλευσιν.

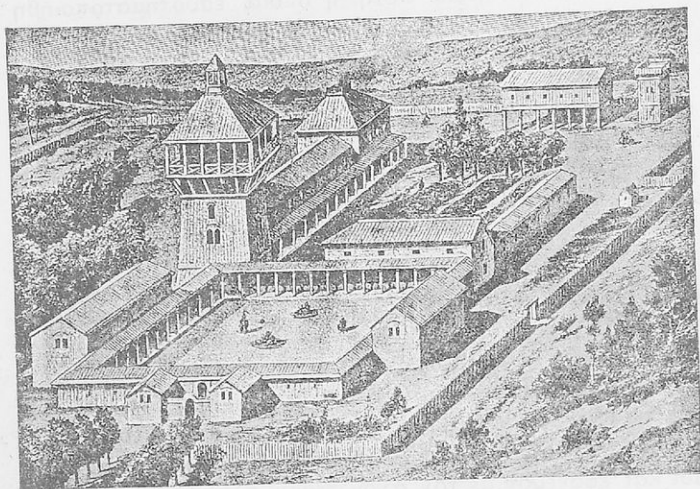
Αἱ γενικαὶ αὐταὶ συνελεύσεις, αἱ ὁποῖαι ἀργότερα ἐξελίχθησαν εἰς τὰς συνελεύσεις τῶν Γενικῶν τάξεων, ἦσαν πολὺ σπουδαῖαι. Καὶ ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀκούῃ τὴν γνώμην τῶν ὑπηκόων του, ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπῆκοοί του νὰ ἐκφράσουν τὰ παράπονά των καὶ τοὺς πόθους τῶν εἰς τὸν αὐτοκράτορα.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΦΕΟΥΔΑΛΙΣΜΟΥ

Κατὰ τὴν μακρὰν περίοδον τῶν ταραχῶν καὶ βιαιοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἐπηκολούθησαν τὰς γερμανικὰς ἐπιδρομὰς, καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Μεροβενζιέν καὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ἀνευρίσκομεν τὰς πρώτας ἀρχὰς τοῦ πολιτικοῦ συστήματος, τὸ

ὁποῖον ἐπεκράτησε κατὰ τὸν μεσαῖωνα εἰς ὅλην τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην καὶ ὠνομάσθη Φεοударχία.

Οἱ ἀδύνατοι διὰ νὰ σωθοῦν, ἐζήτουν τὴν προστασίαν ἑνὸς ἰσχυροῦ καὶ εἰς ἀντάλλαγμα τοῦ παρεῖχον τὰς ὑπηρεσίας των. Τὴν πράξιν αὐτὴν ἐπεκύρωνεν ὄρκος πίστεως Ἐκτοτε ὁ προστατὴς ὠνοιάζετο κύριος (Seigneur), ὁ προστατευόμενος ὑπήκοος (Vassal). Ὁ Κάρολος ὁ Μίγας ἔδωσε μεγάλην σημασίαν εἰς τὸν ὄρκον αὐτὸν καὶ τὸν ἐθεώρησεν ἐξίσου σπουδαῖον ὅσον

Βασιλικὴ ἐπαυλὶς τῆς ἐποχῆς τῶν Μεροβενζιέν καὶ τὸν ὄρκον τοῦ δικαστηρίου καὶ τὸν ὄρκον πίστεως πρὸς τὸν βασιλέα

Συγχρόνως σχεδὸν καθιερώθη καὶ ἄλλη συνθήεια περισσότερον σημαντικὴ Πολλοὶ μεγάλοι ἰδιοκτῆται παρέχωρουν μέρος τῶν κτημάτων των εἰς ἄλλους ὄχι δωρεάν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἔχουν ἀπλῶς τὴν ἐπικαρπλίαν των. Τὸ παραχωρούμενον κτῆμα ἐλέγετο τιμάριον καὶ ὁ λαμβάνων αὐτὸ τιμαριόχος. Εἰς ἀντάλλαγμα ὁ τιμαριόχος ἐγίνετο ὑπῆκοος τοῦ κυρίου καὶ ὠφείλεν εἰς αὐτὸν ὠρισμένος ὑπηρεσίας. Πολλάκις μάλιστα πρὸς ἀσφάλειαν πολ-
Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Ρωμαϊκῆ-Βυζαντινῆ, ἔκδ. Ε' 16

λοὶ μικροὶ ἰδιοκτῆται παρεχώρουν τὰ κτήματά των εἰς ἰσχυροὺς κυρίους καὶ κατόπιν ἐλάμβανον πάλιν αὐτὰ ὡς τιμάρια, μόνον διὰ νὰ ἔχουν τὴν προστασίαν αὐτῶν. Πολλοὶ μεγάλοι πλούσιοι ἰδιοκτῆται, ἐπίσκοποι, ὁ βασιλεὺς, παρεχώρουν μέρος τῶν κτήσεων των ὡς τιμάρια, διὰ νὰ αὐξάνουν τὸν ἀριθμὸν τῶν πελατῶν καὶ ὑπηκόων των.

Τοιοιτοτρόπως παρατηροῦμεν ὅτι ἀντὶ νὰ ὑποτάσσωνται ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν βασιλέα, προτιμοῦν νὰ ὑποτάσσωνται ὁ εἰς εἰς τὸν ἄλλον καὶ διὰ μέσου αὐτοῦ εἰς τὸν βασιλέα. Ἡ συνήθεια αὕτη, ἡ ὁποία ἐσυστηματοποιήθη βραδύτερον καὶ ἐξειρίχθη εἰς τὴν Φεουδαρχίαν, εἶχε μεγάλα πλεονεκτήματα, ἐφ' ὅσον τὴν ἀρχὴν εἶχεν ἄνθρωπος ἰσχυρὸς ὅπως ὁ Κάρολος ὁ Μέγας. Ἀποβαίνει ὅμως ἐπικίνδυνος, ὅταν ὁ βασιλεὺς δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ συγκατατῇ τοὺς κυρίους. Οἱ ὑπήκοοι ἀναγνωρίζουν τοὺς κυρίους καὶ τοιοιτοτρόπως ὁ βασιλεὺς μένει χωρὶς ὑπηκόους.

ΤΑ ΗΘΗ

Τὰ ἥθη τῶν χρόνων τῆς γερμανικῆς εἰσβολῆς καθὼς καὶ τῆς δυναστείας τῶν Μεροβενζιέν ἦσαν ἀκόμη βάρναυσα. Ἡ ἐγκατάστασις τῆς κυριαρχίας τῶν Φράγκων εἰς τὴν Γαλατίαν ἐσημείωσεν ἀληθινὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν ἀγρίαν κατάστασιν. Διὰ τοῦτο ἡ ἱστορία τοῦ 6ου καὶ 7ου αἰῶνος εἶναι γεμάτη βιαιότητος, λεηλασίας, ληστείας καὶ φόνους. Οἱ ἴδιοι οἱ βασιλεῖς ἦσαν σκληροὶ καὶ ἀπάνθρωποι καὶ ἐφόνευον μὲ τὸν ἀγριώτερον τρόπον τοὺς συγγενεῖς των, τοὺς υἱοὺς, τὰς συζύγους.

Οἱ νόμοι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦσαν προσωποκοί. Ὁ καθεὶς δηλαδὴ δὲν ἐδικάζετο ἐπὶ τῇ βάσει κοινῶν νόμων τοῦ κράτους, ἀλλ' ὑπῆρχον νόμοι ἰδιαίτεροι δι' ἕκαστον ἔθνος. ἄλλοι διὰ τοὺς παλαιοὺς Ρωμαίους ἄλλοι διὰ τοὺς Φράγκους, ἄλλοι διὰ τοὺς Βουργουνδίους κτλ. Τοὺς φονεῖς, τοὺς κακούργους, τοὺς ἐγκληματίας δὲν κατεδίωκε τὸ κράτος, ἀλλὰ ὁ παθὼν. Αἱ ποιναὶ ἦσαν συνήθως χρηματικαὶ καὶ ἀνάλογοι πρὸς τὸ θῦμα καὶ τὰς συνθήκας τοῦ ἐγκλήματος. Διὰ τοῦτο οἱ βαρβαρικοὶ αὐτοὶ νόμοι ἦσαν κυρίως πίνακες προστίμων.

“Όταν ἔλειπον ἀρκεταὶ ἀποδείξεις ἢ μαρτυρίαι διὰ νὰ ἀποδείξουν τὴν ἀθωότητα ἢ τὴν ἐνοχὴν τῶν δικαζομένων, μετεχειρίζοντο τὴν δοκιμασίαν. Ἡ δοκιμασία ἐγίνετο μὲ ὕδωρ ἢ μὲ φωτιά. Εἰς τὴν πρώτην ὁ κατηγορούμενος ἔπρεπε νὰ βυθίσῃ τὴν χεῖρα του εἰς βράζον ὕδωρ, εἰς τὴν ἄλλην νὰ κρατήσῃ ἐπὶ τινὰς στιγμὰς ἀναμμένον σίδηρον. Ἐν μετὰ τρεῖς ἡμέρας αἱ χεῖρες δὲν παρουσίαζον ἴχνη ἐγκαυμάτων, ἐκηρύσσοντο ἄθωοι. Ἄλλοτε πάλιν μετεχειρίζοντο τὴν δικαστικὴν μονομαχίαν. Ὁ κατήγορος καὶ ὁ κατηγορούμενος ἤρχοντο εἰς χεῖρας καὶ ὁ νικητὴς ἐκηρύσσετο ἄθωος, διότι ἐπίστευον ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀφήσῃ τὸν ἄθωον νὰ νικηθῇ.

Ἡ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Εἰς τὸ μέσον τῆς μεγάλης αὐτῆς βαρβαρώσεως τῶν ἡθῶν ἡ ἐκκλησία εἶναι παράγων ἀναπτύξεως καὶ ἡμερώσεως. Αὐτὴ διατηρεῖ τὴν παράδοσιν τοῦ ἑλληνορρομαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ κληρὸς εἶναι ὁ μόνος ἐγγράμματος εἰς τὴν γενικὴν αὐτὴν ἀμάθειαν, αὐτὸς καλλιεργεῖ τὰς τέχνας, δίδει τὸ παράδειγμα καλῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς. Ἡ ἐκκλησία προσεπάθησε νὰ προστατεύσῃ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ νὰ ἀνακουφίσῃ τοὺς καταπιεζομένους. Ἀπαγορεύει π.χ. νὰ φονεύουν τοὺς δούλους καὶ νὰ τοὺς ἀποχωρίζουν ἀπὸ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδιὰ τῶν, φροντίζει διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν καὶ χρησιμοποιεῖ ὅλα τὰ πνευματικὰ της ὅπλα, διὰ νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς κυρίους νὰ μὴ κακομεταχειρίζωνται αὐτοὺς.

Ὁνομαστὸς διὰ τὴν φιλάνθρωπον δρᾶσιν τοῦ ἔγινεν ὁ Γρηγόριος, ἐπίσκοπος τῆς πόλεως Τούρ, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ ὁ μοναδικὸς ἱστορικὸς τῆς ταραχῶδους αὐτῆς ἐποχῆς. Δὲν ἐφοβεῖτο νὰ ἀντιμετωπίζῃ καὶ αὐτὴν τὴν ὀργὴν τῶν βασιλέων ὅταν ἐπρόκειτο νὰ βοηθήσῃ τοὺς καταπιεζομένους. Ἀλλ’ αὐτὸ διήρκεσεν, ἐφόσον ὁ ρωμαϊκὸς κληρὸς εὕρισκετο εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἐπιδρομεῖς. Ἀργότερα ἐπῆλθεν ἡ ἀφομοίωσις. Τοὺς κληρικοὺς ἤρχισαν νὰ διορίζουν οἱ ἡγεμόνες καὶ ἰσχυροὶ στρατιωτικοί. Τοιοῦτοτρόπως οἱ ἐπίσκοποι καὶ ἀνώτεροι κληρικοί, εὐνοοῦμε-

νοι τῶν βασιλέων καὶ εἰς αὐτοὺς ὀφείλοντες τὴν θέσιν των, ἔγιναν ἄρχοντες καὶ αὐτοὶ ἔδιδον τὸ παράδειγμα τῆς βίας καὶ τῆς κακῆς συμπεριφορᾶς.

Ἡ ΠΡΩΤΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ

Ἡ ἐξάπλωσις τῶν βαρβάρων εἰς τὰς χώρας τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐξηφάνισε τὰ γράμματα καὶ τὴν παιδείαν. Ὁ κόσμος ἐβυθίσθη εἰς ἀμάθειαν καὶ μόλις οἱ κληρικοὶ ἐγνώριζον ἀκόμη νὰ διαβάζουν καὶ νὰ γράφουν. Τὰ ὀλίγα χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα σῶζονται ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, εἶναι κακογραμμένα, ἀκαλαίσθητα καὶ γεμάτα ὀρθογραφικὰ λάθη. Οἱ καλοὶ τεχνῖται εἶχον ἐκλείψει τελείως καί, ὅταν κάποιος κατῴρθωσε νὰ κατασκευάσῃ ἓνα χρυσοποίκιλον θρόνον διὰ κάποιον βασιλέα, ἓνα βαυαυσοῦργημα κατ' οὐσίαν, ἐθαυμάσθη ὥσάν νὰ εἶχε κάμει θαῦμα. Ὁ ἴδιος ὁ Κάρολος δὲν εἶχε μάθει γράμματα καὶ δὲν ἐγνώριζε γραφὴν, ἀλλὰ ὠμίλει ἐκτὸς τῆς μητρικῆς τὴν λατινικὴν καὶ ἐνόει τὴν ἑλληνικὴν.

Οἱ χρόνοι τῶν Μεροβενζιέν ἦσαν χρόνοι σκοτεινοὶ καὶ βάρβαροι. Ὅταν ὁμως μετὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ φραγκικοῦ κράτους ἐπῆλθε σχετικὴ γαλήνη, τὰ πράγματα ἤρχισαν νὰ ἀλλάζουν κάπως. Ὁ Κάρολος ὁ Μέγας ὠθούμενος ἀπὸ φυσικὴν κλίσιν καὶ ἀπὸ θρησκευτικὸν ζῆλον, ἐπροσπάθησε νὰ διορθώσῃ τὴν κατάστασιν. Ἐπέβαλεν εἰς τὰ μοναστήρια νὰ ἰδρύσουν σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ μοναχοὶ ὑπεχρῶνοντο νὰ μάθουν τοὺς ψαλμούς, γραμματικὴν, γραφὴν καὶ καλλιγραφίαν. Ἐπίσης ὑπεχρέωσε τὴν ἐκκλησίαν νὰ ἰδρύσῃ εἰς τὰς πόλεις σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδίδασκον οἱ ἱερεῖς. Εἰς τὸ ἀνάκτορόν του ἵδρυσεν σχολεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδιδάσκοντο πολλοὶ νέοι.

Συγχρόνως ἤρχισε νὰ καλλιεργεῖται καὶ ἡ τέχνη. Ὑπάρχουν χειρόγραφα τῶν χρόνων τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, τὰ ὁποῖα εἶναι κοσμημένα μὲ πολὺ κομψὰς εἰκόνας (μικρογραφίας). Ἐπίσης ἤρχισαν νὰ κτίζωνται διάφορα οἰκοδομήματα, ἀνάκτορα καὶ ἐκκλησίαι κατ' ἀπομίμῃσιν τῶν βυζαντινῶν, κοσμημένα μὲ μωσαϊκὰ.

Τοιοιουτοτρόπως ἐπὶ Καρόλου ἤρχισεν ἡ πρώτη ἀναγέννησις τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. ΑΡΙΘΜΟΙ

Οί αριθμοί, τούς οποίους μεταχειριζόμεθα σήμερον, δηλαδή οί λεγόμενοι *Αραβικοί*, ήρχισαν νά χρησιμοποιούνται εἰς τήν Εὐρώπην ἀπό τοῦ 5ου μ. Χ. αἰῶνος. Οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο ἕως τότε ἰδικούς των ἀριθμούς, ὅπως οἱ Ἕλληνες, ὡς ἑξῆς :

I=1, V=5, X=10, L=50, C=100, D=500, M=1000

Τοὺς διαμέσους ἀριθμούς ἐσχημάτιζον διὰ προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως κατὰ τοὺς κατωτέρω πίνακας.

I =1	X =10	C =100	M =	1000	
II =2	XI =11	CC =200	—		
III =3	XII =12	CCCC ḡ CD =400	MM ḡ II	= 2000	
IIIIḡIV =4	XX =20	D =500	—		
V =5	XXX =30	DC =600	VM ḡ V	= 5000	
			CCICCC	= 10000	
			XXM ḡ XX	= 20000	
			CCCIḡCCḡC	ḡ CM ḡ	
			C	= 100000	
		DCC =700			
		DCCCC ḡ CM =900			
			<table border="1"><tr><td>X</td></tr></table>	X	= 1000000
X					
VI =6	XXXX ḡ XL =40		<table border="1"><tr><td>L</td></tr></table>	L	= 5000000
L					
VII =7	L =50				
VIII =8	LX =60				
VIIIḡIX =9	XC =90		O ḡ <table border="1"><tr><td>∞</td></tr></table>	∞	=10000000
∞					

2. ΜΕΤΡΑ

α) Μήκος

Digitus (δάκτυλος)	$\frac{1}{16}$ ποδός = 0,018 μ.
Palma (παλάμη)	$\frac{1}{4}$ » = 0,074 μ.
Pes (πούς, κυρία μονάς)	» = 0,296 μ.
Cubitus 1 πούς + 2 παλ.	= 0,444 μ.
Passus 5 πόδ.	= 1,481 μ.
Mille passus	= 1481,50 μ.

β) Ἐπιφανείας

Jugerum (πλέθρον)	= 25 μ. 18
-------------------	------------

γ) Χωρητικότητος

Congius	= 3,30 λίτρας	{ ὕγρῶν
Sextarius	= 0,55 »	
Hemina	= 0,270 »	{ στερεῶν
Semodius	= 4,329 »	
Modius	= 8,640 »	

δ) Βάρους

Libra ἢ Pondus	= 327	γραμμάρια
Semis	= 163,5	»
Uncia	= 27,3	»
Scrupulum	= 1,15	»

3. ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο κατ' ἀρχάς διὰ τὰς συναλλαγὰς τῶν πρόβατα ἢ βόους. Τὰ πρῶτα νομίσματα, τὰ ὅποια ἦσαν ὀρειχάλκινα, ἐφάνησαν κατὰ τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα. Τὸ νομισματικὸν σύστημά τῶν ἦτο τότε τὸ ἑξῆς :

As	= 0, 25 φρ. περίπου
Semis ($\frac{1}{2}$ as)	= 0,125 »
Quadrans ($\frac{1}{4}$ as)	= 0,062 »
Uncia ($\frac{1}{10}$ as)	= 0,025 »

Τὸ 269 π. Χ. 4 δηλ. ἔτη πρὸ τοῦ Α' Καρχηδονικοῦ πολέμου ἐνεκλοφόρησαν τὰ πρῶτα ἀργυρᾶ νομίσματα :

Denarius	= 0, 88 φρ.
Sestertius	= 0,225 »

Ἀπὸ τοῦ Καίσαρος ἐξεδόθησαν τὰ πρῶτα χρυσᾶ νομίσματα, ὁ *dinarius aureus*=26,85 φρ. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος βραδύτερον ἐτύπωσε χρυσοῦν νόμισμα ὀνομαζόμενον *solidus*=15,66 φρ. Σήμερον εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ καθορίσωμεν μὲ ἀκρίβειαν τὴν ἀξίαν τῶν ρωμαϊκῶν νομισμάτων ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἰδικά μας.

4. ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

Οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τοῦ Καίσαρος μετεχειρίζοντο τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, κατὰ τὸ ὅποιον τὸ ἔτος εἶχε 365 ἡμέρας καὶ ἀνὰ πᾶσαν τριετίαν 366 (δίσεκτον). Τὸ ἔτος διηγεῖτο εἰς 12 μῆνας περιλαμβάνοντας 31, 30 καὶ 28 ἡμέρας. **Καλένδαι** (Calendae) ἐλέγετο ἡ 1η ἐκάστου μηνός. **Εἰδοῖ** (Idus) ἄλλοτε ἡ 13η καὶ ἄλλοτε ἡ 15η καὶ **Νόναι** (Nonae) ἐννέα ἡμέραι πρὸ τῶν εἰδῶν, ἄλλοτε ἡ 5η καὶ ἄλλοτε ἡ 7η τοῦ μηνός. Οἱ Ρωμαῖοι ὑπελόγιζον τὰς ἡμέρας ἐν σχέσει πρὸς τὰς Καλένδας, τὰς Νόνας καὶ τὰς Εἰδούς. Αἱ ἡμέραι λοιπὸν τῶν διαφόρων μηνῶν δὲν ἠριθμοῦντο κατ' ἀριθμητικὴν τάξιν 1, 2, 3, κτλ. ἀλλὰ κατὰ τὸν ἐπόμενον πίνακα.

Ἰανουάριος, Ἀπρίλιος, Ἰούνιος
Αὔγουστος, Σεπτέμβριος, Νοέμ-
βριος, Δεκέμβριος

Μάρτιος, Μάϊος, Ἰούλιος, Φε-
βρουάριος

1. Calendae
2. IV ante Nonas
3. III » »
4. Pridie Nonas
5. Nonae
6. VIII ante Idus
7. VII » »
8. VI » »
9. V » »
10. IV » »
11. III » »
12. Pridie Idus
13. Idus

1. Calendae
2. VI ante Nonas
3. V » »
4. IV » »
5. III » »
6. Pridie Nonas
7. Nonae
8. VIII ante Idus
9. VII » »
10. VI » »
11. V » »
12. IV » »
13. III » »

Ἰανουάριος, Αὔγουστος,
Δεκέμβριος

Ἀπρίλιος, Ἰούνιος,
Σεπτέμ. Νοέμβριος,

Μάρτιος, Μάϊος,
Ἰούλιος, Ὀκτώβ.

15. XIX ante Calendas ἐπ. μην.	XVIII ante Calendas ἐπ. μην.	Pridie Idus
15. XVII » »	XVII » »	Idus » »
16. XVII » »	XIV » »	XVII ante Calendas ἐπ. μην.
17. XVI » »	XV » »	XVI » »
18. XV » »	XIV » »	XV » »
19. XIV » »	XIII » »	XIV » »
20. XIII » »	XII » »	XIII » »
21. XII » »	XI » »	XII » »
22. XI » »	X » »	XI » »
23. X » »	IX » »	X » »
24. IX » »	VIII » »	IX » »
25. VIII » »	VII » »	VIII » »
26. VII » »	VI » »	VII » »
27. VI » »	V » »	VI » »
28. V » »	IV » »	V » »
29. IV » »	III » »	IV » »
30. III » »	Pridie Calendas » »	III » »
31. Pridie Calendas		Pridie Calendas

Ὁ Φεβρουάριος μέχρι τῆς 13 ὁμοιάζει πρὸς τὸν Ἰανουάριον. Κατόπιν ἡ ἀρίθμηση ἐγένετο ὡς ἑξῆς :

14. XVI ante Calendas Martias	22. VIII ante Calendas Martias
15. XV » »	23. VII » »
16. XIV » »	24. VI » »
17. XIII » »	25. V » »
18. XII » »	26. IV » »
19. XI » »	27. III » »
20. X » »	28. Pridie Calendas Martias
21. IX » »	

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ
ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Α' ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

133	π.	X.	Δημαρχία Τιβερίου Γράκχου
123—122	»	»	Δημαρχία Γαΐου Γράκχου
111—105	»	»	Πόλεμος κατά τοῦ Ἰουγούρθα
102—101	»	»	Καταστροφή Κίμβρων καὶ Τευτόνων ὑπὸ Μαρίου
90— 88	»	»	Συμμαχικὸς Πόλεμος
89— 85	»	»	Α' Μιθριδατικὸς πόλεμος
82— 79	»	»	Δικτατορία Σύλλα
73— 63	»	»	Β' Μιθριδατικὸς πόλεμος
67	»	»	Πόλεμος κατά τῶν πειρατῶν
60	»	»	Πρώτη Τριανδρία
48	»	»	Μάχη Φαρσάλων—Θάνατος Πομπηίου
46	»	»	Ὁ Καῖσαρ δικτάτωρ
44	»	»	Δολοφονία τοῦ Καίσαρος
43	»	»	Δευτέρα Τριανδρία
42	»	»	Μάχη Φιλίππων
31	»	»	Ναυμαχία Ἀκτίου—Ὁ Ὁκταβιανὸς κύριος τοῦ κράτους
31— 14	μ.	X.	Βασιλεία Αὐγούστου
14— 37	»	»	Τιβέριος
37— 41	»	»	Καλιγούλας
41— 54	»	»	Κλαύδιος
54— 68	»	»	Νέρων
69	»	»	Γάλβας—Ὁθων—Βιτέλιος
69— 79	»	»	Βεσπασιανὸς
79— 81	»	»	Τίτος
81— 96	»	»	Δομιτιανὸς
96— 98	»	»	Νέρβας
98—117	»	»	Τραϊανὸς
117—138	»	»	Ἀδριανὸς
138—161	»	»	Ἀντωνῖνος
161—180	»	»	Μάρκος Αὐρήλιος
180—192	»	»	Κόμμοδος
193—211	»	»	Σεπτίμιος Σεβήρος
211—217	»	»	Καρακάλλας
212	»	»	Διάταγμα Καρακάλλα—Ἐπέκτασις τοῦ δι-

		καιώματος τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς ὑπηκόους
218—222	μ. Χ.	Ἐλαγάβαλος
222—235	» »	Ἀλέξανδρος Σεβήρος
235—285	» »	Περίοδος στρατιωτικῆς ἀναρχίας
270—275	» »	Αὐρηλιανὸς
272	» »	Καταστροφή τοῦ κράτους τῆς Παλμύρας
284—305	» »	Διοκλητιανὸς
293	» »	Τετραρχία
306—337	» »	Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας
313	» »	Διάταγμα τοῦ Μιλάνου, ἀνεξιθρησκεία
330	» »	Κτίσις Κωνσταντινουπόλεως
337—361	» »	Κωνσταντίος
361—363	» »	Ἰουλιανὸς
364—378	» »	Βάλης
367	» »	Ἐγκαταστάσις Βησιγότθων πρὸς νότον τοῦ Δουνάβεως
379—395	» »	Θεοδόσιος ὁ Μέγας
395	» »	Ὁριστικὴ διαίρεσις Δυτικοῦ καὶ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους

Β' BYZANTINΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

410 μ. Χ.	Κατάληψις τῆς Ρώμης ὑπὸ τοῦ Ἀλαρίχου
431	Οἰκουμενικὴ Σύνοδος Ἐφέσου
451	Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Χαλκηδόνι—Μάχη Καταλανικῶν πεδίων
476	Κατάλυσις τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους
482	Ἐνωτικὸν Διάταγμα Ζήνωνος
487	Κατάληψις τῆς Ἰταλίας ὑπὸ τῶν Ὀστρογότθων
527	Ἀνάγκησις Ἰουστινιανοῦ—Ἐπανάληψις πολέμου κατὰ Περσῶν
532	Εἰρήνευσις πρὸς τοὺς Πέρσας—Στάσις τοῦ Νίκα
533	Ἐκδοσις κώδικος Ἀστικοῦ ρωμ. δικαίου
523—534	Ὁ Βελισσάριος ἀνακαταλαμβάνει τὴν Ἀφρικήν
535—554	Πόλεμος κατὰ τῶν Ὀστρογότθων—Κατάληψις Ἰταλίας
537	Ἐγκαίνια Ἀγίας Σοφίας
540	Ὁ Χοσρόης κυριεύει τὴν Συρίαν
554	Κατάληψις μεσημβρινῆς Ἰσπανίας
559	Οἱ Οὐννοι πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως
562	Εἰρήνη πρὸς τοὺς Πέρσας
568	Εἰσβολὴ Λομβαρδῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν
572—591	Νέος Περσικὸς πόλεμος
608	Οἱ Πέρσαι πρὸ τῆς Χαλκηδόνος

- 610 μ. X. Ἀνάρρησις τοῦ Ἡρακλείου
 615 Οἱ Πέρσαι κυριεύουν τὴν Ἱερουσαλήμ
 617 Οἱ Πέρσαι κυριεύουν τὴν Αἴγυπτον
 622 Ὁ Ἡράκλειος ἀρχίζει ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Περσῶν—
 Ἐγίρα
 626 Πολιορκία Κων)πόλεως ὑπὸ Περσῶν καὶ Ἀβάρων
 627 Μάχη Νινευτ
 629 Εἰρήνη πρὸς τοὺς Πέρσας
 634 Οἱ Ἀραβες κυριεύουν τὴν Συρίαν
 636 Μάχη τοῦ Βάν—σύλληψις Ρωμανοῦ Διογένους
 637 Παράδοσις Ἱεροσολύμων
 638 Ἐκθεσις Ἡρακλείου
 640—642 Κατάκτησις Αἰγύπτου ὑπὸ Ἀράβων
 647 Οἱ Ἀραβες κυριεύουν τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν
 660 Ἡ δυναστεία τῶν Ὁμεϊαδῶν εἰς τὸ Ἀραβικὸν κράτος
 668 Οἱ Ἀραβες εἰς τὴν Χαλκηδὸνα
 673—678 Πολιορκία Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων
 679 Ἐγκατάστασις τῶν Βουλγάρων πρὸς Ν. τοῦ Δου-
 νάβεως
 717—718 Πολιορκία τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων
 729 Διάταγμα κατὰ τῶν εἰκόνων
 732 Νίκη Καρόλου Μαρτέλ εἰς Poitiers
 752 Ὁ Πιπῖνος ὁ Μικρὸς ἰδρύει τὴν δυναστείαν τῶν
 Καρολιδῶν
 753 Σύνοδος εἰκονοκλαστικὴ ἐν Ἱερείᾳ
 754 Ἀπώλεια τῆς Βυζαντινῆς Ἰταλίας
 762 Ἦττα τῶν Βουλγάρων ἐν Ἀγχιάλῳ
 765 Καταδίωξις τῶν εἰκονολατρῶν
 787 Σύνοδος Νικαίας—ἀναστύλωσις εἰκόνων
 800 Κάρολος ὁ Μέγας αὐτοκράτωρ—ἀνασύστασις Δυτ.
 αὐτοκρατορίας
 809 Ἐπιδρομὴ Κρούμμου
 811 Θάνατος Νικηφόρου
 813 Ὁ Κρούμμος πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως
 817 Ἦττα Βουλγάρων ἐν Μεσημβρίᾳ
 826 Κατάκτησις Κρήτης ὑπὸ Ἀράβων
 827 Οἱ Ἀραβες ἐν Σικελίᾳ
 832 Διάταγμα Θεοφίλου κατὰ τῶν εἰκόνων
 846 Σύνοδος ἐν Κων)πόλει, ἀποκατάστασις τῆς Ὀρθο-
 δοξίας—Συνθήκη τοῦ Βερντέν, διαίρεσις κρατοῦς
 Καρόλου τοῦ Μεγάλου
 858 Ὁ Φώτιος Πατριάρχης
 864 Ἐκχριστιανισμὸς Βουλγάρων—Μεθόδιος καὶ Κύριλλος
 867 Σύνοδος Κων)πόλεως—διάρρηξις σχέσεων Ἀνατ.
 καὶ Δυτ. ἐκκλησίας

ΠΙΝΑΞ ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ

μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

(31 π. Χ. - 69 μ. Χ.)

Αὔγουστος	31 π. Χ. - 14 μ. Χ.
Τιβέριος	14 - 37
Καλιγούλας	37 - 41
Κλαύδιος	41 - 54
Νέρων	54 - 68
Γάλβας	68 - 69
Όθων	69
Βιτέλλιος	69

ΟΙ ΦΛΑΒΙΟΙ

(69 - 96)

Βεσπασιανός	69 - 79
Τίτος	79 - 81
Δομιτιανός	81 - 96

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ

(96 - 192)

Νέρβας	96 - 98
Τραϊανός	98 - 117
Άδριανός	117 - 138
Αντωνίνος	138 - 161
Μάρκος Αυρήλιος	161 - 180
Κόμμοδος	180 - 192

ΑΦΡΙΚΑΝΟΙ ΚΑΙ ΣΥΡΟΙ

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

(193 - 235)

Σεπτιμιος Σεβήρος	193 - 211
Καρακάλλας	211 - 217
Έλαγάβαλος	218 - 222
Αλέξανδρος Σεβήρος	222 - 235

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΑΝΑΡΧΙΑΣ

(235 - 270)

Μαξιμίνος ό Θράξ	{ 235 - 338
Γορδιανός Α'	
Γορδιανός Β'	{ 238 - 244
Γορδιανός Γ'	
Φίλιππος ό "Αραψ	244 - 249
Δέκιος	249 - 251
Βαλεριανός	253 - 260
Γαλλιηνός	260 - 268
Κλαύδιος Β'	268 - 270

ΙΔΛΥΡΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

(270 - 305)

Αύρηλιανός	270 - 275
Τάκιτος	275 - 276
Πρόβος	276 - 282
Κάρος	283 - 284
Διοκλητιανός	284 - 305

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

(323 - 338)

Κων]στίνος ό Μέγας	323 - 337
Κωνσταντίνος	337 - 361
Ιουλιανός	361 - 363
Βαλεντινιανός Α'	364 - 375
Γρατιανός	375 - 383

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ

(383 - 476)

Θεοδόσιος ό Μέγας	383 - 395
Όνώριος	395 - 423
Βαλεντινιανός Β'	423 - 455
Ρωμύλος Αύγουστύλος	476

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ

Δυναστεία Κωνσταντίνου

Κων τίνος ὁ Μέγας	323—337
Κωνσταντίνος Β΄	337—361
Ἰουλιανὸς	361—363
Ἰοβιανὸς	363—364
Βάλης	364—378

Δυναστεία Θεοδοσίου

Θεοδόσιος Α΄ ὁ Μέγας	379—395
Ἀρχάδιος	395—408
Θεοδόσιος Β΄	408—450
Μαρκιανὸς	450—457
Λέων Α΄	457—477
Ζήνων	477—491
Ἀναστάσιος Α΄	491—518

Δυναστεία Ἰουστινιανῶ

Ἰουστίνος Α΄	518—527
Ἰουστινιανὸς Α΄	527—565
Ἰουστίνος Β΄	565—578
Τιβέριος Β΄	578—582
Μαυρίκιος	582—602
Φωκάς (σφετεριστὴς τοῦ θρόνου)	602—610

Δυναστεία Ἡρακλείου

Ἡράκλειος	610—641
Κωνσταντίνος Γ΄	641—642

Κῶνστας Β΄	642—668
Κωνσταντίνος Δ΄ Πω- γωνᾶτος	668—685
Ἰουστινιανὸς Β΄ ὁ Ρινότμητος	685—695
Λεόντιος (σφετεριστ.)	695—698
Τιβέριος Γ΄	698—705
Ἰουστινιανὸς Β΄ (τὸ δεύτερον)	705—711
Φιλίππικὸς	711—713
Ἀναστάσιος Β΄	713—716
Θεοδόσιος Γ΄	716—717

Δυναστεία Ἰσαύρων

Λέων Γ΄	717—740
Κων τίνος Ε΄ Κοπρώ- νυμος	740—775
Λέων Δ΄	775—780
Κωνσταντίνος ΣΤ΄	780—797
Εἰρήνη	797—802
Νικηφόρος Α΄ (σφε- τεριστὴς)	802—811
Σταυράκιος	811
Μιχαὴλ Α΄ ὁ Παγχαβὲς	811—813
Λέων Ε΄ ὁ Ἀρμένιος	813—820
Μιχαὴλ Β΄ ὁ Τραυλὸς	820—829
Θεόφιλος	829—842
Μιχαὴλ Γ΄ ὁ Μέθυσος	842—867

ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΙ

		σελ.
1.	Σχέδιον ἑλληνορωμαϊκῆς οἰκίας	5
2.	Ρωμαϊκὴ ἐνδυμασία	7
3.	Οἰκία Πομπηίας	8
4.	Τοιχογραφία Πομπηίας	9
5.	Δημοσία κρήνη Πομπηίας	11
6.	Ρωμαῖος Τοκογλύφος	13
7.	Πλοῖον ἐμπορικόν	15
8.	Οἱ ἀδελφοὶ Γράκχοι	18
9.	Μάριος	22
10.	Νόμισμα Ἰουγούρθα	23
11.	Ὁ Σύλλας ἐπὶ νομίσματος	25
12.	Ὁ Μιθριδάτης ἐπὶ νομίσματος	26
13.	Πομπήιος	28
14.	Ὁ Τιγράνης ἐπὶ νομίσματος	29
15.	Ὁ Κικέρων	31
16.	Ὁ Καῖσορ	32
17.	Ὁ Ὀκταβιανὸς	34
18.	Νόμισμα τοῦ Μ. Βρούτου	35
19.	Ἀντώνιος καὶ Κλεοπάτρα ἐπὶ νομίσματος	36
20.	Πολεμικὸν πλοῖον	37
21.	Λιβία	39
22.	Ὁ Αὔγουστος	41
23.	Ἡ ἀποστράτευσις	42
24.	Ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ἐπὶ Αὐγούστου	44
25.	Τὸ Πάνθεον	46
26.	Πραιτωριανοὶ	49
27.	Τιβέριος	50
28.	Καλιγούγας	51
29.	Ὁ Κλαύδιος ὡς Ζεὺς	52
30.	Ὁ Νέρων	53
31.	Βεσπασιανὸς	55
32.	Ὁ θρίαμβος τοῦ Τίτου	56
33.	Τίτος	57
34.	Τραϊανὸς	59
35.	Ὁ Δακικὸς πόλεμος	60
36.	Ὁ Ἀδριανὸς	61

	σελ.
37. Πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ.	62
38. Ἀντωνῖνος.	63
39. Ὁ Μ. Αὐρήλιος προσφέρει θυσίαν	65
40. Ἡ μεγίστη ἔκτασις τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας	
41. Ρωμαϊκὸς λιμὴν.	68
42. Ἀγκυρα καὶ σχοινία πλοίου.	69
43. Ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐπαρχιῶν	71
44. Ρωμαϊκὴ γέφυρα	72
45. Ἀρτοπωλεῖον	73
46. Ὁ Ἀχιλλεὺς μεταξὺ τῶν θυγατέρων τοῦ Λυκομήδους	74
47. Τὸ κολοσσαῖον	77
48. Αἱ θέρμαι τοῦ Καρακάλλα	79
49. Λουτήρ.	80
50. Μονομάχοι	82
51. Καρακάλλας	84
52. Ἐρεμία τῆς Παλμύρας	87
53. Ὁ καλὸς ποιμὴν	89
54. Ὁ Χριστὸς μεταξὺ τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου.	91
55. Μέγας Κωνσταντῖνος	94
56. Ἀπὸ Μ. Κωνσταντίνου.	97
57. Τὸ λάβαρον.	100
58. Ἰουλιανὸς	102
59. Ρωμαϊκὸς αἵτοξ	110
60. Τὸ Ρωμ. κράτος καὶ οἱ βάρβαροι λαοὶ	114
61. Ὅπλα καὶ κοσμήματα τῶν Γερμανῶν	116
62. Ὁ αὐτοκράτωρ Ὀνώριος.	117
63. Ὁ αὐτοκράτωρ Βαλεντινιανὸς Γ'	121
64. Ὁ στρατηγὸς Ἀέτιος	122
65. Φράγχοι πολεμισταί	123
66. Ἡ Εὐρώπη μετὰ τὸ 476 μ.Χ.	124
67. Ὁ Ἰουστινιανὸς	136
68. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος	148
69. Ὁ θρόμβος τοῦ Ἡρακλείου.	148
70. Βασιλικὴ (ἐσωτερικὸν)	166
71. Βασιλικὴ (ἐσωτερικὸν)	167
72. Ἀγία Σοφία (ἐξωτερικὸν)	168
73. Ἀγία Σοφία (τομὴ)	169
74. Ἀγία Σοφία (ἐσωτερικὸν)	170
75. Βασιλικὴ (ἐσωτερικὸν)	171
76. Ἀγία Σοφία (ἐσωτερικὸν)	172
77. Ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ	173

78.	Ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ ἀκολουθία του	174
79.	Ἡ ἀκολουθία τῆς Θεοδώρας.	175
80.	Κιονόκρανον	176
81.	Τρυπητὰ κιονόκρανα	177
82.	Κιονόκρανα διάτρητα	178
83.	Κιονόκρανον μὲ διάτρητον διάκοσμον	179
84.	Κοσμήματα ἀπὸ τὴν Ἑγίαν Σοφίαν	180
85.	Δεῖγμα γλυπτικῆς	181
86.	Τύπος ἄραβος	186
87.	Μουσουλμάνοι προσευχόμενοι	187
88.	Τέμενος Καΐρου	189
89.	Τύπος ἰσλαμικοῦ μιναρὲ	191
90.	Τέμενος εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ	193
91.	Στοὰ ἀπὸ τὴν Καρδούην	195
92.	Τὸ ἀραβικὸν κράτος τὸ 750 μ.Χ.	197
93.	Τόξον γωνιῶδες	198
94.	Ἀραβικὸν κιονόκρανον	198
95.	Πύλη ἀραβικοῦ τεμένους	199
96.	Στοὰ (Ἀλάμπρα)	200
97.	Αὐλὴ τῶν λεόντων (Ἀλάμπρα)	202
98.	Δείγματα ἀραβουργημάτων	203
99.	Ἀραβούργημα	204
100.	Τὸ σιδηροῦν στέμμα τῶν Λομβαρδῶν.	225
101.	Κάρολος ὁ Μέγας	232
102.	Βασιλικὴ ἔπανλις	241

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ Α'

ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'	Ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τοὺς Ρωμαίους	3—12
» Β'	Ἡ κοινωνικὴ μεταβολή—Οἱ Γράκχοι	13—20
» Γ'	Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι—Κατάλυσις τῆς δημοκρατίας	21—38
» Δ'	Ἡ αὐτοκρατορία—Ὁ αἰὼν τοῦ Αὐγούστου	39—48
» Ε'	Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ πρώτου αἰῶνος	49—57
» ΣΤ'	Οἱ Ἀντωνῖνοι	58—66
» Ζ'	Ἀκμὴ τῆς αὐτοκρατορίας—Ἡ ρωμαϊκὴ εἰρήνη	67—83
» Η'	Ὁ τρίτος αἰὼν—Ὁ Χριστιανισμός	84—92
» Θ'	Ἡ ἀναδιοργάνωσις τοῦ Κράτους—Διοκλητιανός, Κωνσταντῖνος	93—100
» Ι'	Ἡ αὐτοκρατορία τὸν Δ' αἰῶνα	101—104
» ΙΑ'	Ἡ παρακμὴ τῆς αὐτοκρατορίας—Τὸ τέλος τοῦ ἀρχαίου κόσμου	105—110

ΜΕΡΟΣ Β'

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

» ΙΒ'	Ἡ μεγάλη μετανάστευσις τῶν λαῶν	111—127
» ΙΓ'	Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ	128—134
» ΙΔ'	Ἀπόπειρα πρὸς ἀνίδρυσιν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας	135—147
» ΙΕ'	Ἡράκλειος—Ἀναδιοργάνωσις τῆς αὐτοκρατορίας	148—158
» ΙΣΤ'	Τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι ἀπὸ τοῦ Δ' μέχρι τοῦ Ζ' αἰῶνος	159—184
» ΙΖ'	Ὁ Ἰσλαμισμός καὶ αἱ ἀραβικαὶ κατακτήσεις	185—205
» ΙΗ'	Οἱ Ἰσαυροὶ καὶ ἡ μεταρρυθμίσις—Εἰκονομαχία	206—222
» ΙΘ'	Ἡ Δυτικὴ Εὐρώπη κατὰ τοὺς μέσους χρόνους—Πολιτικὴ διαμόρφωσις	223—236
» Κ'	Ὁ πολιτισμός τῶν πρώτων χρόνων τοῦ μεσαίωνος	237—244
Παράρτημα		245—247
Χρονολογικὸς πίναξ γεγονότων		248—250
Πίναξ Ρωμαίων καὶ Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων		251—252
Εἰκόνες καὶ χάρται		253—255
Περιεχόμενα		256

ΙΣΤΟΡΙΑΙ
ΔΙΑ ΤΗΝ ΜΕΣΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΝ

Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ - Α. ΛΑΖΑΡΟΥ

ΤΑΞΙΣ Γ'

ΡΩΜΑΪΚΗ - ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ

Μέχρι τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας.

ΕΚΔΟΣΙΣ Δ'

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΣΙΔΕΡΗ

52-ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ-52

1937

Ἐν Ἀθήναις τῇ 17/29 Αὐγούστου 1932

ΥΠΟΥΡΓΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΚΑΙ ΕΓΚΡΙΣΙΣ

*Περὶ ἐγκρίσεως διδακτικῶν βιβλίων πρὸς χρῆσιν
τῶν μαθητῶν τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως.*

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὸ ἄρθρον 3 τοῦ νόμου 5045 καὶ τὴν ἀπόφασιν τῆς οἰκείας κριτικῆς ἐπιτροπῆς τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως τὴν περιλαμβανομένην εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 517 πρακτικὸν τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Γνωμοδοτικοῦ Συμβουλίου, ἀποφασίζομεν, ὅπως ἐγκριθῇ ὡς διδακτικὸν βιβλίον πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῆς Γ' τάξεως τῶν Γυμνασίων τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «*Ρωμαϊκὴ καὶ Βυζαντινὴ Ἱστορία*» βιβλίον τῶν **Χ. Θεοδωρίδου** καὶ **Α. Λαζάρου** διὰ μίαν πενταετίαν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1932—33 ὑπὸ τὸν ὅρον, ὅπως οἱ συγγραφεῖς συμμορφωθοῦν κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ βιβλίου τούτου πρὸς τὰς ὑποδείξεις τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς.

Ὁ Ὑπουργὸς

Π. ΠΕΤΡΙΔΗΣ

Ἄρθρον 6ον τοῦ Προεδρικοῦ Διατάγματος

*Περὶ τοῦ τρόπου τῆς διατιμῆσεως τῶν ἐγκεκριμένων
διδακτικῶν βιβλίων»*

Τὰ διδακτικὰ βιβλία τὰ πωλούμενα μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἐκδόσεώς των ἐπιτρέπεται νὰ πωλῶνται ἐπὶ τιμῇ ἀνωτέρα κατὰ 15 ο/ο τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παλαιοῦ Διατάγματος κανονισθείσης ἀνεὺ βιβλιοσήμου τιμῆς πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς δαπάνης συσκευῆς καὶ τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους τοῦ ἐξωφύλλου ἢ τῆς τελευταίας σελίδος τούτου ἐκτυποῦται τὸ παρὸν ἄρθρον.

ατι γάλλοι νῆς, βόλι Τερκιάι, τόπι Άγγλῶ.
μεγα πελαγο βάρι τὸ καλιφάνι,
οὐ δὲ φοβόντε τὰ λίγα στίδια πὸ τί.

ατι γάλλοι νῆς, βόλι Τερκιάι, τόπι Άγγλῶ.
οὐς ἴβρο τῆ καλῆ καὶ τῆ γλυκιά τῆς γρα
μεγα πελαγο βάρι τὸ καλιφάνι.
μεγα τ' αὐτὸ βάρι περὶ φονάμι.
οὐ μὲν ἀφραττα τὰ λίγα στίδια πὸ τί
οὐ αὐτοὶ σπινὰ γυροῦν ἐνταὶ αὐτοὶ σπινὰ γυροῦν

τι, γάλλοι νῆς, βόλι Τερκιάι, τόπι Άγγλῶ,

ατι γάλλοι νῆς, βόλι Τερκιάι, τόπι Άγγλῶ.
μεγα πελαγο βάρι τὸ καλιφάνι.
οὐ φοβόντε τὰ λίγα στίδια πὸ τί.

οὐ. le mente del Gallo. il pronsu dell' Umanita.
Ma, gran man d'arte la carniere. Ma

ατι γάλλοι νῆς, βόλι Τερκιάι, τόπι Άγγλῶ.
μεγα πελαγο βάρι τὸ καλιφάνι.

ραι, ἂν οἱ Ἄραβες δὲν ἦσαν ἀπασχολημένοι ἔνεκα ἐμφυλίων ἐρίδων.

Βραδύτερον οἱ Ἄραβες ἐπὶ Μιχαήλ Γ' ἔγιναν κύριοι ὅλης τῆς Σικελίας. Οἱ δὲ πειραταὶ τῆς Κρήτης ἐλυμαίνοντο τὰ ἑλληνικὰ παράλια καὶ τὰς νήσους. Ἀλλὰ εἶχε γίνεαι πλέον φανερά ἡ ἀδυναμία, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε περιέλθει τὸ ἀραβικὸν κράτος. Ἐνῶ ἡ αὐτοκρατορία εὐρίσκετο εἰς οἰκτρὰν θέσιν ἔνεκα τῆς κακῆς διοικήσεως τοῦ Βάρδα καὶ τοῦ Μιχαήλ, οἱ Ἄραβες δὲν κατῴρθωσαν τίποτε.

Ἐκτοτε ἄρχεται ραγδαία ἡ παρακμὴ τοῦ ἀραβικοῦ κράτους καὶ οἱ Ἄραβες δὲν ἀποτελοῦν σοβαρὸν κίνδυνον εἰς τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν.

Σπουδαιόταται κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἶναι αἱ συγκρούσεις πρὸς τοὺς Βουλγάρους. Μετὰ τὴν ταπείνωσιν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Ε' οἱ Βούλγαροι ἤρχισαν πάλιν ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Εἰρήνης νὰ κάμνουν ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους ἐπωφελοῦμενοι ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν. Εἶχον τότε πολλὰς ἐπιτυχίας, διότι εὗρον κατάλληλον ἀρχηγόν, τὸν Κροῦμο, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀνὴρ πανουργότατος καὶ ἐπιτηδειότατος, ἀλλὰ καὶ αἰμοχαρέςτατος.

Ὁ Νικηφόρος ἀπεφάσισε ν' ἀπαλλαγῇ τῆς βουλγαρικῆς πιέσεως καὶ ἐπεχείρησε κατ' αὐτῶν ἐκστρατεῖαν. Ἐπροχώρησε νικηφόρος καὶ ὑπερβὰς τὸν Αἷμον εἰσῆλθεν εἰς τὴν καρδίαν τῆς Βουλγαρίας. Ἀλλὰ ἐνέπεσεν εἰς ἐνέδραν, ὑπέστη δεινὴν καταστροφὴν καὶ ὁ ἴδιος ἐφονεύθη (811). Ὁ Κροῦμμος νικητὴς κατῆλθεν εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐβάδιζε κατὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως, καθ' ὃν χρόνον ἤριζον περὶ τῆς ἀρχῆς ὁ Σταυράκιος καὶ ὁ Μιχαὴλ Ραγκαβές. Διὰ τοῦτο οἱ Βούλγαροι πολιορκήσαντες τὴν Ἀδριανούπολιν ὥρμησαν κατὰ τῆς πρωτευούσης (813).

Ἀλλ' ὁ νέος αὐτοκράτωρ Λέων Ε', στρατηγὸς ἱκανός, διέλυσε τὰ πρὸ τῆς πρωτευούσης βουλγαρικὰ στίφη, τὰ ὁποῖα διεσκορπίζοντο εἰς τὰ περίχωρα πρὸς εὐρεσιν τροφῶν. Μετ' ὀλίγον συνεκρότησε τὴν περίφημον μάχην τῆς

πως ὁ σλαυικὸς κόσμος προσειλκύσθη εὐκολώτερον εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν.

Τὰς αὐτὰς ἐπιτυχίας εἶχε τὸ ἔργον τῶν ἱεραποστόλων καὶ εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Δόν, ὅπου κατῴκει τὸ τουρκικὸν ἔθνος τῶν Χαζάρων, τὸ ὁποῖον προσήλθεν εἰς τὸν χριστιανισμόν. Τὸ 864 προσήλθεν εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων Βόρις, παρὰ τὰς ἀπειγνοσμένας προσπάθειάς τοῦ πάπα νὰ προσελκύσῃ αὐτοὺς πρὸς τὴν Ρώμην. Τοῦτο ἀποδεικνύει πόσον μέγα ἦτο τὸ κύρος τῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὸν τότε κόσμον.

ΠΟΛΕΜΟΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Ἡ Εἰρήνη, καθὼς εἶδομεν, ὑπεχρεώθη νὰ καταβάλλῃ ἐτήσιον φόρον εἰς τοὺς Ἀραβας. Ὁ Νικηφόρος ἐπεχείρησε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ταπεινωτικὴν εἰρήνην καὶ ἐξεστράτευσεν, ἀλλ' ἠτύχησε καὶ ἐπεβλήθη εἰς ὄρους ἀκόμη περισσότερον ταπεινωτικούς. Οἱ ὄροι ὅμως αὐτοῖς δὲν ἐξεπληρώθησαν ἔνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Ἀρουν ἀλ-Ρασίδ.

Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἐταράσσετο ἐσωτερικῶς ἔνεκα τῆς στάσεως τοῦ Θωμᾶ Καπαδόκη κατὰ τοῦ Μιχαὴλ Β', ὁρμώμενοι ἐξ Ἀφρικῆς κατέλαβον μέγα μέρος τῆς Σικελίας. Πειραταὶ δὲ Ἀραβες τῆς Ἰσπανίας, ὀνομαζόμενοι συνήθως Σαρακηνοί, κατέλαβον τὴν μεγαλόνησον Κρήτην καὶ ἵδρυσαν εἰς αὐτὴν ἀνεξάρτητον μωαμεθανικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον διετηρήθη 140 περίπου ἔτη.

Πολὺ σοβαρώτερος ἦτο ὁ ἐπὶ τοῦ Θεοφίλου πόλεμος κατὰ τῶν Ἀράβων. Ἐνῶ κατ' ἀρχάς ὁ Θεόφιλος ἐπρωχῶρει νικηφόρος ἐντὸς τοῦ ἀραβικοῦ κράτους, ἐξῆψε τὸν φανατισμὸν τῶν Ἀράβων διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς γενεθλίου πόλεως τοῦ καλῖφου Σωζοπέτρας παρὰ τὰς παρακλήσεις τοῦ χαλῖφου νὰ φεισθῇ τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος. Τότε ἠγέρθη ἱερὸς πόλεμος τῶν Ἀράβων κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀποτέλεσμα τούτου ἦτο ἡ ἥττα τοῦ Θεοφίλου καὶ ἡ καταστροφή τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος τοῦ Ἀμορίου τῆς φρυγίας. Αἱ συνέπειαι θὰ ἦσαν σοβαρώτε-